

Handlingsprogram 2018–2021

Rådmannens forslag 27. september 2017

Visjon for bærumssamfunnet:

Sammen skaper vi fremtiden
mangfold – raushet – bærekraft

Fire hovedmål for den langsiktige utviklingen av bærumssamfunnet:

1. Bærekraftige tjenester som gir innbyggerne mulighet for økt selvhjulpenhet, mestring og læring
2. Balansert samfunnsutvikling – mangfoldig, grønn og urban
3. En innovativ og endringsdyktig organisasjon med gjennomføringskraft
4. Dialog og medvirkning for bedre løsninger

Innhold

1 Tenke langt og handle nå	6
1.1 Utfordringsbildet – Bærum 2035	6
1.2 Bærum 2035 – fremtiden skapes nå	6
1.3 Nye utfordringer krever nye svar	7
1.4 Kommuneøkonomi	8
1.5 Spesielle satsinger i handlingsprogrammet	9
1.6 Investeringer	10
<hr/>	
2 Økonomi	11
2.1 Hovedtrekk	11
2.2 Grunnlag for budsjettering	14
2.3 Drift	16
2.4 Investeringer	21
2.5 Balanse	27
2.6 Sunn økonomi – overordnet analyse	29
<hr/>	
3 Klimaklok kommune	32
3.1 Kort om klimastrategien	32
3.2 Forslag til styrking av Klimaklok i perioden 2018-2021	33
3.3 Måle og synliggjøre data	35
<hr/>	
4 Sektor barn og unge	36
4.1 Samlet omtale av sektoren	36
4.2 Grunnskoleopplæring	40
4.3 Barnehager	46
4.4 Barne- og ungdomstjenester	51
<hr/>	
5 Sektor bistand og omsorg	58
5.1 Samlet omtale av sektoren	58
5.2 Pleie og omsorg	62
5.3 Helse og sosial	72
<hr/>	
6 Sektor miljø, idrett og kultur	83
6.1 Samlet omtale av sektoren	83
6.2 Kultur og fritid	86
6.3 Kirke og andre religiøse formål	91
6.4 Fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø	94
6.5 Brann- og ulykkesvern	100
6.6 Samferdsel	103
6.7 Selvfinansierende enheter – VAR	106
6.8 Internfinansierte enheter – Transport og Prosjekttjenester	111

7 Organisasjon, styring og utvikling	113
7.1 Samlet omtale av sektoren	113
7.2 Strategisk ledelse, styring og administrasjon	116
7.3 Digitalisering og IT	118
7.4 Eiendom	121
7.5 HR og medarbeidere	124
7.6 Endringer drift	127
7.7 Økonomiske driftsrammer for Organisasjon, styring og utvikling / programområde 16	133
7.8 Foretak og selskaper	134
<hr/>	
8 Investeringer	135
8.1 Formuesbevaring eiendom	137
8.2 Organisasjon, styring og utvikling	138
8.3 Barn og unge	143
8.4 Bistand og omsorg	149
8.5 Miljø, idrett og kultur	159
8.6 Fornebu	173
<hr/>	
9 Befolkningsutvikling og boligutbygging	177
9.1 Forventet befolkningsutvikling 2017–2036	179
<hr/>	
10 Prosess og leseveiledning	183
10.1 Arbeidet med Rådmannens forslag til Handlingsprogram 2018–2021	183
10.2 Leseveiledning til kapitlene om sektorene og programområder	184
<hr/>	
11 Vedlegg	186
11.1 Hovedoversikt – brutto	186
11.2 Nøkkeltall	187
11.3 Endringer i rammer 2018–2021	189
11.4 Prosjektoversikt investeringer – samlet oversikt	199
11.5 Obligatorisk oversikt – Drift 1A	211
11.6 Obligatorisk oversikt – Drift 1B	212
11.7 Obligatorisk oversikt – Investeringer 2A	213
11.8 Obligatorisk oversikt – Investeringer 2B	214
11.9 Driftsbudsjettet fordelt på sektor og programområde	215

1 Tenke langt og handle nå

Omstilling og innovasjon – beslutte og gjennomføre

Velferdstjenestene i Bærum er gode, men vi må hele tiden spørre om vi løser oppgavene godt nok. Offentlig sektor, som innbyggerne først og fremst møter gjennom de tjenestene kommunen leverer, står overfor store endringer i årene fremover. Olje- og gasssektoren vil ikke kunne løfte veksten i norsk økonomi i samme grad som i årene vi har bak oss. Klimaendringene stiller oss overfor store utfordringer de neste tiårene, som påvirker både økonomi og handlingsrom.

I årene fremover vil andelen av befolkningen som jobber og betaler skatt bli mindre, og utgifter til pensjoner og helse- og omsorgstjenester øker. En eldre befolkning betyr også at vi blir færre hender til å utføre oppgavene.

Det er nå og i løpet av de nærmeste årene kommunen har et handlingsrom for å forberede fremtidens utfordringer. Utfordringene for bærumssamfunnet krever vilje til prioritering, økonomisk nøkternhet, og betydelig innovasjon og omstilling. Utfordringene er så nære i tid at vi ikke kan velge å se bort fra dem.

1.1 Utfordringsbildet – Bærum 2035

Hovedtrekkene i utfordringsbildet er:

- Trangere økonomiske rammer i offentlig sektor.
- Befolkningsvekst og kapasitets- og vedlikeholdsetterslep krever milliardinvesteringer i sosial infrastruktur, skoler, barnehager og omsorg.
- Antall eldre over 80 år vil øke markant fra 2021. Frem mot 2040 vokser andelen med 65 prosent.
- Andelen yrkesaktive per pensjonist synker i perioden 2018–2035, fra om lag 4,5 personer til 3,2.
- Økende klimautfordringer krever at kommunen må ta nødvendige miljøsyn i planlegging, utbygging og drift av tjenester.
- Den teknologiske utviklingen gjør det mulig å løse oppgavene på nye måter. Dette krever betydelige investeringer, og behov for effektivisering og omstilling.
- Utviklingen fører også til at det blir stadig færre jobber til innbyggere som ikke har formell kompetanse.

1.2 Bærum 2035 – fremtiden skapes nå

Bærum 2035 representerer både utfordringsbildet og behovet for et langsiktig strategisk blikk. Utfordringsbildet stiller oss som kommune overfor nye muligheter, krav og forventninger. Det gjelder digitalisering og teknologiens muligheter og begrensninger. Det gjelder en klimaklok utvikling – som samtidig skal gi gode rammer for en urban og attraktiv hverdag. Det gjelder tjenesteproduksjonen som systematisk må forbedres – og innoveres, slik at vi kan tilby gode tjenester for flere innen bærekraftige rammer. Det gjelder hvordan integrere kunnskap og forskning i utviklingsarbeidet, og sist men ikke minst avvikle noe når vi utvikler noe annet.

Bærum 2035 omfatter visjonen *Sammen skaper vi fremtiden – mangfold, raushet og bærekraft*, og kommunens fire hovedmål om bærekraftige tjenester, balansert samfunnsutvikling, innovasjon, gjennomføringskraft og innbyggerdialog.

Et helhetlig og sammenhengende planverk er vedtatt, som omfatter flere viktige strategier, behovsanalyser, Kommuneplan 2017–2036 og *Langsiktig driftsanalyse og investeringsplan (LDIP)*, samt planene for utvikling av Sandvika. I 2018 skal klimastrategien, planer for Fornebu og ny arealplan behandles.

Bærum 2020 – vår kommunereform.

Bærum fortsetter som Bærum, sier vi. Men Bærum i 2020 vil være på vei til et annet Bærum enn slik vi kjenner organisasjonen i dag. Det er i gang en lang rekke utviklingsløp som hver for seg og samlet vil fornye, forbedre og endre kommunen som organisasjon og kommunens forhold til bærumssamfunnet. Dette er vår kommunereform:

- *Velferdstjenester* basert på kunnskap, effektiv drift, teknologi og brukermedvirkning.
- *Helhetlig bypolitikk* for attraktive og levende samfunn på Fornebu, i Sandvika og langs kollektivtraseene, i god dialog med innbyggere, sivilsamfunn og utbyggere.
- *En klimaklok praksis* i kommunens egen organisasjon og positiv utvikling av klimavennlig innbyggerpraksis og grønt næringsliv.
- *Ett Bærum – digitalt førstevalg*.
- Langsiktig og helhetlig plan og *styring*
- *En innovativ* hverdag i kommunens virksomheter er praksis.
- Gjennom felles mål og tverrfaglig samarbeid utvikles tjenestene.
- Strategi for *samarbeid* med bærumssamfunnet.

Fremtidens Bærum: viktige milepæler

1.3 Nye utfordringer krever nye svar

En helt sentral oppgave for kommunens velferdstjenester er å realisere kommunens hovedmål nummer én: *Bærekraftige tjenester som gir innbyggerne mulighet for økt selvhjulpenhet, mestring og læring.*

Rådmannen har valgt å legge særlig vekt på tre felles hovedgrep for hele velferdsområdet, som er forebygging og tidlig innsats, mestring og selvhjulpenhet og effektive tjenester.

Kommunen må sikre tilgjengelige tjenester med god kvalitet og samtidig arbeide for at behovet for tjenester reduseres. Hvis vi lykkes med en dreining som i større grad bygger på innbyggernes ressurser og øker graden av mestring og selvhjulpenhet, vil behov for tjenester kunne utsettes og reduseres. På den måten kan kommunens ressurser rekke til flere og gjøre det mulig å opprettholde tilgjengelige tjenester med god kvalitet selv med strammere økonomi.

Forebygging og tidlig innsats

Tidlig innsats betyr først og fremst målrettet innsats mot familier og barn med sårbarhet og risikofaktorer, allerede under svangerskapet og i barnets første leveår. Tidlig innsats skal forhindre at problemer oppstår, og det får betydning for kommunens dimensjonering av tjenester. Innsatsen gjelder i hovedsak helsetjenester til barn og unge, og barnehager og skoler. Sammen med forebyggende arbeid og tiltak som fremmer mestring senere i livet, skal innsatsen bidra til å utsette og redusere behov.

Det eksisterer mye kunnskap om sårbare grupper og risikofaktorer. Rådmannen legger opp til en tverrfaglig innsats der denne kunnskapen settes ut i praksis. Felles verktøy for å kartlegge risiko skal utvikles, og kunnskap om risiko skal benyttes til å iverksette tiltak rettet mot de grupper som trenger det mest. Tiltakene skal bygge på innbyggernes behov, og de skal ha dokumenterbar effekt.

Kommunens tjenester må jobbe koordinert og samlet for å skape fremtidens velferdstjenester, og kommunen må samhandle med flere aktører for å finne bærekraftige løsninger.

God helse og velferd handler om noe å leve i, noe å leve av og noe å leve for. Dette er også grunnpilarene i arbeidet med bosetting av flyktninger. Rådmannen vil foreta en gjennomgang av kommunens tilbud til enslige mindreårige flyktninger og til ungdom i flyktningfamilier.

Mestring og selvhjelpenhet

Når behovet for tjenester oppstår, skal tjenestens hovedfokus være hjelp til å styrke den enkeltes egne ressurser og mestring av eget liv. Målet er at innbyggerne i størst mulig grad selv skal kunne ivareta egen livssituasjon. Løsninger og tiltak skal utformes i tett samarbeid mellom innbyggere og kommunen.

Opplevelse av mestring er en grunnleggende forutsetning for å utvikle et positivt selvbilde og for å tilegne seg nye ferdigheter og kunnskaper. God mestringsopplevelse for alle barn i barnehage og skole og allmenne tilbud rettet mot alle barn er to former for tidlig innsats og godt forebyggende arbeid, dette bidrar til læring, kunnskap, mestring og selvhjelpenhet. *Digital skolehverdag* er en vesentlig satsing i kommunens tilbud til alle barn og unge.

Hverdagsrehabilitering i Pleie og omsorg og Helse og sosial er en metode for rehabilitering som fremmer *Hva er viktig for deg*. Hverdagsmestring bygger på et tankesett som vektlegger den enkeltes mestring uansett alder og funksjonsnivå. Å stimulere til hverdagsmestring er en tilnærming som fremmer helse og velferd, og bidrar til å utsette og redusere behov for tjenester.

Effektive tjenester

Rådmannen stiller høye krav til effektiv drift og bærekraftige løsninger.

Effektive tjenester forutsetter en riktig sammensetning av tjenester, slik at behovene kan dekkes på laveste og mest effektive nivå. Samordning av tjenester og tjenestedesign skal bidra til at tilbudene blir effektive og tydeligere for bruker. Erfaring viser at det som er effektivt for tjenestemottaker, også vil være effektivt for driften. De fysiske og økonomiske rammene tjenestene ytes innenfor, må være rasjonelle og fleksible.

Strukturelle grep med planlegging og etablering av større driftsenheter er viktig for å skape bærekraftige tjenester. I handlingsprogramperioden gjennomføres det betydelige investeringer i større bygg og i mer robust struktur, både innenfor helsestasjoner, barnehager, skoler og botilbud med heldøgns omsorg.

1.4 Kommuneøkonomi

Kommunen har i dag en sunn økonomi, tilfredsstillende driftsresultater og et moderat gjeldsnivå sammenlignet med andre kommuner. Utfordringer i økonomien er knyttet til følgene av befolkningsvekst og høyt investeringsbehov, høye ambisjoner og underliggende utgiftsvekst. Den underliggende veksten i utgifter er blant annet knyttet til nye eller styrkede brukerrettigheter, som ikke er tilstrekkelig kompensert gjennom statsbudsjettet.

Vi ser at innføring av nasjonale normer begrenser kommunens handlingsrom til å tenke nye driftsmodeller lokalt. Den samlede utgiftsveksten på investeringer og i drift har skapt behov for å saldere mot reserver. Tilsvarende utgiftsvekst i handlingsprogrammene fremover vil ikke være mulig eller bærekraftig uten vedtak om nye betydelige innsparingstiltak.

Rådmannen legger opp til en samlet driftsramme på cirka 9,4 milliarder kroner i 2018.

I perioden 2018 til 2021 foreslår Rådmannen investeringer på til sammen 9,2 mrd., som innebærer en økning med 1,4 mrd. i forhold til handlingsprogrammet for 2017–2020.

1.5 Spesielle satsinger i handlingsprogrammet

Rådmannen vil trekke frem følgende spesielle satsinger:

Forhindre utenforskap og redusere konsekvensene av barnefattigdom

Som et ledd i tidlig innsats skal kommunen legge til rette for gode oppvekstvilkår og sikre at alle barn og unge inkluderes i et fellesskap, i barnehage, skole og fritid. En oppvekst i fattigdom eller med økonomisk knapphet påvirker barn og unges utvikling og hverdagsliv. Rådmannen foreslår en helhetlig satsing mot familier med lav inntekt.

Et systematisk arbeid med å forebygge utenforskap og fremme sosial integrering skal videreføres, innen rammene av områdesatsingen.

Tiltak:

- Innsatsen for å skape stabile boforhold, varig arbeid og inkluderende nærmiljøer styrkes.
- Støtteordningen for deltakelse i sosiale aktiviteter styrkes, og tilbudet utvides med tidlig innsats i barnehage.

Digital skolehverdag – for en tidlig innsats og reduserte behov

Digital skolehverdag er en satsing for bedre læring, men også for omstilling og nye arbeidsformer i skolen. Foreløpige vurderinger synliggjør positive effekter knyttet til tidlig innsats og et redusert behov for spesialundervisning. Elevene gir tydelig uttrykk for en mer tids- og kvalitetseffektiv skolehverdag. Lærere viser til en effektivisering av sitt arbeid.

Tiltak:

- Innen utgangen av 2018 skal alle 16 000 elever i bærumsskolen være del av innsatsen *Digital skolehverdag*.
- Videreføre kompetanseløftet blant lærere og foreldre.

Klimaklok kommune

Klimastrategi 2030 skal bidra til å redusere Bærums klimafotavtrykk, og gi bedre folkehelse og mer kortreist liv med lavere transportbehov. Strategien omfatter tiltak innenfor tre strategiske områder: mobilitet, bygg, og ressursbruk. Tiltakene i strategien omfatter hele bærumssamfunnet og skal gi reduksjon av de direkte klimagassutslippene, med særlig vekt på utslipp fra transport. Et hovedmål er at klimagassutslippene skal være redusert med minst 40 prosent innen 2030.

Sentrale tiltak i 2018:

- Økte investeringer til tiltak som skal fremme bruk av sykkel; sykkelhotell, bysykkelordning og bidrag til nye sykkelveier.
- Rådmannen foreslår å styrke klimafondet slik at det samlet utgjør 32 millioner kroner i perioden 2018–2021.

Byutvikling – balansert samfunnsutvikling

Hovedtyngden av nye boliger skal i tråd med arealstrategien komme i Sandvika, på Fornebu og ved Bekkestua. Målet er å sikre en byutvikling som bygger opp under stedenes identitet, gir grunnlag for mangfoldig byliv og gir mulighet for det kortreiste liv. Kultur og næring skal være en sentral kraft i by- og stedsutviklingen. Det er viktig å etablere nye fysiske møteplasser der folk møtes og byliv kan utfolde seg og gi grunnlag for opplevelse og deltakelse. En voksende befolkning og mer fortetting ved knutepunktene krever sterkere sikring av de overordnede blågrønne strukturer (elver, sjø og parker) og viktige naturverdier i kommunen.

Tiltak:

- Fremme planer for byutvikling som styrker naturgitte, historiske og bymessige kvaliteter, og utvikle byområder med særpreg og identitet.
- Gode medvirkningsplaner som involverer innbyggerne i kommunen.

Digitalt førstevalg

Digitaliseringsstrategien *Ett Bærum – digitalt førstevalg* gjelder hele kommunen. Strategien legger til rette for økt verdiskaping og innovasjon, og skal sikre realiseringen av *digitalt førstevalg*. Innbyggere og bedrifter skal ha tilgang til enkle, brukervennlige og sikre digitale tjenester for dialog, selvhjelp, mestring, læring og involvering.

Den nye modellen for organisering og styring av IT-området vil gi bedre samhandling og kostnadseffektiv bruk av IT i en tid der digitalisering og bruk av ny teknologi er avgjørende for effektivitet og for å sikre bærekraftig velferd.

Tiltak:

- Rådmannen legger frem en egen handlingsplan for realisering av digitaliseringsstrategien.
- Bærum kommune er pådriver og bidrar til etableringen av et «digitalt finansieringsfond», for etablering av nasjonale fellesløsninger sammen med andre kommuner i KS/Storbynettverket.

1.6 Investeringer

Kommunen har betydelige investeringer i årene fremover. Det er knapphet på kompetanseressurser blant annet innenfor byggprosjekter i vårt geografiske område, noe som kan medføre risiko for gjennomføringen av prosjekter. Viktige satsinger i investeringsbudsjettet for perioden 2018-2021 er:

- *Skolebygg* med samlet investeringsbehov på om lag 310 millioner kroner. Følgende er planlagt ferdigstilt i perioden: Emma hjort barneskole, Storøya skole, ny Levre barneskole, Bekkestua ungdomsskole, ny Oksenøya barneskole og Eikeli eller Eiksmarka barneskole. Ytterligere seks skolebygg planlegges ferdigstilt frem mot 2024.
- *Sykehjem* med samlet investeringsbehov på 1,1 milliarder kroner. Bofellesskap for personer med demens og Lindelia sykehjem er i følge planene ferdig i 2020.
- *Idrettsanlegg*: Det er avsatt 480 millioner kroner til ny Nadderud stadion og svømmehall på Rud i handlingsprogramperioden. Disse prosjektene er planlagt avsluttet i 2021/2022.
- *Digitalisering* – et ambisiøst investeringsprogram på om lag 700 mill. for å forbedre og effektivisere administrasjon og tjenester. Satsingen omfatter blant annet velferdsteknologi og grunnlagsinvesteringer for digitalt førstevalg for innbyggerne.
- *Formuesbevaring* og vedlikehold av eiendomsmassen på 415 mill. i perioden 2018–2021.

2 Økonomi

- befolkningsutviklingen gir kostnadspress
- høyt investeringsnivå
- kraftig vekst i lånegjeld
- moderat lønnsvekst
- fortsatt lavt rentenivå
- forventer lavere bosetting av flyktninger

2.1 Hovedtrekk

Befolkningsveksten er justert opp og alderssammensetningen noe endret i forhold til forrige handlingsprogram. Det forventes reduksjon i de yngste aldersgruppene og lavere vekst enn tidligere for gruppene i yrkesaktiv alder. I de eldste aldersgruppene forventes det økt vekst. Endringene i de yngre årsklassene er imidlertid ikke stor nok til å påvirke investeringsbehovet i skoler og barnehager de nærmeste årene. Økningen i antall eldre vil deretter kreve betydelige investeringer innen Pleie og omsorg. I dette handlingsprogrammet er også store investeringer innen Kultur og fritid lagt inn. Forventet investeringsnivå er betydelig over tidligere års investeringer. Det økte finansieringsbehovet har medført behov for å saldere mot reserver og vil kreve løpende omstilling og effektivisering av tjenestene i årene fremover.

Den endrede befolkningssammensetningen vi ser tendens til i dette handlingsprogrammet, kan på lengre sikt bety at behovet for investeringer vil endres. Rådmannen vil komme tilbake til dette i neste revidering av langsiktig driftsanalyse og investeringsplan (LDIP) i 2018.

Veksten i de eldste aldersgruppene har ennå ikke satt inn for alvor, og dette gir kommunen tid og handlingsrom for endring. Strategien fra forrige handlingsprogram videreføres derfor ved å tilrettelegge for langsiktig bærekraft. Økonomisk sett innebærer dette å skape et driftsresultat som kan bære et høyt investeringsnivå, samt å omstille til kostnads- og ressurseffektive driftsformer som kan gjøre det mulig fortsatt å levere kvalitativt gode tjenester når andelen omsorgstrengende innbyggere øker.

Brukere har fått styrkede rettigheter på flere områder, samtidig som det er en tendens til innføring av nasjonale normkrav i tjenestene. Dette utfordrer kommunens handlingsrom til nytenkning om driftsmodeller for å ivareta gode tjenester innen strammere økonomiske rammer.

I dette handlingsprogrammet har Rådmannen ikke foreslått vesentlige endringer i tidligere vedtatte innsparingstiltak. Bakgrunnen har dels vært forventningen om fortsatt stram styring av utgiftsveksten. Utgiftsbehovet har imidlertid økt betydelig, blant annet som følge av eksterne forhold som kommunen på kort sikt ikke kan påvirke effekten av. Dette gjelder blant annet brukerstyrt personlig assistanse (BPA),

styrkede rettigheter og behov for spesialpedagogiske tiltak i barnehage, og svikt i vederlagsinntektene innen Pleie og omsorg. Eventuell innføring av ny norm for barnehagebemanning som nå er på høring, er foreløpig ikke innarbeidet i budsjettene, men vil hvis den innføres i tråd med varslingen i kommuneproposisjonen, påvirke kommunens økonomi i handlingsprogramperioden i negativ retning. Videre er digital skolehverdag og klima satsingsområder der Rådmannen har foreslått ulike tiltak både innenfor drifts- og investeringsbudsjettet. Merbehovene er dels muliggjort gjennom bruk av oppsparte reserver. Tilsvarende utgiftsvekst i handlingsprogram fremover vil ikke være mulig eller bærekraftig uten vedtak om nye betydelige innsparingstiltak.

Investeringsbehovet sammen med store merbehov innen driften har medført at Rådmannen har foreslått betydelig bruk av investeringsfond for å saldere investeringsbudsjettet. Dette er i tråd med intensjonen bak investeringsfondet, da det i denne perioden er en topp i investeringsbehovet i 2019. Med dette er også kravet til egenkapital fra driften redusert. Dersom alle investeringene gjennomføres som planlagt, forventes gjeldsgraden å stige til 89 prosent i 2021, fra et nivå på om lag 62 prosent i utgangen av 2016.

Forventningen om en kraftig vekst i de eldste aldersgruppene, samtidig som statens inntekter (og dermed kommunens inntekter) kan bli mindre, gjør at kommunen må være forberedt på mer økonomisk krevende tider i årene etter 2021. Det er mulig en utvikling med strammere nasjonale kommunebudsjetter vil komme allerede i løpet av handlingsprogramperioden. Det blir derfor nødvendig med sterk prioritering av merbehovene i de neste års handlingsprogrammer, samtidig som det må forventes behov for nye innsparingstiltak for å kunne saldere budsjettene.

2.1.1 Investeringsbudsjettet i handlingsprogrammet

I perioden 2018 til 2021 foreslår Rådmannen investeringer på til sammen 9,2 milliarder kroner fordelt slik mellom rentable¹ og ikke-rentable² investeringer:

INVESTERINGSBUDSJETT	Regnskap 2016	Budsjett 2017 ØMI	Budsjett 2018	Handlingsprogram			Sum 2018-2021
				2019	2020	2021	
Investeringer totalt	1 259	2 025	2 312	2 604	2 190	2 105	9 210
Ikke-rentable investeringer	885	1 551	1 770	2 119	1 733	1 714	7 336
Rentable investeringer	374	475	542	485	456	391	1 874

I forhold til forrige handlingsprogram forventes det nå et noe høyere investeringsnivå i 2018, og et betydelig høyere investeringsnivå i 2019 og 2020. Investeringsnivået i 2021 går midlertidig ned til 2017-nivået. Erfaringsmessig (og i tråd med nøkkeltall) er det et visst etterslep i investeringsporteføljen. Dette kan bidra til å jevne ut veksten, slik at det ikke er gitt at 2021 blir et unntaksår. I og med at investeringer innen kultur og idrett er fremskyndet, vil investeringsbehovet i årene etter 2021 være redusert i forhold til forutsetningene i LDIP, men anslått investeringsbehov vil fortsatt ligge mellom 2,3 og 2,5 mrd. per år i perioden 2022 til 2024.

Det skal investeres mye i skoler og barnehager i perioden. Både for å ta igjen kapasitetsetterslep, og for å tilrettelegge for flere barn og unge fremover. Innen bistands- og omsorgssektoren fortsetter arbeidet med å legge til rette for strukturelle grep med etablering av større, robuste og driftseffektive boliganlegg. Forslag til investeringer innenfor vann-, avløps- og renovasjonsområdet (VAR) bygger på ny *hovedplan for vann og avløp*. I tillegg er det avsatt over en milliard kroner til omsorgs- og velferdsboliger, og utbyggingen av fase 2 starter på Fornebu. Det er avsatt 480 millioner kroner til ny Nadderud stadion og svømmehall på Rud i handlingsprogramperioden. Disse prosjektene er planlagt avsluttet i 2021/2022.

¹ Rentable investeringer og lånegjeld er selvfinansierende investeringer hvor lån til disse investeringene betjenes av brukere, via husleie, gebyrer og avgifter. I Bærum kommune defineres investeringer i vann, avløp og renovasjon (VAR) og boliger som rentable investeringer. I tillegg knyttes formidlingslån til denne kategorien.

² Ikke-rentable investeringer og lånegjeld er investeringer som ikke er selvfinansierende, og hvor lån til disse investeringene må betjenes av kommunens egne midler (kommunens frie inntekter og fond).

Målet om å legge om kursen i en klimaklok retning allerede i denne handlingsprogramperioden, og være en klimanøytral kommune innen 2050, reflekteres i investeringene ved løsninger som gir redusert energiforbruk i kommunale bygg. Videre vil en handlingsplan for sykkel, og ladepunkter for offentlig parkering og kommunale tjenester, iverksettes.

For detaljer rundt periodens investeringsplaner henvises det til kapittel 8.

Budsjettet i økonomiplanperioden (2019–2021) representerer en oversikt over økonomien ut ifra den kunnskapen man har i dag. Planene for disse årene vil bli revidert med hensyn til både rammer, tiltak og fremdrift i de neste års handlingsprogram.

2.1.2 Driftsbudsjettet i handlingsprogrammet

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Sum driftsinntekter	-10 262,3	-10 169,0	-10 361,4	-10 520,5	-10 652,7	-10 764,9
Sum driftsutgifter	8 984,1	9 364,0	9 430,6	9 602,3	9 669,0	9 729,6
Brutto driftsresultat	-1 278,1	-805,0	-930,8	-918,2	-983,7	-1 035,4
Finansinntekter	-195,6	-119,5	-133,4	-134,3	-145,1	-154,3
Finansutgifter	588,9	514,0	573,2	587,3	664,2	710,8
Netto driftsresultat	-884,9	-410,6	-491,1	-465,2	-464,6	-478,9

Den forventede økningen i kommunenes inntekter, signalisert i kommuneproposisjonen for 2018, skal dekke opp for kommunenes utgifter som følge av forventet endring i befolkningen. I tillegg skal inntektsveksten dekke pris- og lønnsveksten fra 2017 til 2018.

For å skape rom for finansiering av investeringsbehovet er det i forslag til handlingsprogram lagt opp til en resultatgrad på 4,8 prosent i 2018 og cirka 4,5 prosent øvrige år. Dette er innenfor vedtatte økonomiske handlingsregler, med anbefalt netto resultatgrad på 4 prosent og minimum 3 prosent.

Rådmannen har funnet rom for å:

- Kompensere for sektorenes pris- og lønnsvekst.
- Kompensere for endringer i demografiske forhold.
- Dekke øvrige prioriterte merbehov i sektorene med 138 mill. i 2018, økende til 269 mill. i handlingsprogramperioden. Økningene gjelder blant annet digital skolehverdag, tidlig innsats, brukerstyrt personlig assistanse (BPA), vederlagsinntekter, klimatiltak og FDV-utgifter.

Utgifter relatert til flyktninger er redusert. Dette skyldes færre flyktninger og må sees i sammenheng med reduserte inntekter fra integreringstilskuddet.

Rådmannen har videreført omstillingstiltakene fra forrige handlingsprogram. Alle omstillingstiltakene lar seg imidlertid ikke gjennomføre etter opprinnelig plan, og Rådmannen har derfor foreslått noen mindre endringer. Hovedelementene i omstillingstiltakene handler i stor grad om å gjøre strukturelle endringer i tjenestene. Større bygg innen skoler og barnehager vil på sikt gi lavere driftskostnader. Det er fortsatt fokus på effektivisering og optimalisering av tjenestene.

Samlet legges det opp til en brutto innsparing på 101 mill. i 2018, stigende til 208 mill. i 2021, sett i forhold til 2017-nivået. Innsparingene kombinert med de foreslåtte merbehovene innebærer en samlet netto økning i områdenes driftsrammer på 59 mill. i 2018, stigende til 190 mill. i 2021. I tillegg kommer pris- og lønnsveksten.

Det vises til nærmere redegjørelse i kapittel 2.2.3 *Merbehov og innsparinger/mindrebehov*.

Det store investeringsbehovet sammen med merbehov innen driften har medført at Rådmannen har foreslått bruk av investeringsfond på nærmere 300 mill. for å saldere investeringsbudsjettet. Samtidig foreslås avsetninger fra forrige handlingsprogram til investeringsfondet på 35 mill. i 2020 reversert.

Beregningene fra pensjonskassene viser en økning i pensjonskostnadene for 2018 på 20 mill. (3,1 prosent) sammenlignet med vedtatt budsjett for 2017. Økningen er omtrent som forventet lønnsvekst i 2018.

Det vil alltid være usikkerhet i forutsetningene som legges til grunn for både skatteinntektene og finansområdet. Rentenivået er historisk lavt, og det kan komme endringer som gjør at renten stiger raskere enn det som ligger til grunn i Rådmannens forslag. I tillegg kan avkastningen fra forvaltningsfondet avvike betydelig fra budsjettet i det enkelte år. Fondet har en bufferkapital for å møte de årlige svingningene. Avkastningen slår likevel ut på det årlige netto driftsresultatet for kommunen. Videre er det usikkerhet rundt fremdriften av investeringsprosjektene og utlånsbehov som vil påvirke utviklingen i gjeldsnivået.

Videreføringen av innstrammingsiltakene fra tidligere handlingsprogram innebærer flere administrative budsjettreduksjoner innen de foreslåtte rammer per sektor. Det gjelder forhold som ikke skal ha direkte konsekvenser for brukere av kommunens tjenester, og som derfor ligger innenfor Rådmannens fullmakter, gitt at rammene for den enkelte sektor vedtas som forutsatt. Tiltak som medfører prinsipielle endringer i tilbudet til innbyggere eller brukere, fremmes som forslag som må vedtas av kommunestyret.

Det vises til omtale under tjenestekapitlene for utfyllende informasjon på tjenesteområdene.

2.2 Grunnlag for budsjetteringen

2.2.1 Budsjettforutsetninger i 2018

- prisvekst 2,1 prosent
- lønnsvekst 2,9 prosent
- deflator 2,6 prosent
- pengemarkedsrente 1,5 prosent
- befolkningsvekst 1,0 prosent

2.2.2 Demografi og demografikompensasjon

Befolkningsprognosen for Bærum kommune viser en gjennomsnittlig årlig befolkningsvekst på cirka 1,1 prosent i handlingsprogramperioden. Budsjettene til programområdene Barnehager, Grunnskoleopplæring og Pleie og omsorg justeres årlig i henhold til endringer i befolkningen. Dette skjer ved bruk av demografikompensasjonsmodeller. For Barnehager justeres cirka 90 prosent av budsjettet, for Grunnskoleopplæring cirka 75 prosent av budsjettet og for Pleie og omsorg cirka 55 prosent, basert på endringer i befolkningsveksten.

Ny befolkningsprognose gir en reduksjon i antall barn i barnehagealder sammenlignet med forventet 2017-nivå. Prognosen viser en vekst i antall elever i grunnskolen, og er omtrent på samme nivå som i forrige prognose. I gruppen yrkesaktive viser prognosen en lavere vekst enn i forrige prognose, noe som medfører lavere skattevekst. Det forventes fortsatt en kraftig vekst i aldersgruppen 67 år og eldre.

Det vises for øvrig til kapittel 9 *Befolkningsutvikling og boligbygging*.

Tabellen under viser oppdatert beregnet demografikompensasjon (økte driftsrammer som følge av befolkningsvekst) for årene 2018–2021, i forhold til budsjett 2017 etter Økonomimelding I 2017.

Drift, mill. kr	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
			2019	2020	2021
Grunnskoleopplæring	1 092,9	13,8	29,9	34,6	39,0
Barnehager	1 075,6	-16,3	-27,5	-24,8	-17,6
Pleie og omsorg	1 151,2	24,7	51,4	79,6	108,0
Sum demografikompensasjon		22,2	53,8	89,4	129,4

Rådmannen foreslår at rammene for de aktuelle områdene justeres i henhold til tabellen over.

2.2.3 Merbehov og innsparinger/mindrebehov

Rådmannen foreslår også å dekke øvrige merbehov i sektorene som vist i tabellen under. Tabellen inkluderer tidligere vedtatte merbehov og viser økning fra vedtatt budsjett per Økonomimelding I 2017:

Drift, mill. kr	Budsjetttramme 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
			2019	2020	2021
Barn og unge	2 827,9	22,7	21,7	18,1	6,9
Bistand og omsorg	2 763,6	57,5	99,1	128,9	138,7
Miljø, idrett og kultur	496,3	31,6	41,3	25,5	24,5
Organisasjon, styring og utvikling	545,0	10,4	10,0	11,8	13,2
– herav sentralt posterte felleskommunale kostnader		8,4	7,5	10,3	11,9
Husleie og driftsutgifter lokaler		15,8	38,2	62,7	85,9
Sum merbehov		137,9	210,2	247,0	269,2

Økningene gjelder blant annet digital skolehverdag, tidlig innsats, BPA, vederlagsinntekter, klimatiltak og FDV-utgifter. Flere av merbehovene er knyttet til befolkningsvekst for områder som ikke mottar demografi-kompensasjon direkte. Tiltakene er beskrevet nærmere under tjenestene.

For å sikre et økonomisk handlingsrom og bærekraft på lengre sikt har Rådmannen videreført omstillings-tiltakene vedtatt i forrige handlingsprogram, samt gjort enkelte endringer. Fordelingen er vist i tabellen under. Tiltakene er beskrevet nærmere under tjenestene.

Drift, mill. kr	Budsjetttramme 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
			2019	2020	2021
Barn og unge	2 827,9	-22,8	-36,2	-42,9	-43,8
Bistand og omsorg	2 763,6	-44,6	-70,8	-85,2	-104,7
Miljø, idrett og kultur	496,3	-3,0	-8,6	-10,4	-10,4
Organisasjon, styring og utvikling	545,0	-20,9	-18,8	-30,0	-24,0
Fellestiltak med innsparingseffekt for hele kommunen		-10,1	-20,4	-25,4	-25,4
Sum innsparinger/mindrebehov		-101,4	-154,7	-193,9	-208,2

Tabellene under viser summen av endringer i demografiskompensasjon, merbehov og innsparinger/mindrebehov. Endringene vises i forhold til vedtatt budsjett per Økonomimelding I 2017.

Drift, mill. kr	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
		2019	2020	2021
Demografiskompensasjon	22,2	53,8	89,4	129,4
Andre merbehov	137,9	210,2	247,0	269,2
Innsparinger/mindrebehov	-101,4	-154,7	-193,9	-208,2
Sum	58,6	109,3	142,5	190,3

I tillegg forslår Rådmannen å kompensere for sektorenes pris- og lønnsvekst.

2.3 Drift

2.3.1 Hovedoversikt

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017 ¹⁾	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Skatteinntekter	-6 075,9	-5 690,8	-5 979,7	-6 047,6	-6 116,3	-6 182,8
Rammetilskudd	-1 499,5	-1 714,5	-1 591,2	-1 626,3	-1 655,3	-1 690,9
Vertskommunetilskudd PUH	-61,9	-60,5	-59,2	-59,2	-59,2	-59,2
Rente og inv. komp. fra staten	-24,1	-19,0	-20,2	-21,4	-25,7	-23,5
Integreringstilskudd, flyktninger	-174,9	-188,2	-201,4	-212,1	-215,8	-214,4
Kalk. renter og avskrivninger	-108,2	-107,3	-114,8	-124,0	-127,8	-133,8
Sum sentrale inntekter	-7 944,4	-7 780,3	-7 966,5	-8 090,6	-8 200,1	-8 304,7
<i>Driftsrammer:</i>						
Diverse felles til fordeling ²⁾	-98,9	-28,2	-8,2	13,3	32,9	36,5
Lønnsreserven ³⁾	-30,5	153,9	305,7	370,6	370,5	370,5
Organisasjon, styring og utvikling	515,4	561,0	562,7	564,8	553,0	559,3
Barn og unge	2 916,9	2 918,9	2 844,6	2 851,8	2 859,1	2 871,8
Bistand og omsorg	2 820,1	2 856,3	2 786,3	2 834,2	2 894,1	2 922,2
Miljø, idrett og kultur	547,3	510,6	542,0	535,0	504,0	506,2
Netto driftsutgifter, sektorene	6 670,3	6 972,6	7 032,9	7 169,7	7 213,7	7 266,6
Politiske utvalg disp.	0,9	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7
Netto driftsutgifter, samlet	6 671,3	6 975,3	7 035,7	7 172,4	7 216,5	7 269,4
Brutto driftsresultat	-1 273,1	-805,0	-930,8	-918,2	-983,7	-1 035,4
Netto renteutgifter	137,4	147,3	157,7	163,4	192,8	229,4
Kursgevinster, aksjeutbytte	-133,4	-86,8	-88,0	-88,0	-88,0	-88,0
Netto avdrag	384,4	333,9	370,0	377,6	414,3	415,1
Netto finansutgifter	388,4	394,4	439,7	453,0	519,1	556,5
Netto driftsresultat	-884,6	-410,6	-491,1	-465,2	-464,6	-478,9
Overført investeringsbudsjettet	135,8	257,1	468,7	398,8	408,9	475,4
Avsetninger netto	461,0	153,4	22,4	66,3	55,6	3,5
Disposisjonsfond	554,1	175,2	51,7	84,2	59,8	9,2
Bundne driftsfond	-7,2	-21,8	-29,3	-17,9	-4,2	-5,7
Dekn./bruk av tidligere års netto resultat	-85,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Regnskapsresultat	-287,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

¹⁾ Kolonnen budsjett 2017 inneholder alle utførte budsjettendringer uavhengig av om de er politisk vedtatt eller ikke. I tillegg til vedtatte endringer i ØKMI ligger tekniske endringer som for eksempel omfordeling budsjett lærlinger og kompensasjon lønnsoppgjør inne. Dette er endringer som vil bli vist frem i forbindelse med ØKM II.

²⁾ Inneholder netto premieavvik, ufordelte tiltak, samt regnskapstall for internfinansierte enheter og selvforsikring.

³⁾ Lønns- og pensjonsreserven skal dekke effektene av lønnsoppgjørene for 2017 og 2018, økning i pensjonspremie og merutgifter til avtaler med private.

Reserven er foreløpig ikke fordelt på sektorene, men fordeles sektorene når lønnskostnadene er klarlagt etter lønnsoppgjørene og fordelingen av pensjon gjennomført.

Bruk av netto driftsresultat

Mill. 2018-kr	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
			2019	2020	2021
Netto driftsresultat	-410,6	-491,1	-465,2	-464,6	-478,9
Overført investeringsbudsjettet	257,1	468,7	398,8	408,9	475,4
Avsetninger netto	153,4	22,4	66,3	55,6	3,5
- Disposisjonsfond	175,2	51,7	84,2	59,8	9,2
Forvaltningsfondet	47,0	48,0	48,0	48,0	48,0
Forvaltningsfond, til kapital	39,8	40,0	40,0	40,0	40,0
Regnskapsresultat, bruk av	-281,7				
<i>Avsatt til skattereguleringsfond</i>	51,1				
<i>Avsatt til investeringsfond</i>	230,1				
<i>Avsatt til innovasjonsfond</i>	0,5				
Sektorresultat, bruk av	-40,1				
<i>Til sektorene</i>	35,2				
<i>Til bufferfond</i>					
<i>Til investeringsfond</i>	4,9				
Bruk av lønnsreserve	-22,5				
Avsetning til investeringsfond	30,8				
Avsetning til pensjonsfond					
Risikopott	15,3	15,0	15,0	15,0	15,0
Forsknings- og innovasjonsfond	10,2	10,0	10,0	10,0	10,0
Transport, avsetning	10,1	9,9	9,9	9,9	9,9
Selvforsikringsfond	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7
Bruk og avsetning bufferfond	42,7	-72,9	-40,4	-64,8	-115,4
- Bundne driftsfond	-21,8	-29,3	-17,9	-4,2	-5,7
Fond renovasjon	2,5	-2,8	-5,7	-6,4	-6,2
Fond vann og avløp	-24,5	-22,0	-7,4	7,1	5,6
Feiefond	0,4	0,5	0,4	0,2	0,0
Byggesak	-0,2	-5,1	-5,1	-5,1	-5,1
Regnskapsresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Netto driftsresultat brukes til å overføre midler for å finansiere investeringene og for å avsette midler til bundne og ubundne fond. Bruk av fond vil medføre reduksjon i kravet til netto driftsresultat.

Avkastningen fra forvaltningsfondet avsettes for å opprettholde realverdien av fondet og for å finansiere investeringene i årets handlingsprogram. Videre foreslås tidligere vedtatte avsetninger til risikopott og forsknings- og innovasjonsfond videreført.

På grunn av det høye investeringsbehovet foreslår Rådmannen ikke å avsette til investeringsfondet. Det foreslås bruk av investeringsfondet for å finansiere investeringene, se kapittel 2.4 for nærmere omtale.

Rådmannen vil se på muligheten til mer aktiv bruk av investeringsfondet fremover. Fondet styrkes i år med lavere investeringsnivå og i år med regnskapsoverskudd, og brukes av i år med høye investeringer. Det siste for å dempe presset på driften. Rådmannen kommer tilbake til drøftingene av prinsippene for avsetning til og bruk av investeringsfondet i neste rullering av langsiktig driftsanalyse og investeringsplan.

Avsetning til transport blir benyttet på investeringsbudsjettet til nyinvesteringer i biler.

Linjen for bufferfond viser hva som brukes/avsettes årlig for å nå målet om et bufferfond på minimum 100 mill. i 2021.

2.3.2 Pensjonskostnadene

Aktuarberegningene fra pensjonskassene viser en økning i pensjonskostnadene for 2018 på 20 millioner kroner sammenlignet med vedtatt budsjett for 2017. Økningen tilsvarer 3,1 prosent og tilsvarer omtrent forventet lønnsvekst.

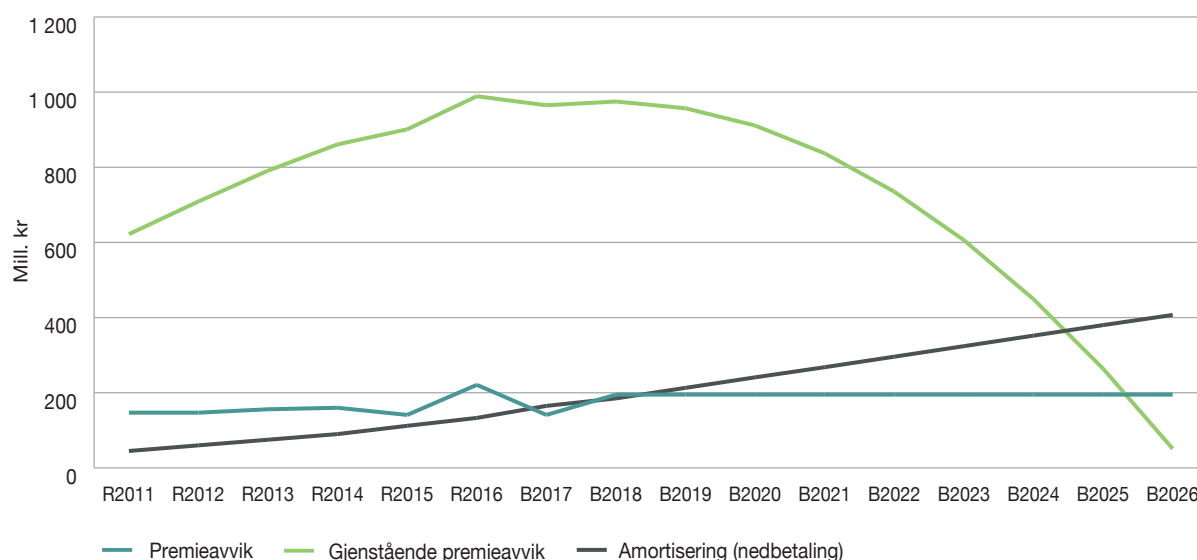
Pensjonspremien til pensjonskassene økes med 15 mill. (2,3 prosent) til 679 mill. Premieavviket økes med 22 mill. til 195 mill. Amortiseringen av premieavviket økes med 26 mill. til 185 mill.

Gjenstående akkumulert premieavvik var 989 mill. ved utgangen av 2016. Når det årlige amortiseringsbeløpet blir større enn premieavviket, vil effekten av ordningen bli negativ i regnskapet, og det gjenstående akkumulerte premieavviket vil gradvis reduseres. Dette krysningstidspunktet tar noe lengre tid å nå enn tidligere antatt. Beregninger basert på forutsetningene lagt til grunn i dette handlingsprogrammet, viser at effekten vil bli negativ i 2019. I 2021 forventes det akkumulerte premieavviket å være redusert til 837 mill.

Premieavviket har frem til 2011 vært amortisert over 15 år. Premieavvik oppstått fra og med 2011 amortiseres over 10 år. Premieavvik som oppstår fra og med 2014, amortiseres over 7 år.

Sammenhengen mellom premieavvik, amortisering (nedskrivning) av premieavviket og det gjenstående akkumulerte premieavviket i balansen er vist i figuren under.

Utvikling i premieavvik

2.3.3 Finansutgifter og inntekter

Finansutgiftene øker utover i handlingsprogramperioden, og vil utgjøre i størrelsesorden seks prosent av kommunens inntekter i 2021. En viktig årsak er de omfattende investeringsplanene og den medfølgende gjeldsøkningen. Egen gjeld ventes å utgjøre nærmere 90 prosent av årlige inntekter for kommunen i 2021. Da er lån til videre utlån holdt utenom. Samtidig ventes noe stigning i renten. Rentenivået er historisk lavt, og det ventes fortsatt lave renter de nærmeste årene. De første årene er budsjettert med samme markedsrente som i forrige handlingsprogram (1,5 til 2,0 prosent), og siste år med 2,5 prosent. Renteanslagene er forbundet med usikkerhet, og høyere renter vil gjøre gjelden tyngre å betjene.

Den budsjetterte avkastningen fra forvaltningsfondet bidrar til å redusere kommunens netto finansutgifter.

2.3.4 Sentrale inntekter

2.3.4.1 Frie inntekter (skatt og rammetilskudd)

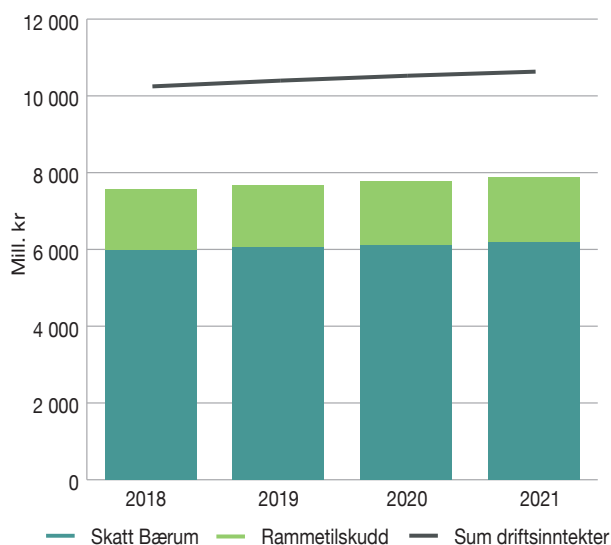
De frie inntektene er de klart største inntektene for Bærum kommune. Av kommunens samlede inntekter utgjør de frie inntektene om lag 74 prosent.

Revidert nasjonalbudsjett for 2017 og kommuneproposisjonen for 2018 er en del av grunnlaget for beregningen av de frie inntektene. Regjeringen legger opp til en realvekst i de frie inntektene på mellom 1,1 og 1,2 prosent fra 2017 til 2018. I tillegg ligger det en forventning om en effektivisering av kommunal sektor. Regjeringens beregninger viser at om kommunesektoren setter et effektiviseringskrav til egen virksomhet på 0,5 prosent, tilsvarer det 1,2 milliarder kroner i 2018, som kan brukes til styrking av tjenesten i tillegg til det som følger av inntektsveksten. I handlingsprogrammet har Rådmannen lagt opp til en årlig effektivisering på mellom 101 til 208 millioner kroner (gjennomsnitt 165 mill.), som i gjennomsnitt utgjør 2,4 prosent sammenlignet med sum driftsutgifter for sektorer i 2017.

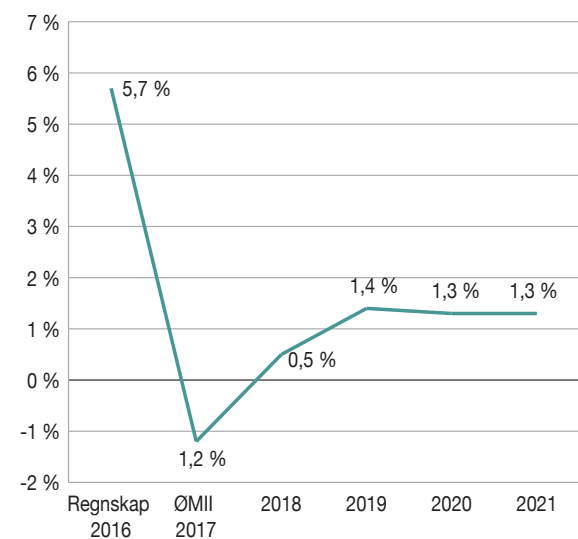
I tillegg vurderer Rådmannen skatteanslaget på bakgrunn av forventet skatteinntang 2017, ny befolkningsprognose for landet og for Bærum, og forventet lønnsvekst og arbeidsledighet.

I Rådmannens forslag til handlingsprogram legges det opp til en gjennomsnittlig nominell vekst på 3,6 prosent i de frie inntektene fra 2018 til 2021. Dette tilsvarer en gjennomsnittlig realvekst på 1,1 prosent. Veksten i de frie inntektene er forventet å bli noe lavere enn det som har vært tilfelle de siste årene. Hovedårsaken ligger i en forventning om noe svakere utvikling i skatteinntektene fremover enn det som har vært tilfelle de siste årene.

Andel frie inntekter av sum driftsinntekter

Realvekst i de frie inntektene

Skatt

Bærum kommune opplever store årlige variasjoner i skatteinntektene. Årsaksforholdene er sammensatte og komplekse, noe som gjør det utfordrende å lage treffsikre prognoser. I tillegg til utviklingen i lønnsutgifter og antall skatteyttere vil statlige endringer i skattøre og skatteregelverket påvirke skatteinntangen.

I perioden 2018 til 2021 legger Rådmannen opp til en gjennomsnittlig nominell skattevekst på 3,9 prosent, som er lavere enn det som har vært tilfellet de fem siste årene.

2016 ble et toppår for skatteinntangen til Bærum kommune, med en nominell vekst på over 16 prosent. Mye av årsaken til den høye skatteinntangen var ekstraordinære forhold fra ligningsåret 2015 og tilpasning til endringer i skattereformen. I Handlingsprogram 2017–2020 la Rådmannen inn en forutsetning om at situasjonen for ligningsåret 2016 ville normalisere seg, og at det ikke kunne forventes tilsvarende skatteinntekter for 2017. Skatteinntangen i 2017 ser imidlertid ut til å bli en god del bedre enn forutsatt.

Mye av forklaringen ser ut til å være manglende korrigerings av skattekort. Forskuddsutskrivningen for 2017 er basert på 2015, og for mange skatteyttere var skattbart aksjeutbytte i 2015 uvanlig høyt. Skatteyttere som ikke endrer skattekortet sitt, vil betale for mye skatt i 2017, som de vil få igjen i 2018. Bærum forventer derved lavere marginoppgjør¹ og restskatteinnbetalinger i 2018 enn hva som har vært realiteten de siste årene. Rådmannen anslår derfor en noe lavere vekst i 2018 enn utover i perioden.

I tillegg viser ny befolkningsprognose en gjennomsnittlig vekst i aldersgruppen 20–66 år i perioden 2018–2021 på om lag en prosent, som er et halvt prosentpoeng lavere enn hva som har vært tilfelle de siste fire årene. Denne aldersgruppen er den viktigste i vurderingen av utviklingen i antall skatteyttere, og lavere vekst vil påvirke skatteinntektene i negativ retning.

Det som trekker i positiv retning er den lave arbeidsledigheten. Arbeidsledigheten har holdt seg stabilt lavt de siste årene, og det forutsettes at den fortsetter å holde seg lav i kommende handlingsprogramperiode. Andre forhold er forventet lønnsvekst. Landstallene fra SSB (Statistisk sentralbyrå) viser en prognose som anslår en noe høyere gjennomsnittlig lønnsvekst fremover sammenlignet med de fem siste årene.

2.3.4.2 Andre sentrale inntekter

Vertskommunetilskudd

Dette omfatter tilskudd til tjenester for bærumsbosatte mennesker med psykisk utviklingshemming fra tidligere Emma Hjorths hjem. Rådmannen forutsetter samme tilskudd som i 2017 i hele perioden.

Rente- og investeringskompensasjon fra staten

Bærum får kompensasjon for investeringskostnader til grunnskolereformen (seksårsreformen), kompensasjonstilskudd for omsorgsboliger og sykehjemsplasser, rentekompensasjon for kirkebygg, og rentekompensasjon for skole- og svømmeanlegg (gammel og ny ordning). Tilskuddet utbetales fra Husbanken, og det er Husbankens egen flytende rente som ligger til grunn for beregningen av rentekompensasjonen. Det er lagt til grunn en rente på 2,0 prosent i inntektsanslaget for 2018.

Integreringstilskudd for flyktninger

Rådmannen forutsetter en noe lavere bosetting i dette handlingsprogrammet enn det som lå til grunn i handlingsprogrammet for 2017–2020. Det er i hovedsak anslaget for bosetting av enslige mindreårige som er nedjustert. Beregningene tar utgangspunktet i en bosetting av 290 nye flyktninger hvert år i handlingsprogramperioden, hvorav 25 er enslige mindreårige.

Kalkulatoriske renter og avskrivninger

For områdene vann, avløp, renovasjon og byggesak er det bestemt at gebyret skal baseres på selvkost, inkludert kapitalkostnader (kostnader knyttet til renter og avskrivninger). Det benyttes kalkulatoriske kostnader i selvkostberegningene, og disse blir belastet på de ulike områdene. Kalkulatoriske kostnader angir beregnede alternativkostnader av den avkastning kommunen alternativt kan oppnå ved plassering av investeringsbeløpet i markedet. For handlingsprogramperioden 2018–2021 er det foretatt justeringer i de kalkulatoriske kostnadene i forhold til handlingsprogrammet for 2017–2020.

¹ Det settes av 8 prosent av faktisk innbetalte forskuddstrekk og forskuddsskatt som skal gå til å dekke utbetalingen av tilgodeskatt for de som har innbetalt for mye skatt i ligningsåret. Det er kommunestyret som bestemmer avsetningsprosent. 8 prosent har som hovedregel vært tilstrekkelig for å dekke Bærum kommunes utbetalinger av tilgodeskatt. Settes det av for mye, vil dette bli tilbakeført til skatteregnskapet i november og være en del av skatteinntangen det aktuelle året. Setter vi av for lite, vil dette bli trukket av skatteinntangen i november. Marginoppgjøret påvirker derfor den faktiske skatteinntangen i regnskapsåret.

2.4 Investeringer

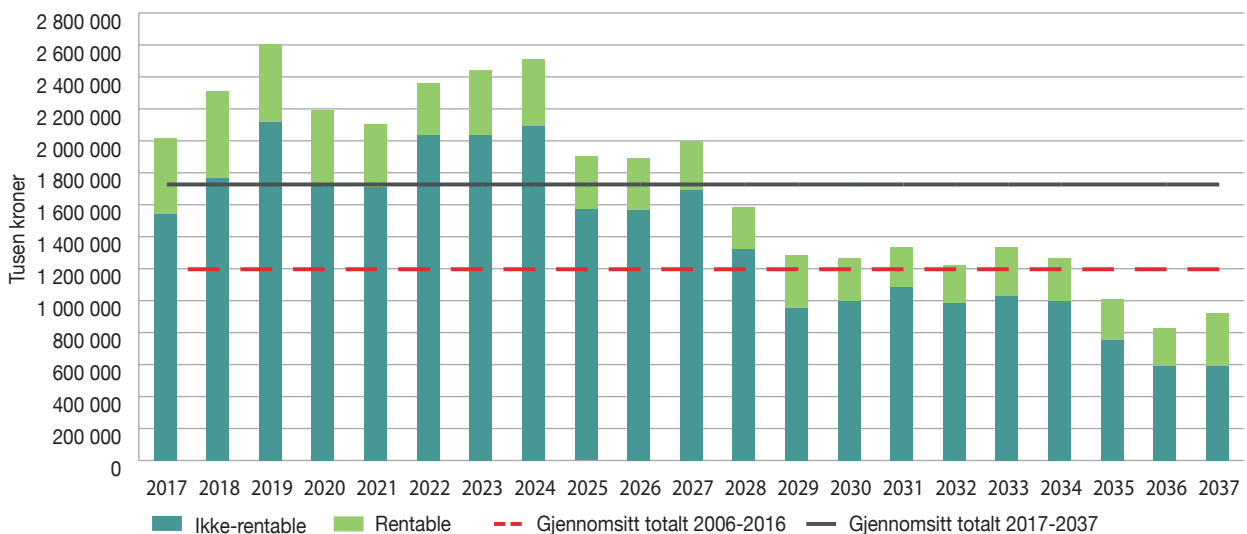
2.4.1 Innledning

Rådmannen legger opp til et omfattende investeringsprogram i handlingsprogramperioden. Rådmannens forslag tar utgangspunkt i den langsiktige investeringsplanen fremlagt i kommunestyresak 31/17, 29.3.17, *Langsiktig driftsanalyse og investeringsplan 2018–2037 (LDIP)*. Investeringsprogrammet er oppdatert i forhold til den nye digitaliseringsstrategien og de behov og løsninger som er angitt i vedtatt skolebehovsanalyse 2016–2025, barnehagebehovsanalyse 2016–2035, behovsanalysen for bo- og behandlingssentre, omsorgsboliger og velferdsboliger og ny hovedplan for vann og avløp.

Det er søkt å etablere et investeringsprogram som ivaretar hensynet til både totaløkonomi og gjennomføringsevne.

Figuren viser langsiktig investeringsplan korrigert for Rådmannens forslag til handlingsprogram 2018–2021.

Investeringsnivå i investeringsplanen, totalt

Investeringsbehovet i denne planen er 1,4 milliarder kroner høyere, sammenlignet med forrige handlingsprogram. Som figuren viser, er nivået i handlingsprogramperioden godt over gjennomsnittet fra tidligere år og for perioden 2017–2037. Rådmannen viser til tiltak for mer arealeffektive løsninger og fokus på livsløpskostnader for å optimalisere ikke minst eiendomsinvesteringene. Nivået vil kunne påvirkes gjennom hvilken tilnærming som velges for å løse behovene i befolkningen, som større barnehager og skoler, rimeligere og mer standardiserte løsninger, sambruk med mer.

2.4.2 Hovedtrekk investeringer

Her redegjøres det overordnet for kommunens samlede investeringer. For detaljerte redegjørelser omkring de enkelte investeringer som er foreslått i perioden, vises det til eget kapittel.

Hovedoversikt

Løpende mill. kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
INVESTERINGSBUDSJETT						
Brutto investeringsutgifter	1 259,0	2 025,4	2 311,8	2 603,7	2 189,7	2 104,7
Salgsinntekter	-74,2	-118,0	-50,0	-35,0	-35,0	-35,0
Tilskudd/refusjoner	-164,9	-108,0	-126,1	-122,2	-416,7	-410,7
Netto investeringsutgifter	1 019,9	1 799,4	2 135,6	2 446,5	1 738,0	1 659,1
<i>Netto investeringsrammer</i>						
IT (DigiT), Administrasjon og Eiendomsforvaltning	97,6	245,5	178,0	189,0	179,0	179,0
Barn og ungdom	458,9	327,0	488,3	564,4	369,2	456,6
Bistand og omsorg	168,9	434,7	624,5	883,2	363,5	311,7
Miljø, klima og kommunalteknisk	286,6	487,1	561,0	453,1	437,4	480,5
Fornebu	-64,5	198,7	161,3	251,5	279,9	152,6
Oppgradering og formuesbevaring	72,3	106,4	122,5	105,3	109,1	78,7
Renteutgifter	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kjøp av aksjer og andeler	2,8	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0
Avdragsutgifter	175,6	133,3	70,0	70,0	70,0	70,0
Utlån	161,7	236,8	200,0	200,0	200,0	200,0
Finansieringsbehov	1 360,0	2 173,5	2 409,6	2 720,5	2 012,0	1 933,1

I tråd med opptrappingsplanen i *Langsiktig driftsanalyse og investeringsplan (LDIP) 2018–2037* legges det opp til en fortsatt gradvis økning i den årlige bevilgningen til formuesbevaring, fra 174 millioner kroner i 2018 til 200 mill. i 2021. Samlet for handlingsprogramperioden foreslår Rådmannen å sette av om lag 750 mill. for å ta igjen opparbeidet vedlikeholdsetterslep.

Ny digitaliseringsstrategi ble vedtatt av kommunestyret i 29.3.17, sak 33/17. Strategien beskriver hva Bærum kommune ønsker å oppnå innen fire satsingsområder knyttet til:

- innbyggere
- ansatte
- ledelse og informasjonsdeling
- virksomhetsstyring og organisasjonsutvikling

For kommunens digitaliserings- og IT-prosjekter håndteres investeringene samlet. Rådmannen legger frem et ambisiøst investeringsprogram for kommende handlingsprogramperiode, hvor det er estimert et investeringsbehov på 700 mill. I tillegg til omtale i kapittel 8 vises det til egen handlingsplan for digitalisering 2018–2021, som legges frem i tilknytning til handlingsprogrammet.

Innen skole er den vedtatte skolebehovsanalysen innarbeidet. Behovet for skoleinvesteringer er høyt de nærmeste årene, grunnet kapasitetsetterslep og befolkningsvekst. De største enkeltstående prosjektene i perioden er (totalramme i parentes):

- Ballerud barneskole – ny fire-paralleller, 123 mill. i perioden (430 mill.)
- Bekkestua ungdomsskole – utvidelse til ti paralleller, 175 mill. i perioden (185 mill.)
- Gommerud ungdomsskole – utvidelse til seks paralleller – rehabilitering og utvidelse, 135mill. i perioden (290 mill.)
- Levre barneskole, ny fire-paralleller, 397 mill. i perioden (420 mill.)
- Bekkestua barneskole, ny fire-paralleller, 302 mill. i perioden (385 mill.)

Vedtatt *barnehagebehovsanalyse 2016–2035* ligger til grunn. De største enkeltstående prosjektene i perioden er (totalramme i parentes):

- omstrukturering barnehager område Sandvika/Tanum 200 plasser, 82 mill. i perioden (106 mill.)
- Jarenga barnehage – 160 plasser, 74 mill. i perioden (86 mill.)
- permanent avlastningsbarnehage, østre Bærum, 78 mill. i perioden (80 mill.)

Vedtatt *behovsanalyse for bo- og behandlingssentre, omsorgsboliger og velferdsboliger 2017–2036* ligger til grunn. De største enkeltstående prosjektene i perioden er (totalramme i parentes):

- omstrukturering og kapasitetsutvidelse, bo- og behandlingssentre, Berger, 376 mill. i perioden (548 mill.)
- utvide Vallerhjemmet (utvides med 76 plasser), 230 mill. i perioden (278 mill.)
- bofellesskap for mennesker med demens i landsbykonsept (158 plasser), 617 mill. i perioden (712 mill.)
- bo- og behandlingssenter – Lindelia (131 plasser), 447 mill. i perioden (475 mill.)
- omsorgs- og velferdsboliger, samlet 1,1 mrd. i perioden

I tillegg kommer eventuell fremskynding av prosjekter for heldøgns omsorgsplasser som vil kunne øke investeringsnivået i den nærmeste handlingsprogramperioden for prosjekter som ikke ligger inne allerede. Dette vurderes opp mot de økte investeringstilskudd som utløses.

I tråd med vedtaket i kommunestyresak 31/17, 29.3.17 (LDIP) har Rådmannen innarbeidet de aller høyest prioriterte behovene innen Kirke, kultur og idrett i dette handlingsprogrammet. Rådmannen ble bedt om å vurdere muligheten for fremskynding av prosjekt for svømmeanlegg på Rud. Det er krevende, men gjennomførbart. De største enkeltstående prosjektene i perioden er (totalramme i parentes):

- ny Nadderud stadion, 220 mill. i perioden (364 mill.)
- svømmeanlegg Rud, 263 mill. i perioden (285 mill.)
- elvepromenaden – Sandvika, 110 mill. i perioden (160 mill.)

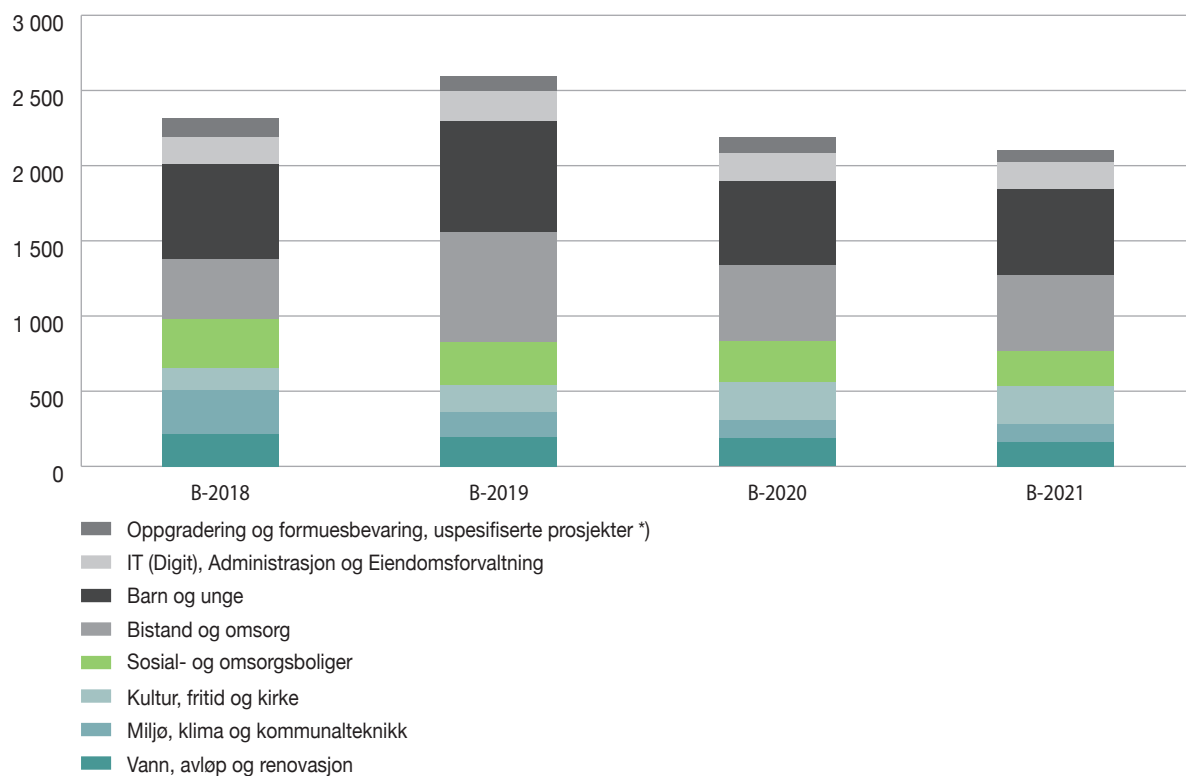
Forslag til investeringer innenfor VAR-området bygger på *Hovedplan vannforsyning, avløp og vannmiljø 2017–2020*. Rådmannen foreslår å sette av i overkant av 750 mill. til formålet i perioden.

I kommende handlingsprogramperiode vil utbyggingen av Fornebu fase 2 begynne. De største enkeltstående prosjektene i perioden er (totalramme i parentes):

- Oksenøya senter, 699 mill. i perioden (832 mill.)
- brannstasjon Fornebu, 15 mill. i perioden (258 mill.)
- ny gravplass Fornebu, 81 mill. i perioden (90 mill.)
- Nansenparken barnehage 200 plasser, 60 mill. i perioden (146 mill.)

Figuren viser brutto investeringsutgifter per hovedområde i perioden 2018 til 2021

Investeringsutgifter per område, faste tusen 2018 kr

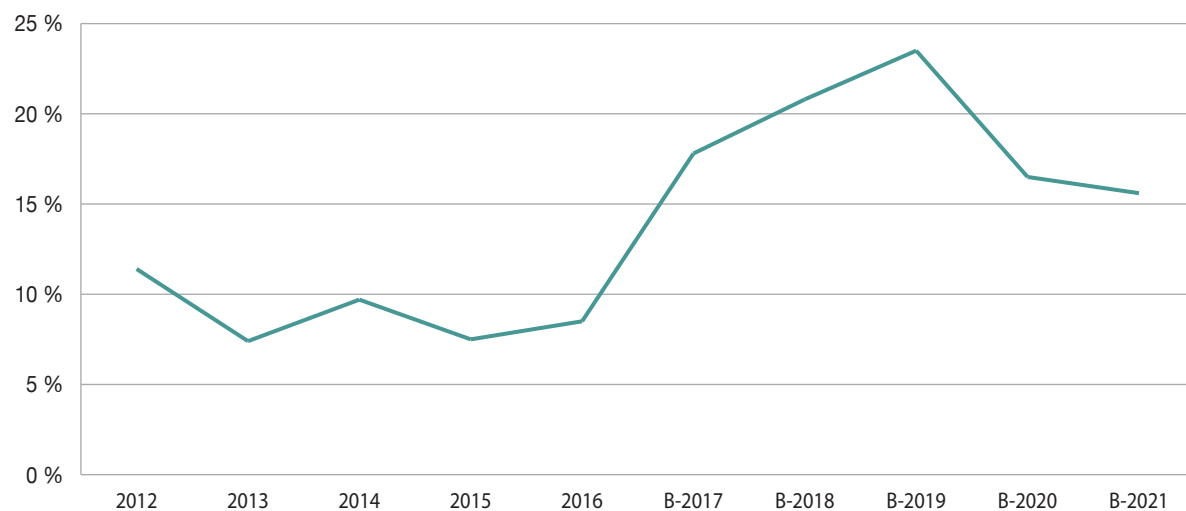

*) Figuren viser kun mindre oppgradering- og formuesbevaringsprosjekter. I tillegg kommer større prosjekter hvor oppgradering og formuesbevaring er en del av den totale kostnadsrammen for prosjektet (f.eks. en gammel skole rives og ny bygges med større kapasitet).

Investeringsaktiviteten er høy, og en større del av driftsrammen vil gå med til å betale renter og avdrag. Figuren under viser nedgang i slutten av perioden. Investeringsaktiviteten i 2020 og 2021 er lavere sammenlignet med de to foregående årene, men ligger fortsatt langt over gjennomsnittet de siste fem årene. Grunnet uforutsette forsinkelser er det ikke usannsynlig at veksten vil bli jevnere, og investeringsaktiviteten ventes å stige noe igjen i årene etter handlingsprogramperioden.

Figuren viser netto investeringer i prosent av samlede driftsinntekter i perioden 2012–2021.

Netto investeringer i prosent av driftsinntektene

Om ikke gjelden skal stige for mye, vil en større andel av driften måtte gå med til å finansiere investeringene enn hva som har vært nødvendig de ti siste årene. I tillegg foreslår Rådmannen å bruke opp mot 300 millioner kroner av investeringsfondet for å dempe trykket på driften i en periode med høye investeringer. Dette er i tråd med foreslåtte løsninger for bærekraftig økonomi i LDIP, men vil resultere i en svekkelse av kommunens reserver. Dispensasjonen som ble gitt i forhold til at utbyggerne på Fornebu fortsatt kan gi bidrag til sosial infrastruktur, vil være med på å bedre kommuneøkonomien i en svært krevende periode, men bidraget vil først komme etter at sosial infrastruktur er bygget ut.

Prioritering av utbyggingsområdene

Siden kommunen i stor grad får dekket økte driftskostnader knyttet til økningen i antall innbyggere, er det kostnadene til investeringene for å tilrettelegge for boligbygging som er utfordringen. Det er altså ikke antall boliger, men åpningen av nye boligfelt med tilhørende behov for å etablere sosial infrastruktur som må styres for å begrense innvirkningene på kommunens drift. I et kommunaløkonomisk perspektiv er det derfor gunstig med en klar tidsmessig (sekvensiell) prioritering av de største utbyggingsområdene. Da unngås parallelle investeringer, og det begrenser risikoen for at nye kommunale bygg ikke blir fullt ut tatt i bruk, med påfølgende kostbar drift (høye enhetskostnader). De investeringer som gjøres, bør derfor utnyttes maksimalt, ved at områdene bygges ut med boliger så raskt som mulig før nye områder åpnes for utbygging. Nye innbyggere vil på den måten være med på å finansiere det etablerte tilbudet.

En bærekraftig kommuneøkonomi innebærer at investeringer og boligutbygging bør prioriteres der:

- kommunen i størst mulig grad kan benytte eksisterende teknisk og sosial infrastruktur
- kommunen kan få ekstern finansiering
- investeringer legger til rette for mange prosjekter slik at risikoen er lavest mulig om boligmarkedet i en periode skulle få en markant nedgang
- det er etablerte eller planlagte kollektivknutepunkter

2.4.3 Finansiering

Løpende mill. kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Bruk av lån eks. formidlingslån	-785,8	-1 121,8	-1 270,7	-1 392,2	-876,2	-807,2
Bruk av lån, formidlingslån	-87,0	-200,0	-200,0	-200,0	-200,0	-200,0
Mottatte avdrag på utlån	-88,4	-70,0	-70,0	-70,0	-70,0	-70,0
Salg av aksjer og andeler	-2,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Renteinntekter, utbytte og eierkutt	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Avsetning til bundne investeringsfond	36,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Avsetning til ubundne investeringsfond	65,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Bruk av ubundne investeringsfond	-82,7	-114,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Bruk av disponible investeringsfond	-0,1	-37,5	-4,0	-204,0	-73,9	-4,0
Bruk av disponible investeringsfond - Forvaltningsfondet	-38,0	-39,0	-40,0	-40,0	-40,0	-40,0
Bruk av bundne investeringsfond	-112,5	-44,5	0,0	0,0	0,0	0,0
MVA-komp.investeringer	-134,9	-294,4	-356,2	-415,5	-342,9	-336,5
Fra driftsbudsjettet	-130,0	-251,8	-468,7	-398,8	-409,0	-475,4
Sum finansiering	-1 360,0	-2 173,5	-2 409,6	-2 720,5	-2 012,0	-1 933,1

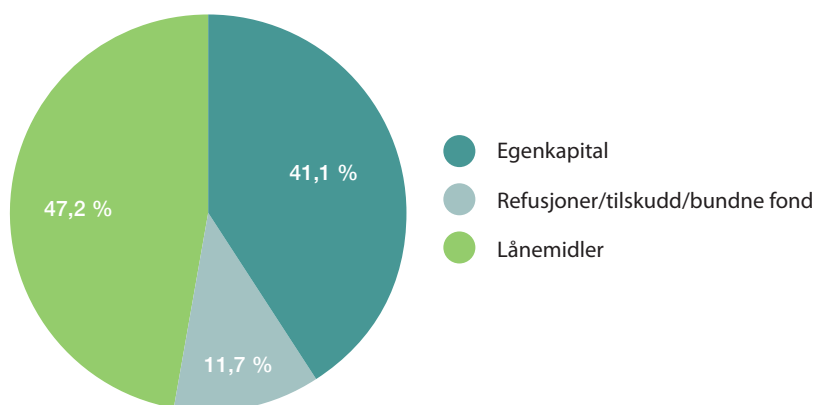
Investeringene finansieres ved egenkapital, tilskudd og lån. Figuren under viser finansieringssammensetningen av de samlede investeringer i handlingsprogramperioden, det vil si både rentable (selvfinansierende) og ikke-rentable investeringer.

Egenkapital består av:

- bidrag fra driften, inklusive avkastning fra forvaltningsfondet
- bruk av tidligere oppsparte midler (ubundne investeringsfond og disposisjonsfond)
- MVA-kompensasjon investeringer
- salgsinntekter (fremkommer i hovedoversikten)

Målet det styres etter og som er i henhold til vedtatte økonomiske nøkkeltall og handlingsregler, er 50 prosent egenkapitalfinansiering av de ikke-rentable investeringene. Dette for bedre å kunne styre og begrense gjeldsveksten. I dette handlingsprogrammet er, som omtalt tidligere, en større andel av egenkapitalfinansieringen bruk av oppsparte *fondsmidler*.

Tilskuddene gjelder i hovedsak bo- og behandlingssentre, idrettsformål, boliger og fremskyndingsbidrag fra utbyggerne på Fornebu. I handlingsprogramperioden er det anslått at kommunen skal motta over 1 mrd. i tilskudd fra andre. Av dette utgjør 0,8 mrd. tilskudd fra Husbanken og 0,2 mrd. fremskyndingsbidrag.

Bærum får for øvrig *kompensasjon for investeringskostnader* ved grunnskolereformen (seksårs- reformen), kompensasjonstilskudd for omsorgsboliger og sykehjemsplasser, rentekompensasjon for kirkebygg, og rentekompensasjon for skole- og svømmeanlegg (gammel og ny ordning). Tilskuddene utbetales fra Husbanken og kommer i tillegg til tilskuddene kommentert ovenfor. Disse tilskuddene føres imidlertid ikke under investeringer, men i driften. Årlige tilskudd i handlingsprogramperioden anslås til om lag 20 millioner kroner.

Lån deles inn i:

- ordinære lån til kommunens rentable og ikke-rentable investeringer
- lån til videre utlån, såkalte formidlingslån

Det vises til kapittel 8 *Investeringer* for detaljer innen det enkelte tjenesteområde.

2.5 Balanse

2.5.1 Gjeld

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Sum lånegjeld	7 367,7	7 904,7	8 896,1	9 983,6	10 533,9	11 005,3
Ikke rentable ¹⁾	3 961,5	4 253,3	4 811,0	5 530,7	5 766,2	5 974,7
Rentable, vann/avløp/renovasjon og boliger ²⁾	2 388,9	2 583,0	2 888,6	3 137,1	3 340,5	3 498,5
Rentable, øvrige ²⁾	1 017,2	1 068,3	1 196,4	1 315,9	1 427,2	1 532,0

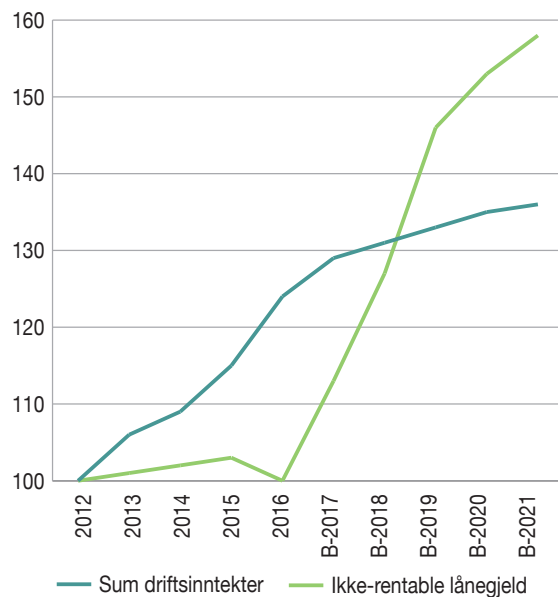
¹⁾ Lån til ikke-rentable investeringer må dekkes av egne midler (salgsinntekter, drifts- og fondsmidler)

²⁾ Lån til rentable formål er lån der renter og avdrag dekkes av brukere, f.eks. via husleie, gebyrer og avgifter. Kategorien «øvrige» er primært husbanklån til videreformidling. Låntakerne betaler lånekostnadene.

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Sum lånegjeld, per innbygger	59 413	62 946	70 138	77 994	81 459	83 967
Netto lånegjeld, per innbygger ¹⁾	50 736	54 439	60 706	67 714	70 422	72 278

¹⁾ Ved beregning av netto lånegjeld er lån til videreformidling og ubenyttede lånemidler holdt utenom

Utviklingen i lånegjeld ikke-rentable investeringer og driftsinntekter (2012=100)

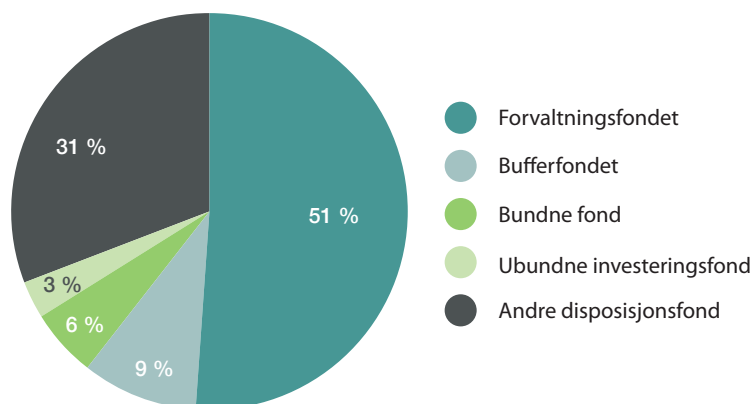
Med bakgrunn i investeringsprogrammet og den tilhørende finansieringen som er omtalt foran, er gjelden beregnet å øke fra 7,9 milliarder kroner i 2017 til 11,0 mrd. i 2021. Det er en vekst på 39 prosent. Den sterkeste veksten er i lån til videreformidling (44 prosent). Det knytter seg usikkerhet til gjeldsveksten. Veksten i formidlingslån kan vise seg å bli dempet ved ekstraordinære nedbetalinger før endelig forfall. Tilsvarende kan veksten i gjeld til investeringer bli lavere dersom investeringstakten reelt sett blir lavere enn planlagt.

Ved analyser av gjelden er ikke-rentabel gjeld, det vil si den delen av gjelden der renter og avdrag dekkes av kommunens frie inntekter, ofte viet spesiell oppmerksomhet. Den ikke-rentable gjelden øker med 41 prosent, og vokser dermed raskere enn den rentable gjelden. Den ikke-rentable gjelden øker mer enn driftsinntektene i handlingsprogramperioden, se figur.

2.5.2 Fond

Kommunens samlede fondsbeholdning utgjorde 4 590 millioner kroner per 31.12.2016, hvorav forvaltningsfondet utgjorde 2 358 mill.

Fondsmidler 2016

Forvaltningsfondet er kommunens langsiktige finansielle midler. Midlene forvaltes i henhold til en langsiktig strategi vedtatt av kommunestyret, og disponeres i henhold til vedtatte prinsipper for bruk. Det vises til behandling av finansreglementet i kommunestyret i sakene 066/09, 048/12, 063/14 og 006/16 (27.1.2016).

Forvaltningsfondets midler består av en grunnkapital som kun kan brukes til investeringer, og en bufferkapital som kan benyttes til drift og dekning av finansielle tap. Ved utgangen av 2016 var bufferkapitalen i fondet 830 mill. Forvaltningsfondet utgjorde ved årsskiftet 51 prosent av kommunens samlede fondsbeholdning.

Ved utgangen av juli 2017 var markedsverdien 2 492 mill. Per juli lå avkastningen over budsjett, men resultatet for året er usikkert, da finansmarkedene kan endre seg raskt.

Budsjettet bygger på en samlet årlig avkastning etter kostnader på 3,6 prosent (88 mill.), og en inngangsverdi på 2 406 mill. i 2018. Avkastningsprosenten fra forrige handlingsprogram er derved videreført.

Avkastningen justert for forventet inflasjon er antatt å være på 1,6 prosent årlig (40 mill.), og benyttes i finansiering av investeringsbudsjett for de enkelte år. Denne handlingsregelen er fulgt siden oppstart av fondet i 2001. Forvaltningsfondet har som langsiktig mål å opprettholde realverdien av fondet. Resultatene svinger fra år til år. Ved utgangen av 2016 var verdien av fondet 14 mill. under målet om uendret realverdi.

Det vises for øvrig til nøkkeltallsvedlegget bak i dokumentet for ytterligere informasjon og nøkkeltall, inkludert budsjett-tabell for forvaltningsfondet.

2.6 Sunn økonomi – overordnet analyse

Bærum har en sunn økonomi og et moderat gjeldsnivå sammenlignet med andre kommuner. Økonomien vil imidlertid bli utfordret fremover gjennom økt investeringsaktivitet som følge av forventet befolkningsvekst, et økt antall eldre og mulige strammere nasjonaløkonomiske rammer. I tillegg vil nasjonale føringer knyttet til rettighetsfesting eller normtall for tjenestene kunne påvirke kommunens handlingsrom.

Tabellen viser kommunes vedtatte nøkkeltall (måltall) for sunn økonomi og forventet utvikling i handlingsprogramperioden.

	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020	Budsjett 2021	Gjennom- snitt	Måltall
Netto driftsresultat	491	465	465	479	475	
Resultatgrad	4,8 %	4,5 %	4,4 %	4,5 %	4,5 %	4 % (min. 3 %)
Bufferfondet	390	349	284	169	298	100
Egenkapitalfinansiering	50 %	50 %	50 %	50 %	50 %	50 % (min. 40 %)
Likviditetsreserve	1 030	822	720	637	802	300

Nøkkeltallene for sunn økonomi skal indikere hvorvidt kommunens samlede økonomi på lang sikt utvikler seg i riktig retning, og sier noe om kommunens handlefrihet i kommende år. Oppnåelse av målkravene gir rom for nødvendige investeringer fremover og gjør kommunen robust i forhold til fremtidige økonomiske svingninger.

Vedtatte nøkkeltall er anbefalte måltall over tid i lys av kommunens økonomiske situasjon. Målene for nøkkeltallene for sunn økonomi er i Rådmannens forslag til handlingsprogram oppfylt i hele handlingsprogramperioden.

Selv om det ikke foreligger direkte vedtatte måltall for gjeld og gjeldsutviklingen, er dette et område som Rådmannen følger nøye.

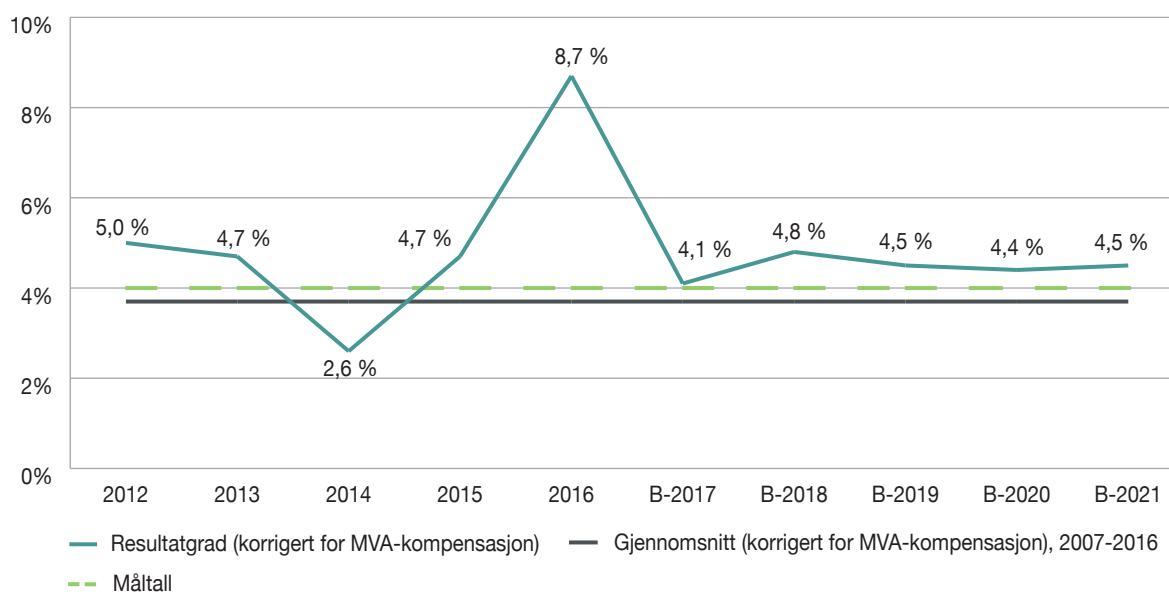
2.6.1 Utviklingen i de viktigste nøkkeltallene

2.6.1.1 Resultatgrad (netto driftsresultat av sum driftsinntekter)

Resultatgrad og kravet til resultatgrad bestemmes hovedsakelig av hvor stor del av investeringene som må finansieres fra driften for å oppnå ønsket egenkapitalfinansieringsgrad. Ved fallende egenkapitalkrav reduseres kravet til resultatgrad, og belastningen på driften vil på kort sikt bli lavere. Effekten på lang sikt er høyere lånegjeld og høyere rente- og avdragsutgifter. Det kan være fornuftig å redusere egenkapitalkravet i enkelte år med høye investeringsbehov og/eller bruke av investeringsfond for å unngå uforholdsmessig høy belastning på driften.

Figuren viser årlig resultatgrad i perioden 2012 til 2021.

Resultatgrad, korrigert for MVA-kompensasjon

Frem til 2014 ble MVA-kompensasjonen for investeringer ført i driftsregnskapet, deretter i investeringsregnskapet. For å få sammenlignbare størrelser er det korrigert for dette i figuren over.

De fem siste årene har gjennomsnittlig resultatgrad vært 5,1 prosent.

Bærum kommunes økonomi er i endring, på grunn både av befolkningsvekst, høyere investeringsnivå og demografisk utvikling. Resultatgraden i dette handlingsprogrammet ligger derfor på et relativt høyt nivå for å oppnå ønsket egenkapitalfinansiering av investeringene og tilrettelegge for langsiktig bærekraft.

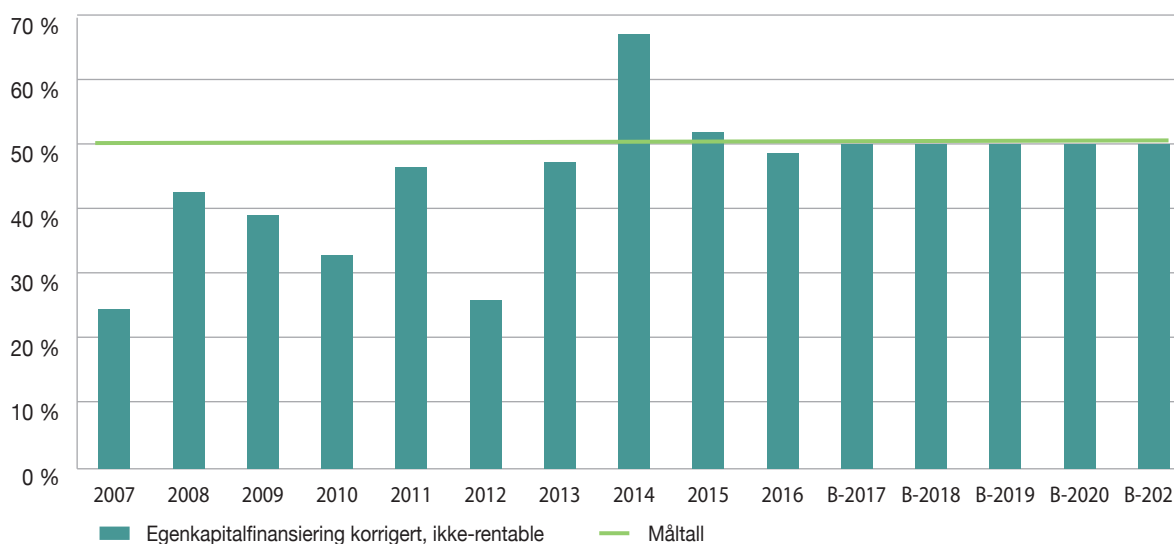
2.6.1.2 Bufferfond

Bufferfondet er kommunens salderings- og reservefond. Målet er at fondet skal være på 100 mill. i slutten av handlingsprogramperioden, og fondet er godt over målet i hele perioden.

2.6.1.3 Egenkapitalfinansiering (ikke-rentable investeringer)

Figuren viser egenkapitalfinansieringen for de ikke-rentable investeringene i perioden 2012 til 2021

Egenkapitalfinansiering, ikke-rentable investeringer

Figuren på forrige side viser at måltallet for egenkapitalfinansiering av de ikke-rentable investeringene først har blitt innfridd de to siste årene. Investeringsaktiviteten i handlingsprogramperioden er høy, men målet om 50 prosent egenkapitalfinansiering er oppnådd i hele perioden. Dette fremkommer av resultatgraden i perioden, som i snitt ligger på 4,7 prosent. I tillegg er det i dette handlingsprogrammet hentet betydelige midler fra investeringsfond.

2.6.1.4 Gjeld og gjeldsgrad

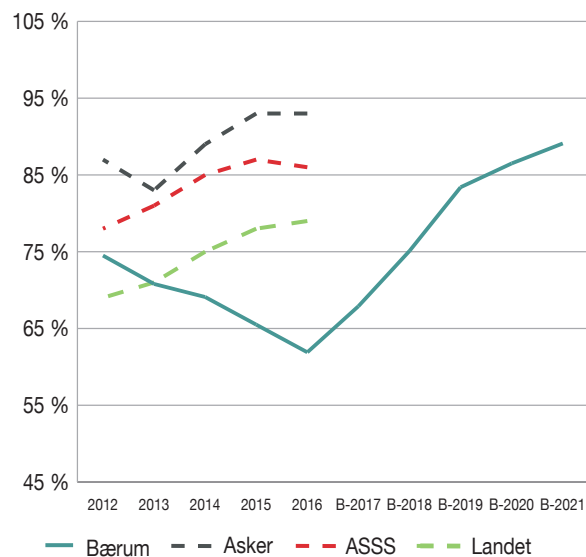
Netto lånegjeld¹ som andel av driftsinntektene (gjeldsgraden) nådde en midlertidig topp i 2012. De siste fire årene har andelen falt noe, men fremover ventes gjeldsgraden å øke igjen.

Hovedårsaken er at det i handlingsprogramperioden er lagt opp til betydelige investeringer. Til tross for en egenkapitalfinansiering på 50 prosent for de ikke-rentable investeringene, vil gjeldsgraden stige i Rådmannens forslag til handlingsprogram. Gjeldsgraden ventes å nå 89 prosent i 2021.

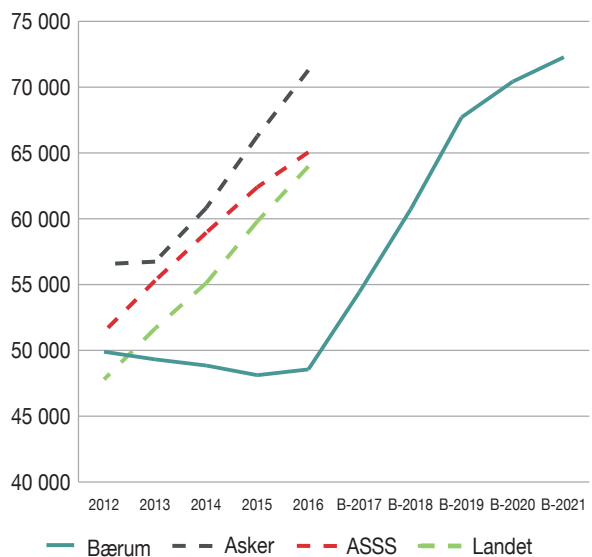
Gjeldsgraden er et uttrykk for størrelsen på den samlede gjelden, målt i forhold til hvor stor andel den utgjør av kommunens årlige inntekter. En økende gjeldsgrad vil si at gjelden stiger mer enn summen av driftsinntekter.

Figurene viser utviklingen i gjeldsgraden og gjeld per innbygger i perioden 2012 til 2021.

Gjeldsgrad, netto lånegjeld

Netto lånegjeld - kroner per innbygger

Bærum kommune lå lavere enn Asker, gjennomsnittet av ASSS-kommunene og landets kommuner som helhet når det gjelder netto lånegjeld i 2016. Det gjelder både målt per innbygger og i forhold til inntektene (gjeldsgrad). Figurene viser at kommunens lånegjeld øker i løpet av handlingsprogramperioden, og posisjonen ventes å endres i forhold til andre kommuner.

Riksrevisjonen definerer nivået for høy lånegjeld til 75 prosent av inntektene. Gjeld mellom 65 og 75 prosent defineres som moderat. KS mener at et nivå over 100 prosent må unngås av hensyn til risikoeksponeringen.

¹ Netto lånegjeld er langsiktig gjeld (eksklusiv pensjonsforpliktelser) fratrukket totale utlån og ubrukte lånemidler.

3 Klimaklok kommune

Rådmannens forslag til *Klimastrategi 2030* ble behandlet av formannskapet 29.8.2017, sak 167/17. Forslaget er sendt på høring og den politiske behandlingen vil skje i januar og februar 2018. Som del av handlingsprogrammet for 2018–2021 foreslår Rådmannen økte ressurser til gjennomføring av strategien. Det presenteres forslag knyttet til både drift og investeringer. I tillegg gis det en oversikt over ressurser som ligger innenfor de økonomiske rammene som tidligere er vedtatt.

Utviklingsprogrammet *Klimaklok kommune* ble vedtatt av kommunestyret 27.4.2016, sak 38/16. Hovedutvalget for miljø, idrett og kultur oppnevnte et eget klimapanel for å gi uavhengige råd om mål og tiltak. Panelets rapport har vært en del av grunnlaget for arbeidet med strategien.

Klimastrategien skal bidra til å utvikle en klimaklok kommune, som oppfyller nasjonale mål og begrenser omfattende global oppvarming.

Innbyggere, næringsliv og kommunens egen organisasjon ble involvert i strategiarbeidet, slik klimapanelet anbefalte. Strategien omfatter flere tiltak hentet fra klimapanelets rapport, og enkelte steder har rådene bidratt til å utvikle nye løsninger.

3.1 Kort om klimastrategien

Klimastrategiens hovedfokus er å mobilisere hele bærumsamfunnet for å redusere klimagassutslipp, både lokalt og globalt, slik at vi bidrar til å hindre omfattende global oppvarming.

Det foreslås tre hovedmål med tilhørende strategier:

1. I 2020 er Bærum etablert som en klimaklok kommune.
2. I 2050 skal Bærum være et lavutslippssamfunn, og innen 2030 skal klimagassutslippene være redusert med minst 40 prosent.
3. I 2027 skal Fornebu være etablert som nullutslippsområde.

Klimastrategien har mobilitet, bygg og ressursbruk som hovedtemaer, og skal i tillegg bidra til å mobilisere hele bærumsamfunnet – og ikke minst kommunes egen virksomhet – i klimaklok retning. Strategien har en egen handlingsplan med 60 tiltak. Handlingsplanen viser hvordan tiltakene foreslås finansiert, når de skal gjennomføres og hvem i kommunen som har ansvaret for gjennomføringen. Rådmannen foreslår en rekke tiltak som skal gjennomføres i kommunens egen virksomhet.

Klimastrategien vil bli fulgt opp i de årlige handlingsprogrammene, og resultater blir rapportert i kommunens årsrapport. Arbeidet med å bli en klimaklok kommune vil kreve at strategien utvikles og at tiltakene kan forbedres eller suppleres med nye tiltak.

SmartCity Bærum har en sentral rolle i strategien for å bidra til samarbeid med næringslivet. Kommunens innsats for å møte konsekvenser av klimaendringer, slik som skybrudd, inngår ikke i klimastrategien, men er en del av det samlede miljøarbeidet i Bærum.

3.2 Forslag til styrking av Klimaklok i perioden 2018–2021

Klimastrategien gjennomføres både innenfor gjeldene økonomiske ramme for kommunens virksomhet og gjennom særskilte midler knyttet til *Klimaklok*.

Rådmannen foreslår å styrke klimafondet slik at det samlet utgjør 32 millioner kroner i perioden 2018–2021. I tillegg foreslås det 10 mill. i perioden til ladepunkter for elbiler i boligselskaper, og midler til sykkelhandlingsplan og etablering av eget program for *Klimaklok*. Tabellene nedenfor viser Rådmannens forslag til budsjettmessig styrking i perioden 2018–2021.

Investeringer (foreslått styrking spesifisert i kursiv)	Programområde	2018	2019	2020	2021	Sum 2018-21
Sykelhandlingsplan	Samferdsel	24,5	13,5	13,5	13,5	65,0
<i>– herav endringer foreslått i dette HP</i>		<i>15,0</i>	<i>10,0</i>	<i>10,0</i>	<i>10,0</i>	
Utslippfri bilpark	Transport	4,0	5,0	5,0	5,0	19,0
Ladepunkter off. parkering og kommunale tjenestesteder	Fysisk plan., kulturminner, natur og nærmiljø	5,0	5,0			10,0
<i>– herav endringer foreslått i dette HP</i>		<i>5,0</i>	<i>5,0</i>			
SUM investeringer Klimaklok		33,5	23,5	18,5	18,5	94,0

Kommunens innsats knyttet til eksisterende bygningsmasse er ikke vist i oversikten. Det er avsatt en årlig pott til energi- og miljøtiltak som bidrar til lavere energibruk og utfasing av fossilt brensel. I perioden utgjør dette til sammen 80 millioner kroner.

Drift, mill. 2018-kr	Programområde	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
Klimafond – piloter og tilskudd	Fysisk plan., kulturminner, natur og nærmiljø	4,0	4,0	6,0	3,0	3,0
<i>– herav tidligere vedtatt</i>			<i>2,0</i>	<i>4,0</i>	<i>1,0</i>	<i>1,0</i>
<i>– endring foreslått i dette HP</i>			<i>2,0</i>	<i>2,0</i>	<i>2,0</i>	<i>2,0</i>
Tilskudd elbil-lading boligselskaper	Fysisk plan., kulturminner, natur og nærmiljø		2,0	3,0	3,0	2,0
Sykel – vintervedlikehold	Samferdsel		0,5	2,5	2,5	2,5
Klimaklok-prosjekt (stillinger og drift)	Fysisk plan., kulturminner, natur og nærmiljø		2,5	2,5	2,5	2,5
SUM merbehov Klimaklok			9,0	14,0	11,0	10,0

Tabell: Samlet oversikt over forslag til styrking i Handlingsprogram 2018–2021

Bærums klimafond

Fondet ble etablert ved behandlingen av handlingsprogrammet for 2017–2020, og det er samlet vedtatt 24 millioner kroner for perioden 2017–2020. Rådmannen foreslår å styrke fondet med midler til å følge opp handlingsplanen, herunder tilskudd til enøk-tiltak i boliger og fjerning av oljetanker. Samlet sett foreslås det 32 mill. i perioden 2018–2021.

Rådmannen legger opp til at disponering av fondet for det enkelte år vedtas gjennom en politisk sak til hovedutvalget for miljø, idrett og kultur. Det er et mål at det videre arbeidet med *Klimaklok*, blant annet involvering av innbyggere og næringsliv, vil frembringe gode tiltak som kan innarbeides i handlingsplanen. Rådmannen legger også til grunn at innsatser for grønn næringsutvikling kan ivaretas gjennom fondet.

Følgende tiltak i første versjon av handlingsplanen er foreslått finansiert innenfor klimafondet i perioden 2018–2021:

Forslag tiltak med inndekning fra klimafondet i perioden 2018–2021:

Mobilitet	Bygg	Ressursbruk
Smartbike Bærum (nr. 5) Living Lab – integrert mobilitet (nr. 9) Kiss and ride – piloter (nr. 13) Selvkjørende buss – pilot (nr. 14) Smartrider – kombinert mobilitet jobbreiser (nr. 15) Utslippsfri varetransport (nr. 16) ZEN på Fornebu (nr. 17) Klimaklok dashboard (nr. 18) Bilpool for kjøring i tjeneste (nr. 22) (kommunes virksomhet)	Gratis energirådgivning til innbyggere (nr. 25) Tilskudd til energieffektivisering (nr. 26) Smart home (nr. 27) WATT-kontroll (nr. 28) Tilskudd fjerning av oljetanker (nr. 29)	Matsvinn i næringsvirksomhet (nr. 55) Matsvinn i kommunens virksomhet (nr. 59) Klimakunnskap – kampanjer (nr. 57)

Tilskudd til elbil-lading i eksisterende boligselskaper (drift)

Rådmannen foreslår i klimastrategien et mål om at 25 prosent av personbilene i Bærum skal være utslippsfrie innen 2025. Det er viktig å sikre tilfredsstillende muligheter for hjemmelading i eksisterende borettslag og sameier. Tilskuddsordningen for etablering av lademuligheter i eksisterende boligselskaper ble igangsatt i 2017, og det ble etter vedtak i hovedutvalget for miljø, idrett og kultur 24.8.2017, sak 67/17, benyttet 2,4 mill. av klimafondet til å utbetale tilskudd til om lag 2 600 ladepunkter. Rådmannen foreslår å videreføre ordningen med til sammen 10 mill. til formålet i perioden 2018–2021.

Investeringer til elbil-lading ved offentlige parkering og kommunale tjenestesteder

En ny nasjonal forskrift pålegger kommunen å sikre et minimumstilbud av lading til el- og hybridbiler på offentlig tilgjengelige parkeringsplasser. I tillegg er det behov for å sikre lademuligheter for kommunens egne ansatte i tilknytning til kommunale bygg. Rådmannen skal legge frem en egen plan for utbygging av ladepunkter. Det tas forbehold om at beløpet som er avsatt til formålet kan være for lavt.

Sykkel

Rådmannen foreslår i klimastrategien en målsetting om at andelen personreiser med kollektiv, sykkel og gange skal økes fra 48 til 60 prosent innen 2025, og at sykkelandelen skal være minst 7 prosent. Derfor er sykkel et viktig satsingsområde for *Klimaklok*. Rådmannen foreslår å styrke midlene til kommunens handlingsplan for sykkel med til sammen 45 mill. til investeringer i perioden 2018–2021. Kombinert med midlene som allerede er vedtatt til sykkel i perioden, herunder styrking gjennom den politiske behandlingen av handlingsprogrammet for 2017–2020, utgjør dette 65 mill. i perioden.

Viktige tiltak som foreslås i handlingsplanen er en bysykkelordning i Sandvika, bygging av flere sykkelhotell og bedre gang- og sykkelveier frem til kollektivknutepunktene. Den konkrete disponeringen av midlene foreslås behandlet gjennom varslet sak om sykkelstrategi og revidert sykkelhandlingsplan. Rådmannen foreslår også å øke driftsmidler til bedre vintervedlikehold av sykkelveier.

De årlige beløpene til trafiksikkerhet og turveier bidrar i betydelig grad til at innbyggere lettere kan gå eller sykle i kommunen, og slik blir mindre avhengige av bilen. Det er i Rådmannens forslag foreslått 52 mill. til trafiksikkertet i perioden 2018–2021 og 14 mill. til utbedring av turveier.

Utslippsfri kommunal bilpark

Kommunens personbilpark endres gradvis fra fossilt til utslippsfrie biler. For perioden 2018–2021 er det avsatt om lag 19 mill. til formålet, og det anslås at om lag 65 prosent av personbilene vil være utslippsfrie innen utgangen av 2021. Rådmannen foreslår i klimastrategien et mål om at hele personbilparken skal være utslippsfri i 2025.

Egenandel for parkering for ansatte

Ordningen med ansattparkering gjennomgås, og det vil settes strengere kriterier for tildeling. Ansatte som ikke har behov for bil i tjenesten, skal betale for parkering. I første omgang innføres tiltaket for tjenestesteder i Sandvika. Det vurderes hvordan samme tiltak kan innføres på andre tjenestesteder.

Gjennomføring av *Klimaklok*-programmet

Kommunen har organisert miljø- og klimasatsing som et linjeansvar for alle tjenestesteder. Dette innebærer at alle enheter har et førstehånds ansvar for å ivareta miljøhensyn innenfor sitt virkeområde. Organiseringen avspeiler erkjennelsen av at miljø- og klimahensyn griper inn i all kommunal virksomhet, og derfor bør knyttes tett til den løpende virksomheten.

Arbeidet med *Klimaklok* i første fase og forberedelsen av en ny klimastrategi har vært gjennomført som et sentralt prosjekt direkte under Rådmannen, med ressurser fristilt fra sine ordinære linjeoppgaver. Dette har kortsiktig vært mulig, men for realisering av strategi- og handlingsplanen er det nødvendig å styrke arbeidet med egne ressurser til overordnet programledelse, rapportering og mobilisering eksternt og internt og rapportering (jamfør formannskapets vedtak 29.8.2017, sak 172/17). Det vil i tillegg dras veksler på ressurser innen nåværende rammer.

Rådmannen foreslår også å styrke kommunikasjonsarbeidet, med vekt på å få synliggjort resultatene av *Klimaklok kommune*, med 0,2 mill. årlig. Videre foreslås det å styrke eiendomsvirksomheten knyttet til energi, klima og miljø med 0,8 mill. årlig. Det vises til særskilt omtale i kapittel 7.

3.3 Måle og synliggjøre data

Rådmannen vurderer at det er behov for å forbedre rapporteringen knyttet til klimagassutslipp. I klimastrategien er det formulert en egen strategi knyttet til å måle og vise data knyttet til klimagassutslipp. Statistisk sentralbyrå har igangsatt arbeid for å forbedre statistikk om klimagasser på kommunenivå, og Miljø- og klimadirektoratet har igangsatt en ekspertutredning om bedre datagrunnlag. Kommunen følger resultatene av disse arbeidene.

Rådmannen har så langt prioritert arbeidet med et bedre kunnskapsgrunnlag om klimagassutslipp knyttet til transport og data som beskriver reisevaner og bilbruk.

Bærum kommune deltar i det globale klima- og miljønettverket Global Covenant of Mayors, der målet er å synliggjøre det arbeidet hver enkelt by i verden gjør for å redusere klimagassutslipp.

4 Sektor barn og unge

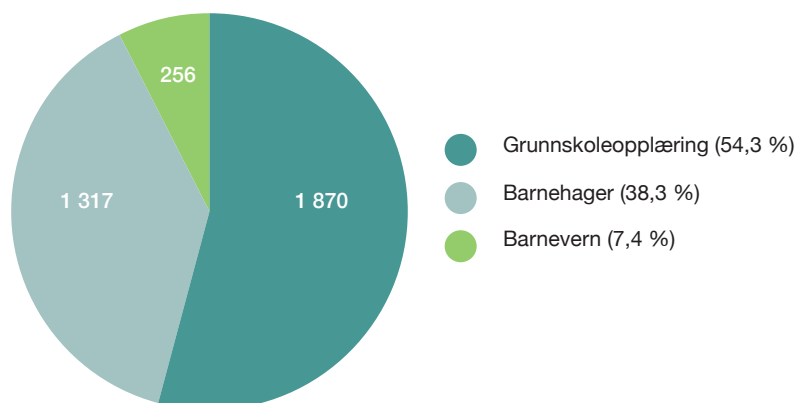
Hovedutvalget for barn og unge har det politiske ansvaret for programområdene 22 Grunnskoleopplæring, 23 Barnehager og 27 Barnevern.

4.1 Samlet omtale av sektoren

Sektor barn og unge omfatter tjenester innenfor områder som skole, barnehage, barnevern, PP-tjeneste, helsetjenester for barn og unge, ungdom og fritid, utekontakt og ulike avlastningstiltak. Målgruppen er det enkelte barn, den enkelte unge og deres foreldre/pårørende. Sektoren skal bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår og et godt tilrettelagt opplæringstilbud, og sørge for tidlig innsats slik at den enkelte i størst mulig grad er i stand til å mestre eget liv.

Sektor barn og unge – brutto driftsutgifter 2016

(Tall i mill. kroner)

Figuren til venstre viser fordeling av bruttobudsjettet på programområdene innen Hovedutvalg barn og unge. Grunnskole har den største andelen av budsjettet med 54,3 prosent, barnehage har en andel på 38,3 prosent, mens barnevern har en andel på 7,4 prosent.

Utfordringer

Kommuneplanen beskriver Bærums ressurser og langsiktige utfordringer. Sentrale utfordringer innenfor sektoren er:

Gode oppvekstvilkår for alle – tjenester og tilbud skal utformes og gis på en slik måte at de bidrar til en positiv utvikling og styrker barn og unges egne ressurser og mestring av eget liv.

Reell innbygger- og brukarmedvirkning – tjenestene skal rettes inn på en slik måte at barn og unge får mulighet til å finne frem til det som motiverer dem til utvikling og vekst.

Ressursutfordringen – ressursbruken må i *større* grad dreies inn mot prioriterte områder, målgrupper og tidlige barneår.

Mangfold og inkludering – tjenester til barn og unge skal trekke i samme retning når det gjelder arbeid med inkludering og aksept av mangfold.

Et økt antall barn og unge – krever bygging av nye og mer kostnadseffektive barnehager og skoler.

4.1.1 Sektorens hovedgrep for å møte kommunens hovedmål og utfordringer

Kommuneplanens samfunnsdel beskriver hovedgrep og delmål for å møte kommunens hovedmål og sektorens utfordringer.

Hovedgrep	Delmål – VI VIL
Mestring og økt selvhjulpenhet	<ul style="list-style-type: none"> • gi barn og unge mulighet til å mestre eget liv • ha tjenester som bygger på barn og unges ressurser • legge til rette for læring som gir målbare effekter • spisse innsatsen mot grupper av barn og foreldre som har særskilte behov
Forebygging og tidlig innsats	<ul style="list-style-type: none"> • bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår • anerkjenne variasjon og ulikheter samt forebygge utenforskap og marginalisering • gi barn og unge tidlig hjelp og oppfølging for å hindre at vansker utvikler seg til et mer langvarig problem
Effektive tjenester	<ul style="list-style-type: none"> • sikre effektiv arealbruk og organisering av tjenestene • samskape med frivillige organisasjoner • ta i bruk økt digitalisering som ledd i bedre læring
Medvirkning og involvering	<ul style="list-style-type: none"> • ha tjenester og tiltak som bygger på reell medvirkning fra barn, unge og foreldre • ha god informasjonsflyt og godt samarbeid ved overganger mellom tjenestene • gi et helhetlig og koordinert tjenestetilbud til barn/unge som har behov for langvarig oppfølging fra flere tjenester • sikre barn og unges rettigheter i tråd med barnekonvensjonen

Forebygging og tidlig innsats, mestring og selvhjulpenhet, samt effektive tjenester er felles hovedgrep for hele velferdsområdet. Felles satsing skal bidra et økt samarbeid mellom sektorer, samt tydeligere sammenhenger og bedre overganger fra tilbud til barn og unge og tilbud til voksne.

Bærekraftige tjenester som gir innbyggerne mulighet for økt selvhjulpenhet, mestring og læring

Strukturelle grep med planlegging og etablering av større driftsenheter er viktige grep for å skape bærekraftige tjenester. I handlingsprogramperioden gjennomføres det betydelige investeringer i større bygg og i mer robust struktur innenfor helsestasjon, barnehage og skole. Digital skolehverdag og ny teknologi skal samtidig bidra til effektive tjenester og nye læreformer. Sektoren har tre hovedgrep for å sikre bærekraftige tjenester:

Forebyggende arbeid og tidlig innsats

Det forebyggende og helsefremmende arbeidet skal skje på barn og unges arenaer, på helsestasjonen, i barnehagen, i skolen og i fritidssektoren, gjennom økt innsats med ulike aktivitets- og fritidstilbud. Dette skal bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår.

Tidlig innsats betyr for sektor barn og unge først og fremst målrettet innsats mot familier og barn med sårbarhet og risikofaktorer, allerede under svangerskapet og i barnets første leveår, for å forhindre at problemer oppstår. Rådmannen legger opp til en tverrfaglig innsats der kunnskap om barn i risiko settes ut i praksis. Felles verktøy for å kartlegge risiko skal utvikles, og dette skal danne grunnlag for å iverksette tiltak rettet mot de grupper som trenger det mest. Tidlig innsats rettet mot psykiske lidelser, press og stress og ungdom og rus, skal styrkes.

Opplæringsprogrammet *Barn i risiko* videreføres, dette skal bidra til å styrke barnehageansattes kompetanse til å se, oppdage og handle overfor barn i utsatt omsorgssituasjon. *Veiledningssenteret for barnehager* skal bidra til økt kompetanse hos ansatte i barnehagene og på den måten bidra til at barn får riktig og tidlig hjelp.

Skole tar i bruk nye, felles kartleggingsverktøy for tidlig å se elever som strever med lesing og regning, men også som verktøy for å følge effekten av tiltak i intensiv opplæring. Rådmannen vil videreføre arbeidet med et trygt og inkluderende psykososialt læringsmiljø i barneskolene, ved tiltak som skal bidra til en rausere normalitetsforståelse, mer opplæring i fellesskap og ulike tiltak for ulike grupper.

Rådmannen vil videreføre et systematisk arbeid med å forebygge radikalisering og ekstremisme. Barn og unge skal inkluderes i et fellesskap, både i skolen og på fritiden. Innsatsen for å forebygge barnefattigdom vil bli styrket i perioden, og barnehagene vil inngå i støtteordningen som eksisterer i skole.

Med tanke på tidlig innsats og inkluderende nærmiljøer vil Rådmannen foreta en gjennomgang av tilbudet til enslige mindreårige flyktninger og barn og unge i flyktningfamilier.

Økt selvhjulpenhet og mestring

Tidlig innsats og forebyggende arbeid skal ha dokumenterbar effekt og bidra til økt selvhjulpenhet og mestring. Evidensbaserte metoder skal tas i bruk for bedre omsorgsbetingelser for barn og unge og gjennom det også nå sårbare grupper som trenger det mest. For særlig utsatte grupper vil Rådmannen satse videre på forskningsbaserte metoder og familiebaserte tilbud innenfor barnevernet. Det skal i perioden utvikles bedre verktøy både for måling og oppfølging av effekt.

Tiltaksplanen *Sammen for barn og unge* skal videreutvikles i perioden og følges opp med tydeligere resultatmål. Tiltakene omfatter:

- Opplæringsprogrammet *Barn i risiko* i regi av barnevernstjenesten og PP-tjenesten.
- Tidlig innsatsteam er iverksatt for at tjenester overfor barn og unge kan samarbeide om utsatte barn og unge og deres foreldre.
- Videreutvikling av innsatsen knyttet til trygge oppvekstmiljø for alle. Tryggkontakter og miljølærere i skolen skal bidra til inkludering og forebygge utenforskap.
- Program i skolen som kan tilpasses som lavterskeltilbud og systematisk gir elever kunnskap om og trening i de naturlige utfordringer og den motgang de fleste møter i ulike faser av livet.

Digital skolehverdag videreføres som en vesentlig satsing som skal bidra til økt mestring og læring.

Effektive tjenester

Økonomiske begrensninger vil medføre store utfordringer i fremtiden, og Rådmannen vil stille høye krav til effektiv drift og bærekraftige løsninger. Digitale løsninger og ny teknologi skal bidra til mer effektiv læring og bedre utnyttelse av ressurser.

Strukturelle grep med planlegging og etablering av større enheter er viktige grep for å skape bærekraftige tjenester. I handlingsprogramperioden gjennomføres det betydelige investeringer i større bygg og i mer robust struktur innenfor helsestasjoner, barnehager og skoler.

Rådmannen følger behovsanalysene og den langsiktige investeringsplanen for å skaffe den kapasitet som er nødvendig i barnehager og skoler. Samtidig skal det arbeides med å få på plass løsninger som er klimakloke, arealeffektive og gir gode driftsløsninger.

Balansert samfunnsutvikling – mangfoldig, grønn og urban

Noen områder i kommunen har en befolkningssammensetning som av ulike grunner gir behov for ekstraordinær innsats fra kommunens tjenester. Rådmannen vil jobbe videre med områdetrettet innsats og nærmiljøutvikling på Rykkinn, Fornebu, Emma Hjorth, Skytterdalen og Bærums Verk. Barnehage, skole og barne- og ungdomstjenester vil utarbeide felles tiltakspakke for å sikre god språkopplæring og foreldreveiledning for barn og foreldre i Emma Hjorth-området.

Barnehage og skole legger vekt på klima og miljø, og arbeidet skal preges av kunnskapsbygging og holdningsskapende arbeid. I kommende periode vil det bli arbeidet for at flest mulig går eller sykler til og fra skolen. Dette fordrer en spesifikk satsing i samarbeid med foreldrene hvor trafikkikkerhet og trygg skolevei følges opp med konkrete tiltak.

En innovativ og endringsdyktig organisasjon med gjennomføringskraft

Økonomiske begrensninger og fremtidens utfordringer forutsetter evne og vilje til å tenke nytt. Innenfor sektor barn og unge videreføres satsingen på digital skolehverdag og utstrakt bruk av digitale verktøy. Innen utgangen av 2018 vil alle bærumsskolene være del av innsatsen *Digital skolehverdag*. Vel 16 000 elever har dermed mulighet til å lære hva som helst, når som helst, hvor som helst og sammen med hvem som helst. Teknologi skal tas i bruk i alle sammenhenger der det gir en merverdi. Følgforskning knyttet til pilotering av digital skolehverdag kan gi nyttige erfaringer knyttet til tilpasset opplæring.

Dialog og medvirkning for bedre løsninger

Bedre og bærekraftige løsninger finner vi først og fremst ved hjelp av medvirkning og dialog. Nye rutiner er utarbeidet for å bedre overgangen mellom barnehage og skole, og skal sikre medvirkning fra elever og foresatte tidlig i prosessen.

For å sikre barn og unges medvirkning i saker som angår dem, legges det til rette for dialog også med yngre barn, ikke bare unge. I barnevernstjenesten gjøres dette gjennom *barnesamtalen*.

Sektor barn og unge vil arbeide videre med barns medvirkning, og et ungdomsråd vil være på plass i 2018.

Områderettet innsats vil vektlegge medvirkning og bidrag fra barn og unge og deres foreldre i utviklingen av inkluderende og helsefremmende nærmiljøer.

4.2 Grunnskoleopplæring

Programområdet omfatter seks resultatområder: 202 grunnskole, 213 voksenopplæringen, 215 skolefritidstilbud, 222 skolelokaler (FDVU), 223 skoleskys og 383 kulturskole.

4.2.1 Innledning

Bærumsskolen er en viktig felles arena for det enkelte barns læring og utvikling og skal gi hver enkelt elev kunnskap, ferdigheter og holdninger som grunnlag for å mestre eget liv. Grunnskolen skal bidra til å utvikle elevenes kunnskap og kompetanse slik at de kan bli aktive deltakere i et stadig mer kunnskapsintensivt samfunn. Samtidig skal skolen også støtte elevene i deres personlige utvikling. Skolen som fellesarena har også fått en større betydning. Uavhengig av bakgrunn og hjemmeforhold skal skolen sikre den enkelte elev optimale utviklingsmuligheter som gjør dem i stand til å delta og bidra produktivt i hjem og fritid samt i fremtidig arbeids- og organisasjonsliv.

4.2.2 Status

Nedenfor kommenteres de viktigste trendene i KOSTRA-tallene. En nærmere analyse finnes i virksomhetsanalysen for sektor barn og unge som ble behandlet i Hovedutvalg for barn og unge våren 2017 (møte 4.4.2017, sak 030/17). Virksomhetsanalysen rulleres våren 2018.

Nøkkeltall ASSS – tjenesteprofil

- Netto driftsutgifter per elev er redusert fra 2015 til 2016, og er lavest av ASSS-kommunene. Dette må ses i sammenheng med sosioøkonomiske forhold.
- Gjennomsnittlig gruppestørrelse for 1.–10. trinn er på samme nivå som i 2015. Gruppestørrelsen på 1.–7. trinn er redusert, og gruppestørrelsen på 8.–10. trinn har økt.
- Andel elever med spesialundervisning er redusert fra 7,1 prosent til 6,4 prosent.

4.2.3 Viktige innsatser og endringer av ressursbruken/utviklingstiltak

Tidlig innsats i form av intensivopplæring for elever på 1.–4.trinn som ikke viser en progresjon i tråd med forventet utvikling

Skolene skal ta i bruk nye kartleggingsverktøy for tidlig å avdekke elever som strever med lesing og regning, samt verktøy for å følge effekten av de tiltak som iverksettes i intensiv opplæring. Læring er en selvforsterkende prosess der tidlig læring fostrer mer læring. Tidlig innsats på disse prioriterte områdene vil også ha betydning for annen læring. Tiltaket knyttes også opp mot digital skolehverdag og alle muligheter for variert og systematisk trening. Tiltaket skal gi en tydelig effekt i form av færre elever under kritisk grense ved nasjonale kartleggingsprøver i lesing og regning.

Rausere normalitetsforståelse og tilpasset opplæring i fellesskapet

Systematisk tidlig innsats vil over tid redusere elevens behov for spesialundervisning. Det skal i perioden utarbeides nye pedagogiske verktøy til bruk i den ordinære skolehverdagen. Digital skolehverdag er i den sammenheng en vesentlig bidragsyter. Parallelt må det utføres et holdningsarbeid for en felles forståelse for et raust normalitetsbegrep. En forståelse som på den ene siden sikrer særskilte tiltak for alle som har rett til og utbytte av dette, men som på den annen side tilrettelegger for flest mulig i det ordinære fellesskapet. Tiltaket skal gi en effekt hvor flere elever får sin tilpassede opplæring i fellesskapet og færre elever har behov for spesialundervisning.

Robuste elever som mestrer personlige, sosiale og emosjonelle vansker knyttet til oppvekst og utvikling

Årsaken til at en elev sliter, er ofte sammensatt. Det er derfor utilstrekkelig å satse kun på tiltak med skolefaglig innretning. Sosiale og emosjonelle ferdigheter som utholdenhet, evne til å håndtere egne følelser, nysgjerrighet og evne til å takle motgang spiller en stor rolle for elevenes læring. Det er søkt om deltakelse i et nasjonalt program som kan tilpasses som lavterskeltilbud og systematisk gir elever kunnskap om og trening i de naturlige utfordringer og den motgang de fleste møter i ulike faser av livet. Dette er en innsats med klart mål om opplevd mestring av eget liv og motivasjon for egen deltakelse i samfunnsutvikling og demokrati. Tiltaket følges opp via elevenes tilbakemelding i *Ungdata* og *Ungdata junior*.

Et trygt og inkluderende psykososialt læringsmiljø

Rådmannen ønsker en videreutvikling av innsatsen knyttet til trygge oppvekstmiljø for alle. Enkelt sagt er inkludering det som hindrer utenforskap. Opplevd inkludering for alle fordrer tydelige holdninger og konkrete handlinger fra alle voksne som er rollemodeller for barn og unge. Den enkelte skole skal parallelt ha et aktivt system som overvåker og griper tak i krenkelser og ekskludering.

Dette systemiske arbeidet styrkes ytterligere i perioden via sentralt ledet arbeid med miljølæreres og sosiallæreres proaktive rolle.

I perioden vil også nytt lovverk i opplæringslovens § 9A være et sentralt innsatsområde, hvor bærumskolen skal implementere presise retningslinjer for den enkelte skoles ansvar for å sikre hver elev et trygt og inkluderende læringsmiljø. Effekten av tiltaket måles blant annet via elevenes tilbakemelding i *Elevundersøkelsen*.

Områdeinnsats læringsmiljø Snarøya–Fornebu

Høsten 2016 fikk fire bærumskoler mulighet til å delta i den nasjonale læringsmiljøsatsingen i regi av Universitetet i Stavanger. Dette har vært en innsats i samarbeid med barnehagene. Denne innsatsen fortsetter. Svært positive erfaringer og systematisk arbeid har skapt grunnlag for en tilsvarende kommunal modell som skal implementeres for skoler og barnehager i området Fornebu–Snarøya. Det er et omfattende arbeid som tar utgangspunkt i ståstedanalyse, systematisk kompetanseheving for alle ansatte og tilhørende tiltak innen forebygging og tett oppfølging av elevenes læringsmiljø. Effekten av tiltaket følges blant annet via halvårige ikke-anonyme spørreundersøkelser (Spekter) for alle elever ved involverte skoler.

Elever med stort læringspotensial

I skoleåret 2016/2017 ble en digital ressursperm (forsknings- og teorigrunnlag for målgruppen) og tilhørende kartleggingsverktøy tatt i bruk. Videre fortsatte skoleringen av lærere og skoleledere. Skoleringen innebar kompetanseheving og praktisk utprøving knyttet til organisering og undervisning som fremmer denne elevgruppens motivasjon, læringsutbytte og opplevelse av anerkjennelse.

I kommende periode utvides innsatsen ved systematisk utprøving av forsering av fag, og berikelse i form av forsøk med ukentlige samlinger hvor elevene får fokusoppgaver og jobber sammen med andre elever som også har et spesielt læringspotensial. Arbeidet følges spesifikt med tanke på effekt og elevenes opplevelse av tilpasset og relevant skolehverdag. Effekten av tiltakene måles via spørreundersøkelser og intervju.

Digital skolehverdag

Innen utgangen av 2018 vil alle bærumsskolene være del av innsatsen *Digital skolehverdag*. Vel 16000 elever har dermed mulighet til å lære hva som helst, når som helst, hvor som helst og sammen med hvem som helst. Teknologi skal tas i bruk i alle sammenhenger der det gir en merverdi. I perioden fortsetter følgeforskning med utgangspunkt i funn fra rapport fremlagt i juni 2017, men videre skal det også måles effekt knyttet til spesifikke elevgruppers utbytte av sin opplæring. Spesialundervisning, tidlig innsats, språkopplæring for minoritetsspråklige elever og opplevd sosial utjevningseffekt knyttet til barnefattigdom vil være viktige fokusområder i videre følgeforskning.

Digital skolehverdag er en innsats som inkluderes i en rekke områder. Eksempelvis vil teknologi være et verktøy når bærumskolen skal gjøre kompetanser for fremtidens arbeidsliv til en naturlig del av skolehverdagen. Problemløsning, utforskning og kreativitet, kritisk tenkning, og evne til å skape og formidle skal være en sentral del av bærumselevenes kompetanse etter et tiårig skoleløp. Dette fordrer også en solid kompetanse i digital høflighet, kunnskap om kildekritikk og gode digitale ferdigheter.

Klimakloke barn og unge

Bærumskolens fokus på klima og miljø skal preges av kunnskapsbygging og holdningsskapende arbeid på tvers av fag og årstrinn. I kommende periode vil det bli lagt vekt på tiltak som øker andelen som går eller sykler til og fra skolen. Dette fordrer en spesifikk satsing i samarbeid med foreldrene hvor trafikksikkerhet og trygg skolevei følges opp med konkrete tiltak. Innsatsen settes også i sammenheng med den positive effekt tiltaket har for barnas helse i form av økt fysisk aktivitet og den effekt arenaen «følge på skoleveien» har for vennskap og omsorg/ansvar for yngre elever. I tillegg miljøvennlige skolebygg en viktig innsats.

Elevtallsvekst og behov for økt skolekapasitet

Mulige løsninger for fremtidig skolekapasitet ble presentert i Skolebehovsanalyse 2016-2025. Elevtallsveksten indikerer at det er behov for en omfattende økning av skolekapasiteten. Også i 2018 handler dette først og fremst om å utnytte den kapasiteten som er ved dagens skoler ytterligere, samt øke kapasiteten ved skoler der det naturlig ligger til rette for å kunne utvide med ekstra paralleller. I handlingsprogramperioden vil Bekkestua barneskole, Levre barneskole og Oksenøya skole ferdigstilles. I tillegg vil Emma Hjorth barneskole og Bekkestua ungdomsskole utvides med ekstra paralleller. Gommerud skole rehabiliteres og utvides med ekstra paralleller. Som del av skolebehovsanalysen ble det også besluttet samorganisering av Bærums Verk og Lesterud barneskoler og Rykkinn avdeling Gommerud og Belset ungdomsskoler. Skoler under prosjektering skal bære preg av arealeffektive og miljøvennlige løsninger parallelt med løsninger som imøtekommer rammer for fremtidens skole. For nærmere omtale av skoleinvesteringenes, se kapittel 8 *Investeringer*.

Lærere og ledere i videreutdanning

Den nasjonale satsingen på videreutdanning for lærere (*Kompetanse for kvalitet*) har et klart mål om å bidra til god faglig og pedagogisk kvalitet i grunnopplæringen for å styrke elevenes læring. Det er utbredt enighet om at høy faglig kompetanse har stor betydning for elevenes utbytte av opplæringen. Det er utarbeidet en oversikt over hvilke lærere som har behov for hvilke fag og på hvilket tidspunkt disse lærerne ønsker sin videreutdanning. Andel bærumslærere i videreutdanning er prosentvis den høyeste i nasjonal sammenheng. En nylig gjennomført kartlegging viser at hele 87 prosent av avdelingsledere og rektorer har spesifikk videreutdanning innen skoleledelse.

4.2.4 Endringer drift

4.2.4.1 Demografikompensasjon

Nr.	Mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
1	Oppdatert beregnet demografikompensasjon	1 092,9	13,8	29,9	34,6	39,0
	– herav tidligere vedtatt		16,6	29,3	35,1	35,1
	– endring foreslått i dette HP		-2,8	0,6	-0,5	3,9

1. Demografikompensasjon

Demografikompensasjonen opprettholder dagens ressursbruk per elev i henhold til økt befolkningsvekst. Haug skole og ressurscenter er nå også omfattet av denne ordningen.

Elevene vil oppleve tilsvarende kvalitet i undervisningen som i dag, samt at lærertettheten opprettholdes.

4.2.4.2 Nye og endrede merbehov

Nr.	Merbehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
2	Digital skolehverdag – nettbrett 1:1	13,4	1,8	2,0	1,4	-9,8
	– herav tidligere vedtatt		-6,2	-6,2	-11,2	-11,2
	– endring foreslått i dette HP		8,0	8,2	12,6	1,4
3	Økt lærerressurs Hauger skole	22,5	1,3	1,3	1,3	1,3
4	Forsterket skoleledelse Snarøya skole	18,7	0,3	0,3	-0,4	-0,4
	– herav tidligere vedtatt		-0,4	-0,4	-0,4	-0,4
	– endring foreslått i dette HP		0,7	0,7		
Sum nye og endrede merbehov HP 2018–2021			3,4	3,6	2,3	-8,9
<i>Andre tidligere vedtatte merbehov</i>			3,4	2,2	-0,1	-0,1
SUM merbehov			6,8	5,8	2,2	-9,0
Endring i % av budsjettrammen			0,5 %	0,4 %	0,2 %	-0,6 %

2. Digital skolehverdag – nettbrett 1:1

Digital skolehverdag handler først og fremst om elevenes læring og utvikling. De digitale verktøyene skal blant annet bidra til å øke elevens motivasjon, mestring, kreativitet og læringsutbytte. Læreren får tilgang til verktøy som kan bidra til økt tilpasset opplæring og større grad av samarbeid mellom elev og lærer, og mellom lærere. Nettbrett 1:1 gir også helt nye muligheter til å spisse innsatsen for enkeltelever og grupper av elever med helt spesielle tilretteleggingsbehov.

Digital skolehverdag er en satsing for bedre læring, men også for organisasjonsutvikling og nye arbeidsformer i skolen. Foreløpige vurderinger synliggjør positive effekter knyttet til tidlig innsats og redusert behov. Elevene gir tydelig uttrykk for en mer tids- og kvalitetseffektiv skolehverdag. Lærere påpeker effektivisering i sitt arbeid. Spesialpedagoger og tospråklige lærere når sine elever via helt nye flater.

Basert på oppdaterte beregninger vil det være et merbehov i perioden med full utrulling, men deretter en innsparing i forhold til dagens drift.

Effektiviseringsberegningen baseres på realiserbare effekter:

- undervisningsmateriell
- redusert omfang av kopiering og utskrifter
- utfasing av eksisterende løsning, utstyr og pedagogisk programvare
- IT-support
- drift av infrastruktur, IT-enheten

Det ligger også en forventning om ytterligere effektivisering utover i handlingsprogramperioden. Blant annet kan dette knyttes til skolekapasitetsutfordringer løst via omdisponering av det som skolene hittil har benyttet som datarom.

Elevene skal ha mulighet til å lære hva som helst, hvor som helst og sammen hvem som helst.

Utviklingsarbeidet fordrer blant annet en ny elev- og lærerrolle og legger spesielt godt til rette for en skolehverdag som trekker verden inn i skolen og er åpen for kunnskapsutviklingen i samfunnet. Innsatsen krever solid opplæring av ansatte i skolen, en nær dialog med foreldre samt et tett samarbeid med kommunens spisskompetanse innen IT og personvern.

3. Økt lærerressurs Hauger skole

I påvente av en endelig avklaring om rehabilitering / nytt skolebygg på Hauger skole, er det behov for to ekstra lærerårsverk. Skolen kan, med dagens tilstand, kun ha 25 elever i hvert klasserom for å få godkjent ventilasjonen og luftkvaliteten i bygget. Tiltaket gjør at skolen kan drives med godkjent ventilasjon og luftkvalitet for elever og lærere.

4. Forsterket skoleledelse på Snarøya

Snarøya skole startet høsten 2017 en toårig innsats knyttet til oppvekst- og læringsmiljø. Det iverksettes et arbeid som krever tett lederoppfølging. I Økonomimelding I 2017 ble 2017-rammen styrket med 0,4 mill. Rådmannen foreslår å styrke budsjettet med ytterligere 0,3 mill. i 2018 og 2019 utover det som ligger i budsjettammen for 2017. Målet er å sikre et trygt og inkluderende oppvekstmiljø for alle barn og unge i tett dialog med foreldrene.

4.2.4.3 Nye og endrede innsparinger/mindrebehov

Nr.	Innsparinger/mindrebehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
5	Endret skolestruktur	1430,0	-2,7	-5,9	-5,9	-6,8
	– herav tidligere vedtatt		-7,9	-10,5	-12,7	-12,7
	– endring foreslått i dette HP		5,2	4,6	6,8	5,9
6	Nytt skoleadministrativt system – strukturelle endringer		-1,0	-1,5	-1,5	-1,5
Sum nye og endrede innsparinger/mindrebehov HP 2018–2021			-3,7	-7,4	-7,4	-8,3
Andre tidligere vedtatte innsparinger/mindrebehov			-4,2	-4,2	-4,2	-4,2
SUM innsparinger/mindrebehov		1 430,0	-7,9	-11,6	-11,6	-12,5
Endring i % av budsjettammen			0,5 %	0,8 %	0,8 %	0,9 %

5. Endret skolestruktur

Dette tiltaket gjelder sammenslåing av Bærums Verk og Lesterud skoler, samt skolene Belset og Rykkinn, avdeling Gommerud. Vedtatt innsparing er ikke realiserbar og må derfor reduseres. I Handlingsprogram 2015–2018 ble det lagt inn en innsparing på endret skolestruktur på 2 millioner kroner årlig. Dette var en ikke-spesifisert omstilling. I Handlingsprogram 2017–2020 ble det ytterligere lagt inn en innsparing i forhold til sammenslåing av Bærums Verk og Lesterud. Imidlertid ble det politisk besluttet å fusjonere de to skolene fra høsten 2018. Dette gir da økonomisk halvårseffekt i 2018 og helårseffekt på 5,9 millioner kroner fra og med 2019. Strukturinnsparingen økes til 6,8 mill. når Belset skole og Rykkinn skole, avdeling Gommerud slås sammen fra høsten 2021. Når denne sammenslåingen får helårseffekt fra 2022, vil den samlede innsparingen i forhold til budsjettet for 2017 komme opp i 7,8 mill. Hovedutvalg for barn og unge (22.8.2017, sak 63/17) har sendt på høring et forslag om forsering av sammenslåingen av Belset skole og Rykkinn skole avdeling Gommerud, noe som medfører at den siste opptrappingen av effekten kan komme tidligere enn skoleåret 2021/2022.

For å kunne møte den høye befolkningsveksten i kommunen mener Rådmannen at det er nødvendig å organisere skoletilbudet effektivt ut ifra lokale behov, samt sørge for best mulig utnyttelse av eksisterende og kommende skoleanlegg.

Kommunen har en rekke skoler som skal rehabiliteres og/eller utvides. Det er et stort behov for avlastningsskoler som kan brukes i slike sammenhenger. Ved å bruke skoleanlegget som avlastningsskole vil kommunen unngå å måtte anskaffe andre lokaler av tilsvarende størrelse. Dette gir en årlig besparelse på om lag 5,7 mill.

Fusjonen av to skoler følges tett opp med forutgående risikoanalyser og tilhørende tiltak. Arbeidet organiseres som et prosjekt og ledes av medarbeider i grunnskoleavdelingen sentralt. Involvering av medarbeidere, elever og foreldre i hver fase er en viktig del av innsatsen for en vellykket fusjon.

6. Nytt skoleadministrativt system – strukturelle endringer

Dagens fagsystem blir ikke lenger videreutviklet av leverandøren, og vedlikehold/support vil etter hvert opphøre helt. Det er behov for et nytt system som imøtekommer brukernes krav til funksjonalitet og brukergrensesnitt basert på moderne IT-arkitektur og -verktøy og anerkjente åpne teknologiske standarder. DigIT har i tråd med kommunens styringssystem for IT, ansvaret for at anskaffelsen er i tråd med kommunens digitaliseringsstrategi *Ett Bærum – digitalt førstevalg*. Skole finansierer driftskostnadene og har ansvar for at løsningen understøtter kommunens visjoner og mål om *Digital skolehverdag*, og bidrar til samhandling, innovasjon, effektivitet og kvalitet i tjenesteproduksjonen.

Ambisjonen er å anskaffe et system som støtter opp om samhandling, innovasjon, effektivitet og kvalitet i tjenesteproduksjonen. Systemet skal være basert på kommunens IT-arkitektur og -verktøy og anerkjente åpne teknologiske standarder og være driftssikkert, stabilt og med høy tilgjengelighet. Videre fordrer et nytt system nye arbeidsprosesser for å hente ut effekt og rasjonelle løsninger.

Prosjektet har etablert følgende mål:

- Effektivisere og redusere administrative prosesser i skole og skolefritidsordning.
- Standardisere løsninger og rutiner slik at det blir en lik praksis på alle skoler.
- Bidra til bedre og mer enhetlige tjenester til innbyggerne.
- Redusere tid til rutineoppgaver slik at fokus kan være på kjerneoppgaver.

4.2.5 Økonomiske driftsrammer for programområde 22 Grunnskoleopplæring

Mill. kr		Budsjett-ramme	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Vedtatt budsjett 2017 etter ØMI 2017	Netto		1 474,5	1 474,5	1 474,5	1 474,5
Prisvekst			4,0	4,6	4,8	4,8
Korrigert pensjon			0,1	0,2	0,3	0,3
Tekniske endringer ¹⁾			-8,6	-7,9	-7,4	-7,4
Oppdatert beregnet demografikompensasjon		1 092,9	13,8	29,9	34,6	39,0
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		16,6	29,3	35,1	35,1
– endring foreslått i dette HP			-2,8	0,6	-0,5	3,9
Husleie og driftsutgifter lokaler			13,6	28,5	36,7	47,9
Netto FDV-utgifter – skolelokaler			8,4	24,8	35,1	46,3
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		6,1	19,4	30,7	30,7
– endring foreslått i dette HP			2,3	5,4	4,4	15,6
Leieutgifter, Nadderud Arena	Tidl. vedtatt		0,2	0,3	0,3	0,3
Lokaler Voksenopplæringen i Baker Østbys vei			0,4	0,4	0,4	0,4
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		-2,0	-2,0	-2,0	-2,0
– endring foreslått i dette HP			2,4	2,4	2,4	2,4
Paviljong B Bekkestua barneskole, leie og FDV	Tidl. vedtatt			-1,3	-3,0	-3,0
Storøya skole – leie av paviljong			5,2	5,2	5,2	5,2
Økt husleie Rykkinn skole (OPS)	Tidl. vedtatt		-0,5	-0,9	-1,3	-1,3
Omstillingstiltak og aktivitetsendring			-1,9	-6,9	-10,5	-22,6
Digital skolehverdag – nettbrett 1:1		13,4	1,8	2,0	1,4	-9,8
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		-6,2	-6,2	-11,2	-11,2
– endring foreslått i dette HP			8,0	8,2	12,6	1,4
Endret skolestruktur		1 430,0	-2,7	-5,9	-5,9	-6,8
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		-7,9	-10,5	-12,7	-12,7
– endring foreslått i dette HP			5,2	4,6	6,8	5,9
Flytting av ekstra engelsktime fra 6. til 4. trinn – tilleggsinnstilling	Tidl. vedtatt		2,3	0,6	-1,7	-1,7
Forsterket skoleledelse Snarøya		18,7	0,3	0,3	-0,4	-0,4
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		-0,4	-0,4	-0,4	-0,4
– endring foreslått i dette HP			0,7	0,7		
Inventar grunnskole for voksne	Tidl. vedtatt		-0,8	-0,8	-0,8	-0,8
Nytt skoleadministrativt system – strukturelle endringer			-1,0	-1,5	-1,5	-1,5
Omlagging av spesialundervisning	Tidl. vedtatt		-2,7	-2,7	-2,7	-2,7
Ytterligere styrking av everrike elever – KST-vedtak	Tidl. vedtatt		0,7	1,2	1,2	1,2
Stave- og realfagskonkurranse mellom skolene – utredes første året for barne- og ungdomsskole – KST-vedtak	Tidl. vedtatt		0,4	0,4	0,4	0,4
Tilpasse antall plasser på Haug skole – overlapping ved ny oppgavefordeling	Tidl. vedtatt		-0,7	-0,7	-0,7	-0,7
Økte lærerressurser Hauger skole		22,5	1,3	1,3	1,3	1,3
Økt systemrettet arbeid i PP-tjenesten (Barne- og ungdomstjenesten)	Tidl. vedtatt		-0,6	-0,9	-0,9	-0,9
Ny anmodning bosetting flyktninger – voksenopplæring (Helse og sosial)		21,7	0,0	0,0	0,0	0,0
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		4,8	3,6	3,4	3,4
– endring foreslått i dette HP			-4,8	-3,6	-3,4	-3,4
Inntekter fra utvidet og samordnet kantinedrift i Kunnskapssenteret (Organisasjon, styring og utvikling)		-3,7	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Sum endringer			21,0	48,4	58,5	62,0
Ny ramme HP 2018–2021	Netto		1 495,5	1 522,9	1 532,9	1 536,4

¹⁾ inkluderer også endringer ift. FDVU

4.3 Barnehager

Programområdet omfatter tre resultatområder: 201 førskole, 211 styrket tilbud til førskolebarn (herunder PP-tjenesten) og 221 førskolelokaler (FDVU) og skyss.

4.3.1 Innledning

Barnehagen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barns behov for omsorg og lek, og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling. Barnehagen skal bidra til å utjevne sosiale forskjeller og sørge for at alle barn møter en praksis som gir et betydningsfullt fundament for videre utdanningsløp. Fra 1. august 2017 gjelder ny forskrift om rammeplan for barnehagenes innhold og oppgaver, og fra 2017 har alle som er født før 1. desember året før, rett til barnehageplass innen ett år. Bærum har en egen *barnehagemelding*.

4.3.2 Status

Nøkkeltall ASSS – tjenesteprofil

De viktigste endringene fra 2015 til 2016 viser at Bærum har den sterkeste veksten blant ASSS-kommunene i andel barn 3–5 år med barnehageplass. Andel minoritetsspråklige barn i barnehage viser en nedgang fra 2015 til 2016 på 1,9 prosent. Innvandrerbefolkningen økte i samme periode med 3,5 prosent.

En nærmere analyse av KOSTRA og nøkkeltall for ASSS finnes i virksomhetsanalysen for sektor barn og unge som ble behandlet i Hovedutvalg for barn og unge våren 2017 (*møte 4.4.2017, sak 030/17*). Virksomhetsanalysen rulleres våren 2018.

4.3.3 Viktige innsatser og endringer av ressursbruken/utviklingstiltak

1. Endring av ressursbruk – oppfølging handlingsprogramvedtak og store barnehager

I tidligere handlingsprogram er det vedtatt en generell budsjettreduksjon for barnehagene på grunn av lav pedagog- og fagarbeiderdekning slik at rammene ble tilpasset dette. Det siste året har andel pedagoger og fagarbeidere i barnehagene økt. Som en følge av dette har barnehagene fått budsjettutfordringer. Rådmannen vil følge nøye med på utviklingen.

Arbeidet med å gjennomføre vedtak i handlingsprogram 2016–2019 fortsetter. Gjennom tiltakene *Omorganisere barnehagetilbudet*, *Optimalisere barnehagetilbudet* og *Tilpasse barnehagekapasiteten* skal det utvikles barnehageplasser i noen områder mens antall plasser skal økes i andre områder. Optimalisere barnehagetilbudet betyr at sammensetning av barnegrupper skal gi full pedagogutnyttelse (mer kostnadseffektiv drift), noe som også innebærer at det vil bli ledige barnehagearealer i enkelte barnehager. Gjennomføringen av tiltaket har blitt utfordret på grunn av en lovendring som medfører et økt antall barn med rett til barnehageplass. Uforutsett avvikling av barnehager har også virket negativt inn på gjennomføring av tiltaket. Hovedopptaket til barnehageplass vil vise hvilke budsjettmessige konsekvenser endringene vil få, og Rådmannen kommer tilbake til dette i Økonomimelding II 2017 og eventuelt i en tilleggsinnstilling til handlingsprogrammet.

Vedtaket om endret bemanningsnorm i nye barnehager er gjennomført. Regjeringen har gjennom en høring varslet om fast bemanningsnorm for barnehagene, og dette forslaget samsvarer ikke med kommunens vedtak om bemanningsnorm for nye barnehager. Regjeringen har også gjennom en høring varslet om krav om økt pedagogdekning i barnehagene, noe som vil kreve økt andel barnehagelærere. Gjennom forskrift har kommunen blitt pålagt å øke tilskudd til private barnehager for å sikre økt pedagogandel i private barnehager. Rådmannen kommer tilbake til eventuelle budsjettmessige konsekvenser i Økonomimelding II 2017 og eventuelt i en tilleggsinnstilling til handlingsprogrammet.

Nye barnehager blir i tråd med vedtatte strategiske føringer etablert som store enheter. Nansenparken kommunale barnehage (permanent) planlegges åpnet i august 2018, samtidig som kommunale Forneburingen barnehage øker kapasiteten med 150 plasser. Barnehage i Oksenøya senter planlegges for ferdigstillelse i 2021. Alle er store, robuste barnehager med plass til 200 barn eller flere. Store barnehager vil ivareta god barnehagekvalitet, men vil kreve god bygningsmessig struktur, og god ledelse og organisering av driften. For nærmere beskrivelse av investeringene i nye barnehager, se kapittel 8 *Investeringer*.

2. Ny rammeplan for barnehager

Fra 1. august 2017 gjelder en ny forskrift for rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver. Rammeplanen bygger videre på den norske barnehagetradisjonen der leken har en helt sentral plass. Rammeplanen tydeliggjør foreldres rettigheter og gir føringer om at barnehagene skal arbeide systematisk med mangfold, språk og vennskap, og styrke arbeidet med de yngste. Den forplikter kommunen til å ha gode overgangsordninger mellom barnehage og skole. Rammeplanen uttrykker også at barnehagene skal bli mer bevisste på å bruke måltider og matlaging til å utvikle matglede og sunne helsevaner hos barn. Rammeplanen gir flere andre føringer som barnehagene skal implementere i sin virksomhet.

3. Kvalitetsplan for bærumsbarnehagene

På bakgrunn av barnehagemeldingen vedtatt av kommunestyret har Hovedutvalg for barn og unge vedtatt *Kvalitetsplan for bærumsbarnehagene*. Denne planen gjelder alle – kommunale og private – barnehager i Bærum. Innholdet i kvalitetsplanen for barnehager samsvarer i stor grad med innholdet i ny rammeplan for barnehager. Barnehagene vil arbeide med følgende områder for oppfølging av kvalitetsplanen:

- lekens betydning for barns utvikling
- arbeid mot mobbing
- realfag i barnehagene
- språk i barnehagene
- kosthold og fysisk aktivitet i barnehagene
- foreldreveileder
- overgang barnehage–skole/SFO
- ståstedsanalyse barnehager

4. Andre innsatser

Utdanningsbarnehager

Hundsund, Høvik og Lønnås barnehager deltar i et fireårig innovasjonsprosjekt om utvikling av utdanningsbarnehager, i samarbeid med Høgskolen i Oslo og Akershus og med støtte fra Forskningsrådet. Målet med prosjektet er å styrke kvaliteten på barnehagelærerutdanningen gjennom et likeverdig samarbeid mellom utdanning og profesjonsfelt. Det særegne ved prosjektet er tanken om at praksisfelt og utdanning påvirker hverandre gjensidig, og at styrking av kvalitet må foregå parallelt begge steder i et jevnbyrdig samarbeid.

Klimakloke barnehager

Barnehagene har med sitt samfunnsmandat et spesielt stort ansvar for å bidra til et fremtidig klimaklokt bærumsamfunn. Det gjennomføres mange gode klimakloke aktiviteter og tiltak i barnehagene i dag. Klimaklokt arbeid i bærumsbarnehagene skal styrkes ved at det lages en mer samlet plan med standarder for alle barnehager, og at det klimakloke arbeidet i større grad blir dokumentert. Det vil bli lagt opp til at barnehagene skal utarbeide en klimaklok aktivitets- og tiltaksplan som alle barnehager skal forplikte seg til. Rådmannen vil også se nærmere på hvorvidt det kan la seg gjennomføre at det utarbeides en felles søknad for miljøsertifisering for alle barnehager i Bærum.

Det må tilrettelegges for at alle barnehager kan gjennomføre kildesortering slik det kreves i privathusholdningene fra 2017. Dette er spesielt viktig for at kildesortering og tanken bak dette tiltaket skal bli oppfattet som troverdig av den oppvoksende generasjon. Barnehager trenger nødvendig utstyr og returpunkter for at dette skal kunne gjennomføres.

Veiledningssenter for barnehager

Veiledningssenteret for barnehager skal videreutvikles for å sikre barnehagene kompetanse til å kunne møte et økt antall barn med spesielle behov.

Barn med stort læringspotensial

I løpet av 2018 skal det tilrettelegges for at barn med stort læringspotensial gis tilbud og opplegg som ivaretar disse barnas evner.

Psykologisk førstehjelp i barnehagene

Psykologisk førstehjelp er et tiltak i barnehager som kan brukes for å stimulere barns tanke- og følelsesbevissthet. Tiltaket har sin forankring i grunnleggende utviklingspsykologi og kognitiv atferdsterapi (KAT). Når barna lærer hvordan tanker og følelser henger sammen, får de hjelp til å forstå og akseptere både egne og andres følelser og tanker. På denne måten kan tiltaket hjelpe barna til å regulere egne følelser samt fremme empati og prososial atferd. Dette kan bidra til å skape en god hverdag i barnehagen for både barn og voksne. I samarbeid med helsetjenesten ønsker Rådmannen å starte et arbeid med å implementere tiltaket i barnehagene.

Digitalt verktøy i barnehagene

I Bærum kommunes digitaliseringsstrategi ligger en uttrykt ambisjon om å utvikle digitale verktøy til bruk i det pedagogiske arbeidet i barnehagene. Kommunens barnehagemelding har uttrykt samme ambisjon, «for å stimulere til kreativitet og lærelyst». Ny rammeplan for barnehager gir også føringer: «Barnehagens digitale praksis skal bidra til barns lek, kreativitet og læring.» Rådmannen vil utarbeide en egen handlingsplan for hvordan digitale verktøy skal benyttes i det pedagogiske arbeidet.

Nye barnehagetomter

Barnehagebehovsanalysen 2016–2035 viser et behov for nye barnehageplasser i flere av kommunens områder, også etter handlingsprogramperioden 2018–2021. På grunn av tomtmangel i kommunen vil dette kreve et fortløpende arbeid for å klargjøre tomter for nye barnehager.

4.3.4 Endringer drift

4.3.4.1 Demografikompensasjon

Nr.	Mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
1	Oppdatert beregnet demografikompensasjon	1 075,6	-16,3	-27,5	-24,8	-17,6
	– herav tidligere vedtatt		-1,7	-4,4	1,6	1,6
	– endring foreslått i dette HP		-14,6	-23,1	-26,4	-19,2

1. Demografikompensasjon

Befolkningsprognosen vil medføre et redusert behov for barnehageplasser i kommunen samlet i handlingsprogramperioden. Samtidig viser prognosen et økt behov for barnehageplasser i årene etter denne perioden. I handlingsprogramperioden vil det være behov for et økt antall barnehageplasser i deler av kommunen.

Redusert etterspørsel etter barnehageplasser kan medføre at barnehager blir avviklet. Barnehagebehovsanalysen som revideres hvert annet år, vil vise hvilke barnehager som bør og kan vurderes i så henseende. Mindre private barnehager og familiebarnehager er utsatt ved at de kan miste driftsgrunnlaget på grunn av redusert søkermasse.

4.3.4.2 Nye og endrede merbehov

Nr.	Merbehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
2	Tidlig innsats – spesialpedagogisk hjelp	73,0	5,5	5,5	5,5	5,5
Sum nye og endrede merbehov HP 2018–2021			5,5	5,5	5,5	5,5
<i>Andre tidligere vedtatte merbehov</i>			<i>10,4</i>	<i>10,4</i>	<i>10,4</i>	<i>10,4</i>
SUM merbehov			15,9	15,9	15,9	15,9
Endring i % av budsjettrammen			1,4 %	1,4 %	1,4 %	1,4 %

2. Styrking av tidlig innsats – spesialpedagogisk hjelp

Kommunen har plikt til å sørge for spesialpedagogisk hjelp og tilrettelegging for barn med nedsatt funksjons- evne i barnehagene. Andelen barn med behov for spesialpedagogiske tiltak og for tilrettelagte tiltak, har over tid økt, uten budsjettjusteringer. Lovendringer har medført en tydeliggjøring av retten til tilrettelagte barnehage tilbud for barn med nedsatt funksjonsevne, og antall barn med behov for spesialpedagogisk hjelp er stigende.

Kommunen har hatt ventelister for å iverksette vedtak om spesialpedagogisk hjelp basert på sakkyndige vurderinger fra PP-tjenesten. Budsjettet er ikke dimensjonert til å ansette et tilstrekkelig antall spesialpedagoger. Mangel på iverksettelse av vedtak om spesialpedagogisk hjelp har medført klager fra foreldrene til Fylkesmannen.

Rådmannen foreslår å tilsette flere spesialpedagoger. Styrkingen må ses som tidlig innsats, for å bidra til at barn blir bedre rustet til å starte på skolen og til at barnets vansker blir avhjulpet på et tidlig tidspunkt.

For å ivareta behov for tidlig innsats foreslår Rådmannen å styrke budsjettet med 5,5 mill.

4.3.4.3 Nye og endrede innsparinger/mindrebehov

Nr.	Innsparinger/mindrebehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
3	Tilpasse barnehagekapasiteten til lokale behov	406,8	-0,3	-0,7	-0,7	-0,7
	– herav tidligere vedtatt		-5,2	-6,0	-6,0	-6,0
	– endring foreslått i dette HP		4,9	5,3	5,3	5,3
Sum nye og endrede innsparinger/mindrebehov HP 2018–2021			-0,3	-0,7	-0,7	-0,7
<i>Andre tidligere vedtatte innsparinger/mindrebehov</i>			-3,3	-11,0	-17,4	-17,4
SUM innsparinger/mindrebehov		1 164,9	-3,6	-11,7	-18,1	-18,1
Endring i % av budsjettrammen			0,3 %	1,0 %	1,5 %	1,5 %

3. Tilpasse barnehagekapasiteten til lokale behov

I Rådmannens forslag til Handlingsprogram 2016–2019 ble det foreslått en avvikling av barnehageplasser på Rykkinn og Skui. Det ble foreslått avvikling av Ståvi barnehage avdeling Skui.

Barnehagebehovsanalysen, behandlet av kommunestyret i mars 2017, tilsier at det kan være behov for barnehagen, selv om erfaringer fra hovedopptaket til barnehageplass både i 2016 og 2017 har vist en nedgang i antall søkere, og barnehagen har i dag ledig kapasitet. Boligutbyggingen på Vøyenenga vil gi økt etterspørsel, men dette vil i hovedsak bli møtt med ny barnehage i det nye boligområdet. Med bakgrunn i behovsanalysen som tilsier at det kan bli behov for Skui barnehage fremover, anbefaler Rådmannen at Ståvi barnehage, avdeling Skui, inntil videre opprettholdes, og at situasjonen vurderes på nytt ved rullering av barnehagebehovsanalysen.

4.3.4.4 Prisendringer

Foreldrebetalingen i barnehagene følger de maksimalpriser Stortinget til enhver tid bestemmer. Tilskuddssatser til private barnehager for 2018 vil bli fastsatt innen 31.10.2017.

4.3.5 Økonomiske driftsrammer for programområde 23 Barnehager

Mill. kr		Budsjett-ramme	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Vedtatt budsjett 2017 etter ØMI 2017	Netto		1 173,9	1 173,9	1 173,9	1 173,9
Prisvekst			12,0	11,6	11,7	11,7
Korrigert pensjon			0,1	0,1	0,0	0,0
Tekniske endringer ¹⁾			-4,1	-3,9	-3,8	-3,8
Oppdatert beregnet demografikompensasjon		1 075,6	-16,3	-27,5	-24,8	-17,6
– herav tidligere vedtatt	<i>Tidl. vedtatt</i>		-1,7	-4,4	1,6	1,6
– endring foreslått i dette HP			-14,6	-23,1	-26,4	-19,2
Husleie og driftsutgifter lokaler			2,5	3,3	4,5	6,4
Netto FDV-utgifter – barnehagelokaler			2,5	3,3	4,5	6,4
– herav tidligere vedtatt	<i>Tidl. vedtatt</i>		1,8	4,4	5,6	5,6
– endring foreslått i dette HP			0,7	-1,1	-1,2	0,8
Omstillingstiltak og aktivitetsendring			12,3	4,2	-2,2	-2,2
<i>Administrative reduksjoner</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>	3,6	-0,4	-0,9	-0,9	-0,9
<i>Norm for grunnbemanning i nye barnehager</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-0,7	-1,4	-1,4	-1,4
<i>Omorganisere barnehagetilbudet</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-0,2	-0,5	-0,5	-0,5
<i>Optimalisere barnehagetilbudet</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-1,0	-1,7	-1,7	-1,7
<i>Redusert toppressurs</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>	52,3	0,0	-4,5	-4,5	-4,5
<i>Strukturendringer i barnehagene</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>	365,1			-6,4	-6,4
Tidlig innsats – spesialpedagogisk hjelp		73,0	5,5	5,5	5,5	5,5
Tilpasse barnehagekapasiteten til lokale behov		406,8	-0,3	-0,7	-0,7	-0,7
– herav tidligere vedtatt	<i>Tidl. vedtatt</i>		-5,2	-6,0	-6,0	-6,0
– endring foreslått i dette HP			4,9	5,3	5,3	5,3
<i>Utdanning av pedagoger</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-1,0	-2,0	-2,0	-2,0
<i>Økt antall rettighetsbarn fra november</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		10,4	10,4	10,4	10,4
Sum endringer			6,5	-12,2	-14,5	-5,3
Ny ramme HP 2018–2021	Netto		1 180,4	1 161,7	1 159,4	1 168,5

¹⁾ inkluderer også endringer ift. FDVU

4.4 Barne- og ungdomstjenester

Området barne- og ungdomstjenester omfatter tjenester innenfor syv ulike programområder: 27 Barnevern, 22 Grunnskoleopplæring og 23 Barnehager (PP-tjenesten), 32 Pleie og omsorg (avlastning, Homestart, akutthjelpen, tilrettelagt fritid), 36 Kommunehelse (helsetjenester barn og unge inkludert rehabilitering barn og unge og kriminalitetsforebyggende arbeid (SLT)), 33 Sosialtjeneste og bolig (Utekontakten) og 52 Kultur og fritid (ungdom og fritid).

Området barne- og ungdomstjenester har en andel av budsjettene på flere sektorer, både barn og unge, bistand og omsorg og miljø, idrett og kultur:

- Barnevernet på programområde 27 og PP-tjenesten på programområdene 22 og 23 vedtas innenfor hovedutvalget for barn og unge.
- Avlastning, tilrettelagt fritid, Homestart og akutthjelpen på programområde 32, utekontakten på programområde 33 og helsetjenester til barn og unge på programområde 36 vedtas innenfor hovedutvalget for bistand og omsorg.

Ungdom og fritid på programområde 52 vedtas innenfor hovedutvalget for miljø, idrett og kultur.

4.4.1 Innledning

Barne- og ungdomstjenester bidrar til å fremme robusthet hos barn og unge gjennom forebyggende tjenester i helsestasjons- og skolehelsetjenesten og fritidstilbud rettet mot hele barne- og ungdomsbefolkningen i Bærum kommune. Programområdet har også ansvar for tjenester til barn og unge som av ulike årsaker har behov for ekstra støtte eller oppfølging. Disse tjenestene og tiltakene skal innrettes på en slik måte at barn og unge, uavhengig av utfordringsbilde, får mulighet til å utvikle og utnytte sine iboende ressurser. En slik innsats støtter opp under en utvikling som skal bidra til at behovet for kommunens tjenester reduseres. Det skal utvikles felles kartleggingsverktøy som sørger for å fange opp barn i risiko, og tidlig innsats og tverrfaglige løsninger skal bidra til å fremme inkludering og hindre utenforskap.

4.4.2 Status

Nøkkeltall ASSS – tjenesteprofil

Nedenfor kommenteres de viktigste trendene i KOSTRA-tallene. En nærmere analyse finnes i virksomhetsanalysen for sektor barn og unge som ble behandlet i Hovedutvalg for barn og unge våren 2017 (møte 4.4.2017, sak 030/17). Virksomhetsanalysen rulleres våren 2018.

Helsetjenester for barn og unge

- Netto driftsutgifter til forebygging, helsestasjons- og skolehelsetjeneste har økt siden 2015.
- Dekningsgrader for helsestasjons- og skolehelsetjeneste har også økt, og helsesøsterdekningen innen skole (6–20 år) og kommunen ligger noe over gjennomsnittet i ASSS. Antall årsverk til helsestasjon per innbygger 0–5 år ligger fremdeles litt under gjennomsnittet i ASSS-nettverket.

Barnevernet

- Antall meldinger og undersøkelser har økt i tråd med målet, men meldinger for de yngste barna har gått ned. Bærum har fremdeles de laveste dekningsgradene i ASSS-nettverket, noe som må sees i sammenheng med kommunens sosioøkonomiske forhold.
- Enhetskostnaden til administrasjon og saksbehandling viser en liten økning, men økningen er lavere enn lønns- og prisveksten.
- Enhetskostnad per barn som har vedtak om tiltak i hjemmet, har økt siden 2015. Økningen var ventet og skyldes innføringen av familietiltaket MST-CAN. Enhetskostnaden per barn som har vedtak om fosterhjem eller institusjonsplass, viser en betydelig nedgang siden 2015, og Bærum ligger nå under gjennomsnittet i nettverket. Nedgangen skyldes økning i ettervern og økning i antall enslige mindreårige som plasseres i hybelfellesskap med lavere bemanning.

Avlastningstjenester

- Antall brukere innen individuell avlastning har gått noe ned, men antall timer per bruker har økt.
- Antall døgn i institusjon har gått noe ned, mens døgnprisen er uendret fra 2015 til 2016.
- Kjøp av eksterne plasser har økt de siste årene. I 2017 opprettes en ny avlastningsbolig i kommunal regi med fire plasser som erstatter eksternt kjøp av plasser til barn med store psykiske lidelser. Døgnprisen for egne plasser er 36,5 prosent lavere enn ved kjøp av plasser.

4.4.3 Viktige innsatser og endringer av ressursbruken/utviklingstiltak

1. Tidlig innsats, kartlegge risiko, forebyggende og oppfølgende arbeid

Programmer som skal gi barn og unge forståelse for psykisk helse samt redskaper for å takle vanskelige følelsesmessige situasjoner, er innført både i grunnskolen (*Psykologisk førstehjelp*) og videregående skole (*VIP – Veiledning og informasjon om psykisk helse i skolen*). Forskning viser at programmene har en forebyggende effekt. Gruppevirksomhet til foresatte i grunn- og videregående skole, temakvelder vedrørende dataspillproblematikk og skolefravær bidrar til å styrke ungdom og foreldres relasjoner, mestring og selvhjelpenhet. Dette arbeidet vil Rådmannen videreføre i handlingsprogramperioden.

Som et ledd i satsingen på tidlig innsats skal barneverntjenesten utarbeide rutiner for å involvere andre tjenester når de mottar bekymringsmeldinger som ikke ender med tiltak i barnevernet, men hvor det likevel vurderes at barnet eller familien trenger annen form for oppfølging. MST-CAN, som er et nytt evidensbasert innovasjonstiltak for familier med høy problembelastning, har vist gode resultater og foreslås styrket i handlingsprogramperioden. Rådmannen viderefører også de evidensbaserte programmene *Funksjonell familierapi* (FFT) i barnevernet og veiledningsprogrammet *Tidlig innstas for barn i risiko* (TIBIR) overfor barnehager og skoler.

Statlige myndigheter har gitt kommunene økt oppgave- og finansieringsansvar i barnevernet. For Bærum vil det i store trekk ha konsekvenser ved at utgifter knyttet til fosterhjem og institusjonsplasseringer vil øke. Regjeringen har varslet at endringene skal kompenseres i rammeoverføringene til kommunene.

Antallet nye henvisninger til PP-tjenesten har holdt seg relativt stabilt de to siste årene. Høsten 2016 ble det innført ett års varighet for sakkyndige vurderinger og revurderinger. Målet var å bidra til større konkretiseringsgrad i de sakkyndige vurderingene, hyppigere evalueringer med potensiell justering, samt bedre og mer målrettet spesialpedagogisk hjelp og spesialundervisning. Ordningen har imidlertid også medført noe lengre ventetid for sakkyndige vurderinger. Rådmannen har iverksatt tiltak for å redusere ventetiden. Blant annet er det funnet nødvendig å utsette satsingen på systemarbeid inntil ventetiden er redusert. Rådmannen kommer tilbake med en sak som omhandler dette.

Arbeidet med å implementere *Rusmiddelpolitisk handlingsplan 2018* videreføres. Det rusforebyggende programmet *Utsett* og resultater fra ungdomsundersøkelsen i 2017 følges opp med sikte på å redusere andelen som eksperimenterer med alkohol i svært ung alder. Lavterskeltilbud til ungdom under 18 år med rusutfordringer styrkes. Et helhetlig tilbud utvikles i samarbeid med tilbud til unge voksne.

2. Inkludering, hindre utenforskap og forebygge marginalisering

Spillhuset er et tilbud som retter seg mot unge som er interessert i gaming, og som enten har isolert seg sosialt, er i ferd med å marginaliseres, eller står i fare for å falle ut av skolen. På Spillhuset opplever ungdommene tilhørighet i et større sosialt miljø – sammen med jevnaldrende som deler den samme interessen. Flere av deltakerne er kommet tilbake til skole eller i annet opplæringsløp etter at de begynte ved Spillhuset. Tilbudet er en viktig arena for å forhindre marginalisering og utenforskap og videreføres og videreutvikles i handlingsprogramperioden. Spillhuset drives nå i et samarbeid mellom kommunen og brukerne selv, og har høy grad av brukerstyring og frivillig innsats.

Arbeidet med å forebygge radikaliserings og ekstreme holdninger fortsetter med veiledning og systemisk arbeid i barnehage og skole. Det er viktig at barn og unge opplever tilhørighet og inkluderes i fellesskapet både i skolen og i fritiden. Det vil bli lagt spesielt vekt på å redusere andelen elever i grunnskolen med periodevis høyt fravær. Mentorordningen som bistår ungdom og/eller familier som er i risikozonen for å havne utenfor samfunnet, videreføres og videreutvikles. Mentorordningen vil kobles til LOS-metodikken i Utekontakten (tett, individuell oppfølging med én kontaktperson), og utvides til andre aktuelle fritids- og aktivitetsarenaer. Arbeidet med å implementere lokal handlingsplan mot ekstremisme fortsetter i samarbeid med politiet og innvandrersorganisasjonene i perioden.

3. Redusere konsekvens av barnefattigdom

Kommunen har mottatt 1 million kroner fra Kulturdepartementet i arbeidet for å motvirke barnefattigdom. Det er et krav for tilskuddet at det utvikles en knutepunktfunksjon mellom kommune og frivillige. Denne funksjonen skal prioritere oppsøkende arbeid mot familier som ellers er vanskelige å nå, og sørge for at kommunen har god oversikt over alle relevante tiltak, både i kommunal og frivillig regi. På den måten etableres et bindeledd mellom de familiene som behøver hjelp, og tiltakene som finnes i kommunen. I tillegg til at foreldre og de frivillige organisasjonene har ett sted å henvende seg, er en knutepunktfunksjon tenkt å sikre et system som ivaretar foreldres styringsrett i henhold til barneloven. Gjennom å koordinere foreldres økonomi, Navs stønadsmuligheter, kultur- og idrettsorganisasjonenes bidrag, og ulike tilskuddsordninger, skal barn og unge sikres en reell valgfrihet. Modellen skal også bidra til å legge til rette for at foreldre skal kunne være med i de frivillige organisasjonene, på lik linje med andre foreldre. Rådmannen foreslår å styrke innsatsen i perioden. Barn og unge i familier med vedvarende lav inntekt skal sikres likeverdige muligheter når det gjelder deltakelse i fritidsaktiviteter.

4. Dialog med barn og unge

Gjennom arbeidet med barn og unges medvirkning er barnekonvensjonen satt på kartet i alle barne- og ungdomstjenester. For å sikre barn og unges medvirkning i saker som angår dem, legges det til rette for dialog også med yngre barn, så vel som med ungdommer. Arbeidet med å sikre barn og unges rett til å bli hørt i alle saker som angår dem, vil være et satsingsområde som videreføres i kommende periode.

Ungdomsundersøkelsen gjennomføres hvert tredje år, og gir kommunen viktige tilbakemeldinger om hvordan ungdom selv opplever sin hverdag i skole, hjem og fritid. I 2017 ble det i samarbeid med Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) for første gang gjennomført en pilot for barnetrinnet (5–7 trinn) – kalt *Ungdata junior*. Tjenestene vil følge opp resultatene fra denne undersøkelsen med tiltak i handlingsprogramperioden.

Et ungdomsråd opprettes og erstatter det tidligere *Ungdommens kommunestyre*. Formålet med opprettelse av et ungdomsråd er å styrke dialogen mellom unge innbyggere i kommunen og administrative og politiske beslutningstakere, samt øke ungdoms innflytelse i saker som angår dem.

5. Områdeinnsats på Fornebu

Det er et økende antall unge på Fornebu. Gjennom en medvirkningsprosess med blant annet *Barnetråkk*, har kommunen fått innspill fra elever ved Snarøya, Storøya og Hundsund skoler om hvilke ideer de har til å gi flest mulig barn og unge noe å gjøre på fritiden. Det er også samarbeidet med FAU, som har gitt innspill til lokaler. Rådmannen anbefaler at det lages en kortsiktig løsning med fritidsklubb i allerede eksisterende lokaler fra høsten 2017.

6. Tjenester til brukere som har behov for langvarig oppfølging/tjenester

Det har vært en betydelig økning av antall individuelle planer og ansvarsgrupper som skal sikre et helhetlig og koordinert tjenestetilbud til barn og unge med behov for langvarig oppfølging fra flere tjenester. Basert på resultater fra *Brobyggerprosjektet* (tjenestedesign og brukerreiser for målgruppen mennesker med funksjonshemming) har Rådmannen besluttet at koordinatorrollen skal profesjonaliseres og at ansvaret for koordinering av helsetjenester skal legges til koordinerende enhet i Pleie og omsorg.

Det opprettes en ny avlastningsbolig som erstatning for eksterne kjøp av plasser til barn og unge med store psykiske lidelser. Eksterne kjøp av plasser til barn/unge med 100 prosent vedtak fra Tildelingskontoret vil dermed avvikles. Høvik avlastningssenter utvides høsten 2017, noe som vil gi avlastningstilbud til ca. åtte flere familier. Avlastning skal bidra til at behovet for samlokalisert bolig utsettes.

I tidligere handlingsprogram (2016–2019) er det vedtatt innstramminger i tildeling av støttekontakter og individuelle avlastere. For å nå vedtatt innstramming er det nødvendig med et målrettet samarbeid med Tildelingskontoret om å innføre timebudsjett samt gi flere vedtak om avlastning og støttekontakt i gruppe. Økt andel tjenester i gruppe vil gi rom for flere vedtakstimer, og gi mer effektive tjenester. Tilbakemeldingene fra brukere om deltakelse i grupper er positive. Det reduserer ensomhet, styrker sosial kompetanse og gir gode mestingsopplevelser sammen med andre. Aktivitetsnivået innenfor avlastningsområdet har vært stigende de siste årene. Prognosene for 2019–2021 er usikre.

Høyesterett avsa 23.1.2016 en dom som begrenser kommunal sektors adgang til å bruke oppdragstakerkontrakter. Arbeids- og sosialdepartementet har nå lagt frem et høringsforslag om arbeidstidsregler som gjør det mulig å fortsette å tilby døgn- og helgeavlastninger. Endringen vil gi store merkostnader for kommunen, selv om unntak fra arbeidstidsbestemmelser forhindrer at overtid utløses. Hvis det forutsettes at avlastere vil få samme vilkår som arbeidstakere (rett til pensjon, feriepenger, tillegg for kvelds- og nattarbeid og søndagstillegg), viser foreløpige beregninger at de økte lønnsutgiftene for Bærum kommune vil utgjøre opp mot 17 millioner kroner per år. Bærum vil avvende resultatene av KS' arbeid opp mot departementet, og vil komme tilbake til dette enten i en eventuell tilleggsinnstilling til dette handlingsprogrammet eller i Økonomimelding I 2018.

7. Sosialt entreprenørskap – partnerskap for nye løsninger

Sosiale entreprenører opererer inn mot ulike deler av offentlig sektor, og ett av hovedområdene er oppvekst. Ungdom og fritid har et samarbeid med *BUA*, en nasjonal forening som skal gjøre det enklere for barn og unge å låne sports- og fritidsutstyr og stimulere til aktivitet. Det er en sosial entreprenørskapsmodell som er utviklet med støtte fra FERD. *BUA* er programvareleverandør til utstyrsboden på fritidshuset Marie Plahte, som ble kåret til Norges nest mest brukte i 2016.

Det vil bli arbeidet videre med å finne kandidater for gode partnerskap som fremmer nye løsninger. Områder som utenforskap og medvirkning og løsninger på ungdomsproblematikk kan være aktuelle satsingsområder. Samarbeid med Skole, Pleie og omsorg og Helse og sosial rundt ungdomsbedrifter er også meget aktuelt. Ungdom finner løsninger for ungdom og samtidig får de jobb og tjener penger.

8. Klimaklok kommune

Alle tjenester i Barne- og ungdomstjenester arbeider med tiltak knyttet til klimaklok kommune: Bevisst kopiering, klimavennlig transport i jobb, Fairtrade, strømsparing, kollektivreise i jobbsammenheng, kildesortering, kortreist aktivitet i nærmiljøet og økt digitalisering for å redusere papirbruk.

4.4.4 Endringer drift

4.4.4.1 Nye og endrede merbehov

Nr.	Programområde	Merbehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
1	Kommunehelse	Forebygge utenforskap, redusere konsekvenser av barnefattigdom	95,0	1,0	1,0	1,0	1,0
2	Kommunehelse	Sammenslåing av helsestasjoner	95,0	4,4	4,4	4,4	4,4
3	Kultur og fritid	Styrke områdesatsingen på Fornebu	20,8	0,5	0,5	0,5	0,5
Sum nye og endrede merbehov HP 2018–2021				5,9	5,9	5,9	5,9
<i>Andre tidligere vedtatte merbehov</i>				6,5	6,5	6,5	6,5
SUM merbehov				458,5	12,3	12,3	12,3
Endring i % av budsjettrammen				2,7 %	2,7 %	2,7 %	2,7 %

1. Forebygge utenforskap, redusere konsekvenser av barnefattigdom

Noen barn i Bærum lever i familier med inntekt under fattigdomsgrensen. Dette kan ha negative konsekvenser, både på kort og lang sikt. Barnekonvensjonens artikkel 27 gir barn rett til en levestandard som er tilstrekkelig. I tillegg til foreldrenes ansvar, innebærer artikkelen at staten har plikt til å støtte foresatte, og det finnes mange statlige støtteordninger for barn og familier som lever i fattigdom. Bærum kommune har tiltak og ordninger rettet direkte mot barn som på grunn av foreldres økonomi ikke kan delta i ulike aktiviteter. Det vises til sak behandlet i hovedutvalgene for barn og unge (7.3.2017, sak 19/17), bistand og omsorg og miljø, idrett og kultur.

Rådmannen foreslår å øke denne satsingen og bygge videre på tiltak som er igangsatt. Satsingen skal gi flere barn og unge støtte til å delta i fritidsaktiviteter, samt utvide ferie- og fritidstiltak. Barn i sentrum-midlene styrkes, slik at arbeidet med knutepunktfunksjonen for kommunale og frivillige aktører forsterkes ytterligere. Totalt foreslår Rådmannen at tiltakene styrkes med 1 million kroner. Rådmannen vil komme tilbake med en sak som synliggjør en strategi for gjennomføring av tiltak mot barnefattigdom.

2. Sammenslåing av helsestasjoner

For å oppnå en mer robust tjeneste med et bedre faglig og tilgjengelig tilbud til brukerne, samlokaliseres seks små helsestasjoner til tre større helsestasjoner med beliggenhet ved sentrale knutepunkter på Bekkestua, Kolsås og Eiksmarka. Kommunen har ikke egne egnede lokaler til formålet, og det leies derfor eksterne lokaler, som gir kostnader til husleie, fellesutgifter, strøm og renhold. Noen av de fraflyttede kommunale lokaler kan brukes til andre formål eller leies ut. Helsestasjonene på Bryn og Eiksmarka kan leies ut. Potensielle leieinntekter for disse lokalene er anslått til 0,8 mill. Meglergården på Bekkestua rives slik at FDV-utgiftene der bortfaller. Dette gir en årlig besparelse på 0,3 mill. Sammenslåingen gir samtidig stordriftsfordeler med økonomiske gevinster når det gjelder lønnskostnader til helsesekretærer og vikarer og til diverse driftsutgifter. Merutgiftene for økte husleiekostnader er beregnet til 5,8 mill. Innsparinger ved sammenslåing er beregnet til 1,4 mill., slik at netto merbehov er beregnet til 4,4 mill. fra 2018. Innsparing FDV og økte leieinntekter på til sammen 1,1 mill. kommer i tillegg (føres under programområde 93 FDV/55 Fysisk planlegging, kulturminne, natur og nærmiljø) slik at netto merkostnader for kommunen ved tiltaket vil være 3,3 mill. årlig.

3. Ungdom og fritid – styrke områdesatsingen på Fornebu

Områdeutvikling på Fornebu er et satsingsområde for kommunen. Prognosen for befolkningsveksten på Fornebu viser en sterk økning i antall barn og unge. Det er et delmål å tilrettelegge for selvorganiserte nærmiljøaktiviteter for denne målgruppen i samarbeid med ungdom, befolkningen, frivillige og kommunale aktører.

Rådmannen foreslår å videreføre og styrke igangsatt nærmiljøarbeid ved å skape en møteplass i fritidssenter/ ungdomshus for ungdom på Fornebu. En ytterligere styrking av nærmiljøarbeidet anbefales av FAU ved Hundsund skole, SLT og politiet.

Merbehovet er knyttet til utvidelse av miljøarbeiderstilling med en halv deltidsstilling og er beregnet til 0,5 mill. fra 2018.

Den videre utviklingen av Fornebu har et stort potensial. I takt med utbyggingen av boliger, utearealer og teknisk infrastruktur, er det viktig å utvikle sosiale møteplasser og aktivitetstilbud som speiler behovene til ulike aldersgrupper i nærmiljøet. Et robust lokalsamfunn med gode områdekvaliteter som gir rom for god helse, god livskvalitet og trivsel for alle innbyggere er målet. I den videre utviklingen av Fornebu-området er Rådmannen opptatt av å sikre barn og unge trygge og gode oppvekstvilkår. En møteplass som ungdom har eierskap til og hvor de kan møtes på egne premisser, kan bidra til økt følelse av tilhørighet i området, samt gi et tilbud til ungdom som ikke deltar i organiserte aktiviteter.

4.4.4.2 Nye og endrede innsparinger

Nr.	Programområde	Innsparinger/mindrebehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
4	Administrasjon	Etablering og oppfølging av ungdomsråd	0,3	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7
		– herav tidligere vedtatt		-0,4	-0,4	-0,4	-0,4
		– endring foreslått i dette HP		-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
5	Barnevern	MST-CAN	166,3	-2,1	-2,1	-2,1	-2,1
		– herav tidligere vedtatt		-2,1	-2,1	-2,1	-2,1
		– endring foreslått i dette HP					
6	Pleie og omsorg	Avvikle eksternt kjøp av avlastningsplasser	12,3	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2
Sum nye og endrede innsparinger/mindrebehov HP 2018–2021				-4,0	-4,0	-4,0	-4,0
<i>Andre tidligere vedtatte innsparinger/mindrebehov</i>				-2,8	-5,5	-8,2	-8,2
SUM innsparinger/mindrebehov				458,5	-6,8	-9,5	-12,2
Endring i % av budsjettrammen				-1,5 %	-2,1 %	-2,7 %	-2,7 %

4. Etablering og oppfølging av ungdomsråd

Etablering av et ungdomsråd vil gi kommunen en bedre plattform for medvirkning og dialog. Merbehov knyttet til etablering og oppfølging av ungdomsrådet tilsvarende et halvt årsverk ble bevilget for 2017. Gjennom omdisponeringer og omprioriteringer dekkes dette merbehovet innenfor budsjettammen fra 2018. I forbindelse med kommunestyrets vedtak om opprettelsen, ble også ungdomsfondet (tilskuddsmidler) besluttet nedlagt. Tilskuddsmidler på 0,3 mill. inndras. Totalt mindrebehov i 2018 (fra 2017) er 0,7 mill.

5. MST-CAN

Det er ikke behov for endring i netto rammer, men tiltaket omtales grunnet endrede forutsetninger for tiltaket. Barnevernstjenesten etablerte et nytt evidensbasert innovasjonstiltak, MST-CAN, i 2017. Så langt viser MST-CAN gode resultater, og behovet for tiltaket overstiger nåværende kapasitet. Økt behov er knyttet til en psykologstilling til 0,8 mill. Denne økningen finansieres gjennom forutsatte reduserte kostnader til plasseringer utenfor hjemmet, og dekkes dermed innenfor budsjettammen. Tiltaket skal føre til at færre barn enn før trenger plassering utenfor hjemmet. Tiltaket er i dag operativt med en veileder, tre terapeuter og en miljøterapeut. Ved å øke med ytterligere én terapeut vil både sårbarheten i tiltaket reduseres og kapasiteten i teamet økes med tre plasser (hver plass representerer behandling for én familie). I Handlingsprogram 2017–2020 forutsettes det at innsparingen reduserer behovet for kostbare plasseringer utenfor hjemmet med 2,1 mill. fra 2018. Endringen i tiltakets forutsetninger medfører at ressursbehovet økes med 0,8 mill. men samtidig at forutsatte innsparinger ved kostbare plasseringer utenfor hjemmet økes til 2,9 mill., slik at netto endring blir null.

Tiltaket gjør at flere barn kan vokse opp hjemme under gode omsorgsbetingelser. Det opparbeides en kompetanse som kommer hele organisasjonen til nytte. I de mest alvorlige tilfellene vil barnet fremdeles bli plassert utenfor hjemmet.

6. Avvikle eksternt kjøp av avlastningsplasser

Når ny permanent bolig for voksne kommer i drift høsten 2017, får flere brukere ved Høvik avlastnings-senter tilbud om plass. Dette frigjør kapasitet slik at eksterne kjøp reduseres. Netto innsparing etter refusjon er beregnet til 1,2 mill.

4.4.4.3 Prisendringer kulturanlegg – Tanken aktivitetshus

På Tanken aktivitetshus har utgiftene til service og sjekk før og etter utleie blitt mer omfattende, grunnet økt bruk. Brukere er både medlemmer, seniormedlemmer (unge entreprenører som leier lokaler til musikk- og kulturproduksjon) og eksterne aktører. Utleie til kommersielle/profesjonelle aktører er markedsbasert. Rådmannen forslår å øke prisen for sceneleie for preproduksjon fredag, lørdag og søndag fra 4 500 kroner per dag til 6 500 kroner per dag. Sceneleie for preproduksjon hele helgen foreslås satt til 15 000 kroner. Medlemmer får rabatt på leie av øvingslokaler og sceneleie.

4.4.5 Økonomiske driftsrammer for programområde 27 Barnevern

Mill. kr		Budsjett-ramme	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Vedtatt budsjett 2017 etter ØMI 2017	Netto		179,6	179,6	179,6	179,6
Prisvekst			0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Tekniske endringer			-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Omstillingstiltak og aktivitetsendring			-10,5	-11,9	-12,2	-12,2
<i>Effektivisering administrasjon barnevern</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-1,0	-2,2	-2,2	-2,2
<i>MST-CAN</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>	166,3	-2,1	-2,1	-2,1	-2,1
<i>– herav tidligere vedtatt</i>			-2,1	-2,1	-2,1	-2,1
<i>– endring foreslått i dette HP</i>						
Nedleggelse av Kantarellgrenda bofellesskap for enslige mindreårige		9,1	-5,0	-5,0	-5,0	-5,0
Ny anmodning om bosetting av enslige mindreårige flyktninger		9,1	-1,9	-1,7	-2,0	-2,0
<i>– herav tidligere vedtatt</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		6,1	1,8	1,0	1,0
<i>– endring foreslått i dette HP</i>			-8,0	-3,5	-3,0	-3,0
<i>Tiltak i egen regi (barnevern)</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-0,5	-1,0	-1,0	-1,0
Sum endringer			-10,9	-12,4	-12,7	-12,7
Ny ramme HP 2018–2021	Netto		168,7	167,1	166,8	166,8

5 Sektor bistand og omsorg

Hovedutvalget for bistand og omsorg har det politiske ansvaret for programområdene 32 Pleie og omsorg, 33 Sosialtjeneste og bolig og 36 Kommunehelse.

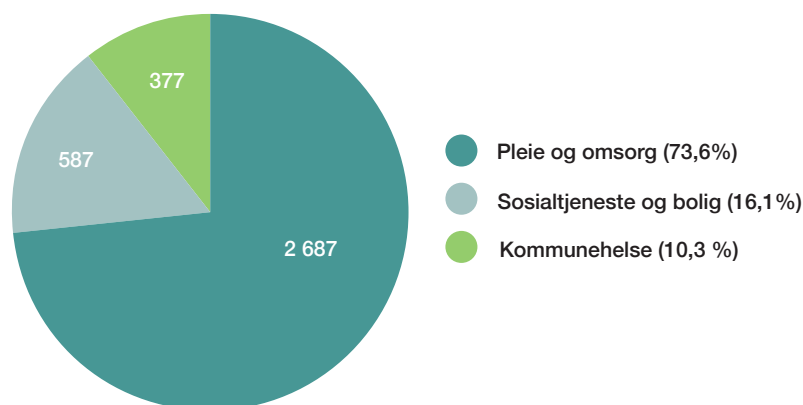
5.1 Samlet omtale av sektoren

Tjenestene innenfor Bistand og omsorg skal fremme innbyggernes helse og mestringsevne slik at de kan klare seg selv og være uavhengige av det offentlige hjelpeapparat lengst mulig. Samtidig skal det sikres at de som har behov for og rett på tjenester, mottar nødvendige tjenester.

Tjenestene retter seg mot personer i alle aldre som har pleie- og omsorgsbehov. I tillegg ivaretar sektoren innbyggernes behov for helsetjenester, herunder psykisk helsehjelp, samt sosiale tjenester. Tjenestene har et ansvar for å bedre levekårene for vanskeligstilte, fremme overgang til arbeid, bidra til sosial og økonomisk trygghet og sikre at den enkelte får mulighet til å leve og bo selvstendig og være inkludert i et lokalsamfunn.

Sektor bistand og omsorg – brutto driftsutgifter 2016

(Tall i mill. kroner)

Figuren under viser fordeling av brutto driftsutgifter på områdene innen sektor Bistand og omsorg. Pleie og omsorg har den største andelen av budsjettet med 73,6 prosent, Sosialtjeneste og bolig en andel på 16,1 prosent, mens Kommunehelse har en andel på 10,3 prosent.

Utfordringer

Kommuneplanens samfunnsdel peker på fire hovedutfordringer innen bistand og omsorg.

Ressursutfordringen

Bærum kommune vil oppleve en betydelig befolkningsvekst i årene fremover. Andelen eldre over 80 år vil øke kraftig, og økningen blir markant fra 2022. Det vil i løpet av en 15-årsperiode også være økte behov for tjenester til en økende gruppe unge mennesker med psykisk utviklingshemming som skal etablere seg i egen bolig og inkluderes i arbeid og aktivitet.

Helseutfordringen

Helsetilstanden hos bærumsbefolkningen er stort sett god. Men selv om folkehelsen i Bærum er god, er det også her en relativt hyppig forekomst av typiske livsstilssykdommer. Det er dokumentert at det også i Bærum er levekårsforskjeller. Helsebelastningen er størst for de som har de dårligste levekårene.

Reell innbygger- og brukerdialog

Fortsatt er det til dels slik at det er kommunens politikere og fagfolk som dimensjonerer og former tjenestene på bakgrunn av hva de mener er best for brukerne. Brukerne blir i for liten grad tatt med når tilbud utformes og tjenestene ytes. Dette kan bidra til at brukerne påføres en passiv rolle som bidrar til å opprettholde behovet for kommunal hjelp. Økt medvirkning bidrar til mestring, motivasjon og verdighet. Reell innbygger- og brukermedvirkning er avgjørende for å utvikle bærekraftige løsninger.

Samarbeid

I et tjenesteperspektiv er fragmenteringen av ansvar og manglende koordinering av tjenestene en utfordring for å kunne gi effektive og gode tjenester. Både i kommunen, i spesialisthelsetjenesten og i andre organisasjoner viser det seg at enkelte tilbud er overlappende. Bedre samarbeid og koordinering gir mer treffsikkert og helhetlig tilbud til brukeren.

5.1.1 Hovedgrep for å møte kommunens hovedmål og utfordringer

Kommuneplanens samfunnsdel beskriver hovedgrepene for bistand og omsorg. Tjenestene skal forebygge og redusere behov for helse- og omsorgstjenester, og samtidig tilby effektive tjenester til de som har behov for hjelp.

Hovedgrep	Delmål – VI VIL
Mestring og økt selvhjelpenhet	<ul style="list-style-type: none"> • gi alle brukere mulighet til å utnytte og utvikle sine ressurser med sikte på økt selvhjelpenhet og opplevelse av mestring • ha tjenester som bygger på reell medvirkning og som tar utgangspunkt i den enkelte brukers behov og ressurser • stimulere til økt fysisk og sosial aktivitet hos grupper som risikerer redusert funksjonsevne
Forebygging og tidlig innsats	<ul style="list-style-type: none"> • hindre eller redusere utvikling av helseplager • dreie ressursene mot utsatte grupper som står i fare for å utvikle langvarige og alvorlige helseplager • drive målrettet forebyggende arbeid basert på forskningsbasert kunnskap om tilstand, årsaker og om dokumenterte effekter av tiltak
Effektive tjenester	<ul style="list-style-type: none"> • sikre en effektiv struktur og profil på tjenestene • utvikle og ta i bruk velferdsteknologiske løsninger • ha koordinerte helse- og omsorgstjenester • digitalisere administrative prosesser
Arbeidsdeling og samarbeid	<ul style="list-style-type: none"> • bruke forskning og innovasjon som grunnlag for tjenesteutvikling og samarbeide med brukere, ansatte, næringslivet og andre eksterne aktører for å finne nye løsninger • ha en bærekraftig arbeidsdeling mellom offentlige helsetjenester og det sivile samfunn • styrke familieomsorgen • formidle informasjon som avklarer forventninger om tjenestetilbudets kvalitet og omfang
Folkehelse og levekår	<ul style="list-style-type: none"> • ha fokus på folkehelse og kunnskap om hvordan de ulike sektorer påvirker folkehelsen og kan fremme sunne levevaner i befolkningen • prioritere innsats som reduserer sosiale helseforskjeller og sørge for at folkehelseinnsatsen når de med høyest helserisiko • forebygge ulykker og skader, redusere helseskadelig støy

Forebygging og tidlig innsats, mestring og selvhjulpenhet, samt effektive tjenester er felles hovedgrep for hele velferdsområdet. Felles satsing skal sikre et helhetlig tilbud til innbyggerne, bidra til økt samarbeid mellom sektorer, samt tydeliggjøre sammenhenger og bedre overganger fra tilbud til barn og unge til tilbud til voksne.

Bærekraftige tjenester som gir innbyggerne mulighet for økt selvhjulpenhet, mestring og læring

Som i tidligere år økes de økonomiske rammene for å kompensere for flere eldre innbyggere og veksten blant yngre brukere. Samtidig skal tidligere vedtatte effektiviserings- og omstillingstiltak gi betydelig innsparing i handlingsprogramperioden. Tjenestetildelingen skal fortsatt sikre lovpålagte og forsvarlige tjenester.

Både økonomiske begrensninger og begrensninger i tilgjengelig arbeidskraft kan medføre store utfordringer i fremtiden. Sektoren har tre hovedgrep for å sikre bærekraftige tjenester.

Forebygging og tidlig innsats

Arbeidet overfor risikogrupper og grupper som allerede har et helseproblem, foregår innenfor helsetjenesten, som forebyggende og helsefremmende arbeid. Rådmannen vil videreføre arbeidet med å samordne lavterskeltilbud og gjøre tilbudet tydelig og tilgjengelig for innbyggere. Friskliv og mestrings-tilbud og tverrfaglig innsats rettes mot de grupper som trenger det mest og tilbudene som videreføres skal ha dokumenterbar effekt.

Rådmannen vil i perioden styrke innsatsen for å forebygge barnefattigdom, med særlig vekt på innsats og tiltak i Nav. Nav Bærum skal delta i et nasjonalt forsøk for å prøve ut en oppfølgingsmodell rettet mot lavinntektsfamilier. Arbeid og/eller aktivitetstilbud innen aktuelle tjenesteområder i sektor Bistand og omsorg styrkes.

Økt mestring og selvhjulpenhet

I sektor Bistand og omsorg handler økt selvhjulpenhet og mestring om å gi innbyggerne økt livskvalitet ved at de i større grad kan klare seg selv, og samtidig redusere behovet for tjenester. Når behovet for tjenester oppstår, skal tjenestens hovedfokus være å hjelpe brukeren til å få tilbake hele eller størst mulig del av funksjonsnivået som er tapt. Tildelingspraksis og arbeidsmetoder som vektlegger brukerens egen mestring og selvhjulpenhet, forsterkes.

Tjenestene skal bidra til at innbyggere med pleie- og omsorgsbehov skal kunne bo lengst mulig hjemme. Demensomsorg, velferdsteknologi og hverdagsrehabilitering/hverdagsmestring er sentrale satsingsområder.

Effektive tjenester

Kravet om effektive tjenester gjelder både for de tjenester kommunen selv utfører, og de tjenester kommunen kjøper av private utførere. Effektive tjenester forutsetter riktig sammensetning av tjenester. Samordning av tjenester, og tydelige og tilgjengelige tilbud, skal gi effektive tilbud for brukere, og erfaring viser at dette også er effektiv for drift.

Bruk av digitale løsninger og ny teknolog skal bidra til effektive tjenester. Rådmannen vil øke besparelsen beregnet i handlingsprogrammene for 2014–2017 og 2016–2019 om bruk av velferdsteknologi som reduserer behov for våkne nattvakter.

Rådmann vil gjennomføre betydelige investeringer i større bygg og i mer robust struktur innen heldøgns omsorg. Omlegging av Husbankens tilskuddordninger fører til at erstatningsplasser for umoderne og uhensiktsmessige plasser med heldøgns pleie- og omsorgstjenester er prioritert, og realisering av enkelte prosjekter søkes forsert.

Balansert samfunnsutvikling – mangfoldig, grønn og urban

Rådmannen viderefører arbeidet med formålstjenlige og arealeffektive bygg, som en vesentlig satsing i en balansert samfunnsutvikling og en klimaklok kommune.

Lokalisering av kommunale boliger er viktige elementer i en balansert samfunnsutvikling. Rådmannen vil vektlegge en spredning av kommunale boliger, og samtidig jobbe med gode bomiljøer og inkluderende lokalsamfunn. Kommunen satser stort på samferdsel, utbygging og utdanning, og på forebygging og tidlig

innsats. Felles for disse satsinger er at de sammen og hver for seg bidrar til et mer klimavennlig samfunn. Folkehelsearbeidet er en innsats for å opprettholde, bedre og fremme folks helse. Helseatferd betegnes som atferd som kan forbedre eller opprettholde livsstil, helse og levekår. Mangelfull eller dårlig helseatferd har ofte betydning for livsstil og levekår, og helseatferd og klimaatferd vil dermed påvirke hverandre.

En innovativ og endringsdyktig organisasjon med gjennomføringskraft

Både økonomiske begrensninger og begrensninger i tilgjengelig arbeidskraft kan medføre store utfordringer i fremtiden innen sektor Bistand og omsorg. Dette forutsetter evne og vilje til å tenke nytt. Rådmannen vil satse videre på digitale løsninger og velferdsteknologi. Bruk av velferdsteknologi økes på områder hvor det kan oppnås effektiviseringsgevinster og forbedret kvalitet.

Dialog og medvirkning for bedre løsninger

Det offentlige kan ikke dekke alle behov alene, det forutsettes arbeidsdeling. Bedre løsninger finner vi først og fremst ved medvirkning. Fremtidens velferdstjenester skapes i samarbeid med innbyggere, brukere, frivillige organisasjoner, sosiale entreprenører og næringsliv. Områderettet innsats, utstrakt samarbeid med frivillige aktører og sosialt entreprenørskap samt utvikling av helsefremmende lokalsamfunn er grep som skal bidra til et inkluderende og mangfoldig bærumssamfunn.

5.2 Pleie og omsorg

Programområdet omfatter fem resultatområder: 234 aktivisering av eldre og funksjonshemmede, 261 institusjonslokaler (FDVU), 253 pleie/omsorg/hjelp i institusjon, 254 pleie/omsorg/hjelp i hjemmet og 256 akutthjelp i helse- og omsorgstjenester.

5.2.1 Innledning

Sentrale tjenester innen programområdet er seniorsentrene, hjemmebaserte tjenester og bo- og behandlingssentre med langtids- og korttidsplasser og dagaktivitetsplasser for eldre. Hjemmebaserte tjenester yter pleie- og omsorgstjenester til alle aldersgrupper og omfatter ambulerende tjenester og boliger med heldøgnsbemanning for eldre. I tillegg kommer dagtilbud og boliger med og uten heldøgnsbemanning for mennesker med utviklingshemming. Området inkluderer også tilbud av ulike avlastningstjenester, omsorgslønn og brukerstyrt personlig assistanse.

5.2.2 Status

Nøkkeltall ASSS – tjenesteprofil

Nedenfor kommenteres kun de viktigste trendene i KOSTRA-tallene. En nærmere analyse av KOSTRA- og nøkkeltall ASSS finnes i Virksomhetsanalyse for sektor bistand og omsorg som ble behandlet i hovedutvalget for bistand og omsorg våren 2017 (*møte 5.4.2017, sak 027/17*). Virksomhetsanalysen oppdateres årlig.

KOSTRA-tallene for 2015 viser at Bærum fortsatt ligger over gjennomsnittet av ASSS-kommunene hva gjelder netto driftsutgifter til pleie- og omsorgstjenester per innbygger. Produksjonsindeksen (ASSS) viser at kommunen i 2015 produserte 1,3 prosent mer tjenester enn gjennomsnittet i ASSS, men brukte hele 6,4 prosent mer ressurser enn ASSS-snippet. I forhold til gjennomsnittet for kommunene i ASSS-nettverket har Pleie og omsorg i Bærum 4,8 prosent lavere effektivitet. Effektiviteten har nærmet seg ASSS-snippet, og dette skyldes at korrigerede utgifter har gått ned.

Prognosene for 2017 har vist at utgiftsnivået er over budsjettet. Dette skyldtes både for høye utgifter i den løpende driften og manglende effekt av vedtatte kutt. Rådmannen arbeider systematisk for å få kontroll på utgiftene og for å sørge for at et eventuelt merforbruk i 2017 blir minimert. Dette er avgjørende for at 2018-budsjettet skal kunne nås.

5.2.3 Viktige innsatser og endringer av ressursbruken/utviklingstiltak

Tiltak for økt mestring og selvhjulpenhet

Arbeidet med å redusere behovet for kommunale tjenester må videreføres, gjennom blant annet å prioritere tildelingspraksis og arbeidsmetoder som vektlegger brukerens egen mestring og selvhjulpenhet. Hverdagsrehabilitering videreføres som metode, og tildelingspraksis skal i større grad legge vekt på hverdagsmestring. Mestrings- og motivasjonskonsept med tilrettelagte treningstilbud tilbys ved omsorgsboliger og dagaktivitetssentre. Pleie og omsorg har på dette området et aktivt samarbeid med Bærum frisklivs- og mestringssenter.

Målrettet bruk av teknologi vil øke muligheten for mestring og selvhjulpenhet. Bruk av velferdsteknologi på områder hvor det kan oppnås forbedret kvalitet og effektiviseringsgevinster, må økes.

Tilpasning av tjenestetilbud til mennesker med utviklingshemming

Det er i neste tiårsperiode forventet opp mot en dobling i antall tjenestemottakere. I Bærum får en større andel av mennesker med utviklingshemming tilbud utenfor foreldrehjemmet enn gjennomsnittet for ASSS. Det vil være vanskelig for kommunen å møte økningen i brukergruppen i årene som kommer med samme nivå på døgnbemannet tjenestetilbud. Gjennomsnittskostnadene per bruker er også høye i Bærum. Dette er en ekstra stor utfordring sett opp mot den sterke vekst i tjenestemottakere, noe som tilsier at ressursbruken må reduseres. Et viktig element i dette er å avvikle små ressurskrevende enheter og øke størrelse på bolig-anleggene. Rådmannen har også iverksatt en gjennomgang av tildelingspraksisen sammenlignet med andre kommuner.

Etablere en mer robust struktur på tjenestetilbudet

Et bærekraftig tjenestenivå (omfang av ytelser) og struktur på tjenestetilbudet, innebærer blant annet forholdet mellom institusjon, omsorgsbolig og ambulerende hjemmebaserte tjenester, justeres for å tilpasse virksomheten til endrede økonomiske rammer. Det er viktig å basere endringene på faktiske erfaringer og best mulig analyse og kunnskap om både den økonomiske effekt og om hvilke konsekvenser endringene vil ha for brukerne. Teknologi vil være et viktig verktøy for å øke produktivitet og kvalitet på tjenestene. Dette gir grunnlag for nye analyser av dagens driftsenheter og driftskonsepter med tanke på en effektiv drift. Tjenesteprofilen vil kunne endres for i enda større grad å kunne støtte opp rundt innbyggernes mestring og for å sikre bærekraftige pleie- og omsorgstjenester i fremtiden.

Dialog og arbeidsdeling

I årene som kommer endres demografien slik at behovet for tjenester innen bistand og omsorg vil øke. Det medfører økte krav til styring og ressursutnyttelse i tjenestene, og det vil være behov for en tydeligere avgrensning av hva som skal være kommunale oppgaver. En bærekraftig arbeidsdeling mellom kommunen og sivilsamfunnet kan bare skapes gjennom dialog med brukere og innbyggere.

Et konkret eksempel på brukerinvolvering er Unikt-konseptet (modell for bo- og behandlingssentre utformet slik at beboerne skal ha mulighet til å leve individuelt tilpassede liv med økt selvbestemmelse og aktivitet) som vil bidra til å styrke og utvikle brukermedvirkning og dialog i kommunens bo- og behandlingssentre. Sammen med brukere og pårørende skal ledelse og ansatte ved hvert sykehjem sørge for felles tiltak som bidrar til økt trivsel og livskvalitet.

Kommunen skal sørge for best mulige overganger fra avlastningstjenestene og barneboligene ved å benytte kunnskap fra *Brobyggerprosjektet* (et prosjekt for utvikling av mer helhetlige tjenester for mennesker med utviklingshemming).

Tenke langt og handle nå – investeringer

Tenke langt – handle nå betyr stort fokus på å gjøre investeringer som kan sikre en god og rasjonell drift av tjenester i fremtiden. Av de viktigste investeringene som ferdigstilles i handlingsprogramperioden er:

- Lindelia bo- og behandlingssenter med 131 plasser
- Dønskveien 39–47, bofellesskap for mennesker med demens (landsbykonsept) med 158 plasser
- rehabilitering og utvidelse av to eksisterende omsorgsboliger for mennesker med utviklingshemming
- flere nye omsorgsboliger for mennesker med utviklingshemming
- utskifting av seks pasientvarslingsanlegg

Vedtak i hovedutvalgssak BIOM 98/16, 16.11.16 *Behov for plasser med heldøgns pleie- og omsorgstjenester*, innebærer at kommunens plantall er 22 plasser per 100 innbygger over 80 år. Behovet kan splittes i langtidsplasser for personer med demens og korttidsplasser.

Satsing på demensomsorg fortsetter i handlingsprogramperioden. Det gjelder både kompetanseheving, fysisk tilrettelegging av plasser, avlastning og utforming av tjenestetilbud. Bofellesskap for mennesker med demens (landsbykonsept) planlegges realisert i nytt anlegg med 158 plasser på Dønski. Den fysiske utformingen planlegges langt på vei slik det er gjennomført i Nederland. Det arbeides med et driftskonsept tilpasset norske forhold. Det er lagt til grunn for arbeidet at løsningen som velges, skal gi et bedre tilbud til brukerne, samtidig som driftskostnadene reduseres i forhold til et tradisjonelt institusjonstilbud. Også de øvrige investeringene i institusjonsplasser vil i denne handlingsprogramperioden erstatte umoderne og lite hensiktsmessige institusjoner og gi nye plasser tilpasset morgendagens standard, teknologiløsninger og brukerbehov.

Behovsanalysen viser at kommunen har behov for å øke antall boliger for mennesker med psykisk utviklingshemming. Samtidig med volumøkning er det nødvendig å sikre tilrettelagte bygg som gir effektiv drift.

Teknologi vil være et viktig verktøy for å øke produktivitet og kvalitet på tjenestene og i tillegg både gi trygghet og redusere behovet for hjelp. Teknologi kan bidra til å redusere behovet for tjenester og til å effektivisere tjenesteyters arbeidsprosesser.

Nærmere omtale av de enkelte investeringene finnes i investeringskapitlet, kapittel 8.

Klimaklok kommune

De arealene vi ikke bygger, er de mest klimavennlige. Nye investeringer er delvis knyttet til nødvendige erstatninger av små, umoderne og lite hensiktsmessige bygg. Nybygg etableres som større enheter med tilbud til flere brukere i samme bygg. Dette gir muligheter for økt arealeffektivitet og vesentlig høyere standarder for energieffektivitet enn tilfellet er for de bygg som erstattes.

Pleie og omsorg har positive erfaringer med byttet til nullutslippsbiler og ser frem til videre utskifting av fossile biler. Bærum storkjøkken bidrar til god utnyttelse av råvarer med minimalt matsvinn. Utkjøring av middag til hjemmeboende og transport av kolonialinnkjøp for brukere koordineres, og ruteplanleggingen er optimert for lavest mulig ressursbruk.

Samarbeid og avhengigheter på tvers

Pleie og omsorg er avhengig av samarbeid med andre kommunalsjefsområder for å oppnå sektorens hovedgrep. Størst avhengighet er det til Eiendom, DigIT og Helse og sosial i forhold til driftseffektive og klimakloke bygg, velferdsteknologi og teknologisk infrastruktur, hverdagsmestring og hverdagsrehabilitering.

5.2.4 Endringer drift

5.2.4.1 Demografikompensasjon

Nr.	Mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
1	Oppdatert beregnet demografikompensasjon	1 151,2	24,7	51,4	79,6	108,0
	– herav tidligere vedtatt		27,8	51,6	74,9	74,9
	– endring foreslått i dette HP		-3,1	-0,2	4,7	33,1

1. Oppdatert beregnet demografikompensasjon

For å kompensere for endring i folketall og alderssammensetning økes demografikompensasjonen med 24,7 millioner kroner fra 2017 til 2018, og den er beregnet til å øke til 108 mill. i 2021.

Modellen for demografikompensasjon er oppdatert med nye befolkningsprognoser, regnskapsdata og gjeldende dekningsgrader i institusjoner og hjemmetjenester. Med utgangspunkt i nåværende kvalitet og omfang på tjenestene, er det kun direkte kostnader til brukerrettede tjenester som påvirkes av demografiendringer som er medregnet i modellen. Demografikompensasjonen vil gi samme behovsdekning som i dag.

5.2.4.2 Nye og endrede merbehov

Nr.	Merbehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
2	Korrigert behov nye boliger til yngre brukere	393,1	10,5	42,9	73,6	85,0
	– herav tidligere vedtatt		20,4	31,5	50,9	50,9
	– endring foreslått i dette HP		-9,9	11,4	22,7	34,1
3	Bærum kommunale dagtilbud	33,4	3,5	4,7	4,7	4,7
4	Vederlag	-165,9	0,0	0,0	0,0	0,0
	– herav tidligere vedtatt		-7,7	-7,7	-7,7	-7,7
	– endring foreslått i dette HP		7,7	7,7	7,7	7,7
5	Brukerstyrt personlig assistanse (BPA)	76,6	10,4	10,4	10,4	10,4
	– herav tidligere vedtatt		-13,6	-13,6	-13,6	-13,6
	– endring foreslått i dette HP		24,0	24,0	24,0	24,0
6	Merbehov institusjon	786,6	1,9	1,9	1,9	1,9
Sum nye og endrede merbehov HP 2018–2021			26,3	59,9	90,6	102,0
Andre tidligere vedtatte merbehov			3,2	5,7	5,7	5,7
SUM merbehov			1 704,4	29,5	65,6	96,3
Endring i % av budsjetttrammen			1,7 %	3,8 %	5,6 %	6,3 %

KAP.
5

2. Korrigert behov for nye boliger til yngre brukere

I tråd med vedtatte føringer gjøres det årlig en skjønnsmessig vurdering av ressursbehovet til yngre brukere. Beregningen bygger på faktiske tall etter dialog og samarbeid med brukere og pårørende. Modellen oppdateres årlig med ny kunnskap om brukere og planlagt ferdigstillelse av omsorgsboliger for mennesker med utviklingshemming i investeringsplanen for perioden. I forhold til Handlingsprogram 2017–2020 er det i 2018 beregnet halvårseffekt for bosetting av 22 brukere i omsorgsboliger for mennesker med utviklingshemming. I 2019 er det beregnet halvårseffekt for 12 nye brukere og helårseffekt for 5 nye brukere. I 2020 er det beregnet helårseffekt av 8 nye særlig ressurskrevende brukere i tillegg til 12 nye ordinære brukere. I 2021 er det beregnet 12 nye brukere. I tråd med planlagt tiltak for redusert enhetskostnad er det lagt til grunn en enhetskostnad på 0,95 mill. per bruker for ordinære leiligheter, og 1,7 mill. for særlig ressurskrevende brukere.

	Status 2016	Mål 2018	Mål 2021
Antall leiligheter (både i kommunale og private)	305	327	388

3. Bærum kommunale dagtilbud

Ved Bærum kommunale dagtilbud er det i perioden 2018–2021 en økning i antall brukere som bor i foreldrehjemmet. Det er derfor behov for å øke ressursene ved Bærum kommunale dagtilbud slik at det legges til rette for at brukerne kan bo lengst mulig i foreldrehjemmet. Bærum kommunale dagtilbud har en målrettet innsats med fokus på ADL-ferdigheter (opplæring i dagliglivets gjøremål), slik at brukerne er mest mulig selvhjulpne når de flytter i egen bolig.

Tiltaket bidrar til effektive tjenester og økt mestring og selvhjulpnehet.

	Status 2016	Mål 2018	Mål 2021
Antall hjemmeboende brukere som har tilbud ved Bærum kommunale dagtilbud	14	22	27

4. Vederlag for institusjonsplass

Vederlagene har i mange år hatt en realvekst per institusjonsplass, fordi nye beboere på institusjon har hatt høyere pensjoner enn tidligere beboere (lengre yrkesaktivt liv bak seg, høyere pensjonsgrunnlag). Basert på tidligere års erfaringer har budsjettet forutsatt fortsatt realvekst. Vederlagsinntektene for langtidsopphold i institusjon har de senere årene flatet ut, og budsjettet er ikke nådd. Det har i 2016 vært en gjennomgang av vederlagsinntektene, men det er ikke avdekket noe med de interne rutinene som forårsaker inntektssvikten. Dersom budsjettkravet for vederlagsinntekter skal opprettholdes, må andre kostnader reduseres for å kompensere for inntektssvikten. Dette betyr at årsverk i tjenesten må reduseres. Rådmannen vil gjennomføre en analyse av inntektsdata for relevante aldersgrupper for å belyse årsaker til inntektssvikten og skape bedre prognosegrunnlag for vederlagsinntekter. Økningen i vederlagsinntekter i 2016 var null prosent fra 2015. I Økonomimelding 1 2017 ble reduserte vederlagsinntekter kompensert i budsjetttrammen for 2017 med 7,7 mill. Rådmannen foreslår at det fortsatt kompenseres for reduserte vederlagsinntekter i budsjetttrammen for handlingsprogramperioden.

5. Brukerstyrt personlig assistanse (BPA)

Det er en sterk økning i antall BPA-brukere, og gjennomsnittlig antall timer per bruker øker. Antallet øker mest i aldersgruppen 18–50 år. Fra januar 2013 til våren 2017 har antall brukere økt fra 93 til 145, en økning på 56 prosent. Utgiftene totalt sett har økt med 89 prosent, og utgiftene per bruker med 29 prosent. Antall mottakere er ikke veldig høyt, i 2016 mottok 129 brukere (gjennomsnitt for året) tjenester for 73,5 millioner kroner. Dette gir en enhetskostnad på cirka 575 000 kroner.

BPA ble rettighetsfestet 1.1.2015, og som en konsekvens fikk kommunen gjennom statsbudsjettet 2015 og 2016 en samlet rammeøkning på 11,8 millioner kroner. I Økonomimelding I 2016 ble budsjetttrammen til Pleie og omsorg økt med 11,8 mill. til BPA. Selv med et styrket budsjett ble merforbruket i 2016 11 mill.

I tråd med vedtatte føringer gjøres det årlig en skjønnsmessig vurdering av ressursbehovet til yngre brukere. Behovet for budsjettmidler til BPA dekkes ikke gjennom demografimodellen, og det er nå nødvendig å beregne budsjettbehov for BPA. Utgiftsveksten har et stort avvik fra budsjetttrammen, og Rådmannen foreslår å styrke rammen for å opprettholde dagens tjenestenivå. I Økonomimelding I 2017 ble 2017-budsjettet styrket med 13,6 millioner kroner. Rådmannen foreslår å styrke budsjettet i handlingsprogramperioden med ytterligere 10,4 mill. ut over det som ligger i budsjetttrammen for 2017.

Den sterke veksten er svært utfordrende for kommunen, som allerede ligger høyere enn øvrige ASSS-kommuner i ressurser brukt for mennesker med utviklingshemming. Rådmannen vil innhente ekstern bistand til å gjennomføre en sammenligning av Bærum kommunes tildelingspraksis og tjenesteutmåling med andre kommuners praksis.

	Status 2016	Mål 2018	Mål 2021
Antall vedtakstimer	226 020	249 483	249 483

6. Merbehov institusjon

Institusjonstjenesten har de siste årene hatt et merforbruk i forhold til vedtatt budsjetttramme. Noen vedtatte tiltak har vært og er forsinket. Dette gjelder tiltak knyttet til redusert nattbemanning, som er forsinket grunnet fremdriften i installasjon av pasientvarslingsanlegg. Vedtatt reduksjon i antall støttepersonell tar vesentlig lenger tid, ettersom det ikke er startet en nedbemanningsprosess, kun gjennomført ved naturlig avgang. Dersom dette ikke lar seg gjennomføre og man ikke lykkes med omplassering, kan det bli nødvendig med nedbemanning. Rådmannen vil vurdere andre reduksjoner i støttepersonell enn de vedtatte. Dette for å oppnå vedtatt effekt tidligere. Rådmannen vil også redusere bruken av ekstrahjelp og vikarer. Dette brukes i dag i større grad enn det er budsjettmessig dekning for.

Innsparing ved effektivisering av dagsenterbussene har vist seg ikke å kunne gjennomføres. Det har vært forsøkt å redusere antall busser i samarbeid med BK transport. Dette førte til lengere kjøretid for bruker og kortere tid på dagaktivitetssenter. Forsøket ble derfor avsluttet.

Rådmannen har igangsatt en gjennomgang av ressursbruk i institusjonstjenesten for å sikre mer effektiv ressursbruk.

5.2.4.3 Nye og endrede innsparinger/mindrebehov

Nr.	Innsparinger/mindrebehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
7	Velferdsteknologi – redusere behov for våkne nattvakter	786,6	-3,0	-5,1	-5,1	-5,1
	– herav tidligere vedtatt		-0,6	-1,3	-1,3	-1,3
	– endring foreslått i dette HP		-2,4	-3,8	-3,8	-3,8
8	Kolsås bo- og behandlingssenter	21,0	-2,3	-2,3	0,5	0,5
	– herav tidligere vedtatt		-2,3	0,5	0,5	0,5
	– endring foreslått i dette HP			-2,8		
9	Reduksjon 32 langtidsplasser på Dønski	19,9		-3,2	-3,2	
10	Tryggere hverdag	7,8	-8,4	-8,4	-8,4	-8,4
	– herav tidligere vedtatt		-7,6	-7,6	-7,6	-7,6
	– endring foreslått i dette HP		-0,8	-0,8	-0,8	-0,8
11	Reduksjon 3 trygghetsplasser	3,6	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2
12	Reduksjon 4 mottaksplasser	2,5	-2,5	-2,5	-2,5	-2,5
13	Bofellesskap for personer med demens (landsbykonseptet)			0,0	0,0	-18,7
	– herav tidligere vedtatt			-18,7	-18,7	-18,7
	– endring foreslått i dette HP			18,7	18,7	
14	Nattbemanning institusjonstjenesten, Lindelia				0,0	-3,0
	– herav tidligere vedtatt				-3,0	-3,0
	– endring foreslått i dette HP				3,0	
Sum nye og endrede innsparinger/mindrebehov HP 2018–2021			-17,4	-22,7	-19,9	-38,4
<i>Andre tidligere vedtatte innsparinger/mindrebehov</i>			-12,9	-19,6	-27,3	-27,3
SUM innsparinger/mindrebehov		1 704,4	-30,3	-42,3	-47,2	-65,7
Endring i % av budsjett-rammen			1,8 %	2,5 %	2,8 %	3,9 %

7. Velferdsteknologi – redusere behovet for våkne nattvakter

Pleie og omsorg øker besparelsen beregnet i handlingsprogrammene for 2014–2017 og 2016–2019 innen bruk av velferdsteknologi for å redusere behovet for våkne nattvakter. Gjennomføringen av tidligere vedtatte tiltak er forsinket grunnet forsinket fremdrift i installasjon av pasientvarslingsanlegg. Det installeres nå flere pasientvarslingsanlegg enn det som lå til grunn for tidligere vedtatte innsparinger, og nattbemanningen kan reduseres ved ytterligere to bo- og behandlingssentre.

Tiltaket skal bidra til mer effektive tjenester og lavere enhetskostnad.

	Status 2016	Mål 2018	Mål 2021
Antall nattvakter Mariehaven bo- og behandlingssenter	5	4	4
Antall nattvakter Nordraaks vei bo- og behandlingssenter	5	4	4

For beboerne er konsekvensen av tiltaket at de kan sove uforstyrret gjennom natten, sensorer vil varsle dersom de trenger bistand. For den kommunale driften betyr tiltaket et redusert behov for ansatte på natt. Ansatte kan måtte endre sin arbeidstid fra natt til dag/kveld, eller bytte arbeidsplass dersom det totalt sett er ledige årsverk i tjenesten. Hvis ikke må det igangsettes en nedbemanningsprosess. Risikoen er i hovedsak knyttet til forsinkelser i installasjonen av pasientvarslingsanleggene.

8. Kolsås bo- og behandlingssenter

Beregnet besparelse i Handlingsprogram 2017–2020 var knyttet til avvikling av Kolsås bo- og behandlingssenter. Effekten videreføres ett år, da de 28 plassene ikke blir erstattet før Lindelia bo- og behandlingssenter er innflyttingsklart høsten 2020.

9. Reduksjon, 32 langtidsplasser på Dønski

To avdelinger ved Dønski bo- og behandlingssenter, med totalt 32 langtidsplasser, er i handlingsprogrammet for 2016–2019 vedtatt erstattet når bofellesskap for mennesker med demens (landsbykonsept) er ferdigstilt. Rådmannen foreslår å fremskynde avviklingen med to år. Innsparingen er estimert til 0,1 millioner kroner per plass (forskjell i utgiftsnivå mellom det å bo i et bo- og behandlingssenter og det å få ambulerende tjenester i eget hjem). Dønski bo- og behandlingssenter er kommunens eldste bo- og behandlingssenter, og er bygningsmessig ikke i tråd med dagens standard.

Dette tiltaket vil, sammen med tiltak 11 og 12, gi en liten reduksjon i dekningsgrad for plasser med heldøgns omsorg for eldre (dekningsgrad er antall plasser i prosent av antall innbyggere på 80 år og eldre), og innebærer at tjenester gis på laveste effektive omsorgsnivå (LEON-prinsippet). Dekningsgraden vil likevel være over målet på 22 prosent i hele handlingsprogramperioden:

	2018	2019	2020	2021
Sum eksisterende og vedtatte nye plasser	1 424	1 424	1 470	1 470
Dagens dekningsgrad	23,8 %	23,3 %	23,7 %	23,6 %
Sum plasser etter foreslåtte endringer	1 417	1 385	1 431	1 463
Dekningsgrad etter foreslåtte endringer	23,7 %	22,6 %	23,1 %	23,4 %

Beboere må flytte til et annet bo- og behandlingssenter. Ansatte må bytte arbeidsplass dersom det totalt sett er ledige årsverk i tjenesten. Dersom omplassering ikke lykkes, kan tiltaket føre til nedbemanning. Det er liten risiko for at tiltaket ikke kan gjennomføres.

10. Tryggere hverdag

Trygghetspakken *Tryggere hverdag* omfatter digitalisering av den gamle trygghetsalarmen, samt nye tjenester som brann- og røykvarsling, bevegelses- og fallsensor og elektronisk lås (e-lås). I tillegg gir kontrakten som er inngått med Telenor Objects, mulighet for lokaliseringstjenester (GPS) og annen velferdsteknologi, blant annet elektronisk medisineringsstøtte. Leverandøren leverer teknisk drift, responsentertjenesten og utrykningstjenesten.

Tiltaket skal bidra til økt mestring og selvhjulpenhet og lavere behov for tjenester høyere oppe i omsorgstrappen. Tryggere hverdag bidrar også til å redusere indirekte tid i hjemmebaserte tjenester og fører til mer effektive tjenester.

Beregnet selvkost øker fra 305 kroner per måned i 2017 til 404 kroner per måned i 2018-kroner. Innenfor denne selvkostberegningen er det inkludert trygghetsalarm, brann- og røykvarsling, bevegelsessensorer og e-lås. Kostnadene til et relativt lite antall brukere som forventes å benytte bevegelsessensorer, foreslås belastet alle brukere av trygghetsalarm. I beregningen utgjør dette 5 kroner per måned per trygghetsalarmbruker. Kostnadene til e-lås er 89 kroner per måned.

Brukeren får en trygghetspakke med flere trygghetsskapende teknologier enn i dag. Dette vil medføre en økt kostnad for brukeren. For ansatte vil trygghetspakken Tryggere hverdag innebære en endring av arbeidsprosesser.

11. Reduksjon, tre trygghetsplasser

Rådmannen forslår å redusere budsjetterrammen med tre trygghetsplasser, fra ni til seks plasser.

Trygghetsavdelingen ved Solvik bo- og behandlingssenter består av seks rom som i perioder med høyt belegg kan benyttes som dobbeltrom. En reduksjon fra ni til seks trygghetsplasser ville for 2016 gi en gjennomsnittlig beleggprosent på 88 prosent. Enkelte dager/perioder kan det være overbelegg, men da kan dobbeltrom benyttes.

Tiltaket innebærer at behovet dekkes med lavere kostnader.

	Status 2016	Mål 2018	Mål 2021
Antall budsjetterte trygghetsplasser	9	6	6

På lik linje som i dag vil brukere måtte dele rom dersom det er over seks brukere samtidig på trygghetsavdelingen. Dersom omplassering av ansatte ikke lykkes, kan tiltaket føre til nedbemanning. Det er liten risiko for at tiltaket ikke kan gjennomføres.

12. Reduksjon, fire mottaksplasser

Rådmannen foreslår å utvikle fire mottaksplasser ved Solvik bo- og behandlingssenter. Totalt er det 10 mottaksplasser i institusjonstjenesten. Reduksjon fra 10 til 6 mottaksplasser ville for 2016 gi en gjennomsnittlig beleggsprosent på 136 prosent. Mottaksplassene på Dønski er lokalisert sammen med 15 kommunale akutte døgnplasser (KAD). Beleggsprosenten på KAD-plassene for 2016 var 61 prosent. Ved lav kapasitet på mottaksplassene vil tilgjengelige KAD-plasser kunne benyttes som mottaksplasser. Dersom det enkelte dager ikke er tilgjengelig kapasitet, vil kommunen måtte betale for utskrivningsklare pasienter. Dette vil likevel være rimeligere enn å opprettholde dagens kapasitet på mottaksplasser. Dekningsgraden reduseres, men er fremdeles i tråd kommunens mål. De fire mottaksplassene som utvikles, må holdes ledige for at effekten skal oppnås.

Tiltaket innebærer at behovet dekkes med lavere kostnader.

Brukere blir ivaretatt i kommunen eller på sykehuset. Ansatte må bytte arbeidsplass dersom det totalt sett er ledige årsverk i tjenesten. Dersom omplassering ikke lykkes, kan tiltaket føre til nedbemanning. I perioder med stor etterspørsel etter institusjonsplasser kan det bli utfordrende å holde fire plasser ledig selv om budsjettet for disse er tatt bort.

13. Bofellesskap for mennesker med demens (landsbykonsept)

Tiltaket som ble vedtatt i Handlingsprogram 2016–2019 baserte seg på en ferdigstillelse i 2018–2019. Innsparingen var basert på beregninger som viste at drift av en plass i landsbykonseptet vil koste omkring 20 prosent mindre enn en ordinær sykehjemsplass. Dette tilsvarer omkring 18,7 millioner kroner per år, og denne effekten vil kunne tas ut når landsbykonseptet er ferdigstilt og i drift. Investeringsprosjektet er forsinket og er nå planlagt ferdigstilt sommeren 2020. Det vil si at vi først kan ta ut effekt når konseptet er i full drift i 2021.

14. Nattbemanning institusjonstjenesten, Lindelia

I Handlingsprogram 2017–2020 ble det vedtatt en innsparing på to nattvakter ved flyttingen av Kolsås bo- og behandlingssenter og Berger bo- og behandlingssenter til Lindelia bo- og behandlingssenter fra 2020, grunnet byggets utforming og pasientvarslingssystem. Prosjektet er forsinket og er planlagt ferdigstilt sommeren 2020. Det er først mulig å ta ut effekten når bygget er ferdigstilt.

5.2.4.4 Prisendringer

Rådmannen foreslår å endre egenbetalingen, jmfør tiltak 10 Tryggere hverdag.

Den gamle trygghetsalarmen vil bli erstattet med trygghetspakken Tryggere hverdag og GPS. Trygghetspakken inkluderer flere tjenester, se forklaring i tiltak 10 Tryggere hverdag. Prisen for både trygghetspakken og GPS er satt til selvkost. Prisene er oppgitt i prislisten (henholdsvis 404 kroner og 232 kroner).

Rådmannen foreslår å øke prisene ved Emma Sansarhus

Prisene for enkeltbillett og familiebillett har vært uendret siden 2015. Det foreslås å øke enkeltbillettene med 5 kroner (voksne fra 100 kroner til 105 kroner, barn, pensjonister og funksjonshemmede fra 70 kroner til 75 kroner) og 10 kroner for familiebillett, fra 340 kroner til 350 kroner. Leieprisene har vært uendret fra 2016. Det foreslås å øke prisene fra 1 300 kroner til 1 350 kroner for leie på hverdager og fra 1 500 til 1 550 kroner på lørdager.

5.2.5 Økonomiske driftsrammer for programområde 32 Pleie og omsorg

Mill. kr		Budsjett-ramme	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Vedtatt budsjett 2017 etter ØMI 2017	Netto		2 086,3	2 086,3	2 086,3	2 086,3
Prisvekst			1,6	1,9	2,1	2,1
Korrigert pensjon			-1,3	-1,6	-1,4	-1,4
Tekniske endringer ¹⁾			-10,5	-10,3	-10,2	-10,2
Oppdatert beregnet demografi-kompensasjon		1 151,2	24,7	51,4	79,6	108,0
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		27,8	51,6	74,9	74,9
– endring foreslått i dette HP			-3,1	-0,2	4,7	33,1
Husleie og driftsutgifter lokaler			0,2	2,4	18,2	27,6
Netto FDV-utgifter – pleie og omsorg			0,2	2,4	18,2	27,6
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		0,2	7,3	16,3	16,3
– endring foreslått i dette HP				-4,9	1,9	11,3
Omstillingstiltak og aktivitetsendring			0,1	21,9	42,0	33,9
Administrative reduksjoner innen Pleie og omsorg	Tidl. vedtatt		-3,6	-5,8	-5,8	-5,8
Bofellesskap for personer med demens (landsbykonseptet)				0,0	0,0	-18,7
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt			-18,7	-18,7	-18,7
– endring foreslått i dette HP				18,7	18,7	
Brukerstyrt personlig assistanse (BPA)		76,6	10,4	10,4	10,4	10,4
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		-13,6	-13,6	-13,6	-13,6
– endring foreslått i dette HP			24,0	24,0	24,0	24,0
Bærum kommunale dagtilbud		33,4	3,5	4,7	4,7	4,7
CAN, plasser og prosjektledelse	Tidl. vedtatt		-2,0	-3,5	-3,5	-3,5
Kolsås bo- og behandlingssenter		21,0	-2,3	-2,3	0,5	0,5
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		-2,3	0,5	0,5	0,5
– endring foreslått i dette HP				-2,8		
Korrigert behov nye boliger til yngre brukere	Tidl. vedtatt	393,1	10,5	42,9	73,6	85,0
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		20,4	31,5	50,9	50,9
– endring foreslått i dette HP			-9,9	11,4	22,7	34,1
Ledertetthet	Tidl. vedtatt	1 751,6			-3,7	-3,7
Merbehov institusjon		786,6	1,9	1,9	1,9	1,9
Nattbemanning institusjonstjenesten, Lindelia		766,2			0,0	-3,0
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt				-3,0	-3,0
– endring foreslått i dette HP					3,0	
Reduksjon 32 langtidsplasser på Dønski		19,9		-3,2	-3,2	
Reduksjon tre trygghetsplasser		3,6	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2
Reduksjon fire mottaksplasser		2,5	-2,5	-2,5	-2,5	-2,5
Strammere tildelingspraksis i hjemmebaserte tjenester	Tidl. vedtatt		-4,0	-7,0	-7,0	-7,0
Strukturelle endringer av tjenestetilbud til mennesker med utviklingshemming	Tidl. vedtatt	347,7	-3,2	-3,2	-7,2	-7,2
Styrking og implementering av Unikt sykehjem – i hele tjenesten, utvalget ber Rådmannen komme tilbake med en sak som redegjør for implementering og innhold i konseptet Unikt sykehjem – KST-vedtak	Tidl. vedtatt		1,0	2,0	2,0	2,0

Mill. kr		Budsjett-ramme	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
	<i>Test og vedlikehold nødstrømsaggregat</i>		0,2	0,2	0,2	0,2
	Tryggere hverdag	7,8	-8,4	-8,4	-8,4	-8,4
	– herav tidligere vedtatt		-7,6	-7,6	-7,6	-7,6
	– endring foreslått i dette HP		-0,8	-0,8	-0,8	-0,8
	Vederlag	-165,9	0,0	0,0	0,0	0,0
	– herav tidligere vedtatt		-7,7	-7,7	-7,7	-7,7
	– endring foreslått i dette HP		7,7	7,7	7,7	7,7
	Velferdsteknologi – redusere behov for våkne nattvakter	786,6	-3,0	-5,1	-5,1	-5,1
	– herav tidligere vedtatt		-0,6	-1,3	-1,3	-1,3
	– endring foreslått i dette HP		-2,4	-3,8	-3,8	-3,8
	Utrede sykkelheis (ref. Trondheim) til Emma Hjorth for psykisk utviklingshemmede – Emmas testamente (Tekniske tjenester) – KST-vedtak		-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
	Økt budsjettramme PLO – tilleggsinnstilling		2,0	3,5	3,5	3,5
	Administrative tiltak innen barne- og ungdomstjenester (Barne- og ungdomstjenesten)				-2,7	-2,7
	Avvikle eksternt kjøp av avlastningsplass (Barne- og ungdomstjenester)	12,3	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2
	Erstatning Oslo kommune 2014–2016 ressurskrevende bruker (Barne- og ungdomstjenester)		3,4	3,4	3,4	3,4
	Tilbakeføring av mindreforbruk 2016 (Barne- og ungdomstjenester)		2,1	2,1	2,1	2,1
	Tildeling avlastningstjenester og støtte kontakter (Barne- og ungdomstjenesten)		-0,5	-1,0	-1,0	-1,0
	Økt antall plasser avlastning i institusjon (Barne- og ungdomstjenesten)	77,4	0,9	0,9	0,9	0,9
	Administrative tiltak Helse og sosial (Helse og sosial)		-0,4	-0,7	-0,7	-0,7
	– herav tidligere vedtatt			-0,3	-0,3	-0,3
	– endring foreslått i dette HP		-0,4	-0,4	-0,4	-0,4
	Rådmannen bes komme med en sak for å forebygge og motvirke «ensomhet». Saken sees i sammenheng med bruk av sosiale entreprenører – KST-vedtak (Helse og sosial)		-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
	Selvhjelpenhet og mestring (Helse og sosial)				-2,0	-2,0
	Styrking rus/psykiatri, effekt av statsbudsjettet				-1,0	-2,0
	Tilpasning av tjenestevolum og vedtakstid i Psykisk helse boliger (Helse og sosial)	75,7	-3,0	-4,0	-4,0	-4,0
	– herav tidligere vedtatt		-3,0	-3,0	-3,0	-3,0
	– endring foreslått i dette HP			-1,0	-1,0	-1,0
	Økte salgsinntekter seniorsentrene (Helse og sosial)			-0,5	-0,5	-0,5
	Sum endringer		14,9	65,7	130,4	160,1
	Ny ramme HP 2018–2021	Netto	2 101,1	2 152,0	2 216,6	2 246,4

¹⁾ inkluderer også endringer ift. FDVU

5.3 Helse og sosial

Området Helse og sosial omfatter tjenester innenfor fem ulike programområder:

- Programområde 32 Pleie og omsorg – tre resultatområder: 234 aktivisering og servicetjenester overfor eldre og personer med funksjonsnedsettelse, 253 helse og omsorgstjenester i institusjon og 254 helse- og omsorgstjenester til hjemmeboende.
- Programområde 33 sosialtjeneste og bolig – åtte resultatområder: 276 kvalifiseringsprogrammet, 242 råd, veiledning og sosialt forebyggende arbeid, 265 kommunalt disponerte boliger, 281 økonomisk sosialhjelp, 243 tilbud til personer med rusproblemer, 283 bistand til etablering og opprettholdelse av egen bolig, 273 kommunale sysselsettingstiltak og 275 introduksjonsordningen.
- Programområde 36 Kommunehelse – to resultatområder: 233 annet forebyggende helsearbeid, og 241 diagnose, behandling, rehabilitering.
- Programområde 22 Grunnskole – ett resultatområde: 213 voksenopplæringen.
- Programområde 27 Barnevern – ett resultatområde: 252 barnevernstiltak når barnet er plassert av barnevernet.

5.3.1 Innledning

Kommunalområdet Helse og sosial består av psykisk helse, rus, bolig, legevakt, krisesenter, folkehelsekontor, helsetjenesten ved Ila fengsel, friskliv og mestring, seniorsentrene, flyktninger, tilrettelagt arbeid, ergo- og fysioterapi/rehabilitering, sosialtjenesten i Nav, botiltak for enslige mindreårige flyktninger og voksenopplæringen. Tjenestene ivaretar innbyggernes behov for helse- og sosialtjenester og retter seg mot hele befolkningen og spesielle målgrupper.

Kommunens øyeblikkelig hjelp-tilbud skal fremstå samordnet og koordinert. «En legevakt for alle men ikke for alt» er den overordnede føringen for Asker og Bærum legevakt. Rådmannen vil i handlingsprogramperioden iverksette tiltak for å optimalisere håndteringen av pasienter for øyeblikkelig hjelp. Dette gjelder både Asker og Bærum legevakt og fastlegetjenesten.

Rådmannen vil satse på en ny og forsterket innsats innen psykisk helse og rus. Det er spesielt behov for å trappe opp innsatsen innenfor oppfølgingstjenestene og skape et samordnet og tydelig tilbud for innbyggerne. Dette for å sikre tidlig innsats, fleksible tjenester og arbeid med hverdagsmestring.

Økningen i bosetting av flyktninger de siste to årene har aktualisert behovet for å samordne kommunens tilbud til flyktninger og stilt nye krav til kommunens arbeid med inkludering. Arbeidet med samordning av tilbudene til flyktninger videreføres i planperioden for å øke gjennomføringskraften og gi mer effektive tjenester.

5.3.2 Status

Nøkkeltall ASSS – tjenesteprofil

Nedenfor kommenteres de viktigste trendene i KOSTRA-tallene for 2015. En nærmere analyse av KOSTRA og nøkkeltall ASSS finnes i Virksomhetsanalyse for sektor bistand og omsorg som ble behandlet i Hovedutvalg for bistand og omsorg våren 2017 (møte 5.4.2017, sak 027/17). Virksomhetsanalysen rulleres våren 2018.

Sosiale tjenester

På de aller fleste av styringsindikatorerne i tjenesteprofilen for 2015 ligger Bærum lavest, under eller nært gjennomsnittet for ASSS-kommunene. Dette har vært gjeldende over tid og henger sammen med de sosio-økonomiske forholdene i kommunen. Tallene viser imidlertid at Bærum har hatt en høyere vekst hva gjelder netto driftsutgifter til økonomisk sosialhjelp, sammenlignet med gjennomsnittet i ASSS-kommunene. Denne utviklingen er også gjeldende for 2016-tallene, hvor det har vært en økning i både andel sosialhjelpsmottakere med sosialhjelp som hovedinntekt og i stønadslengden.

Kommunehelse

KOSTRA-tallene viser at Bærum fortsatt bruker mest penger per innbygger til kommunehelsetjenester. Imidlertid er veksten i Bærum lavere enn for gjennomsnittet av ASSS-kommunene, slik at kommunen nærmer seg gjennomsnittet. Denne trenden er også gjeldende for 2016-tallene.

5.3.3 Viktige innsatser og endringer av ressursbruken/utviklingstiltak

Økt mestring og selvhjelpenhet

Tjenestene skal medvirke til at den enkelte selv i størst mulig grad skal kunne mestre egen livssituasjon. Bruk av velferdsteknologi skal også bidra til dette. Hverdagsmestring innføres som metode og tankesett i alle tjenestene og vektlegges i forsterket grad innen psykisk helse. Resultatene skal følges tett og måles.

Forebygging og tidlig innsats

Satsing på forebygging og tidlig innsats samt samordning av lavterskeltilbud videreføres i handlingsprogramperioden, særlig innenfor psykisk helse. Dette vil kreve nye arbeids- og samarbeidsformer, som sikrer god tverrsektoriell medvirkning. For å få til dette kreves en tydeligere presisering av hva som er tidlig innsats og behov, og kunnskap om hvilke tiltak som har dokumentert effekt. Nytt tjenesteområde Friskliv og mestring videreutvikler og styrker sitt arbeid med tverrfaglig forebyggende innsats.

Kommunalt øyeblikkelig hjelp-ansvar – legevakt og fastleger

Kommunen vil benytte innovative og fremtidsrettede tekniske løsninger i tråd med kommunens digitaliseringsstrategi, for å fremskaffe gode styringsdata for oppfølging av legevakten og fastlegekontorene. Bemanningsplan ved legevakten skal følge behovet, det vil si at tider på døgnet og i uken med flest øyeblikkelig hjelp-henvendelser skal bemannes deretter. Responstid på telefon skal innfris, og dette vil bli målt.

Kommunen fortsetter det gode samarbeidet med fastlegene og videreutvikler de gode samarbeidsarenaene. Det vil videre være en tett dialog og oppfølging av hvert enkelt fastlegekontor når det gjelder tilgjengelighet – åpningstider, kontortid, telefontid, responstid og digitale løsninger – samt en fortløpende vurdering av den totale fastlegekapasiteten i kommunen. Nye forskrifter med økte kompetansekrav til ansatte på legevakt inntreffer fra 2018. Asker og Bærum kommuner ligger lavt i andel fastleger i vakt på legevakt. Andelen skal i handlingsprogramperioden økes, og målet er en andel på 50 prosent.

Det lages en helhetlig kommunikasjonsstrategi med mål om lett tilgjengelig og riktig informasjon til innbyggerne om hvordan de skal forholde seg ved behov for øyeblikkelig hjelp.

Øyeblikkelig hjelp-behov til pasienter med rus og psykiske helseplager skal samordnes med øvrige døgnbaserte kommunale tilbud til denne gruppen. Det er i 2018 planlagt etablering av mottaksplasser og kommunale akutte døgnplasser (KAD) innen psykisk helse og rus. Parallelt pågår en samordning av lavterskel psykisk helse-tilbudet i kommunen i tråd med Handlingsprogram 2016–2019.

Arbeidsdeling, medvirkning, frivillighet og sosialt entreprenørskap

Økte forventninger og tiltagende knapphet på ressurser gjør det nødvendig å involvere flere aktører ved tilrettelegging av kommunens tjenester. Arbeidsdeling mellom kommunen og det øvrige samfunnet er en viktig forutsetning for å kunne imøtekomme fremtidens behov for tjenester.

Ved utvikling og tilrettelegging av tjenestetilbud skal medvirkning og involvering vektlegges som en viktig ressurs. Det skal tilrettelegges slik at innbyggernes initiativ og engasjement blir ivaretatt.

Rådmannen vil i handlingsprogramperioden jobbe med bedre koordinering av frivillig innsats, ved en overordnet stilling for innbyggingsamarbeid og frivillighet, samt frivillighetskoordinatorstillinger på flere av velferdsområdene. Helse og sosial vil utvikle et tydelig system for mottak av henvendelser fra frivillige, ildsjeler, organisasjoner, næringsliv med mer, og samtidig avklare områder hvor det kan være aktuelt med mer frivillig innsats. I tillegg skal det arbeides med å videreføre og videreutvikle medvirkning og dialog i tjenesteutviklingen, som for eksempel nabodialog i bomiljøer. Det skal også legges til rette for bruk av sosialt entreprenørskap som skal bidra til å løse utfordringer i sosiale og samfunnsmessige forhold. I tillegg er det behov for å ta i bruk større grad av involvering og medvirkning innenfor mer komplekse og krevende områder, som for eksempel psykisk helse og rusomsorg og når det gjelder andre vanskeligstilte.

Arbeid og aktivitet

Arbeid og/eller aktivitetstilbud er en vesentlig forutsetning for mestring og livskvalitet. Tilbudene skal styrkes, og det skal legges økt vekt på arbeid og aktivitet i alle tjenesteområder. Andel brukere i arbeid eller aktivitet innen psykisk helse og rus skal økes med minimum ti prosent. Det er behov for et mer samordnet og helhetlig aktivitets- og arbeidstilbud. Eksterne aktører er et viktig supplement til kommunal drift.

Fontenehus Bærum er en viktig satsing i handlingsprogramperioden, og tilbudet skal supplere eksisterende tilbud. Andre viktige innsatser er blant annet:

- Videreføre arbeid med IPS (individuell jobbstøtte).
- Aktivitetsplikt for unge sosialhjelpsmottakere ved blant annet *Steget* på Bjørnegård aktivitetssenter.
- Flere oppgaver og nye arbeidsplasser på Bærum arbeidssenter, tilbudet skal omfatte flere målgrupper.
- Frelsesarmeens *Jobben* og *Steget* ansees som et viktig supplement til kommunale tjenester, likeledes *Ung i jobb*, Aurora verksted og Arba. Villa Walle fremheves også som et godt utviklet og brukerstyrt tilbud.

Integrering og mangfold

Ressurser som ligger i et mangfoldig samfunn skal synliggjøres, og utfordringer knyttet til utenforskap skal forebygges. Arbeidet må sees i sammenheng med både folkehelse, frivillighet og kultur.

I 2017 er det vedtatt at kommunen skal bosette til sammen 190 flyktninger, eksklusive inntil 100 familiegjenforeninger. I denne gruppen er 15 enslig mindreårige flyktninger. Prognoser for ankomster av flyktninger til Norge er usikre og kan raskt endres.

Gjennom utviklingsarbeidet *Et større vi*, hvor flyktingene selv har bidratt til økt forståelse og ny innsikt, er det utviklet klare kvalitetsmål. God måloppnåelse når det gjelder andel flyktninger i arbeid og utdanning er overordnet. Og Bærum har satt seg ambisiøse mål. 60 prosent skal være i arbeid eller utdanning rett etter avsluttet introduksjonsprogram, og 70 prosent ett år etter avsluttet program. Etter fem år er målet 90 prosent.

De øvrige kvalitetsmålene skal bidra til et mer effektivt løp for flyktingene, et mer individuelt tilrettelagt kvalifiseringsløp og et forsøk med *i arbeid fra dag en*.

Antall plasser i botiltak for enslig mindreårige flyktninger tilpasses det reduserte bosettingsbehovet ved å slå sammen bofellesskap og redusere antall plasser i hybelfellesskap. Botiltak for enslig mindreårige flyktninger skal utvikles til en tjeneste som har fleksibel kapasitet og differensierte tilbud for å kunne møte variasjoner i bosettingsbehov.

Digital satsing skal bidra til økt selvhjulpenhet og mestring for deltakere ved introduksjonsprogrammet. Voksenopplæringscenteret har allerede gode resultater med bruk av teknologi og Ipad i språkopplæringen, og blir besøkt av andre som ønsker å lære av deres erfaringer. I 2018 inngår Voksenopplæringscenteret i *Digital skolehverdag-prosjektet*.

Det jobbes videre med kontinuerlig opptak på introduksjonsprogrammet for nyankomne flyktninger, samt innretning av programmet i *Inntrappa* for en mer effektiv gjennomstrømning av programmet. Samtidig økes fokuset på individuell tilrettelegging, gode språkferdigheter som fundament for varig tilknytning til arbeid og bedre kobling mellom flyktingens interesse for fremtidig yrkes-, språk- og arbeidspraksis. I tett samarbeid med Nav og Flyktingkontoret videreføres erfaringer med *Arbeid fra dag 1*. Arbeidsrettingen i introduksjonsprogrammet videreutvikles. Erfaringer fra nyoppstartede tiltak (forberedende voksenopplæring som bygger mot fagbrev i byggfag, i samarbeid med Rud videregående skole) og erfaringer fra andre etablerte kurs blir videreført. Målet er at deltakerne får en fastere fot inn i arbeidslivet og en varig tilknytning til arbeid.

Retten til bolig, på rett tid, på rett sted

De boligsosiale virkemidlene skal bidra til økt bo-evne for vanskeligstilte, og til trygge bomiljøer. Kommunen har lyktes med å innhente etterslep for velferdsboliger, og det er fremskaffet boliger i tråd med økt bosetting av flyktninger. Andel bostedløse er redusert fra 160 i 2014 til 55 i 2016. Rett bolig til rett tid og på rett sted blir en vesentlig innsats i handlingsprogramperioden. Det skal utvikles nye bo-konsepser og mindre enheter (firemannsboliger) til de mest utsatte. Av viktige boligprosjekter som skal fullføres i handlingsprogramperioden, nevnes Lindelia 41, som skal være en omsorgsbolig for brukere med store og sammensatte behov som det i dag kjøpes eksterne plasser for. Ellers legges det opp til kjøp av velferdsboliger

tilpasset venteliste på dette, samt prognoser for bosetting av flyktninger i perioden. Se kapittel 8 *Investeringer* for nærmere omtale. Tjenestene dreies ytterligere fra boliger med fast bemanning til boliger med mer fleksibel oppfølging. Når flest mulig skal bo i egen bolig med fleksibel oppfølging, vil det være behov for en gradvis opptrapping til 24/7-tilgjengelighet i oppfølgingstjenestene.

Beboeroppfølging og tilgjengelige tjenester blir avgjørende for å kunne bidra til økt boevne og skape gode bomiljøer. Ett telefonnummer, én epost-adresse og én skranke for psykisk helse og rus innføres. Beboeroppfølgingen skal følge metodikk i tråd med *Housing First* og i hverdagsmestring. Strategien fra leie til eie videreføres, og det er behov for styrket oppfølging av brukere som har fått innvilget startlån. Andel brukere som får innvilget startlån og fremskaffer bolig, skal øke med ti prosent. Brukerne skal gis anledning til å kjøpe kommunal bolig når dette er hensiktsmessig. Andelen flyktninger som fremskaffer boliger selv på det private markedet, skal opprettholdes.

Det er i 2017 igangsatt et prosjekt i Skytterdalen. Det legges blant annet opp til opprustning og oppfriskning av innvendige og utvendige arealer, medvirkningsprosesser for beboere, frivillig innsats og sosialt entreprenørskap. Visjonen er å skape et bomiljø beboerne kan være stolte av. Planer konkretiseres i samarbeid med beboere og vil bli gjennomført i 2018. Skytterdalen inngår som ett av flere nærmiljøer hvor man ser nærmere på en tverrfaglig områderettet innsats.

Velferdsteknologi og digitale tjenester

Fremtidige bærekraftige tjenester krever en omlegging av hvordan kommunen tilrettelegger og tilbyr sine tjenester. Det handler om endringer hvor bruk av velferdsteknologi og digitale tjenester vil være viktige faktorer. Det er behov for å tilføre ny kunnskap og implementere digitale og teknologiske løsninger som kan bidra til økt mestring og selvhjelpenhet for brukerne. Dette vil skape effektive tjenester. I tillegg vil helsepersonell få frigjort ressurser til de pasientene som trenger det mest.

Det skal i handlingsprogramperioden gjøres forsøk med bruk av virtuell boligoppfølging etter modell fra Århus kommune. Videre skal hjelpemiddelutlånet sees i sammenheng med velferdsteknologi og tjenesteområdet Psykisk helse og rus skal prøve ut nye teknologiske løsninger.

I planperioden legges det en digital utviklingsplan i samarbeid med DigIT i tråd med kommunens digitaliseringsstrategi, herunder en vurdering av eksisterende og nye fagsystemer, utprøving av automatiske søknadsprosesser, flåtestyring av bilpark og digital kollegavarsling. Digitale innbyggertjenester i Nav utvikles gradvis i samarbeid med flere andre kommuner, KS og Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Folkehelse og klima

Kommunen satser stort på samferdsel, utbygging, utdanning og innenfor helse og sosial blant annet på forebygging og tidlig innsats. Felles for disse satsinger er at de sammen og hver for seg bidrar til et mer klimavennlig samfunn.

I denne sammenheng er folkehelsearbeidet en innsats for å opprettholde, bedre og fremme folks helse, og dessuten redusere faktorer som kan medføre helserisiko. Helseatferd betegner atferd som kan forbedre eller opprettholde livsstil, helse og levekår. Mangelfull eller dårlig helseatferd har ofte betydning for livsstil og levekår. Helseatferd og klimaattferd vil dermed påvirke hverandre.

Helse og sosial har som målsetting å iverksette tiltak som vil medvirke til en sunn livsstil og god folkehelse som dermed direkte og/eller indirekte kan medvirke til en forbedring av klima og miljø. Utvikling av helsefremmende nærmiljøer med utforming av fysiske omgivelser, samspill i trafikken og tilrettelegging av aktiv gåkultur, vil være et viktig bidrag innenfor folkehelse og klima.

Handlingsplan for bedre luftkvalitet er vedtatt i 2017. Tiltakene følges opp.

5.3.4 Endringer drift

5.3.4.1 Nye og endrede merbehov

Nr.	Programområde	Merbehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021	
1	Sosialtjeneste og bolig	Ny anmodning om bosetting av flyktninger	95,1	10,4	13,9	14,2	13,6	
		– herav tidligere vedtatt		18,3	16,6	13,3	13,3	
		– endring foreslått i dette HP		-7,9	-2,7	1,0	0,4	
2	Kommunehelse	Styrking av kommunens øyeblikkelig hjelp-tilbud	31,6	0,7	0,3	-0,7	-1,2	
		– herav tidligere vedtatt		-2,2	-2,2	-2,2	-2,2	
		– endring foreslått i dette HP		2,9	2,5	1,5	1,0	
3	Sosialtjeneste og bolig	Styrking av oppfølging og tidlig innsats innen rus og psykisk helse	50,4	1,0	2,0	2,0	2,0	
Sum nye og endrede merbehov HP 2018–2021				12,0	16,1	15,5	14,4	
<i>Andre tidligere vedtatte merbehov</i>				2,1	3,7	3,7	3,7	
SUM merbehov				849,0	14,1	19,9	19,3	18,2
Endring i % av budsjettrammen				1,7 %	2,3 %	2,3 %	2,2 %	

1. Ny anmodning bosetting av flyktninger

I forbindelse med redusert bosetting for 2017, jamfør vedtak om bosetting av flyktninger i kommunestyret 25.1.2017, sak 8/17, foreslår Rådmannen å redusere budsjettet til utbetaling av introduksjons- og etableringsstønad, samt sosialhjelp, kommunal bostøtte og kvalifiseringsstønad til flyktninger. Det antas at nivået for bosetting vil ligge på nivå med 2017 også utover i handlingsprogramperioden. Budsjettet for 2017 ble i Økonomimelding I redusert med 10,6 millioner kroner som følge av reduserte utgifter til bosetting og integrering. Nedgangen i utgiftene er beregnet ut ifra at målene om effektivisering og enhetskostnader skal oppfylles.

Nøkkeltall

	Status 2016	Mål 2018	Mål 2021
Enhetskostnader Flyktningkontoret, fratrukket stønad til deltakere, husleie og merkantil støtte	65 620	60 000	60 000

2. Styrking av kommunens øyeblikkelig hjelp-tilbud

Tiltaket består av tre ulike elementer som omfatter legevakten og fastlegetjenesten i kommunen. Øyeblikkelig hjelp-tilbudet ved Asker og Bærum legevakt og merutgifter til nødnett ble allerede styrket i Økonomimelding I 2017, med til sammen 2,2 mill. Styrkingen foreslås trappet ned i handlingsprogramperioden.

Styrking av øyeblikkelig hjelp-tilbudet – Asker og Bærum legevakt

Det er nødvendig å kompensere for vedvarende merforbruk ved Asker og Bærum legevakt for å imøtekomme kravene i akuttmedisinforskriften. Det planlegges en gradvis reduksjon i planperioden som følge av et holdningsendrende arbeid rettet mot innbyggere og en redusert andel pasienter med lav hastegrad som oppsøker legevakten. Rådmannen vil følge nøye med på utviklingen i andel fastleger som tar legevakt, samt telefontilgjengelighet.

Nøkkeltall

	Status 2016	Mål 2018	Mål 2021
Redusere andel konsultasjoner med lav hastegrad på legevakten	34,5 %	30,0 %	28,0 %

Styrking av oppfølging av fastleger

Det er behov for å styrke kommunens oppfølging av fastlegeordningen fra ett til to årsverk. Bærum ligger på dette området svært lavt i ressursbruk sett opp mot sammenlignbare kommuner. Samarbeidet med fastlegene er godt, men det er et krevende regelverk, og det forventes en økt oppfølging som en følge av akuttmedisinforskriften som krever spesialister i allmenntilleggsmedisin på alle skift fra og med mai 2018. Dette vil kreve et tettere samarbeid mellom Folkehelsekontoret og legevakten. Hjemmelsutlysning og oppfølging er ressurskrevende, og alle 104 fastleger har krav om årlig samtale, noe som har vært utfordrende å gjennomføre med dagens bemanning. En oppfølging av kvalitet og tilgjengelighet i tråd med anbefalingene i Agenda Kaupangs rapport vil vektlegges. Rådmannen foreslår å øke bemanningen midlertidig for en periode på to år. Tiltaket evalueres underveis.

Økte utgifter til nødnett

Det er investert betydelige midler for å innføre et nytt digitalt radiosamband i Norge for landets nød- og beredskapsstasjoner. Regjeringen har bestemt at brukerutstyret i nødnettet, det vil si radioterminaler og IKT-utstyr på kommunikasjonsentralene, skal overføres eiermiljøene i henholdsvis justis- og helsesektoren. Dette innebærer for helsesektoren at eierskapet til brukerutstyret overføres til Helsetjenestens driftsorganisasjon (HDO). Som en følge av dette, vil det innføres en ny betalingsmodell for både helseforetakene og kommunene som skal ivareta kostnadene til fremtidige investeringer, drift, forvaltning og utvikling av nødnett.

Dette betyr for Bærum kommune at fra og med januar 2017 økes driftskostnadene fra 5,10 kroner til 7,27 kroner per innbygger. I tillegg vil det påløpe en variabel kostnad som er avhengig av forbruk (utstyr og forvaltning). Denne er estimert til 7,25 kroner per innbygger. Det er beregnet at kommunens utgift vil øke med mellom 0,8 og 1,2 millioner kroner per år, avhengig av forbruk og fornyelser av utstyr som jevnlig må byttes ut. Det foreslås å øke budsjettet med 1 mill.

3. Styrking av oppfølgingstjenestene innen rus og psykisk helse

Tjenestene innen psykisk helse og rus er samordnet, og tjenestetilbudet er tydeligere og mer tilgjengelig for brukerne. I tråd med sektorens hovedmål om forebygging og tidlig innsats, samt økt mestring og selvhjelpenhet, er det behov for å styrke oppfølgingstjenestene innen rus og psykisk helse. I tillegg ser man en økning i behovet for tjenester til brukere med store og sammensatte behov, blant annet i forbindelse med kjøp av eksterne plasser innen psykisk helse.

Kommunens frie inntekter ble i statsbudsjettet for 2017 styrket med 6,3 mill. som følge av en ønsket opptrapping av rusfeltet. Økningen er overført til Helse og sosial for å styrke rammen for eksterne kjøp. Økningen trappes ned utover i handlingsprogramperioden, tanken er at styrking av oppfølgingstjenestene skal bidra til å redusere dette behovet på sikt.

Rådmann foreslår å styrke oppfølgingstjenestene med 1 mill. i 2018, stigende til 2 mill. resten av handlingsprogramperioden.

Nøkkeltall

	Status 2016	Mål 2018	Mål 2021
Øke andel avsluttede vedtak innen ambulerende tjenester psykisk helse (% av alle vedtak)	35 %	20 %	20 %

Tabellen viser at det har vært en stor andel avsluttede vedtak innen ambulerende tjenester psykisk helse. Dette skyldes blant annet en økt innsats for å identifisere hjelpebehovet. Tildelingspraksisen har blitt strammere, og vedtakene følges tettere opp og justeres raskere i tråd med endringer i behov som følge av økt innsats for økt selvhjelpenhet og mestring.

5.3.4.2 Nye og endrede innsparinger/mindrebehov

Nr.	Programområde	Innsparinger/mindrebehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
4	Barnevern	Ny anmodning bosetting av enslige mindreårige	9,1	-1,9	-1,7	-2,0	-2,0
		– herav tidligere vedtatt		6,1	1,8	1,0	1,0
		– endring foreslått i dette HP		-8,0	-3,5	-3,0	-3,0
5	Grunnskole	Ny anmodning bosetting flyktninger – voksenopplæring	21,7	0,0	0,0	0,0	0,0
		– herav tidligere vedtatt		4,8	3,6	3,4	3,4
		– endring foreslått i dette HP		-4,8	-3,6	-3,4	-3,4
6	Pleie og omsorg / Sosialtjeneste og bolig / Kommune-helse	Generelle administrative tiltak Helse og sosial		-1,0	-2,0	-2,0	-2,0
		– herav tidligere vedtatt			-1,0	-1,0	-1,0
		– endring foreslått i dette HP		-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
7	Pleie og omsorg	Tilpasning av tjenestevolum og vedtakstid i boliger innen Psykisk helse	75,7	-3,0	-4,0	-4,0	-4,0
		– herav tidligere vedtatt		-3,0	-3,0	-3,0	-3,0
		– endring foreslått i dette HP			-1,0	-1,0	-1,0
8	Barnevern	Nedleggelse av Kantarellgrenda bofellesskap	9,1	-5,0	-5,0	-5,0	-5,0
Sum nye og endrede innsparinger/mindrebehov HP 2018–2021				-10,9	-12,7	-13,0	-13,0
<i>Andre tidligere vedtatte innsparinger/mindrebehov</i>				<i>-8,7</i>	<i>-20,3</i>	<i>-27,1</i>	<i>-28,1</i>
SUM innsparinger/mindrebehov				849,0	-19,6	-33,0	-40,1
Endring i % av budsjetttrammen				-2,3 %	-3,9 %	-4,7 %	-4,8 %

4. Ny anmodning om bosetting av enslige mindreårige flyktninger

I Handlingsprogram 2017–2020 er det forutsatt en økt bosetting av enslige mindreårige flyktninger i et antall på 65 i 2016 og ytterligere 100 i 2017. Bosettingen hittil er langt lavere enn forutsatt, og hittil i år er det bosatt 6 nye enslige mindreårige. Lavere bosetting reduserer tidligere beregnet merbehov. Mindrebehovet må også ses i sammenheng med tiltak 8: Nedleggelse av Kantarellgrenda bofellesskap. IMDi (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet) varsler at det ventes en sterk reduksjon i bosettingsanmodningen for 2018. Den endelige bosettingsanmodningen for 2018 er ventet i siste kvartal av 2017. Rådmannen kommer tilbake med egen sak når bosettingsanmodningen for 2018 er mottatt.

5. Ny anmodning bosetting av flyktninger – voksenopplæringen

Bosettingen av flyktninger er lavere enn det som lå til grunn for handlingsprogramperioden. Det foreslås her at midlene som ble bevilget i Handlingsprogram 2017–2020 tilbakeføres. Det er foretatt formålstjenlige strukturelle grep på området som har medført god balanse mellom inntekter og utgifter. I tillegg er det iverksatt endringer i forhold til kartlegging av elever og dermed individuell gjennomstrømming i henhold til den enkelte elevs progresjon, språkutvikling og trygghet. I innføringsklassene er det også et klart uttrykt mål at elevene blir tilbakeført til sin nærscole og får sin videre tilnærming til norsk språk og kultur i en naturlig kontekst og i elevens naturlige oppvekstmiljø.

Kvaliteten på skoletilbudet til flyktninger opprettholdes og sikrer et godt fundament for videre skolegang.

6. Generelle administrative tiltak Helse og sosial

Helse og sosial har vært gjennom flere omorganiseringer, og tjenestestedene har de siste årene blitt færre og større. Dette gir mulighet til å foreta ytterligere effektiviseringer innen administrative utgifter. Det kan eksempelvis være å få bedre utnyttelse av bilparken ved i større grad å bruke bilene på tvers, samordning av serviceavtaler, redusert bruk av vikarbyråer med mer.

Det arbeides med å tilrettelegge for redusert møtevirksomhet og snarere økt bruk av digital dialog, både innad i tjenestene og ut mot de øvrige sektorene. Det skal også foretas en vurdering når det gjelder innsparinger på kurs og konferanser ved økt bruk av e-læring og innleie av foredragsholdere.

Flere av tjenestene i Helse og sosial har de senere årene hatt økte utgifter knyttet til tomgangsleie. Det arbeides med å redusere dette, blant annet ved effektiv planlegging av eierskifter.

Det forventes en total effekt på 1 million kroner i hele tjenesten ved at alle tjenestestedene i større grad foretar vurderinger av ulike driftsbehov.

Tiltaket innebærer å øke bevisstheten ytterligere i alle ledd, bidra til mer kostnadseffektive løsninger, samt legge til rette for likere praksis i alle tjenester. Det er ingen konsekvenser forbundet med tiltaket, verken for brukerne eller de ansatte.

7. Tilpasning av tjenestevolum og vedtakstid i boliger innen Psykisk helse

Det ble i handlingsprogrammet for 2016–2019 vedtatt en innsparing på 2 millioner kroner i 2016 stigende til 6 mill. i 2018, ved å dreie tilbudet fra stasjonær til ambulant tjenesteyting. Innsparingen har vært gradvis gjennomført, og det er lagt planer for den siste gjennomføringen mot 2018. Ved å styrke oppfølging og tidlig innsats innen rus og psykisk helse og herunder iverksette ambulerende oppfølging kveld og helg i disse tjenestene, vil det være mulig å øke innsparingen i boligene med ytterligere 1 mill. fra og med 2019.

Det er satt i gang en gjennomgang av økonomien på hele området Psykisk helse og rus for å sikre riktig fordeling av budsjetter og en effektiv drift. Dette vil gi mer innsikt i hvordan effektene kan tas ut.

Nøkkeltall

	Status 2016	Mål 2018	Mål 2021
Øke antall avsluttede vedtak i boligene til lavere omsorgsnivå innen psykisk helse (% av alle leieforhold)	7 %	10 %	12 %

	Status 2016	Mål 2018	Mål 2021
Andel beboere med arbeid/aktivitet	46 %	50 %	60 %

Brukerne blir i større grad stimulert til økt mestring og selvhjelpenhet, og tidlig innsats skal bidra til å utsette og redusere hjelpebehov. Dreiningen fra stasjonær til ambulant oppfølging skal bidra til at færre brukere er i boliger med fast bemanning og flere brukere er i egen bolig med fleksibel oppfølging. Kostnadsgjennomgangen skal bidra til rett ressursbruk i tråd med føringer om tidlig innsats og økt selvhjelpenhet.

Effektiviseringen kan føre til overtallighet med i overkant av ett årsverk. Ved god planlegging vil dette trolig kunne tas ved naturlig avgang.

8. Nedleggelse av Kantarellgrenda bofellesskap for enslige mindreårige

Kommunen har bygd opp kapasitet til å øke bosettingen med 25 enslige mindreårige flyktninger i året. I siste anmodning er behovet redusert til 15 i 2017. På grunn av redusert bosettingsbehov har botiltakene for stor kapasitet, og det er nødvendig å redusere denne. Ambisjonen er å fase ut dyre botiltak og organisere større enheter tilpasset varierende behov for bosetting. Kantarellgrenda bofellesskap er lagt ned fra 1.7.2017. Ressursene omdisponeres og engasjementer fases ut. Botiltakene må til enhver tid tilpasses brukernes behov med spesiell tilrettelegging og med sosialfaglig kompetanse.

Det er vurdert at tiltaket ikke har negative konsekvenser for brukerne. Tjenesten har fremdeles et bredt spekter av differensierte tilbud som sikrer nødvendig og tilpasset oppfølging og bistand ut fra individuelle behovsvurderinger. Avviklingen av Kantarellgrenda bofellesskap er drøftet med berørte ansatte, vernetjenesten og HR-enheten. Alle medarbeidere i Kantarellgrenda har fått tilbud om tilsvarende eller større stillinger i de andre botiltakene.

5.3.4.3 Prisendringer innen Helse og sosial

Akershus fylkeskommune mener det er viktig at elever fra de tilrettelagte avdelinger ved de videregående skolene skal tilbys en arbeidspraksis som forberedelse på en hverdag etter endt opplæring. Ifølge fylkesdirektør for videregående opplæring må den enkelte skole dekke utgiftene knyttet til praksisplasseringen. Bærum arbeidssenter ønsker å tilby praksis og benytte den som grunnlag for et rett og godt arbeidstilbud senere. Det forventes at skolen dekker praksiskostnaden fra skoleåret 2018. Praksis kan inngå som en del av arbeidsevnevurderingen Nav bør gjennomføre for alle med tilrettelagt skoleplass. Behovet for hospitantplasser ved Bærum arbeidssenter vil øke kraftig i handlingsprogramperioden.

Det foreslås å innføre betaling for hospitanter fra videregående skoler fra og med 1. januar 2018. Prisen vil være 1 250 kroner per dag, hvilket er samme pris som det Arba Inkludering AS i dag opererer med. Det vil være gunstig at alle praksisstedene praktiserer en lik ordning for å unngå at ulik godtgjøring påvirker valg av plass.

Det er i prislisten gjort noen endringer hva gjelder treningstilbud (tidligere rehabiliteringstilbud) fra fysio- og ergoterapitjenestene. Alle grupper (slag- og parkinsongruppe, saltrening, bassengtrening og i sal og basseng) er slått sammen til to grupper: treningsgruppe i basseng og treningsgrupper for styrke, balanse og kondisjon.

Når det gjelder egenandel for leie av kommunale hjelpemidler, har denne økt med cirka 7,1 prosent, det vil si noe over det som er vanlig prisjustering. Dette skyldes at dette tidligere har vært priset for lavt.

5.3.5 Økonomiske driftsrammer for programområde 33 Sosialtjeneste og bolig

Mill. kr		Budsjett-ramme	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Vedtatt budsjett 2017 etter ØMI 2017	Netto		375,3	375,3	375,3	375,3
Prisvekst			1,7	1,5	1,6	1,6
Korrigert pensjon			0,3	0,5	0,5	0,5
Tekniske endringer ¹⁾			-3,9	-4,0	-4,1	-4,1
Husleie og driftsutgifter lokaler			-3,5	-0,1	-0,1	-0,1
<i>Netto FDV-utgifter – boliger</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-3,5	-0,1	-0,1	-0,1
Omstillingstiltak og aktivitetsendring			7,1	1,0	-0,7	-1,8
Administrative tiltak Helse og sosial			-0,5	-0,8	-0,8	-0,8
– herav tidligere vedtatt	<i>Tidl. vedtatt</i>			-0,3	-0,3	-0,3
– endring foreslått i dette HP			-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
<i>Barnefamilier og enslige under Nav i leide boliger kjøper egne boliger med startlån</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>			-1,0	-1,0	-1,0
<i>Bedre samordning av oppfølgingstjenestene i Helse og sosial</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>			-1,0	-1,0	-1,0
<i>Dekning av personalkantine</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-0,1	-0,2	-0,2	-0,2
<i>Intro- og etableringsstønad (fra lønnsreserven)</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-0,1	-0,2	-0,2	-0,2
<i>Korrigert behov økonomisk sosialhjelp</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-4,0	-12,0	-12,0	-12,0
Ny anmodning bosetting av flyktninger		95,1	10,4	13,9	14,2	13,6
– herav tidligere vedtatt	<i>Tidl. vedtatt</i>		18,3	16,6	13,3	13,3
– endring foreslått i dette HP			-7,9	-2,7	1,0	0,4
<i>Oppgradere fellesarealer og lekeplasser ved velferdsboligene i Skytterdalen – KST-vedtak</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
<i>Selvhjelpenhet og mestrings</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>				-1,8	-1,8
Styrking av oppfølging og tidlig innsats innen rus og psykisk helse		50,4	1,0	2,0	2,0	2,0
<i>Økte inntekter ved Bærum kommunale arbeidssenter</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Manglende leieinntekter Kunnskapssenteret (Organisasjon, styring og utvikling)		-3,0	2,0	1,8	1,5	1,0
Sum endringer			1,8	-1,0	-2,8	-3,9
Ny ramme HP 2018–2021	Netto		377,1	374,3	372,5	371,4

¹⁾ inkluderer også endringer ift. FDVU

5.3.6 Økonomiske driftsrammer for programområde 36 Kommunehelse

Mill. kr		Budsjett- ramme	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Vedtatt budsjett 2017 etter ØMI 2017	Netto		302,0	302,0	302,0	302,0
Prisvekst			1,7	1,7	1,7	1,7
Korrigert pensjon			0,0	0,0	0,0	0,0
Tekniske endringer			-1,2	-1,2	-1,2	-1,2
Omstillingstiltak og aktivitetsendring			5,6	5,4	2,4	1,9
Administrative tiltak Helse og sosial			-0,1	-0,5	-0,5	-0,5
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt			-0,4	-0,4	-0,4
– endring foreslått i dette HP			-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Justering av basistilskudd fastleger	Tidl. vedtatt		1,2	1,2	1,2	1,2
Samordning og behovsretting av lavterskel-tilbud innen helse og psykisk helse	Tidl. vedtatt		-2,0	-3,0	-3,0	-3,0
Selvhjulpenhet og mestring	Tidl. vedtatt				-2,0	-2,0
Styrking av kommunens øyeblikkelig hjelp-tilbud		31,6	0,7	0,3	-0,7	-1,2
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		-2,2	-2,2	-2,2	-2,2
– endring foreslått i dette HP			2,9	2,5	1,5	1,0
Tilskudd til drift av Fontenehuset i Bærum – KST-vedtak	Tidl. vedtatt		0,9	2,5	2,5	2,5
Trollhuset (Bærums innbyggere) – KST-vedtak	Tidl. vedtatt		-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Økte driftsutgifter til nye fagsystem	Tidl. vedtatt		-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Forebygge utenforskap, redusere konsekvenser av barnefattigdom (Barne- og ungdomstjenester)		95,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Sammenslåing av helsestasjoner (Barne- og ungdomstjenester)		95,0	4,4	4,4	4,4	4,4
Sum endringer			6,1	5,9	3,0	2,5
Ny ramme HP 2018–2021	Netto		308,1	307,9	305,0	304,5

6 Sektor miljø, idrett og kultur

Hovedutvalget for miljø, idrett og kultur har det politiske ansvaret sektor miljø, idrett og kultur. Sektoren omfatter virksomhetene frivillighet, idrett, kultur og kirke, miljø, klima, plan- og byggesaksbehandling og kommunalteknikk, og består av følgende programområder: 52 Kultur og fritid, 53 Kirke og andre religiøse formål, 55 Fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø, 62 Brann- og ulykkesvern, 63 Samferdsel, 64 Renovasjon og avfall, 65 Vann og avløp, 67 Transport og 68 Prosjektjenester.

6.1 Samlet omtale av sektoren

Sektorens utfordringer

Vekstutfordringer

- Befolkningsvekst de neste 20 årene skaper press på arealer og sosial og teknisk infrastruktur. Dette krever god planlegging for å sikre effektiv og klimaklok arealbruk, et miljøvennlig transportsystem, tilstrekkelig med boliger og arbeidsplasser og gode levekår for alle.

Ressursutfordringer

- Økende behov som følge av stort utbyggingspress vil være krevende å dekke på grunn av manglende kompetent arbeidskraft og økonomiske ressurser.
- Dialog og medvirkning bidrar til utvikling av gode planer, men er også ressurskrevende.
- Krav om innsparinger krever fokus på effektivisering av tjenestene.
- Deler av sektoren konkurrerer om de beste hodene med både private konsulentvirksomheter og andre offentlige etater.

Klima-, miljø- og samferdselsutfordringer

- Klimagassutslipp medfører global oppvarming. Den største kilden til direkte utslipp lokalt er transportsektoren.
- Klimaendringer og menneskeskapt arealinngrep forsterker trusselen mot naturmangfoldet.
- Tilpasninger til klimaendringene blir stadig viktigere. Det vil trolig bli våtere somre og mildere vintre, oftere intens nedbør, flommer og springflo.
- Målsettingen om et lavutslippssamfunn krever nytenking og innovative løsninger.
- Bærum kommune har som mål å bli en klimaklok kommune.

6.1.1 Sektorens hovedgrep for å møte kommunens hovedmål og utfordringer

Kommuneplanens samfunnsdel beskriver hovedgrep og delmål for å møte kommunens hovedmål og sektorens utfordringer:

Hovedgrep	Delmål – VI VIL
Grønn og urban	<ul style="list-style-type: none"> • bygge ut i vedtatte utbyggingsretninger og skape bysamfunn i Sandvika og på Fornebu • at kultur og næring skal være en sentral kraft i by- og stedsutviklingen • sikre gjennomgående blågrønne strukturer i hele kommunen • sikre at kommunens rike naturmangfold blir tatt vare på i kommuneplaner, områdeplaner, reguleringsplaner og byggesaker
Samferdsel	<ul style="list-style-type: none"> • at økt persontransport skal dekkes med kollektivreiser, gange og sykkelbruk
Klima og miljø	<ul style="list-style-type: none"> • utvikle og iverksette miljøvennlige løsninger for å bli klimanøytral før 2050 • forebygge skader som følge av klimaendringer ved å stille miljøkrav i arealplanleggingen
Mangfold og aktivitet	<ul style="list-style-type: none"> • sikre arealer til kultur, idrett og friluftsliv i arealplanlegging og forvaltning • utvikle og tilrettelegge for et mangfoldig og godt kultur-, idretts- og fritidstilbud gjennom medvirkning og samskaping • legge til rette for innovativ og smart sambruk og merbruk av kommunale bygg/anlegg

Nedenfor utdypes det hvordan sektorens hovedgrep og delmål kan bidra til å realisere kommunens langsiktige hovedmål.

Bærekraftige tjenester som gir innbyggerne mulighet for økt selvhjulpenhet, mestring og læring

Hovedmålet handler om å utforme lokalsamfunnene rundt innbyggernes liv. Bærekraftig byutvikling innebærer å legge til rette for varierte og mangfoldige bomiljøer. Dette kan bidra til godt naboskap som forebygger ensomhet og muliggjør frivillig innsats, og som igjen kan redusere behovet for kommunale tjenester.

Folkehelsen skal fremmes ved sikring og tilrettelegging av gode rekreasjonsområder der folk bor. En aktiv befolkning med muligheter for fysisk aktivitet og idrett er av grunnleggende betydning for folkehelsen, og det tilrettelegges for fortsatt målrettet satsing på dette.

Sektorens tjenester skal bidra til et bredt kulturtilbud og gi kommunens innbyggere mulighet for deltakelse, opplevelser, aktivitet og mestring. Kommunen skal tilrettelegge for aktivitet, frivillighet og samarbeid med organisasjoner, det private næringsliv og enkeltpersoner. Kultur er et viktig virkemiddel innen by- og stedsutvikling. Det må derfor legges til rette for gode arbeids- og utviklingsmuligheter for både frivillige, amatører og profesjonelle kunstnere. Drift av kulturscener, bibliotek og idrettsanlegg er grunnpilarene innen kommunens kulturtilbud. Tilskudd til kulturformål er et av de viktigste kulturpolitiske virkemidler i arbeidet for et aktivt, inkluderende og mangfoldig kulturliv.

Balansert samfunnsutvikling – mangfoldig, grønn og urban

Mangfold er et mangefasettert begrep som kan inkludere variasjon i boligtypologier, tjenestetilbud, natur, etnisitet, livsstil med mer. For Bærum kommune betyr mangfold et samfunn preget av variasjoner, ulikheter og et inkluderende fellesskap. For å skape gode lokalsamfunn krever dette gode møteplasser for deltakelse og opplevelse.

Bærum kommune skal bidra til de nasjonale målene for reduksjon i klimagassutslipp. Klima- og miljøhensyn legges derfor til grunn i areal- og transportplanleggingen. Vedtatt arealstrategi og forslag til arealdel vektlegger et arealeffektivt utbyggingsmønster hvor størstedelen av ny utbygging styres til et begrenset antall større tettsteder/knutepunkter og langs banetraseer. Fortetting i resten av kommunen begrenses.

Det er viktig å få på plass gode byutviklingsplaner for Sandvika, Fornebu og Bekkestua. Ved fortetting må kommunen ivareta overordnede blågrønne strukturer og viktige naturverdier, og sikre grønne korridorer og nye parker og lekearealer for befolkningen.

Bane og buss binder områdene sammen. Ny Fornebu-bane og forlengelse av eksisterende baner er viktige for å kunne tilby et miljøvennlig og attraktivt alternativ til bilkjøring. Ny ekspressykelvei og bussvei i E18-korridoren vil bedre tilgjengeligheten til Oslo, og utbygging av et lokalt gang- og sykkelnett vil fremme sykkel og gange i Bærum. Kommunen har ikke direkte ansvar for kollektivtilbudet, men vil innta en aktiv pådriverrolle overfor Ruter og andre aktører for å bedre kollektivtilbudet «på tvers», slik at det skal bli lettere å reise kollektivt også internt i kommunen.

God tilgjengelighet til kollektivknutepunkter for gående og syklende og sømløse overganger mellom ulike kollektivtilbud er viktige faktorer i et attraktivt kollektivsystem. Økt utbygging av gang- og sykkelveier, sikker sykkelparkering og tilrettelegging for innfartsparkering ved metro- og jernbanestasjoner er tiltak for å redusere personbiltrafikken.

En konkretisering av mål og virkemidler for å bli en klimaklok kommune vil fremkomme i arbeidet med *Klimastrategi 2030*.

En innovativ og endringsdyktig organisasjon med gjennomføringskraft

Bærum kommune må evne å benytte ny kunnskap når tjenester til befolkningen utvikles, og gjøre det som trengs for å gjennomføre endringer. En innovativ og endringsdyktig organisasjon er et mål i seg selv, men også et virkemiddel til å utvikle nye, bedre og mer effektive løsninger. Dette innebærer blant annet satsing for å sikre digitalt førstevalg for innbyggere og næringsliv i Bærum kommune og innovativ sambruk av bibliotek og skoler med bruk av ny teknologi. Den digitale løsningen *Meld en feil* gir kommunen beskjed om feil og forbedringsmuligheter på en effektiv måte og skal utvides til nye områder, blant annet innenfor park og idrett.

Kommunens samarbeid med næringslivet gjennom *Smart City Bærum* skal fortsatt bidra til å utvikle nye og bedre løsninger for bedrifter og innbyggere. Etablering av ny bysykkelordning på Fornebu er et godt eksempel på en forbedring av transporttilbudet som bidrar til en mer klimaklok kommune.

En aktivitetsøkning innen kultur-, idretts- og fritidsfeltet som følge av befolkningsvekst kan et stykke på vei møtes ved å utnytte eksisterende infrastruktur på en mer effektiv måte. Det bør legges til rette for innovativ og smart sambruk/merbruk i kommunale bygg og anlegg til kultur- og idrettsformål i lokalsamfunnene, der også selvbetjeningsløsninger videreutvikles i kombinasjon med tilgjengelig teknologi. Hensyn til fremtidige trender innen selvorganisert aktivitet/idrett bør også ivaretas der det er mulig.

Dialog og medvirkning for bedre løsninger

Medvirkning og involvering kjennetegner en åpen og samhandlende kommune. Bærums innbyggere, organisasjoner og næringsliv skal ha muligheten til å bidra med lokalkunnskap, innspill og ideer og kunne påvirke pågående planprosesser. Involvering kan bidra til nye løsninger og avklare forventninger til fremtidig tjenesteyting. Medvirkning bør fungere som en berikelse og et supplement til det representative demokratiet.

Utvikling av gode kultur-, idretts- og fritidstilbud fordrer samarbeid med mange aktører. Økt samskaping av fremtidens tjenester vil innebære at kommunen får en større tilretteleggerrolle i utviklingen av tilbudet på disse områdene, mens eksterne aktører i større grad får ansvar for gjennomføring og deler av finansieringen.

6.2 Kultur og fritid

Kultur og fritid omfatter åtte resultatområder – 231 aktivitetstilbud barn og unge, 370 bibliotek, 375 museer, 377 kunstformidling, 380 idrett og tilskudd til idrettsanlegg, 381 kommunale idrettsbygg/anlegg, 385 andre kulturaktiviteter og 386 kommunale kulturbygg.

6.2.1 Innledning

Kultur og fritid består av tjenestedene Kultur og samarbeid, Ungdom og fritid (omtales under sektor barn og unge), Bærum bibliotek, Bærum kulturhus og Natur og idrett. Mål forankret i kulturmeldingen, kulturanleggsplanen, bibliotekmeldingen, frivillighetsmeldingen og temaplan for fysisk aktivitet, idrett og friluftsliv er førende for området.

Områdets tjenester skal gi innbyggerne mulighet for deltakelse, opplevelse, aktivitet og mestring. Kommunen skal tilrettelegge for aktivitet og frivillighet og samarbeid med organisasjoner, det private næringsliv og enkeltpersoner.

Deler av natur- og idrettsforvaltningen ligger under Kultur og fritid, dette gjelder blant annet idrett og tilskudd til idrettsanlegg og drift av badene. Det er god drift på idrettsbanene, og badene i Bærum er attraktive med godt besøk.

6.2.2 Status

Nøkkeltall ASSS – tjenesteprofil

Sammenligning med kommunene i ASSS viser at:

- Netto driftsutgifter til idrett per innbygger er lavere enn gjennomsnittet i ASSS.
- Netto driftsutgifter til idrettsbygg per innbygger er blant de høyeste i ASSS, noe som dels har sammenheng med at Bærum kommune har flere kvadratmeter idrettsbygg per innbygger enn snittet – i tillegg er det knyttet usikkerhet til om alle kommunene fører regnskapet entydig i henhold til KOSTRA-prinsippene.
- Indikatorene for kultur er lavere i Bærum enn snittet, bortsett fra netto driftsutgifter til bibliotek. Det er kostnadskreven i Bærum å drifte fem filialer, men tilgjengelighet for innbyggerne er en politisk satsing.

En nærmere analyse av KOSTRA og nøkkeltall ASSS finnes i *Virksomhetsanalyse for sektor miljø, idrett og kultur* som ble behandlet i hovedutvalg MIK våren 2017 (møte 6.4.17, sak 028/17).

6.2.3 Viktige innsatser og endringer av ressursbruken/utviklingstiltak

Urbanisering – kulturelt mangfold, identitet og aktivitet

Gode møteplasser og arenaer for deltakelse og opplevelser bidrar til kulturelt mangfold og aktivitet. Kommunen har et særlig ansvar for å sikre dette. Mangfold handler om varierte kulturuttrykk som har bredde og er inkluderende og utfordrende. Kulturelt mangfold og aktivitet skaper tilhørighet, er identitetsdannende og er et viktig bidrag i byutviklingen av Sandvika og Bærum forøvrig.

Kultur er en viktig faktor i attraktive byer og steder. Folk søker kulturopplevelser i nærområdet, og kulturnæringene er ofte attraktive arbeidsplasser for unge og kreative mennesker. Det er viktig å være bevisst på mulig samspill mellom byrom og kulturlivet. Byrommene representerer et mangfold av scener der byens liv «finner sted», fra promenadestrøk hvor en kan «se og bli sett», via mer intime byrom der spontane kulturuttrykk overraskende kan dukke opp, til de formelle kulturarenaer der det organiserte kulturlivet utspilles. Det er folk som skaper steder, derfor spiller kulturen en stor rolle for stedlig identitet. Rådmannen har i tråd med vedtak i kommunestyret 31.5.2017, sak 057/17, påbegynt et arbeid med å se på kultur som motor for i en helhetlig utvikling og profilering av Sandvika.

De utfordringene kommunen og samfunnet står overfor i årene fremover, krever satsing på frivillighet, sosialt entreprenørskap og innbyggerdeltakelse i tjenesteyting og formidling. Dette er også omtalt under Helse og sosial, og er en oppfølging av frivillighetsmeldingen (2012).

Det strategiske arbeidet med frivillighet ble styrket i forrige handlingsprogram, og plassering og organisering av frivillighetsarbeidet ble lagt inn under Kultur.

Utvikle en ordening for kunst i offentlige inne- og uterom

Flest mulig bør få oppleve kunst av høy kvalitet i offentlige inne- og uterom. Det er i dag ingen vedtatt praksis for avsetning til kunstinnkjøp ved nybygg og rehabilitering. Kunst i kommunale bygg og på offentlige plasser kan automatisk sikres gjennom avsetning av midler over byggeprosjektet, tilsvarende statens ordning. Dette vil tilrettelegge for mer integrert kunstnerisk utsmykking i offentlige bygninger og byrom. Det er utformet en skisse på en modell, i samarbeid med Eiendom, som det vil arbeides videre med.

Innovativt sambruk

En aktivitetsøkning innen kultur- og fritidsfeltet som følge av befolkningsveksten, kan et stykke på vei møtes ved å utnytte eksisterende infrastruktur på en mer effektiv måte. Skoler kan stilles til rådighet for økt kulturproduksjon og gi rom for økt aktivitet i lokalsamfunnet, i tillegg til å være arenaer for idrett og fritidsaktivitet (flerbrukshaller, fotballflater, nærmiljøanlegg). Det vil ved enkelte skoler kreve at lokalene tilpasses sambruk og flerbruk. Det må allerede i planleggingen av nybygg og rehabilitering legges til rette for sambruk. For alle nylig vedtatte skoler er dette ivaretatt (Levre, Bekkestua og Oksenøya).

Fleksible anleggsplaner som tilpasses løpende behov

Natur og idrett og Kultur og fritid har anleggsplaner som vedtas i handlingsprogrammet. I anleggsplanene besluttes prioriterte tiltak i samarbeid med brukerorganisasjonene (idretts- og kulturråd). Et slikt samarbeid kan videreutvikles og medføre nye former for samskaping med mål om å utnytte tilgjengelige ressurser enda bedre. Samskaping kan blant annet handle om at kommunen får en større tilretteleggerrolle i utvikling av kultur-, idretts- og fritidstilbud, mens eksterne aktører i større grad får ansvar for gjennomføring og finansieringen.

Utvikle driften av Bærum idrettspark

Bærum idrettspark har blitt kommunes «storstue» hva gjelder idrett. Det er over 20 idretter som kan utøves her. Idrettsparken videreutvikles med nye og mer varierte tilbud i tråd med nye behov og trender i befolkningen, og finansieres med midler fra anleggsplanen. Dette gjelder blant annet parkour-anlegg i 2017. Det planlegges å utvide Bærum idrettspark med et svømmeanlegg som skal inneholde et 50 meters treningsbasseng med hev-senk-bunn, og et 12,5 meters undervisnings- og terapibasseng, også med hev-senk bunn. Svømmeanlegget vil imøtekomme skolens krav om mer plass til svømmeundervisning, samt gi svømmeidretten i Bærum et løft. Bærums befolkning vil også kunne benytte seg av tilbudet. Arbeidet med planlegging av svømmeanlegget er igangsatt innenfor disponibel ramme, midler til gjennomføring er innarbeidet i Rådmannens nye forslag til investeringer i handlingsprogramperioden, se kapittel 8. Se nærmere omtale i Hovedutvalg for miljø, idrett og kulturs sak 75/17, behandlet 14.9.2017. Rådmannen vil komme tilbake til driftsutgifter for svømmehallen i neste handlingsprogram, driftsunderskuddet forventes å ligge på 8–9 millioner kroner årlig.

I forbindelse med konseptutvikling for Nadderud stadion er det vedtatt at friidrettsanlegget på Nadderud stadion skal rives, og at det skal bygges nytt anlegg i Bærum idrettspark. Dette vil gjøre det mulig å legge kunstgress på hovedbanen for fotball på Nadderud, og med det øke aktiviteten. Vi vil med dette tiltaket unngå brukerutfordringer, ved at friidrett og fotball ikke lenger må dele på brukstiden. I tillegg gir det bedre tilgjengelighet for alle, som også inkluderer skoler og egenorganiserte. Arbeidet med planlegging av nytt friidrettsanlegg er igangsatt i dialog med aktuelle brukergrupper.

Se kapittel 8 *Investeringer* for nærmere omtale av prosjektene.

6.2.4 Endringer drift

6.2.4.1 Nye og endrede merbehov

Nr.	Innsparinger/mindrebehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
1	Kultursatsing i by- og stedsutviklingen		0,2	0,2	0,2	0,2
2	Styrking av Bærum kulturhus	10,5	0,7	0,7	0,7	0,7
3	Tilretteleggingsmidler kultur og samarbeid		0,3	0,3	0,3	0,3
4	Tilskudd til idrettshall Eikeli videregående skole		16,1	16,1		
5	Driftsmidler idrettshall Eikeli videregående skole			0,9	0,9	0,9
Sum nye og endrede merbehov HP 2018–2021			17,3	18,2	2,1	2,1
<i>Andre tidligere vedtatte merbehov</i>			1,5			
SUM merbehov			161,1	18,8	18,2	2,1
Endring i % av budsjetttrammen			11,7 %	11,3 %	1,3 %	1,3 %

1. Kultur i by- og stedsutviklingen

Kultur skal være en sentral kraft i by- og stedsutviklingen og styrkes med 0,2 millioner kroner for å imøtekomme ambisjoner og igangsette et systematisk arbeid med kultur- og byprofil i spennet plan–kultur–næring. Planlegging, samordning og profilbygging i regional sammenheng er sentralt for å videreutvikle kulturbyen Sandvika.

2. Styrking av Bærum kulturhus

Bærum kulturhus styrkes med ambisjon å være et ledende kulturhus i landet, samt kunne påta seg oppgaver innen regionen, nasjonalt og internasjonalt. Aktiviteten er økt betydelig de siste årene, og nye oppgaver er kommet til: Den *kulturelle skolesekken*, regionalt kompetansesenter for dans, turnearbeid og Underhuset.

Bærum kulturhus har gjennomført omorganiseringer og effektiviseringstiltak med innsparinger som resultat. Det samlede arbeidsvolumet og aktivitetsnivået er imidlertid blitt så stort at en styrking er nødvendig.

3. Tilretteleggingsmidler kultur og samarbeid

Festivaler og arrangementer er med på å gjøre Sandvika og resten av Bærum til et attraktivt sted både for beboere og besøkende. Både store og små arrangement gir unike opplevelser innen kunst, kultur og idrett.

Kultur og samarbeid styrkes som et ressurskontor for arrangementer i Bærum, spesielt i Sandvika og på Fornebu. Innsatsen bør særlig rettes mot det frivillige kulturlivet og uetablerte arrangører og bidra til bredde og mangfold i kulturtilbudene.

4. Tilskudd til idrettshall ved Eikeli videregående skole

Akershus fylkeskommune utvider Eikeli videregående skole med blant annet ny fleridrettshall. Bærum kommune bidrar til finansiering av hallen, mot rettigheter til bruk. Dette sikrer bedre dekning for fleridrettshaller i et område med underdekning. Ved sambruk av idrettshaller med skolene blir utgiftene lavere for begge parter, og kapasiteten utnyttes. Støtten fra Bærum kommune gis som et driftstilskudd. Rammen for dette tilskuddet har tidligere vært beregnet til 20 mill., men er økt til 32,2 mill. Årsaken til økningen er blant annet endringer i planforutsetningen, som gir økte byggekostnader til idrettshallen.

5. Driftsmidler idrettshall Eikeli videregående skole

Kommunens andel av brukstid i fleridrettshallen ved Eikeli videregående skole er satt til 60 prosent av tilgjengelig tid, og kommunen yter et tilskudd til drift og vedlikehold av hallen i forhold til dette. Det er idrettslagene som vil disponere halltiden.

6.2.4.2 Nye og endrede innsparinger

Det foreslås ingen nye og endrede innsparinger. Tabellen under viser andre tidligere vedtatte innsparinger og mindrebehov.

Nr.	Innsparinger/mindrebehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
Sum nye og endrede innsparinger/mindrebehov HP 2018-2021						
<i>Andre tidligere vedtatte innsparinger/mindrebehov</i>			-0,2	-1,0	-1,6	-1,6
SUM innsparinger/mindrebehov		161,1	-0,2	-1,0	-1,6	-1,6
Endring i % av budsjettammen			0,1 %	0,6 %	1,0 %	1,0 %

6.2.4.3 Priser og gebyrer

Sesongkort for barn og voksne på Bærum idrettspark/friidrettshall er samlet korrigert med prisvekst, men hele prisveksten er lagt på sesongkort for voksne over 18 år. Dette er gjort for å skjerme barn og unge. Rådmannen mener at en prisøkning på 100 kroner på sesongkort for voksne er akseptabelt. Voksenkort vil da koste 2 400 kroner. Prisen for kort for barn og ungdom forblir på 1 050 kroner.

6.2.5 Økonomiske driftsrammer for programområde 52 Kultur og fritid

Mill. kr		Budsjett-ramme	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Vedtatt budsjett 2017 etter ØMI 2017	Netto		182,0	182,0	182,0	182,0
Prisvekst			1,9	1,8	1,8	1,8
Korrigert pensjon			0,0	0,0	0,0	0,0
Tekniske endringer			-0,9	-0,7	-0,6	-0,6
Husleie og driftsutgifter lokaler			5,2	5,2	5,2	6,9
Netto FDV-utgifter – kultur og fritid			1,4	1,4	1,4	3,1
Lokaler bibliotek i Skattens hus			3,8	3,8	3,8	3,8
Omstillingstiltak og aktivitetsendring			18,8	17,3	0,5	0,5
Kultursatsing i by- og stedsutviklingen			0,2	0,2	0,2	0,2
Styrking av Bærum kulturhus		10,5	0,7	0,7	0,7	0,7
Tilretteleggingsmidler kultur og samarbeid			0,3	0,3	0,3	0,3
<i>Effektivisering og brukerbetaling fritidssentre (Barne- og ungdomstjenesten)</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-0,3	-0,5	-0,5	-0,5
Styrke områdesatsingen på Fornebu (Barne- og ungdomstjenesten)		20,8	0,5	0,5	0,5	0,5
Driftsmidler idrettshall Eikeli videregående skole (Tekniske tjenester)				0,9	0,9	0,9
Tilskudd til idrettshall på Eikeli videregående skole (Tekniske tjenester)			16,1	16,1		
<i>Videreutvikling organisatorisk og ressursmessig (Tekniske tjenester)</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-0,2	-0,4	-0,4	-0,4
<i>Økt brukerbetaling Bærum idrettspark (Tekniske tjenester)</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>			-0,5	-1,2	-1,2
<i>Økt tilskudd til vedlikehold av idrettslagseide anlegg – KST-vedtak (Tekniske tjenester)</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		1,5			
Sum endringer			25,0	23,6	6,9	8,6
Ny ramme HP 2018–2021	Netto		206,9	205,5	188,9	190,6

¹⁾ inkluderer også endringer ift. FDVU

6.3 Kirke og andre religiøse formål

Programområdet omfatter tre resultatområder – 390 Den norske kirke, 392 andre religiøse formål og 393 kirkegårder, gravlunder, krematorier.

6.3.1 Innledning

Formålet er å administrere kommunens forpliktelser overfor Den norske kirke og andre tros- og livssynssamfunn, samt forvaltning og drift av gravplasser og gravlunder og krematoriet på Haslum. Rådmannens hovedforslag er solid og effektiv drift.

6.3.2 Status

Nøkkeltall ASSS – tjenesteprofil

- Netto driftsutgifter til Den norske kirke per innbygger er høyere i Bærum enn snittet i ASSS, men lavere enn høyeste verdi.
- I Bærum er drift og forvaltning av gravplasser og krematorier flyttet fra Bærum kirkelige fellesråd til kommunen, med hjemmel i § 23 i gravferdsloven. Det er kun fire andre kommuner dette gjelder for. Disse er små og ikke en del av ASSS. Det finnes derfor ikke gode nøkkeltall for sammenligning med andre kommuner.
- Netto driftsutgifter til andre religiøse formål er lavere i Bærum enn snittet.
- Antall medlemmer i Den norske kirke er lik snittet.
- Antall medlemmer i andre tros- og livssynssamfunn er lavere i Bærum enn snittet.

En analyse av KOSTRA og nøkkeltall ASSS finnes i *Virksomhetsanalyse for sektor miljø, idrett og kultur* som ble behandlet i Hovedutvalg for miljø, idrett og kultur våren 2017 (møte 6.4.17, sak 28/17).

6.3.3 Viktige innsatser og endringer av ressursbruken/utviklingstiltak

Tjenesteytingsavtale med Kirkelig fellesråd

Revidert tjenesteytingsavtale er under arbeid og følges videre opp. Tjenesteytingsavtalen omfatter investeringer innenfor kommunens ansvar etter loven, disposisjonsavtale for valglokaler ved kirkelige valg og vaktmestertjenester ved kirker og menighetsbygg.

Gravplassene

En voksende og aldrende befolkning medfører økt behov for gravplasser i kommunen. Dette medfører også et større vedlikeholdsbehov. Kommunen oppfyller kravet om ledige graver i et antall tilsvarende tre prosent av befolkningen. Det er utarbeidet en gravplassanalyse som beskriver behovet frem til 2030. Behovet for graver sikres ved ny gravplass/gravlund på Fornebu og ny gravplass ved Dælimosen. Gravplass ved Dælimosen er tatt inn i kommuneplanens arealdel.

6.3.4 Endringer drift

Kirkens prioriterte saker er innarbeidet i driftsbudsjettet, som ikke medfører endringer i årets handlingsprogram. Tabellene under viser andre tidligere vedtatte mer- og mindrebehov.

Andre tidligere vedtatte merbehov:

Nr.	Merbehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
Sum nye og endrede merbehov HP 2018–2021						
	<i>Andre tidligere vedtatte merbehov</i>			1,5	2,0	2,0
	SUM merbehov	76,0		1,5	2,0	2,0
	Endring i % av budsjetttrammen			2,0 %	2,6 %	2,6 %

Andre tidligere vedtatte mindrebehov:

Nr.	Innsparinger/mindrebehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
Sum nye og endrede innsparinger/mindrebehov HP 2018–2021						
	<i>Andre tidligere vedtatte innsparinger/mindrebehov</i>		-0,3	-0,8	-0,8	-0,8
	SUM innsparinger/mindrebehov	76,0	-0,3	-0,8	-0,8	-0,8
	Endring i % av budsjetttrammen		0,3 %	1,0 %	1,0 %	1,0 %

6.3.4.1 Prisendringer

Rådmannen foreslår følgende endringer i prisene:

Inskripsjon på navneplater per navn

Kommunenes gebyr har ikke dekket faktiske utgifter. Prissetting på navneplate er forenklet, slik at det bare er én pris for navneplate i 20 år, enten den er enkel eller dobbel. Kostnadene til inskripsjon er alene 700 kroner. I tillegg kommer fakturering, forsendelse og montering. For å oppfylle selvkost foreslås det at prisen økes fra 775 kroner til 1 570 kroner.

Gravstell – stell, luking, vanning mai/juni–september

Kommunens gebyr til gravstell har ikke dekket faktiske utgifter. For å oppfylle selvkost foreslås det at prisen øker fra 775 kroner til 800 kroner.

Sommerblomster

Tidligere hadde kommunen et tilbud om gravstell inklusiv planting av blomster. Gebyr har ikke dekket faktiske utgifter til sommerblomster, og det anbefales av sommerblomster blir priset særskilt. Det er utarbeidet et tilbud for sommerblomster hvor prisen foreslås til 325 kroner.

Felles gravminne

Engangsavgift ved første gravlegging med varighet 20 år inkluderer leie, gravstell og sommerblomster. For å oppfylle selvkost foreslås det å øke prisene fra 19 270 kroner til 22 500 kroner.

Tilrettelagt kistegrav fra andre kommuner

Det foreslås å gi et tilbud om kistegrav for avdøde fra andre kommuner som ikke har dette tilbudet, jamfør § 6 i gravferdsloven. Prisen for tilbudet foreslås satt til 20 000 kroner.

Det vises for øvrig til *Liste over priser 2018*, som vedlegg til Rådmannens forslag til handlingsprogrammet for 2018–2021.

6.3.5 Økonomiske driftsrammer for programområde 53 Kirke og andre religiøse formål

Mill. kr		Budsjett-ramme	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Vedtatt budsjett 2017 etter ØMI 2017	Netto		76,0	76,0	76,0	76,0
Prisvekst			1,3	1,3	1,3	1,3
Tekniske endringer			0,0	0,0	0,0	0,0
Omstillingstiltak og aktivitetsendring			-0,3	0,8	1,3	1,3
<i>Tilskudd til andre trossamfunn</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-0,25	-0,25	-0,25	-0,25
<i>Vedlikehold av orgel i Jar kirke, Høvik kirke, Snarøya kirke og Tanum kirke – KST-vedtak</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>			-0,5	-0,5	-0,5
<i>Økt driftsbudsjett knyttet til ny gravlund på Fornebu (Tekniske tjenester)</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>			1,5	2,0	2,0
Sum endringer			1,0	2,1	2,6	2,6
Ny ramme HP 2018–2021	Netto		77,1	78,1	78,6	78,6

6.4 Fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø

Programområdet omfatter ti resultatområder – 301 plansaksbehandling, 303 kart og oppmåling, 304 bygge- og delesaksbehandling, 305 eierseksjonering, 320 kommunal næringsvirksomhet, 325 tilrettelegging og bistand for næringslivet, 329 landbruksforvaltning og landbruksbasert næringsutvikling, 335 rekreasjon i tettsted, 360 naturforvaltning og friluftsliv og 365 kulturminnevern.

6.4.1 Innledning

Plan- og byggesaksbehandlingen skal bidra til å sikre en god og ønsket samfunnsutvikling. Utviklingen skal være bærekraftig. Den skal ta hensyn til vern av natur- og kulturverdier, gode bo- og oppvekstmiljøer, estetikk og tilrettelegging for bolig- og næringsutvikling samt klimavennlige transportløsninger.

Natur-, landbruks- og kulturminneverdiene skal forvaltes slik at dagens og kommende bæringer kan leve i en kommune rik på opplevelser.

Miljø- og klimautfordringene krever betydelige omstillinger i næringsliv, infrastruktur og økonomiske virkemidler. For å nå de internasjonale og nasjonale klimamålene og arbeidet mot *det grønne skiftet*, ønsker kommunen å mobilisere alle deler av bærumssamfunnet gjennom arbeidet *Klimaklok kommune*.

6.4.2 Status

Nøkkeltall ASSS – tjenesteprofil

Sammenligning med kommunene i ASSS viser at:

- Brutto utgifter per innbygger til fysisk planlegging (eksklusiv bygge- og delesaksbehandling og natur, friluftsliv og rekreasjon) er tilnærmet – men noe under – gjennomsnittet i ASSS.
- Totale gebyrinntekter for bygge- og delesaksbehandling per førstegangsvedtak er høyere enn gjennomsnittet i ASSS. Samtidig er brutto utgifter til bygge- og delesaksbehandling i Bærum lavere enn gjennomsnittet i ASSS.
- Kommunens gebyrer for oppføring av eneboliger og private forslag til reguleringsplaner er høyest i ASSS.

En nærmere analyse av KOSTRA og nøkkeltall ASSS finnes i *Virksomhetsanalyse for sektor miljø, idrett og kultur* som ble behandlet i Hovedutvalg miljø, idrett og kultur våren 2017 (møte 6.4.17, sak 28/17).

6.4.3 Viktige innsatser og endringer av ressursbruken/utviklingstiltak

Planberedskap og by- og stedsutvikling

- Oppfølging av kommuneplanens arealdel (ferdigstilles høst 2017)
  - Videreføre fortetting i knutepunkt og prioriterte områder, og bidra til at veksten i persontransporten tas med kollektivtransport, sykkel og gange.
  - Følge opp utbyggingsrekkefølgen i arealstrategien og bidra til å samordne etablering av sosial infrastruktur med tidspunkt for boligutbygging.
  - Sikre friområder og utvikle en sammenhengende, allment tilgjengelig blågrønn struktur i strandsonen og i byggesonen mellom marka og fjorden.
- Sandvika – regionsenter, kommunesenter og lokalsenter
  - Byens rolle som regionby i hovedstadsregionen videreutvikles.
  - Plan- og utviklingsprosjektene i Sandvika sees i sammenheng. Flerfunksjonalitet skal prege byens tilbud, og mulige sambrukseffekter av samlokalisering av funksjoner vurderes. Det må avsettes arealer til både næring/kontor og bolig. Byrommene skal utgjøre en tydelig struktur som sammen med kulturtilbud og stedlige kvaliteter og identitet utgjør en ramme for utvikling av byen.
  - Etter ferdigstillelse av områderegulering for Sandvika øst, fortsetter samarbeidet med grunneierne om utvikling av urbane omgivelser med høy kvalitet.
  - Potensialet for å utvikle Sandvika som elvens og broenes by og som fjordby utløses.
- Kommunen skal fortsette samarbeidet med utbyggere om tilrettelegging for mest mulig utslippsfrie liv og sikre framdrift i arbeidet med ny Fornebu-bane.
- Utarbeide områdeplaner for prioriterte sentre som Bekkestua og Stabekk, samt utvikle en sammenhengende Lysaker-by på tvers av bygrensen.

- Fremdrift og planavklaring i store samferdselsprosjekter som E18. Hensynet til by- og stedsutvikling ved Høvik og Sandvika ivaretas når E18 legges i tunell.
- Sykkelstrategi og mobilitetsplan følges opp gjennom konkrete tiltak.

Ivareta kvalitet i by- og stedsutviklingen

Stort trykk i by- og stedsutvikling krever stor oppmerksomhet på kvalitet i byrom, private utearealer og arkitektur. Miljøambisjoner i nye byggeforskrifter (TEK17) må følges opp. Rammeverket og prosedyrer for å sikre arkitektur- og miljøkvaliteter må gjennomgås og eventuelt videreutvikles. Det må vurderes incitamentordninger som kan fremme energisparing/-effektivisering og ambisiøse miljøløsninger, som overgår forskriftskravene.

Involvering og dialog

Evne til å involvere og kommunisere helhetlig og brukerorientert med innbyggere og andre interessenter videreutvikles. Tradisjonelle metoder kan suppleres gjennom bruk av digitale verktøy og kommunikasjonsformer som stimulerer til åpen debatt om by- og stedsutvikling. Kompleks byutvikling stiller høye krav til samarbeid, både offentlige aktører imellom, og mellom kommunen og utbyggere.

Klimaklok kommune

- Kommunen ønsker å være en pådriver for å bevege hele bærumsamfunnet i mer klima- og miljøvennlig retning. For å nå de internasjonale og nasjonale klimamålene og arbeidet mot *det grønne skiftet* er det viktig å mobilisere alle deler av bærumsamfunnet: enkeltpersoner, barn og unge særskilt, næringsliv, organisasjoner, folkevalgte og kommunens virksomhet. Rådmannen har lagt frem forslag til *klimastrategi 2030*, som er omtalt særskilt i kapittel 3. Anbefalingene fra klimapanelet følges opp gjennom medvirkning og involvering.
- Det skal legges til rette for en bærekraftig utvikling basert på reduserte utslipp, redusert energiforbruk og mer klimanøytrale løsninger. Det må gjennomføres tiltak som medfører reduserte utslipp fra transportsektoren og redusert energiforbruk både i nye og eksisterende boliger, næringsbygg og kommunale bygg.
- Vannområde-samarbeidet Indre Oslofjord Vest videreføres. Dette er et samarbeid mellom kommunene vest for Oslo og inngår i Norges forpliktelser overfor EUs vanddirektiv. Bærum er vertskommune for vannområdet.
- I handlingsprogrammet for 2017–2021 ble det bevilget totalt 23 millioner kroner til miljø- og klimatiltak (klimafond). Tiltak for 2017 tilsvarende 4 mill. ble vedtatt av Hovedutvalg miljø, idrett og kultur i februar 2017, jamfør sak 012/17.

Rekreasjon i nærhet av der folk bor

- Nye Kadettangen ferdigstilles til badesesongen 2018. Området vil gi bade- og rekreasjonsmuligheter, ny festplass for arrangementer og nytt toalettbygg.
- Gjønnsparken vil bli opparbeidet i 2018 innenfor vedtatt ramme. Den bidrar til at det skapes en ny møteplass for innbyggerne i Bekkestua-området, og gir mer tilgjengelige friluftsområder for de som bor der.
- Uteområdet på Sjøholmen har mange brukere: turgåere, elever som får undervisning ved Sjøholmen maritime senter, barnehagebarn og elever ved Sandviksbukta skole. Området er på drøyt 50 dekar og ligger nær og innen gang- og sykkelavstand fra Sandvika. Hovedbygningen gjennomgår i 2017–2018 omfattende rehabilitering, og vil i 2018 åpne i ny drakt og med et nytt og utadrettet tilbud til Bærums innbyggere, blant annet med kafé og barnekunstsenter. Den omfattende bruken er bakgrunnen for at det er satt i gang arbeid med en helhetlig plan for uteområdet.
- Det jobbes med regulering av turveien Sopolimkroken–Fransekleiva.
- Ved stor bruk av rekreasjonsområdene vil nedgravde søppelcontainere gi mindre søppel på avveie. Slike containere har stor kapasitet, og risikoen for overfylte søppelkasser, spesielt i helgene, reduseres. De ansatte bruker mindre tid på plukking og tømming av søppel.
- Det er inngått avtale om åpning av Dæhlibekken med Statens vegvesen. Det gjennomføres samtidig med utbyggingen av E16.
- Det er et mål å opparbeide to turveier hvert år og/eller parker i henhold til utarbeidet prioriteringsliste.

6.4.4 Endringer drift

6.4.4.1 Nye og endrede merbehov

Nr.	Merbehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021	
1	Digitalisering/profesjonalisering		0,15	0,15	0,15	0,15	
2	FutureBuilt		0,1	0,1	0,1	0,1	
3	Drift av Kadettangen og elvepromenaden			0,3	0,6	0,6	
4	Klimafond	4,0	4,0	6,0	3,0	3,0	
	– herav tidligere vedtatt		2,0	4,0	1,0	1,0	
	– endring foreslått i dette HP – piloter		2,0	2,0	2,0	2,0	
5	Tilskudd el-lading boligselskap		2,0	3,0	3,0	2,0	
Sum nye og endrede merbehov HP 2018–2021			6,3	9,6	6,9	5,9	
<i>Andre tidligere vedtatte merbehov</i>			<i>0,5</i>	<i>1,1</i>	<i>1,1</i>	<i>1,1</i>	
SUM merbehov			89,6	6,8	10,6	7,9	6,9
Endring i % av budsjettammen			7,6 %	11,8 %	8,8 %	7,7 %	

1. Digitalisering/profesjonalisering

Digitalisering er et virkemiddel for økt profesjonalisering, forenkling og effektivisering av tjenestetilbudet. Det foreslås innkjøp av en løsning som muliggjør printing av fysiske 3D-modeller over aktuelle områder i kommunen. Behovet for driftsmidler med 0,15 mill. gjelder materiell til printer. Bruk av 3D-modeller i viktige saker vil bedre grunnlag for dialog, involvering og beslutning.

2. FutureBuilt

FutureBuilt er et tiårig program som skal vise at det er mulig å utvikle klimanøytrale byområder og arkitektur med høy kvalitet. Målet er å realisere forbildeprosjekter med minimum 50 prosent reduserte klimagassutslipp fra transport, energibruk og materialbruk. FutureBuilt har forbildeprosjekter i Oslo, Bærum, Asker og Drammen og styres av et bredt partnerskap som inkluderer Bærum.

I Handlingsprogram 2013–2016 ble det bevilget 0,7 mill. for deltakelse i FutureBuilt. Bidraget har vært uendret siden 2013. Styret i FutureBuilt har anmodet om at kommunenes partnerskapsbidrag indeksreguleres. Bærums bidrag økes i 2018 fra 0,7 mill. til 0,8 mill. Det foreslås dermed å dekke merbehovet på 0,1 mill.

3. Drift av Kadettangen og elvepromenaden

Nye Kadettangen ferdigstilles til badesesongen 2018. Området vil gi nye bade- og rekreasjonsmuligheter. I tillegg arbeides det med en forlengelse av dagens elvepromenade. Forlengelsen skal bygges fra Rigmorbrygga til Kinoveibroa. Den delen som ligger rett utenfor Rådhuset, vil også fungere som dette byggets uteområde. Som et resultat av anleggets flotte beliggenhet langs elven, høye kvalitets- og utstyrsnivå, vil dette bli et av Bærums sentrale og mest brukte uterom. Det nye anlegget på Kadettangen og forlengelsen av elvepromenaden vil kreve regelmessig drift og vedlikehold. Økte midler til drift av nye Kadettangen ble vedtatt i forbindelse med handlingsprogrammet for 2017–2020. Denne bevilgningen vil bli sett i sammenheng med tidligere bevilgninger, og dekker utgifter både til drift av Kadettangen og til forlengelsen av elvepromenaden.

4. Klimafond

Klimafondet foreslås styrket for å kunne gjennomføre klimastrategiens handlingsplan. Det vises til en nærmere beskrivelse i egen omtale av *Klimaklok* i kapittel 3. Samlet innebærer forslaget 32 mill. til bruk over klimafondet i perioden 2018–2021.

5. Tilskudd til lading i boligsameier og borettslag

Tilskudd til lading i eksisterende boligselskaper ble igangsatt i 2017. Etter vedtak i Hovedutvalg for miljø, idrett og kultur 24.8.2017, sak 67/17, er det benyttet 2,4 millioner kroner av klimafondet til å utbetale tilskudd til om lag 2 600 ladepunkter i 2017. Det foreslås å videreføre ordningen som eget tilskudd, med til sammen 10 mill. i perioden 2018–2021. Det vises til egen omtale av *Klimaklok* i kapittel 3.

6.4.4.2 Nye og endrede innsparinger

Nr.	Innsparinger/mindrebehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
6	Planprosesser		-0,5	-2,0	-2,0	-2,0
	– herav tidligere vedtatt		-2,0	-2,0	-2,0	-2,0
	– endring foreslått i dette HP		1,5			
Sum nye og endrede innsparinger/mindrebehov HP 2018–2021			-0,5	-2,0	-2,0	-2,0
Andre tidligere vedtatte innsparinger/mindrebehov			-0,6	-1,1	-1,8	-1,8
SUM innsparinger/mindrebehov			89,6	-1,1	-3,1	-3,8
Endring i % av budsjetttrammen			1,2 %	3,5 %	4,2 %	4,2 %

6. Planprosesser

Bærum kommune tar aktive grep for å utvikle Sandvika som en attraktiv by. En helhetlig byutvikling må styrke naturgitte, historiske og bymessige kvaliteter, og utvikle byområder med særpreg og identitet. De siste årene har derfor området vært tilført ekstra ressurser for å håndtere disse viktige prosessene. Høsten 2017 igangsettes et program for utviklingen av sjøfronten i Sandvika fra Bjørnsvika til Sjøholmen (jmfør KST-sak 057/17, 31.5.17). Arbeidet vil gi viktige innspill til Vegvesenets reguleringsarbeid for E18 forbi Sandvika. Dialog og involvering vektlegges i prosessen. Disse viktige planprosessene gjør at ressursene i 2018 de nærmeste årene ikke kan tas ned slik som tidligere forutsatt. I Økonomimelding I 2017 ble budsjetttrammen for 2017 styrket med 2,0 millioner kroner til dette arbeidet. Rådmannen foreslår å bevilge 1,5 mill. i 2018, slik at budsjetttrammen reduseres med 0,5 mill. i forhold til budsjetttrammen for 2017.

6.4.4.3 Gebyr- og prisendringer

Rådmannen foreslår følgende endringer i gebyrene/prisene for 2018:

Bygge-, plan-, dele- og seksjoneringsgebyr

Gebyrer for bygge-, plan-, dele- og seksjoneringssaker og gebyrer knyttet til oppmålingstjenester fremgår av kommunens gebyrregulativ. Gebyrene skal ikke overstige kommunens nødvendige kostnader på sektoren. Dersom en søknad sendes inn elektronisk eller er uten feil, er basisgebyret lavere.

Basisgebyr	Søknad uten feil eller innsendt elektronisk	Øvrige søknader
Gebyr 2015	2 250	2 600
Gebyr 2016	2 400	2 800
Gebyr 2017	2 450	2 850
Gebyr 2018	2 500	2 900

Rådmannen foreslår at basisgebyret økes med 50 kroner både for søknader som sendes inn elektronisk eller er uten feil, og øvrige søknader. Økningen tilsvarer prisvekst. Et mer detaljert gebyrregulativ vil fremgå av prislisen for 2018 for kommunale tjenester.

Utleie av friområder

Prisen for utleie til riggområder har vært uendret siden 2015. Det foreslås å øke prisen med 3 kroner per kvadratmeter, fra 23 kroner per kvadratmeter til 26 kroner per kvadratmeter. Prisjusteringen tilsvarer forventet prisstigning basert på 2015-tall. Prisjusteringen utgjør en gjennomsnittlig prisvekst fra 2015 på 4,1 prosent.

Prisen for utleie av friområder til kommersiell virksomhet foreslås økt. Prisen per i dag avspeiler ikke verdien som går tapt for samfunnet ved at et friområde en periode er avstengt for allmennheten. Prisen er ikke fastsatt etter størrelsen på arealet som skal leies, og det må tas høyde for både store og små områder. Prisen skal dekke administrative utgifter knyttet til utleie av friområdene. Rådmannen foreslår å øke prisen fra 2 140 kroner til 5 000 kroner per dag.

Det foreslås å innføre en dagbot for overtredelse av frist for pålegg om fjerning av private installasjoner på kommunale friområder. Det er utfordringer ved at personer har tatt seg til rette på kommunale friområder, for eksempel ved utvidelse av private hager. Når kommunen sender brev med pålegg om å fjerne private installasjoner slik at arealene igjen får funksjon som friområde, er det fornuftig å kreve en dagbot dersom pålegget ikke er utført innen fristen. Rådmannen foreslår en dagbot på 500 kroner per dag.

Kjøring på kommunale skogsveier

Prisene for engangsgebyr for kjøring på kommunale skogsveier har vært uendret siden 2015, og foreslås justert. Prisjusteringen utgjør en gjennomsnittlig prisvekst fra 2015 på 2,7 prosent. Rådmannen foreslår en økning fra 120 kroner til 130 kroner per gang.

Felling av og/eller skade på trær

Det foreslås et eget gebyr for felling eller påføring av skade på gatetrær eller parktrær. For skade på trær som er plantet i regi av kommunen langs veier og i parker, settes erstatningssum etter å ha gjennomført en taksering av treet, eller ved å ta en minimumssum på 40 000 kroner. Summen vil dekke kjøp av nytt tre, planting, vanning og beskjæring, og endringen foreslås å gjelde fra 1.1.2018.

Fellingsavgifter

Det foreslås økt pris for leie av utstyr til fangst av levende vilt. Erfaringen tilsier at kommunen bruker mer ressurser til oppfølging og reparasjon enn leien gir i inntekter. Rådmannen foreslår en økning fra 1 000 kroner til 1 500 kroner.

6.4.5 Økonomiske driftsrammer for programområde 55 Fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø

Mill. kr		Budsjett-ramme	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Vedtatt budsjett 2017 etter ØMI 2017	Netto		89,6	89,6	89,6	89,6
Prisvekst			-0,5	-0,5	-0,6	-0,6
Korrigert pensjon			0,0	0,0	0,0	0,0
Tekniske endringer			-0,2	0,0	0,2	0,2
Byggesak – utgiftsendring			0,9	0,9	0,9	0,9
Byggesak – inntektsendring			4,0	4,0	4,0	4,0
Omstillingstiltak og aktivitetsendring			7,2	7,0	3,6	2,6
<i>Advokatsalær</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-0,1	-0,2	-0,2	-0,2
Digitalisering/profesjonalisering			0,15	0,15	0,15	0,15
Drift av Kadettangen og elvepromenaden				0,3	0,6	0,6
<i>Driftsmidler Gjønnesparken</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>			0,5	0,5	0,5
Future Built			0,1	0,1	0,1	0,1
Klimafond		4,0	4,0	6,0	3,0	3,0
– herav tidligere vedtatt	<i>Tidl. vedtatt</i>		2,0	4,0	1,0	1,0
– endring foreslått i dette HP – piloter			2,0	2,0	2,0	2,0
Prosjekt Klimaklok kommune			2,5	2,5	2,5	2,5
Planprosesser			-0,5	-2,0	-2,0	-2,0
– herav tidligere vedtatt	<i>Tidl. vedtatt</i>		-2,0	-2,0	-2,0	-2,0
– endring foreslått i dette HP			1,5			
Styrking midler byutvikling	<i>Tidl. vedtatt</i>		0,5	0,5	0,5	0,5
Tilskudd til Bærum Velforbund	<i>Tidl. vedtatt</i>		0,0	0,1	0,1	0,1
Tilskudd el-lading boligselskap			2,0	3,0	3,0	2,0
Tilskudd til miljøprosjekt Isielva og Lomma – KST-vedtak	<i>Tidl. vedtatt</i>		-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Videreutvikling organisatorisk og ressursmessig – Plan- og bygningstjenesten	<i>Tidl. vedtatt</i>	34,2	-0,3	-0,6	-1,1	-1,1
Vurdere og eventuelt iverksette kjøring av skiløyper i Dælivanns-området – KST-vedtak	<i>Tidl. vedtatt</i>		-0,05	-0,05	-0,05	-0,05
Økte ressurser til fysisk planlegging	<i>Tidl. vedtatt</i>				-0,2	-0,2
Årlig tilskudd til Bærum natur- og friluftsråd reduseres – KST-vedtak	<i>Tidl. vedtatt</i>			-0,1	-0,1	-0,1
Økt oppfølging av leiekontrakter for å sikre at inntekspotensialet utnyttes (Eiendom)	<i>Tidl. vedtatt</i>		-1,0	-3,0	-3,0	-3,0
Sum endringer			11,5	11,5	8,2	7,2
Ny ramme HP 2018–2021	Netto		101,1	101,1	97,8	96,8

6.5 Brann- og ulykkesvern

Programområdet omfatter to resultatområder – 338 forebygging brann og andre ulykker og 339 beredskap brann og andre ulykker.

6.5.1 Innledning

Brann- og ulykkesvern skal sikre brannberedskap og forebygge branner og andre ulykker. Oppgavene ivaretas av Asker og Bærum brannvesen interkommunale selskap (ABBV).

Det er utarbeidet en rapport, *Utredning av brannordning for nye Asker kommune*, som er et kunnskapsgrunnlag for å kunne ta stilling til brannordningen for nye Asker og Bærum. Utredningen skal omfatte en gjennomgang av følgende alternativer:

- fortsatt interkommunalt brannvesen mellom (nye) Asker og Bærum kommuner
- et sammenslått brannvesen Asker–Bærum–Oslo
- samarbeid Bærum–Oslo
- egne brannvesen for henholdsvis Asker og Bærum
- eventuelt andre alternativer

Utredningsarbeidet gjennomføres i nær dialog med eierkommunene Asker og Bærum. Eierkommunene vil forholde seg til de avtalemessige spørsmål som måtte oppstå som følge av kommunesammenslåingen. Denne utredningen vil komme til politisk behandling høsten 2017.

Rådmannens hovedforslag for 2018 og 2019 er å videreføre dagens tjeneste. Forslag for 2020 og 2021 vil bli korrigert i neste handlingsprogram.

6.5.2 Status

Nøkkeltall ASSS – tjenesteprofil

Sammenligning med kommunene i ASSS viser at:

- Bærums årsgebyr for feiing er blant de laveste i ASSS.
- Netto driftsutgifter, KOSTRA-tall for 2015, til brann- og ulykkesberedskap per innbygger er 3 prosent under snittet i ASSS.
- Netto driftsutgifter, KOSTRA-tall for 2016, til brann- og ulykkesberedskap per innbygger er 1,4 prosent over snittet i ASSS.

En nærmere analyse av KOSTRA og nøkkeltall ASSS finnes i *Virksomhetsanalyse for sektor miljø, idrett og kultur* som ble behandlet i Hovedutvalg miljø, idrett og kultur våren 2017 (møte 6.4.17, sak 28/17).

6.5.3 Viktige innsatser og endringer av ressursbruken /utviklingstiltak

Kvalitet og sikkerhet

Beredskapen for brann- og trafikkulykker holdes på et godt nivå. Dette krever infrastruktur (brannstasjoner, biler og utstyr) og vedlikehold som tilpasses geografi og størrelsen på befolkningen.

Ved passering av 170 000 innbyggere i Asker og Bærum ble det etablert brannstasjon på Fornebu. Denne fungerer godt, i henhold til vedtatte rammer og ambisjoner.

Kommunen har i 2017 anskaffet tomt for lokalisering av ny brannstasjon på Øverland, som erstatning for stasjonen på Bekkestua. Brannstasjonen på Fornebu beholdes som midlertidig brannstasjon frem mot år 2024 i henhold til langsiktig drifts- og investeringsplan (LDIP). Ny brannstasjon ved Øverland vil bli etablert i sammenheng med etablering av ny permanent stasjon på Fornebu.

6.5.4 Endringer drift

6.5.4.1 Nye og endrede merbehov og innsparinger

Det foreslås ingen nye og endrede merbehov eller innsparinger. Tabellen under viser andre tidligere vedtatte merbehov.

Nr.	Merbehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
Sum nye og endrede merbehov HP 2018–2021						
	<i>Andre tidligere vedtatte merbehov</i>		2,0	5,0	7,5	7,5
	SUM merbehov	79,5	2,0	5,0	7,5	7,5
	Endring i % av budsjetttrammen		2,5 %	6,3 %	9,4 %	9,4 %

Veksten i overføringene til ABBV har vært høyere enn gjennomsnittlig lønns- og prisvekst ved etableringen av den midlertidige stasjonen på Fornebu. KOSTRA-tall for 2016 viser at netto driftsutgifter per innbygger er 1,4 prosent over snittet i ASSS. Rådmannen vil ha fokus på kostnadsnivået til ABBV.

Det er lagt til grunn at ABBV tilføres kompensasjon for prisvekst som tidligere år.

Nye Asker vil bli etablert fra 2020, og budsjettet for ABBV i dette handlingsprogrammet gjelder til og med 2019. Det vil i løpet av høsten fremmes en politisk sak om Bærum kommunes fremtidige brannvesen.

6.5.4.2 Priser og gebyrer

Feiegebyr (kroner per år), feiing av ett pipeløp 6–9 tommer:

Gebyr eks. MVA	Piper	Maskinpipe og kanaler	Gassanlegg	Fyrverkeri
Gebyr 2015	200	100		
Gebyr 2016	210	105		
Gebyr 2017	210	105	152	2 500*
Gebyr 2018	220	110	152	2 500*

* Ved avslag er det halvt gebyr

Det foreslås at gebyret for piper, maskinpipe og kanaler økes med henholdsvis ti kroner og fem kroner, som gir en gjennomsnittlig prisvekst på cirka 2,3 prosent fra 2016.

Det er vedtatt en forskrift om gebyr for å dekke utgifter knyttet til behandling av søknader om tillatelse til handel med fyrverkeri og til gjennomføring av tilsyn av gassanlegg. Det foreslås ingen endring i gebyret for fyrverkeri for 2018. Ved eventuelt avslag belastes søker for halvt gebyr. Det foreslås heller ingen endring i gebyrsatsen for tilsyn av gassanlegg.

6.5.5 Økonomiske driftsrammer for programområde 62 Brann- og ulykkesvern

Mill. kr		Budsjett-ramme	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Vedtatt budsjett 2017 etter ØMI 2017	Netto		79,5	79,5	79,5	79,5
Prisvekst			1,8	2,0	2,0	2,0
Utgiftsendring – feiing			0,2	0,3	0,5	0,7
– herav tidligere vedtatt	<i>Tidl. vedtatt</i>		0,2	0,3	0,5	0,5
– endring foreslått i dette HP						0,2
Inntektsendring – feiing			-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
– herav tidligere vedtatt	<i>Tidl. vedtatt</i>		0,0	0,0	0,0	0,0
– endring foreslått i dette HP			-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Omstillingstiltak og aktivitetsendring			2,0	5,0	7,5	7,5
<i>Asker og Bærum brannvesen, overføringer</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		2,0	5,0	7,5	7,5
Sum endringer			3,7	7,0	9,7	9,9
Ny ramme HP 2018–2021	Netto		83,3	86,5	89,3	89,4

6.6 Samferdsel

Programområdet omfatter to resultatområder – 330 samferdselsbedrifter/transporttiltak og 332 kommunale veier.

6.6.1 Innledning

Programområdet har ansvar for parkering, trafiksikkerhet, fremkommelighet, forvaltning av det kommunale veinettet og kommunens havnedistrikt. Dette innebærer:

- drift og vedlikehold av kommunale veier, havner, parkeringsanlegg og torg
- gjennomføre trafiksikkerhets-, kollektiv- og miljøtiltak
- håndheve parkeringsforskriftene
- være kommunens vei- og trafikkfagetat for reguleringsplaner og byggesaker

6.6.2 Status

Nøkkeltall ASSS – tjenesteprofil

Sammenligning med kommunene i ASSS viser at:

- Brutto driftsutgifter per innbygger i Bærum er lavere enn gjennomsnittet i ASSS, mens netto driftsutgifter per innbygger er høyere i Bærum.
- Brutto driftsutgifter, målt per kilometer vei og gate, er lavere i Bærum enn gjennomsnittet i ASSS. Det er kun mindre endringer fra 2014 til 2015.
- Bærums inntekter målt per innbygger er betydelig lavere enn gjennomsnittet i ASSS. Bærums inntekter er behandlings- og forringelsesgebyr, refusjonsinntekter til drift av private vei- og gateløys, og andre refusjoner.

En nærmere analyse av KOSTRA og nøkkeltall ASSS finnes i *Virksomhetsanalyse for sektor miljø, idrett og kultur* som ble behandlet i Hovedutvalg for miljø, idrett og kultur våren 2017 (møte 6.4.17, sak 28/17).

6.6.3 Viktige innsatser og endringer av ressursbruken/utviklingstiltak

Klima og miljø

Det arbeides med klima og miljø via *Klimaklok kommune*, og viktige innsatser er å tilrettelegge for mer bruk av kollektivreiser, gange og sykkel. Utvikling av trygge traseer for sykkel og gange og innfartsparkering ved T-banestasjoner er relevante tiltak. Etablering av ladestasjoner for elbiler i henhold til vilkårsarkivering blir et viktig tiltak for å nå målene for klima og miljø. Som del av klimastrategien foreslår Rådmannen en tydelig styrking av investeringsmidlene til sykkelhandlingsplanen. Det vises til egen omtale av *Klimaklok* i kapittel 3 samt til kapittel 8 *Investeringer*.

Arkitektkonkurransen for sykkelhotell på Kolsås og Østerås er avsluttet, og vinneren ble Sykkelbølgen, utarbeidet av R+F+S Arkitekter i Trondheim. Hotellene skal nå realiseres og vil bli ferdig til sykkelsesongen 2018. Det arbeides med å få på plass en bysykkelordning i Sandvika, tilsvarende den på Fornebu/Lysaker.

Vei og trafikk samarbeider tett med Folkehelsekontoret om oppfølgingen av lokal luftkvalitet i kommunen. Dette innebærer kontinuerlig måling av luftkvaliteten med analyser og rapportering av måleresultater, utarbeidelse av en handlingsplan for tiltak og informasjon til befolkningen.

Kvalitet og sikkerhet

Trafiksikkerheten i Bærum er god, men kontinuerlig innsats er viktig for å nå visjonen om null drepte og hardt skadde. Dette følges opp ved planer og tiltak via trafiksikkerhetsprogrammet, for eksempel *Aksjon skolevei*-prosjekter. Andre tiltak er planer for utbedring av fortau, bygging av fartshumper, utbedring av gang- og sykkelveier, trafikkregistrering og nye rekkverk og reparasjoner av rekkverk. Det samarbeides tett med Statens vegvesen og Trygg Trafikk både ved planlegging, gjennomføring og oppfølging av forskjellige tiltak. Bærum kommune er nå sertifisert som en *Trafikksikker kommune*.

Veibelysningen skal energieffektiviseres ved å oppgradere tennpunkter og styringssystem. I tillegg skal det i perioden gjennomføres oppgraderingsarbeider for å skifte ut tradisjonell veibelysning med LED-belysning.

Innovasjon, dialog og medvirkning

Utvikling og drift av miljøvennlige løsninger krever dialog og medvirkning med befolkningen og organisasjonslivet. Eksempler på dette er:

- dialog med NSB, Ruter og Statens vegvesen for å bidra til god kollektivtransport og innfartsparkering.
- *meld en feil*: Varsle om feil ved vei og gater gjennom web-basert løsning
- to årlige møter med Bærum Velforbund hvor blant annet samferdselssaker blir drøftet

Meld en feil er Bærums nye feilmeldingstjeneste for kommunale veier, hvor det er tilrettelagt for feilmelding både via nettleser og app til smarttelefon. Det arbeides med å tilrettelegge for at andre tjenestesteder kan benytte denne meldingstjenesten, som for eksempel tjenester knyttet til Natur og idrett. Tiltaket bidrar til å redusere totalt tidsforbruk på henvendelser fra publikum, da alle henvendelser sendes direkte til utførelse eller korrekt saksbehandler.

Nye parkeringsautomater

Kommunen skal innen 2021 bytte ut alle dagens parkingsautomater med nye automater, og det er da pålagt med etterskuddsbetaling på parkeringsautomater. I det kommende anbudet på parkeringsautomater vil dette bli tatt med.

Endringer i forskrift om vilkårsparkering

Nasjonal forskrift om vilkårsparkering ble endret fra 1.1.2017 og fra 1.1.2018. Kostnadene for Vei og trafikk til dette vil i hovedsak bli dekket av den løpende bevilgningen til investeringer i parkeringsformål. Rådmannen arbeider med en sak om elbil-ladestrategi som også vil berøre Natur og idrett og Eiendom.

6.6.4 Endringer drift

6.6.4.1 Nye og endrede merbehov

Nr.	Merbehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
1	Deponi av feiemasser/gateoppsop	31,7	0,5	0,5	0,5	0,5
2	Sykkeldrift		0,5	2,5	2,5	2,5
Sum nye og endrede merbehov HP 2018–2021			1,0	3,0	3,0	3,0
<i>Andre tidligere vedtatte merbehov</i>						
SUM merbehov		57,5	1,0	3,0	3,0	3,0
Endring i % av budsjetttrammen			1,7 %	5,2 %	5,2 %	5,2 %

1. Deponi av feiemasser/gateoppsop

Feiemasser/gateoppsop er nå definert som forurenset avfall og må deponeres etter forurensningsloven. Det foreslås en økning av driftsbudsjettet på 0,5 mill. til å dekke dette.

2. Sykkeldrift

Det er foreslått å øke investeringene til sykkelhandlingsplanen. Denne bevilgningen fanger opp driftsfølgevirkingene av de økte investeringene. Det vil bli prioritert vinterdrift (svart asfalt) på sykkelveiene inn til knutepunkt og sykkelhotell.

6.6.4.2 Nye og endrede innsparinger/mindrebehov

Det foreslås ingen nye og endrede innsparinger. Tabellen under viser andre tidligere vedtatte innsparinger og mindrebehov.

Nr.	Innsparinger/mindrebehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
Sum nye og endrede innsparinger/mindrebehov HP 2018–2021						
<i>Andre tidligere vedtatte innsparinger/mindrebehov</i>			-0,2	-0,3	-0,7	-0,7
SUM innsparinger/mindrebehov			-0,2	-0,3	-0,7	-0,7
Endring i % av budsjettrammen			0,3 %	0,5 %	1,3 %	1,3 %

6.6.4.3 Priser og gebyrer

Rådmannen foreslår å øke parkeringsavgiften fra 14 kroner til 15 kroner per time, og avgiften for gateparkering fra 35 kroner til 37 kroner per time. Prisene ble sist endret i 2014, og det foreslås derfor en justering av disse prisene. Prisjusteringen tilsvare forventet prisstigning basert på 2014.

Flesteparten av utleieplassene har i dag en pris på 680 kroner per måned. Det foreslås å øke denne til 700 kroner per måned. Det foreslås å utvide denne ordningen med utleieplasser ved Kadettangen under E18. Prisen for utleieplassen ved Sandvika P-hus Trygdegården foreslås økt fra 900 til 950 kroner per måned.

Pris for torgplass avhengig av plassering foreslås økt fra 2 800 kroner per måned til 3 000 kroner per måned. Prisene ble sist endret i 2014, og det foreslås derfor en justering av disse prisene. Prisjusteringen tilsvare forventet prisstigning basert på 2014.

Foringelsesgebyr: Kommunen kan kreve inn et gebyr for forringelse av veidekket som vilkår for arbeids-/gravetillatelse. Bakgrunnen for dette er at inngrep stykkevis og delt i veidekket medfører redusert levetid for veidekket og økte vedlikeholdskostnader for kommunen. Samferdselsdepartementet har sendt på høring forslag til nye forskrifter som innebærer at forringelsesgebyr ikke tillates. Rådmannen vil beholde gebyret inntil forskriftene med dette punktet eventuelt blir vedtatt.

Det vises for øvrig til liste over priser 2018, som vedlegg til Rådmannens forslag til handlingsprogram for 2018–2021.

6.6.5 Økonomiske driftsrammer for programområde 63 Samferdsel

Mill. kr		Budsjett-ramme	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Vedtatt budsjett 2017 etter ØMI 2017	Netto		57,5	57,5	57,5	57,5
Prisvekst			0,6	0,6	0,6	0,6
Tekniske endringer			-0,2	-0,3	-0,3	-0,3
Omstillingstiltak og aktivitetsendring			0,9	2,7	2,3	2,3
Deponi av feiemasser/gateoppsop		31,7	0,5	0,5	0,5	0,5
<i>Evaluering veistasjonen</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>				-0,4	-0,4
Sykkeldrift			0,5	2,5	2,5	2,5
<i>Videreutvikling organisatorisk og ressursmessig</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>	55,7	-0,2	-0,3	-0,3	-0,3
Sum endringer			1,3	3,1	2,6	2,6
Ny ramme HP 2018–2021	Netto		58,8	60,6	60,1	60,1

6.7 Selvfinansierende enheter – VAR

Selvfinansierende enheter, VAR, omfatter programområdene Vann og avløp og Renovasjon og avfall. Programområde Renovasjon og avfall omfatter ett resultatområde – 355 innsamling, gjenvinning og sluttbehandling av husholdningsavfall. Programområde Vann og avløp omfatter seks resultatområder – 192 felles tekniske støttefunksjoner, 340 produksjon av vann, 345 distribusjon av vann, 350 avløpsrensing, 353 avløpsnett/innsamling av avløpsvann, 354 tømming av slamavskillere og septiktanker og lignende.

6.7.1 Innledning

Tjenester knyttet til Vann og avløp og Renovasjon og avfall er 100 prosent gebyrfinansiert. Vann og avløp har som hovedoppgave å sørge for nok og sikkert drikkevann, samt tilfredsstillende borttransport og rensing av avløpsvann. Forurensning og renovasjon har ansvaret for innsamling og videre håndtering av alt husholdningsavfall i Bærum. På Isi gjenvinningsstasjon kan husholdninger og småbedrifter levere avfall som ikke inngår i henteordningen.

Ny *Hovedplan for vannforsyning, avløp og vannmiljø – 2017–2020* ble vedtatt av kommunestyret 25.1.2017, sak 6/17. Planen er kommunens styrende dokument for programområde Vann og avløp. Som en del av arbeidet med den nye hovedplanen ble det laget en langsiktig drifts- og investeringsplan for vann og avløp – LDIP VA.

Det er vedtatt at det skal innføres kildesortering av matavfall. Kildesortering startet opp i februar 2017 i Bærum. Sekkeløsningen skal erstattes av todelt beholder. Det er frivillig om husholdninger vil levere papir/papp/drikkekartong i sekk (som dagens løsning) eller beholder. Å samle inn papir og papp i sekk er tungt og mer fysisk belastende enn fra beholdere. Ut fra et arbeidsmiljøhensyn er det ønskelig at flest mulig benytter beholder. Dette vil bli drøftet nærmere i en politisk sak som vil bli lagt frem i starten av 2018.

6.7.2 Status

Nøkkeltall ASSS – tjenesteprofil

Sammenligning med kommunene i ASSS viser at:

- Årsgebyret for vann- og avløpstjenesten i Bærum er lavere enn gjennomsnittet i ASSS.
- Årsgebyrene for avfallstjenesten er litt høyere enn gjennomsnittet.
- Kapitalutgiftene for innsamling, gjenvinning og sluttbehandling av husholdningsavfall, det vil si utgifter til renter og avskrivninger, er over gjennomsnittet i ASSS. Dette skyldes investeringer i nytt serviceanlegg ved Isi gjenvinningsstasjon og vakuumanlegget på Fornebu. Kapitalutgiftene er redusert i perioden 2013–2015.
- Det er utarbeidet en analyse av VAR-områdene, med fokus på årsverk og kostnader for årene 2013–2016. Analysen viser at VAR-områdene følger retningslinjene for selvkost. Vann og avløp følges opp via vedtatt hovedplan for vannforsyning, avløp og vannmiljø. Renovasjon følges opp via ny renovasjonsplan.

En nærmere analyse av KOSTRA og nøkkeltall ASSS finnes i *Virksomhetsanalyse for sektor miljø, idrett og kultur* som ble behandlet i Hovedutvalg for miljø, idrett og kultur våren 2017 (møte 6.4.17, sak 28/17).

6.7.3 Viktige innsatser og endringer av ressursbruken/utviklingstiltak

Ny hovedplan for vannforsyning, avløp og vannmiljø

Ny hovedplan, *Hovedplan vannforsyning, avløp og vannmiljø 2017–2020*, et vedtatt i 2017 og er kommunens styrende dokument for programområde Vann og avløp. Planen angir hvordan kommunen skal oppfylle krav gitt i lover og forskrifter. Planen skal videre gi grunnlag for nødvendige beslutninger innen sektoren og være retningsgivende ved utarbeidelse av kommuneplan og handlingsprogram. Hovedplanen inneholder, i tillegg til tiltak som krever økte investeringsrammer, også endringer i driften innenfor gjeldende rammer: innføre ny teknologi, bidra ved utvikling av nye løsninger (innovasjon).

Vann og avløps driftsbasis på Rud er gammel og lokalene for små. Dette vanskeliggjør en effektiv og rasjonell drift. Behovet for ny driftsbasis er påpekt i tidligere handlingsprogrammer og er nå også fremhevet i vedtatt hovedplan. Det gjennomføres en mulighetsstudie for å konkretisere funksjons- og arealbehov, samt lokalisering på Rud. Arbeidet sees i sammenheng med kommunens totale behov for kontorlokaler og arbeidet med rehabiliteringen av Kommunegården.

I hovedplanen for vannforsyning, avløp og vannmiljø er konsekvensene av vedtatt drifts- og investeringsbehov analysert (LDIP – vann og avløp).

Rådmannen vil påpeke at det i denne analysen ikke er innarbeidet kostnadskonsekvenser av sentrumsutviklingen for Sandvika, Bekkestua, Lysaker, Stabekk, Fornebu, eller utbyggingen av E18. Rådmannen vil fremme saker etter hvert som utbyggingsavtalene foreligger. Konsekvensene av planlagt fullrensing ved Holsfjorden vannverk eller økt renskapasitet ved Vestfjorden Avløpsselskap (VEAS) er heller ikke innarbeidet i budsjettforslaget.

Klima og miljø

I arbeidet med å nå målet om å være en klimanøytral kommune innen 2050 må kommunen fortsette arbeidet med å utvikle og iverksette miljøvennlige løsninger. Det arbeides med klima og miljø via *Klimaklok kommune*, og viktige innsatser er klimavennlige renovasjonsløsninger, forebygging utslipp til vassdrag og teknologiske og fremtidsrettede løsninger.

Det arbeides med en egen overvannsstrategi for Bærum kommune. Strategien er sektorovergripende og styrende for kommunens planlegging, saksbehandling og utbygging. Strategien vil bli politisk behandlet høsten 2017.

Kommunen gjennomfører i 2017 en ny renovasjonsløsning som medfører at matavfall kildesorteres. Det legges til rette for at husholdningene erstatter sekk med beholdere eller nedgravde beholdere for papir og papp. Ut fra et arbeidsmiljøhensyn er det ønskelig at flest mulig benytter beholdere og ikke sekker. Rådmannen vil fremme en sak om ny renovasjonsordning og beholdere på nyåret 2018, og i denne vil det bli drøftet om det skal bli obligatorisk med beholder for papp og papir. Denne saken vil også inneholde drøftinger om å utløse opsjonen på tømming av matavfall hver uke om sommeren.

Kvalitet og sikkerhet

Vann og avløp

Vann og avløp har en aktiv rolle i drift, vedlikehold og utvikling av kommunens vann- og avløpssystemer. Dette innebærer beredskap ved rørbrudd, kvalitetssikring av vannkvalitet og kontinuerlig rehabilitering av vann- og avløpsnett. Endringer i klimaet fører til økt nedbør. Dette krever forbedrede løsninger for å lede bort overvann.

Viktige innsatser er:

- Innsatsen for fornying av vannledningsnett er fra 2017 økt til 1,2 prosent per år. Det arbeides med fornying av noen større knutepunkter.
- Løse godt og nok drikkevann via Aurevannsanlegget, samt videreutvikle anlegget.
- Tiltak på avløpsnett for å håndtere mer vann på grunn av urbanisering og klimaendringer. Innsatsen for fornying av avløpsnett er på en prosent.
- Jobbe for å redusere fosforutslipp i Nadderudbekken. Feilsøking og utbedring av dårlige rør.
- Delta i videreutviklingen av VEAS (renseanlegg) og Asker og Bærum vannverk IKS (drikkevann).

Forurensning og renovasjon

Viktige innsatser er:

- Få innbyggerne til å sortere ut matavfallet, det vil si skille matavfall fra restavfall.
- Få innbyggerne til å levere annet avfallet på Isi gjenvinningsstasjon, med dette menes alt avfall som ikke hentes fra hjemmene eller kan leveres til et returpunkt.
- Utvikle nye løsninger på områder med høy fortetting av boliger.
- Utvikle ny innsamlingsløsning for farlig avfall fra husholdningene.
- Videreutvikle Isi miljøstasjon, for å ivareta tjenesten på en miljøforsvarlig måte.

Innovasjon, dialog og medvirkning

Utvikling og drift av miljøvennlige løsninger krever dialog og medvirkning med befolkningen og organisasjonslivet. Eksempler på dette er dialog med innbyggerne ved utvikling av gode løsninger for sortering av matavfall og sortering/fjerning av avfall (via *Miljøtipset* og app). En slik dialog kan gi forslag til innovative løsninger, samt generere endringsvilje ved innføring av ny avfallsplan.

Området vannmiljø er blitt styrket med ett årsverk for å gjennomføre tiltak for bedret vannmiljø. Dette vil bidra til at kommunens forpliktelser i regional vannforvaltningsplan med tilhørende tiltaksprogram blir gjennomført.

Sortering av avfall – minst mulig restavfall

Innføringen av ny ordning for renovasjon medfører utsortering av matavfall og utrulling av beholdere for mat- og restavfall. Målet er mest mulig sortering og minst mulig restavfall. Alle husholdninger i Bærum må tenke nytt angående kildesortering, og kaste matavfall i rett beholder. Dette er en holdningsskapende endring som gjelder hele Bærum. I forslaget til klimastrategi 2030 er det satt mål om at restavfallet skal reduseres med 30 prosent innen 2025.

Det er et mål å etablere kildesortering på alle større kommunale tjenestesteder i løpet av 2018 og 2019. Rådmannen vil jobbe for å få til en holdningsskapende endring i hele organisasjonen.

Isi gjenvinningsstasjon skal være en servicebedrift for våre kunder, med best mulig mottak og god sortering av avfallet som kommer inn. Transport og behandling av alt avfall skal være miljøvennlig. Samarbeidet med OBOS, ABBL og velforbund er viktig for alle parter.

Henteordning for blokkbebyggelser og felles boområder

Det er ønskelig at blokker og boenheter med fellesløsninger investerer i nedgravde beholderløsninger. Papir og papp er tungt, og dette er viktig i en arbeidsmiljøsammenheng.

Kommunen vil invitere til samarbeid for å finne ut hva som må til for at dette skal bli en god løsning for disse boenhetene – nedgravde beholderløsninger vil medføre et estetisk bedre alternativ og mindre lukt. For kommunen vil det gi en enklere henteordning.

6.7.4 Endringer drift

Måleindikatorer og mål

For perioden 2018–2021 gjelder følgende måleindikatorer og mål:

	Status 2016	Mål 2018	Mål 2021
Forurensning og renovasjon			
Totalt husholdningsavfall, kg per innbygger	491 kg	490 kg	480 kg
Innsamling av papp/papir/kartong	80 %	> 90 %	> 90 %
Innsamling av glass- og metallemballasje	70 %	> 75 %	> 75 %
Innsamling av plastemballasje	34 %	> 40 %	> 40 %
Utsortert matavfall	0	> 35 %	> 60 %
Vann og avløp			
Rehabiliterer vannledninger iht. vedtatt hovedplan vann	1,5 %	> 1,2 %	> 1,2 %
Innbyggertimer uten vann – ikke varslet	34 944	< 20 000	< 20 000
Rehabiliterer avløpsledninger iht. vedtatt hovedplan for avløp	1,7 %	> 1 %	> 1 %
Antall kloakkstopp	20	< 25	< 20
Fosfor i Nadderudbekken	73 µ/l	< 70 µ/l	< 60 µ/l

Økte ressurser til HMS og kvalitetsoppfølging

Innen Forurensning og renovasjon er det behov for å styrke arbeidet med HMS. Miljøaspektet blir mer og mer viktig, og Forurensning og renovasjon er en viktig aktør i kommunes arbeid med Klimaklok kommune. Sikkerhet er også viktig, spesielt på Isi miljøstasjon. Videre er det behov for ressurser til oppfølging av klager og avvik fra innbyggere, og til dokumentasjon av utviklingen når det gjelder klager og avvik. Rådmannen foreslår å styrke ressursene til disse oppgavene med to årsverk.

6.7.4.1 Priser og gebyrer

Vann og avløp

Årsgebyret for vann øker med 50 øre, fra 9 kroner til 9,50 kroner per kubikkmeter, og årsgebyret for avløp med 1 krone, fra 15 til 16 kroner per kubikkmeter, en samlet økning på om lag seks prosent. For en standardbolig på 120 kvadratmeter vil de nye prisene utgjøre 1 710 kroner for vann, og 2 880 kroner for avløp, jamfør tabell nedenfor. Innenfor vann er det et positivt fond, mens avløp har et negativt fond. En endring som er høyere enn prisstigningen foreslås for en balansert saldering av fondene frem mot 2021. En mer detaljerte oversikt over gebyrene vil fremgå av prislisten for 2018 for kommunale tjenester.

Renovasjon

Kommunen har per 31.12.2016 et fond på 9,9 millioner kroner. Driften i 2017, jamfør Økonomimelding I 2017 indikerer en avsetning til fond på 2,4 mill. Totale driftsutgifter for 2018, når kildesorteringen er ferdig implementert, er vanskelig å beregne. På grunn av positivt fond anbefaler Rådmannen ingen økning av gebyret for renovasjon for 2018. Rådmannen vil følge utviklingen nøye og rapportere ved endringer i markedet. En mer detaljert oversikt over gebyrene vil fremgå av prislisten for 2018 for kommunale tjenester.

Gebyr eks. MVA, kroner per år	Vann ¹⁾	Avløp ¹⁾	Renovasjon
Gebyr 2015	1 800	1 980	2 450 ²⁾
Gebyr 2016	1 620	2 340	2 550 ²⁾
Gebyr 2017	1 620	2 700	2 550 ³⁾
Gebyr 2018	1 710	2 880	2 550 ³⁾

¹⁾ Standardbolig på 120 m²

²⁾ Én sekk per uke

³⁾ Én todelt beholder

6.7.5 Økonomiske driftsrammer for programområde 64 Renovasjon og avfall

Mill. kr		Budsjett-ramme	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Vedtatt budsjett 2017 etter ØMI 2017	Netto		-2,4	-2,4	-2,4	-2,4
Kalkulatoriske renter og avskrivninger			2,9	5,8	6,5	6,3
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		5,1	5,6	4,8	4,8
– endring foreslått i dette HP			-2,2	0,2	1,6	1,5
Inntektsendring			0,0	0,0	0,0	0,0
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		0,4	-0,3	-0,7	-0,7
– endring foreslått i dette HP			-0,4	0,3	0,7	0,7
Utgiftsendring			2,4	2,4	2,4	2,4
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		0,0	0,0	0,0	0,0
– endring foreslått i dette HP			2,4	2,4	2,4	2,4
Sum endringer			5,2	8,1	8,8	8,6
Ny ramme HP 2018–2021	Netto		2,8	5,7	6,4	6,2
	– herav utgifter		123,4	126,4	127,0	126,8
	– herav inntekter		-120,6	-120,6	-120,6	-120,6

6.7.6 Økonomiske driftsrammer for programområde 65 Vann og avløp¹⁾

Mill. kr		Budsjett-ramme	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Vedtatt budsjett 2017 etter ØMI 2017	Netto		24,0	24,0	24,0	24,0
Kalkulatoriske renter og avskrivninger			6,9	13,1	16,3	22,4
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		-3,3	2,5	9,0	9,0
– endring foreslått i dette HP			10,2	10,5	7,3	13,4
Utgiftsendring			4,2	11,1	15,9	18,4
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		-1,0	3,0	8,7	8,7
– endring foreslått i dette HP			5,2	8,1	7,3	9,7
Inntektsendring			-13,1	-40,7	-63,3	-70,4
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		-12,5	-36,1	-49,3	-49,3
– endring foreslått i dette HP			-0,6	-4,6	-14,0	-21,1
Sum endringer			-2,0	-16,6	-31,1	-29,6
Ny ramme HP 2018–2021	Netto		22,0	7,4	-7,1	-5,6
	– herav utgifter		342,7	355,7	363,8	372,4
	– herav inntekter		-320,7	-348,3	-370,9	-378,0

¹⁾ Tidligere programområde 66 Anleggsdrift er nå innlemmet i programområde 65 Vann og avløp.

6.8 Internfinansierte enheter – Transport og Prosjekttjenester

Internfinansierte enheter omfatter to programområder: 67 Transport og 68 Prosjekttjenester. Disse programområdene omfatter følgende resultatområder: 195 transport og 196 prosjektenhetens tjenester.

6.8.1 Innledning

Tjenester knyttet til Transport og Prosjekttjenester er internfinansierte. Transport skal bidra med å løse kommunens transportbehov, og Prosjektenheten skal utføre prosjekttjenester og forvalter kommunens ansvar som profesjonell byggherre ved gjennomføring av prosjekter innen anleggssektoren.

Rådmannen foreslår å videreføre tjenester knyttet til Prosjekttjenester på dagens nivå. Transport skal løse kommunen transportbehov på en miljøeffektiv måte. De skal i tillegg bistå brukerne med anskaffelser og utskiftning, slik at bil- og maskinparken blir mest mulig effektiv og miljøvennlig innenfor det økonomiske handlingsrommet.

6.8.2 Viktige innsatser og endringer av ressursbruken/utviklingstiltak

Klima og miljø

I arbeidet med å nå målet om å være en klimanøytral kommune innen 2050 må kommunen fortsette arbeidet med å utvikle og iverksette miljøvennlige løsninger. Det arbeides med klima og miljø via *Klimaklok kommune*. En viktig innsats er arbeidet knyttet til en miljøvennlig personbilpark. Kommunens anskaffelsesstrategi innebærer at det som hovedregel skal velges utslippsfrie personbiler. Utrullingen av elbiler til sektor Pleie og omsorg fortsetter. Kommunen er i gang med å teste ut hydrogenbiler.

Per sommeren 2017 disponerte kommunen cirka 90 elbiler. Det planlegges cirka 20 nye elbiler per år for 2018 og 2019. I dag er det enheter lokalisert i Sandvika-området som har flest biler som kan byttes til elbiler.

Kvalitet og sikkerhet

For å ivareta kvalitet, sikkerhet og utviklingsbehov er det nødvendig å rekruttere riktig fagkompetanse til kommunen. Spesielt viktig er dette for Prosjektenheten, som har prosjekt- og byggeledelse av kommunens investeringer innen teknisk infrastruktur. Det holdes stor fokus på å gjennomføre prosjektene med minst mulig ulemper for lokalbefolkning og trafikanter.

For å styrke ledelsen og oppfølgingen av prosjekttjenestene er det fra 2016 innført en ny avdelingsledermodell for Prosjektenheten. Enheten er delt inn i to avdelinger: vann- og avløpsprosjekter og miljø og samferdsel. Den nye organiseringen gir en mer effektiv drift og en tydeligere organisering av tjenesten.

Transport til dagsentrene

Transport har syv busser som betjener dagsentrene. De kjører alle hverdager hele året, det vil si også hele sommeren. Dette medfører at Transport må ha åtte sjåfører i tillegg til innleide vikarer ved ferieavvikling (hovedsakelig om sommeren).

6.8.3 Endringer drift

Måleindikatorer og mål

For perioden 2018–2021 gjelder følgende måleindikatorer og mål:

Transport	Status 2016	Mål 2018	Mål 2021
Bygge opp en personbilpark med lavutslippsbiler under 120 g/CO ₂ (andel av bilparken)	77 %	80 %	90 %
Bygge opp en personbilpark med lavutslippsbiler under 100 g/CO ₂ (andel av bilparken)	48 %	55 %	65 %
Bygge opp en personbilpark med nullutslipp (el/gass) når dette er praktisk og økonomisk forsvarlig (antall biler)	66	120	150

6.8.3.1 Priser og gebyrer

Prosjektenheten har prislister med timepriser som dekker opp kostnader, og disse fordeles på de prosjektene de til enhver tid jobber med.

Transport fakturerer sine kunder for faktiske kostnader til biler og maskiner, inklusiv lønns- og prisvekst, jamfør SSBs indeks for transporttjenester for foregående år. Kundene kompenseres årlig for disse merkostnadene. Denne modellen tydeliggjør hvilke utgifter som skal dekkes av brukerne av transporttjenester.

6.8.4 Økonomiske driftsrammer for programområde 67 Transport

Mill. kr		Budsjett-ramme	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Vedtatt budsjett 2017 etter ØMI 2017	Netto		-9,9	-9,9	-9,9	-9,9
Utgiftsendring			1,2	1,2	1,2	1,2
Inntektsendring			-1,2	-1,2	-1,2	-1,2
Sum endringer			0,0	0,0	0,0	0,0
Ny ramme HP 2018–2021	Netto		-9,9	-9,9	-9,9	-9,9
	– herav utgifter		53,1	53,1	53,1	53,1
	– herav inntekter		-63,0	-63,0	-63,0	-63,0

6.8.5 Økonomiske driftsrammer for programområde 68 Prosjekttjenester

Mill. kr		Budsjett-ramme	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Vedtatt budsjett 2017 etter ØMI 2017	Netto		0,0	0,0	0,0	0,0
Utgiftsendring			1,6	1,6	1,6	1,6
Inntektsendring			-1,6	-1,6	-1,6	-1,6
Sum endringer			0,0	0,0	0,0	0,0
Ny ramme HP 2018–2021	Netto		0,0	0,0	0,0	0,0
	– herav utgifter		28,6	28,6	28,6	28,6
	– herav inntekter		-28,6	-28,6	-28,6	-28,6

7 Organisasjon, styring og utvikling

Omfatter eiendom og administrasjon (programområdene 16 Administrasjon, inkludert digitalisering og IT og de internfinansierte eiendomsområdene 92 og 93), samt eget delkapittel for HR/medarbeidere. Formannskapet har det politiske ansvaret for sektoren, samarbeidsutvalget har et særskilt ansvar for oppfølging av arbeidsgiverpolitikken.

7.1 Samlet omtale av sektoren

Sektoren omfatter politiske organer, kemner, kommunerevisjon, kommunens øverste ledelse og sentraliserte stabs- og støtteenheter samt lærlinger, tillitsvalgte og vernetjeneste. Hovedoppgaven er å ivareta den overordnede ledelsen og virksomhetsstyringen av hele kommunen, i tillegg til å levere fellestjenester og understøtte utviklingen på tvers av hele kommunen. Tiltak og viktige innsatser innenfor området er kommuneovergripende, og virker på tvers av programområder og sektorer.

Digitalisering og IT samt Eiendom er dels internfinansierte områder og ivaretar og forvalter samtidig store investeringer på vegne av andre. Dette betyr at budsjettene er spredt på tvers av områdene i kommunen. En vesentlig del av budsjettet for eiendomsfunksjoner fremkommer under FDVU (forvaltning, drift, vedlikehold, utvikling) og utbygging.

Sektorens utfordringer

Utfordringer

Kommunen står overfor utfordringer knyttet til blant annet befolkningsvekst, en aldrende befolkning, ressursknapphet, klimaendringer og innføring av ny teknologi.

Vekstutfordringer

Et samfunn i endring og befolkningsveksten de neste 20 årene skaper press på arealer og sosial og teknisk infrastruktur. Effektiv og klimaklok tilrettelegging av kommunens eiendommer, samt kostnadseffektiv utvikling av nybygg, er en forutsetning for å ivareta kommunens tjenester til innbyggerne.

Ressursutfordringer

- Demografiske endringer og reduserte inntekter medfører behov for effektiv organisering og utvikling av kommunens tjenester, noe som ikke minst fører til økt etterspørsel etter digitalisering og eiendommer tilrettelagt for effektiv drift.
- Bærums ledende rolle innenfor digitalisering, effektivisering av drift og fremtidsrettet eiendomsutvikling forutsetter rekruttering av talenter i sterk konkurranse med blant annet det private næringslivet og statlig sektor. På grunn av den sterke etterspørselen etter kompetansearbeidskraft i vår region er dette stadig mer krevende. Den økte etterspørselen etter tiltak og nye prosjekter innen eiendom og teknologi er utfordrende i forhold til sikring av nødvendig gjennomføringskapasitet – både interne og eksterne krefter.
- Dialog og medvirkning bidrar til utvikling av gode planer, men er også ressurskrevende for administrasjonen.

Klima, energi og miljø

- Et klima i endring krever effektiv utnyttelse av ressurser, klimakloke valg i utvikling av kommunens tjenester og tilrettelegging for økende miljøutfordringer.
- Gjennomføring av klimastrategien forutsetter mobilisering av kommunens egen organisasjon, men også et godt samarbeid med bærumssamfunnet.

Et samfunn i endring

- Samfunnet endres gjennom blant annet digitalisering, urbanisering og økende klimautfordringer. Endringskompetanse, effektivisering og bruk av nye løsninger er nødvendig for at Bærum skal kunne levere gode og ettertraktede tjenester i kommunen.
- Kommunens kompetansebehov har de siste årene blitt betydelig endret. Det er i mindre grad enn tidligere behov for funksjoner med lav kompetanse. Årsaken er at de fleste oppgaver krever fag-/profesjonsutdanning, at de automatiseres eller ikke lenger skal produseres av kommunen.
- Forskning, innovasjon og samarbeid med næringsliv og innbyggere er viktige virkemidler for å utvikle gode og fremtidsrettede tjenester.

7.1.1 Sektorens hovedgrep og delmål for å møte kommunens hovedmål og utfordringer

Organisasjon, styring og utvikling inngår ikke som egen sektor i kommuneplanen. I stedet skal sektoren understøtte tjenestene i øvrige sektorer i arbeidet med å nå kommuneplanens ambisjoner.

De siste par årene har det blitt utviklet klare strategier for hvordan kommunens visjon og hovedmål skal understøttes av styrt innsats på de ulike støtteområdene. Eiendomsstrategien, digitaliseringsstrategien, anskaffelsesstrategien, kommunikasjonsstrategien, arbeidsgiverstrategien og innovasjonsstrategien gir sammen med langsiktig driftsanalyse og investeringsplan (LDIP) tydelige føringer for utviklingsarbeidet som nå er i gang – og klimastrategien vil supplere dette.

Primærfokus i dette handlingsprogrammet er å realisere de betydelige ambisjonene som er vedtatt gjennom det strategiske arbeidet som har vært gjennomført.

Bærekraftige tjenester som gir innbyggerne mulighet for økt selvhjulpenhet, mestring og læring

For å sikre bærekraftige tjenester må kommunen utvikle for å utvikle innenfor områder med vekst. Satsing på nye områder må skje i stedet for, ikke i tillegg til det arbeidet som gjøres i dag.

De siste par årene er det utviklet nye styringsverktøy som er med på å sikre *den langsiktige og strategiske styringen* som må til for å balansere økonomien opp mot tjenester av riktig mengde og kvalitet. Den langsiktige driftsanalysen og investeringsplanen kobler føringene fra kommuneplanen med konkrete behov og løsningene for sosial og teknisk infrastruktur både på kort og lang sikt. Mange av delmålene innenfor eiendomsstrategien har direkte innvirkning på bærekraften i tjenestene.

Ny digitaliseringsstrategi for Bærum kommune, *Ett Bærum – digitalt førstevalg*, ble vedtatt av kommunestyret 29.3.17, sak 33/17. Strategien legger til rette for økt verdiskaping og innovasjon i tråd med kommuneplanens målsettinger for tjenestene. Strategien peker ut fire hovedområder for digitaliseringsstrategien. Ett av disse er *innbyggere*, der delmål bygger opp under bærekraftige tjenester for selvhjulpenhet. Hovedområde *ansatte* har strategier for å bidra til leveranse av effektive tjenester. Ny modell for organisering og styring av IT-området vil gi bedre samhandling og kostnadseffektiv bruk av IT i en tid der digitalisering og bruk av ny teknologi er avgjørende for å sikre bærekraftig velferd. Som en oppfølging av strategien, legger Rådmannen frem en egen handlingsplan for realisering av strategien i tilknytning til årets handlingsprogram.

For å tilrettelegge for gode omstillingsprosesser skal ledere rustes til å ivareta både de formelle og de mellommenneskelige prosesser på en best mulig måte. Det legges derfor opp til lederopplæring og informasjonstiltak.

Balansert samfunnsutvikling – mangfoldig, grønn og urban

Det er særlig innenfor arbeidet med kommuneplanen og innenfor Eiendom at OU-området bidrar til hovedmålet om en balansert samfunnsutvikling. I byutviklingsprosjektene i Sandvika og på Fornebu spiller Eiendom nå en helt sentral rolle.

I forhold til satsing på en *klimaklok kommune* spiller OU-området også en vesentlig rolle, og programledelse av det sektorovergrepene klimaklok-programmet er vedtatt lagt til Strategi- og utviklingsenheten.

Riktig og effektiv arealbruk er helt sentralt om klimamål skal nås. De mest klimakloke kvadratmeterne er de som ikke bygges. At nye formålsbygg er arealeffektive og klimakloke er derfor vesentlig. Det meste av kommunens eiendommer er imidlertid allerede bygget, slik at redusert energibruk og klimavennlig eiendomsdrift i de cirka 660000 kvadratmeter kommunen har ansvar for, er avgjørende for å lykkes med dette hovedmålet. Kommunens kontorarbeidsplasser i Sandvika bruker mye areal. Arealeffektivisering og bedre utnyttelse av kommunens egne kontorlokaler muliggjør at flere private leieforhold kan avvikles.

Bærum satser på *Grønn IT*, i en fremtid der teknologi vil spille en stadig større rolle i tjenesteproduksjonen. Grønn IT handler blant annet om å ta i bruk teknologi for å levere tjenester mer ressurseffektivt og dermed med mindre miljøavtrykk.

Det er viktig at Bærum kommune, som største arbeidsgiver i kommunen, arbeider aktivt med bevisstgjøring av ledere og medarbeidere og tilrettelegger for klimakloke valg, både når det gjelder redusert og utslippsvennlig forbruk av varer og tjenester, for arbeidsreiser og i arbeidshverdagen for øvrig.

En innovativ og endringsdyktig organisasjon med gjennomføringskraft

Innovasjonsstrategiens hovedmål er en etablering av en tydelig innovasjonskultur i 2017. Strategien skal rulleres ved årsskiftet 2017/2018. Det jobbes systematisk med utvikling av en ledelses- og organisasjonskultur som skal gi en endringsdyktig organisasjon med gjennomføringskraft. Fokus fremover blir å bygge videre på innovasjonskulturen og hente gevinster fra bruk av innovasjon og samarbeid som virkemiddel. Videre blir det sentralt å lykkes med FOI-fondet, etableringen av samarbeid med næringslivet og bruk av digitale og klimavennlige løsninger.

I handlingsprogrammet 2017–2020 ble det vedtatt å sette av ti millioner kroner per år til et forsknings- og innovasjonsfond. Med forsknings- og innovasjonsfondet ønsker Bærum kommune å stimulere til forskningsbaserte løsninger og innovasjon i kommunens tjenester. Dette skal vi få til gjennom samarbeid med forskningsinstitusjoner som forsker med oss og ikke på oss, interne innovasjonsinitiativer og partnerskap med sosiale entreprenører (gründere med en ny løsning som ønsker å skape sosial og økonomisk verdi). Fondet skal bidra til å finne gode løsninger for dagens og fremtidens utfordringer.

Politisk er det gitt en tydelig bestilling på å utvikle en satsing for å sikre digitalt førstevalg for innbyggere og næringsliv i Bærum kommune. Det vil kreve økt IT-innsats, for å kunne ta ut gevinster på andre tjenesteområder i kommunen. En viktig politisk vedtatt føring er at Bærum skal være en aktiv pådriver for utvikling av nasjonale fellesløsninger, og ta disse i bruk.

Dialog og medvirkning for bedre løsninger

I tett samarbeid med den politiske ledelsen ønsker Rådmannen å videreutvikle innbyggerdialog og medvirkning for bedre å ta i bruk innbyggerne kompetanse og ressurser i utviklingen av fremtidens kommunale tjenester. Å være på lag med innbyggerne: invitere, lytte, lære og oppsummere bærumssamfunnets visjon *Sammen skaper vi fremtiden: mangfold – raushet – bærekraft* er:

- Et løfte til bærumssamfunnet om at innbyggere også skal være medbyggere.
- En forventning om innbyggerdialog og medvirkning.

Bærum kommune har en lang tradisjon for innbyggerdialog, både involvering og medvirkning. Det er behov for å systematisere dette arbeidet. Administrasjonen og politikerne i kommunen har mye å lære av sin kompetente befolkning.

Brobyggerprosjektet er et eksempel på et konkret tiltak fra kommunen for å hjelpe til slik at livene til mennesker med funksjonshemming og deres familier blir så gode som mulig. Hjelpen skal ta utgangspunkt i brukernes, pårørendes og ansattes kunnskap om eget liv og egen situasjon.

Også internt i organisasjonen skal det være en satsing på samarbeid og dialog om å videreutvikle kommunens tjenester. Gjennom videreutvikling av kommunens medbestemmelsesordning og arbeidsmiljøutvalg ønsker Rådmannen å tydeliggjøre kommunens formelle medbestemmelsesarenaer.

7.2 Strategisk ledelse, styring og administrasjon

7.2.1 Innledning

Her omtales tiltak for de fellesadministrative tjenestene (eksklusiv DigIT/Eiendom), styring og ledelse. Flere av de store prosjektene som nå enten er i planleggings- eller i gjennomføringsfasen, vil gi effekter også for kommunens øvrige tjenester kostnader, og er en del av det systematiske arbeidet med omstilling.

7.2.2 Viktige innsatser og endringer av ressursbruken/utviklingstiltak

Synliggjøring av «bærumskompetansen»

Bærum kommune ønsker å være en attraktiv utviklingspartner lokalt, regionalt, nasjonalt – og internasjonalt. For å oppnå dette må kommunen gå aktivt ut for å fortelle om den kompetansen vi sitter på, og dele våre historier. Kommunen ønsker å få kjennskap til det som fornyer og forbedrer offentlige tjenester – i det store og i det små, og skal være aktør i den åpne «samtaalen» om fremtidens kommuner. Gjennom satsingen på *Bærumskompetansen – det handler om å dele* er målet at Bærum kommune innen 2020 skal være blant førstevalgene når konferansearrangører, kommuner, ansatte og folk er på jakt etter fortellinger som kan bevege mennesker og forbedre offentlige tjenester. Allerede nå ser vi at kommunen får forespørsler på temaer som radikaliserings, barnevern, digitalisering, innovasjon og langsiktig styring.

Fortsatt styrket strategisk og langsiktig styring

Mange av de styringsverktøyene Rådmannen har utviklet, gir oss nå et mer langsiktig perspektiv, men det er stadig behov for forbedringer og forenklinger samt mer kraft i innsatsen med å omsette konsekvensene av de langsiktige perspektivene og føringene til konkrete endringsgrep i dag. I denne handlingsprogramperioden vil det jobbes systematisk for å utvikle et sett med nøkkeltall innenfor de ulike sektorene som gjør kommunen enda bedre i stand til å følge utviklingen over tid, og foreta nødvendige sammenlikninger og korrigeringer for å styrke omstillingsevne og gjennomføringskraft.

Rådmannen har gjennom flere saker rettet oppmerksomhet mot behovet for styrket styring av investeringsområdet. Operasjonalisering av nytt investeringsreglement og felles prosjektmetodikk i den praktiske hverdagen og i den løpende styringen og rapporteringen i kommunen er godt i gang.

Ny styringsmodell for IT er vedtatt. IT- og eiendomsområdet har mange likheter i forhold til styringsstruktur, noe som bør reflekteres i at finansieringsmodellene revideres i handlingsprogramperioden og bygges «over samme lest».

Realisering av innovasjonsstrategien

Innenfor flere av tjenesteområdene jobbes det nå godt med omstilling og innovasjon, men det er ennå et stykke igjen til dette sitter i ryggmargen på alle kommunens ledere og ansatte. Den største endringen ligger i evnen og viljen til å utvikle nye løsninger sammen med innbyggere, brukere, frivillige og leverandører i næringslivet. Det ligger store løfter foran oss innen for eksempel bedre utnyttelse av formålsbyggene, redusert energibruk, digitalisering, innovative anskaffelser, skalering i bruk av velferdsteknologi og læringsteknologi, for å nevne noen viktige innovasjonsområder. I handlingsprogramperioden skal det jobbes systematisk med gevinstrealisering og, ikke minst, spredning av vellykkede innovasjoner, slik at det blir en del av kommunens praksis, samtidig som det fortsatt er fokus på endringer og kompetanse for å utvikle nye løsninger. Innovasjonsstrategien skal revideres ved årsskiftet 2017/2018.

Dialog og medvirkning

Hovedmålet om dialog og medvirkning for utvikling av bedre løsninger blir spesielt viktig i handlingsprogramperioden. Dette gjelder særlig i de store utviklingsprosjektene i Sandvika, på Bekkestua og på Fornebu, samt innenfor utvikling av tjenestene. Det er innledet et langsiktig arbeid med å prøve ut og utforme nye metoder for dialog og medvirkning. Det handler om å finne gode møteplasser som trekker deltakere, samt å vektlegge ulike former for markedsføring. Kommunikasjonsarbeidet skal styrkes for å kunne spille en mer aktiv tilretteleggerrolle i arbeidet med å trekke brukere og innbyggere inn i kommunens utviklingsarbeid.

Det pågår et arbeid med ny intern kommunikasjonsstrategi og anskaffelse av ny kommunikasjonskanal for å styrke dialogen og deling av informasjon.

Gjennomføring optimalisering av stab- og støttefunksjonene

Gjennomføringen av optimalisering av stab- og støttefunksjonen og realisering av både kvalitative og økonomiske gevinster blir viktig i denne handlingsprogram perioden. Etter en grundig planleggingsfase er prosjektet nå overlevert til linjen, og det nyopprettete Servicesenteret skal i samarbeid med de sentrale støtteenhetene spille en sentral rolle for å tilrettelegge for brukervennlige støttetjenester. Fellestjenestene HR, lønn, regnskap og økonomirapportering er samordnet på tvers av hele kommuneorganisasjonen. Dette gir reduserte kostnader totalt. Vedtatte innsparinger skal realiseres på tvers av hele kommunen – og vil i forhold til kostnadsnivået i 2015 i løpet av handlingsprogramperioden 2018–2021 bidra med samlet cirka 100 millioner kroner innspart på drift.

Ved å etablere Servicesenteret har kommunen satt sterkt fokus på å utvikle en servicekultur som skal sikre god og profesjonell hjelp til alle ledere og ansatte i kommunen.

Realisering av ny anskaffelsesstrategi vedtatt i 2016

- Det skal sikres at anskaffelser gjennomføres i henhold til lover og retningslinjer blant annet gjennom at Anskaffelsesenheten har fått prosessansvaret for anskaffelser over 100 000 kroner. Anskaffelsesenheten vil også gjennomføre og følge opp internkontroller.
- Styring av bestillinger for å realisere gevinster knyttet til kjøp på rammeavtaler. Tjenestestedene får innskrenket myndigheten til å bestille varer utenfor etablerte kataloger (rammeavtaler). Ved behov for kjøp utenfor katalog må Servicesenteret kontaktes.
- Kategoristyring, kompetanseutvikling og bistand til å utnytte stordriftsfordeler på tvers av tjenesteområder skal sikre merverdi og økt kvalitet på tjenesteytingen.
- Kommunens samfunnsansvar skal ivaretas ved inngåelse av nye kontrakter (i planleggingsfasen). Med samfunnsansvar menes krav og tiltak knyttet til å motvirke arbeidslivskriminalitet, forebyggende arbeid med etisk handel i leverandørkjeder, miljøkrav i anskaffelser, bruk av arbeidsmarkedsbedrifter og lærlinger, samt arbeid med etisk bevissthet i anskaffelsesprosesser, herunder korrupsjonsforebyggende tiltak.
- Kommunen skal fremme innovative løsninger og gjennomføre innovative anskaffelsesprosesser som bidrar til virksomhetsutvikling og stimulerer til nærings- og leverandørutvikling. Å fokusere på behovet fremfor løsninger vil åpne for økt konkurranse og gi leverandørene mulighet til å foreslå innovative løsninger.
- Kommunen vil søke å inngå innovative partnerskap for å utvikle nye og fremtidsrettede løsninger.

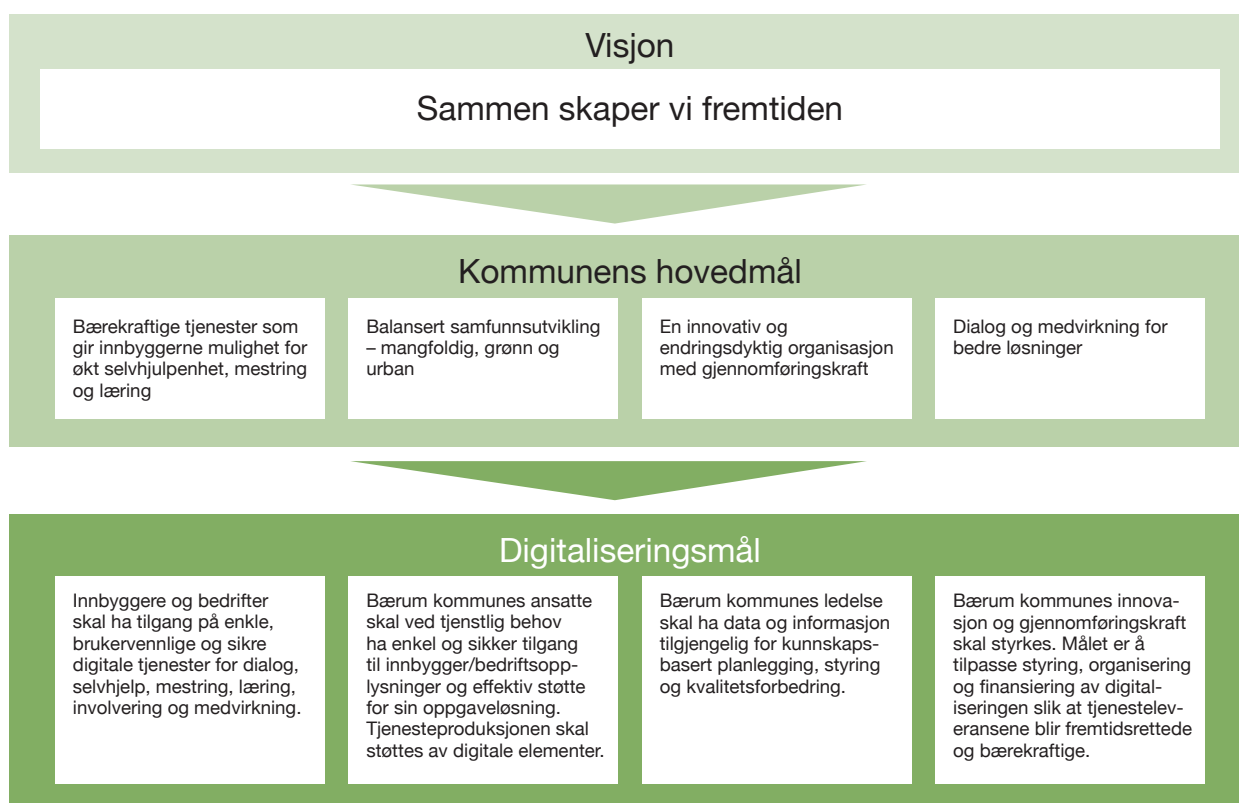
7.3 Digitalisering og IT

7.3.1 Innledning

Den nye digitaliseringsstrategien som ble vedtatt av kommunestyret 29.3.2017, sak 33/17, handler om målene for digitalisering av organisasjon og styring og kommunale tjenester i Bærum. Den vil selvsagt dominere arbeidet med utvikling av informasjonsteknologi de nærmeste årene, men vil også forme måten kommunens ulike områder samrår seg på til beste for de vi er her for. Gjennomføring av strategien vil gjøre det mulig for Bærum kommunes innbyggere og næringsliv å forholde seg til *ett Bærum* på digitale flater.

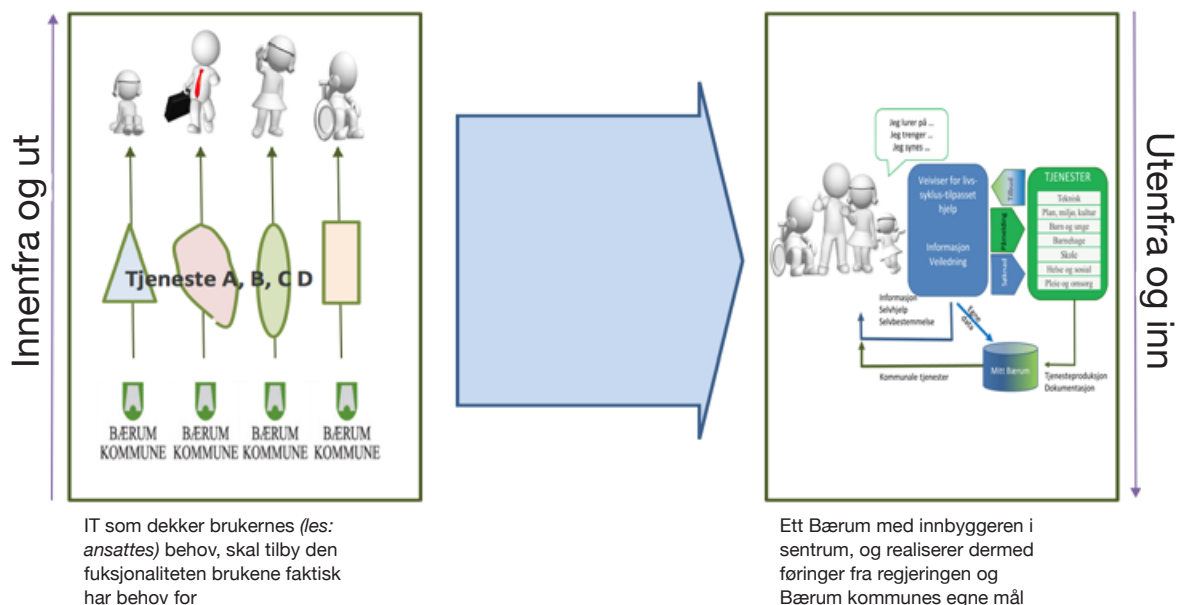
De neste årene vil være viktige for å etablere en god plattform for å møte utfordringene som følger av en eksplosiv digital utvikling for brukerne. Den nye digitaliseringsstrategien omtaler fire digitaliseringsmål som poengterer hva vi ønsker å oppnå de neste årene innen områdene:

- innbyggere
- ansatte
- ledelse og informasjonsdeling
- virksomhetsstyring og OU

Det gjennomføres et omstillingsprogram med ambisjon om å forbedre arbeidsprosesser slik at de er bedre tilpasset en ny digital hverdag for medarbeidere så vel som innbyggere og næringsliv. Dette programmet har mange elementer, og mye av dette arbeidet vil strekke seg ut i planperioden.

Strategien støtter opp under et perspektiv som både ser på kommunen med innbyggerens øyne og fremstiller *ett Bærum*.

Målbildet sammenfatter hvordan kommunen møter innbyggere og næringsliv på digitale flater og bidrar til å muliggjøre helhetlige og individuelt tilpassede tjenester. Vi vrir måten vi ser på tjenestene og våre forbedringsområder *innenfra og ut* mot hvordan våre brukere opplever tjenestene *utenfra og inn*.

7.3.2 Viktige innsatser og endringer av ressursbruken/utviklingstiltak

Videreutvikling av organisasjon og kompetanse, økt gjennomføringskraft

Direktørområdet Digitalisering og IT (DigIT) i Bærum kommune står foran betydelige omstillingsprosesser som påvirker mange sider av organisasjonen, slik som for eksempel:

- samhandling med tjenesteområdene om integrasjon av IT i kjerneprosessene
- omstilling av kompetanse hos ledere og medarbeidere
- tilrettelegging av teknologisk plattform for integrasjon med digitale komponenter
- omlegging av driftsmønstre og tjenestenivåavtaler for å ta høyde for når innbyggerne er på nett

Det gjennomføres et omstillingsprogram med ambisjon om å forbedre arbeidsprosesser slik at de er bedre tilpasset en ny digital hverdag for medarbeidere så vel som innbyggere og næringsliv. Dette programmet har mange elementer, og mye av dette arbeidet vil strekke seg ut i planperioden.

Skalerbarhet i leveranser forutsetter bedre og mer bevisst bruk av leverandører

I de nærmeste årene kan kommunen stå foran en nesten endeløs etterspørsel etter tjenester levert fra Digitalisering og IT. Det er utarbeidet en «etterspørselskatalog» med oversikt over alle forventede initiativ og prosjekter, men det er fortsatt usikkerhet når det gjelder volum og fremdrift. Det er derfor nødvendig at leveransekapasiteten økes. Det vil fortsatt være viktig at DigIT er leverandør av IT- og digitaliseringstjenester, men ikke nødvendigvis alltid produsent.

Det er verken ønskelig eller mulig for kommunen å besitte spisskompetanse på alle områdene. Samarbeid og samskaping med andre leverandører og rådgivere er derfor viktig for å kunne utvikle initiativ og tiltak som målrettes mot disse områdene og som bidrar til *ett Bærum*.

Nasjonal pådriverrolle

I forbindelse med kommunestyrets behandling av digitaliseringsstrategien (29.3.2017, sak 33/17) er det vedtatt at Bærum skal være en foregangskommune i å ta i bruk nasjonale fellesløsninger og aktivt bidra til at de etableres. Samarbeidet med det nasjonale miljøet og andre kommuner skal styrkes for å utvikle og ta i bruk felleskomponenter, som kan bidra til økt effektivisering og lavere kostnader for offentlig sektor som helhet. Kommunen er allerede aktiv deltaker i flere fellesnasjonale prosjekter, og dette vil ha høy oppmerksomhet også i handlingsprogramperioden.

Samordning og standardisering av løsningsporteføljen i kommunen

Selv om det er et stykke frem før sektorene og fagmiljøer i kommunen er optimalt samordnet, må det jobbes mer på tvers i kommunen slik at det kan forenkles og standardiseres så langt som mulig.

Samtidig med et skarpere blikk på leveranser av tjenester til målgruppene, skal dagens systemportefølje og driftsmiljø omstilles og effektiviseres. Det innebærer et effektiviseringsarbeid der vi må «avvikle for å utvikle». Det er et uttalt mål å avvikle utdaterte systemer som er ressurskrevende å holde i gang og som kan duplisere funksjonalitet vi allerede har.

Styring og finansiering av IT-området

Digitalisering av kommunen vil øke bruken av IT som innsatsfaktor i tjenesteproduksjonen med tilhørende kompleksitet. Dette øker behovet for styring av alle beslutninger gjennom hele investeringslivsløpet for IT-løsninger. Ny IT-styringsmodell som vektlegger samhandlingen mellom IT, sektorene og de ulike tjenesteområdene er vedtatt, og det vil i handlingsprogramperioden være fullt fokus på å få denne kjent og operasjonalisert på tvers av kommunen. Ny finansieringsmodell for IT som i sterkere grad understøtter målene i digitaliseringsstrategien er under utvikling og vil bli iverksatt i handlingsprogramperioden.

IT-sikkerhet

Digitalisering av saksbehandling og tjenesteproduksjon i Bærum kommune vil kunne gi store gevinster, men kan også resultere i endret eller forsterket sårbarhet. *Ett Bærum, digitalt førstevalg* er naturlig nok helt avhengig av tilgang på operative systemer og data, på både faste og mobile arbeidsplasser. Med økt integrasjon mot de «digitale økosystem» kommunen er en del av, vil dette kunne innebære økt sårbarhet på områder hvor vi har liten eller ingen innflytelse, for eksempel innen telekommunikasjon.

Dette kan i sin tur føre til økt sårbarhet på områder som:

- tilgang på systemer og data
- data på avveie
- uautorisert endring av data
- uautorisert bruk av data

Bevissthet omkring informasjonssikkerhet og personvern, og et robust forvaltnings- og driftsmiljø for systemer og data, er helt nødvendig for å imøtegå digitale trusler. Kommunen må derfor sørge for relevante tiltak for å redusere risiko.

En digital krise kan oppstå når viktige digitale systemer svikter og konsekvensen av bortfallet rammer mange. Bevissthet omkring beredskap og kontinuitetsplanlegging er helt nødvendig for å sikre gode, koordinerte og forhåndsplanlagte tiltak for å håndtere faktiske hendelser.

Flytting av digital infrastruktur og fysisk arkiv

I løpet av planperioden vil vi gjennomføre en flytting av fysisk infrastruktur og fysisk arkiv i forbindelse med moderniseringen av Kommunegården. Dette er to deler av et komplekst prosjekt som i skrivende stund er under planlegging, og det er for tidlig å indikere plan, kostnader eller risiko.

7.4 Eiendom

7.4.1 Innledning

Eiendomsstrategien angir et høyt ambisjonsnivå for kommunens bygningsmasse, og gir retning og langsiktige mål for kommunens eiendomsvirksomhet i et tiårsperspektiv. I strategien er det definert en første gjennomføringsfase (2015–2017) med egne tiltak og mål.

Å realisere eiendomsstrategien krever et stort utviklings- og omstillingsarbeid samtidig som det er en kraftig økning i oppdragsmengde. Selve strategien skal evalueres og rulleres i 2018.

Kommunens satsing på bedret langsiktig styring krever bidrag til utviklingen fra Eiendom innen både systematikk, styringsstruktur, prosjektmetodikk, oppgradering/vedlikehold, investeringsområdet og anskaffelser.

De fem viktigste innsatsene fra Handlingsprogram 2017–2020 skal videreføres:

- fortsatt rigging av eiendomsvirksomheten for måloppnåelse og gjennomføring
- planmessig og styrt oppgradering, vedlikehold og formuesbevaring
- styring av investeringer i tråd med nytt investeringsreglement
- styrket innsats på energi- og klimaledelse
- videreutvikle systemer som understøtter styring av eiendomsvirksomheten

7.4.2 Viktige innsatser og endringer av ressursbruken/utviklingstiltak

Rigging av eiendomsvirksomheten for måloppnåelse og gjennomføring av eiendomsstrategien

Mange av kommunens omstillingstiltak avhenger av bygningsmessige tiltak for å kunne ta ut gevinster og få til nødvendig omstilling, og investeringsvolumet øker vesentlig. Rådmannen vil løpende vurdere behov for å komplettere kapasitet/kompetanse i egen organisasjon for å sikre tilstrekkelig ledelse, styring og gjennomføringskraft, både til analyser, drift, vedlikehold og prosjektgjennomføring. Det vil jobbes med å få riktig balanse mellom behov for ekstern kompetanse/kapasitet og egne ressurser. Arbeidet med å få eiendomsstrategien til å leve i organisasjonen – med leveransekultur, serviceinnstilling og profesjonalitet – krever god ledelse og styring.

Planmessig styrt oppgradering, vedlikehold og formuesbevaring

Tilstandsanalyseprosjektet ble startet tidlig 2017, og vil kompletteres for hele bygningsmassen første halvår 2018. Analysene vil konkretisere og dokumentere vedlikeholdsetterslepet med forslag til tiltak og kostnadsestimater. Samtidig vil inneklime og HMS samt brannsikkerhet i døgninstitusjoner kartlegges. Tilstandsanalysene vil gi grunnlag for riktige prioriteringer og forventningsavklaringer. I 2018 skal det etableres langsiktige vedlikeholdsplaner basert på tverrfaglige prioriteringer sammen med tjenestene, med utgangspunkt i tjenestenes behov, tilstandsanalysene og bygningsmassens egnethet.

Nesten hele finansieringen av det verdibevarende vedlikehold, som består av mange enkeltprosjekter med tildelte prosjektbudsjetter, er i dag dekket av investeringsmidler, spesielt gjennom potten *formuesbevaring*. De bygningsmessige tiltakene vil delvis være vedlikeholdstiltak som etter regnskapsreglene skal finansieres av driftsmidler. Fordeling mellom investering og driftsmidler vil først kunne vurderes godt inn mot handlingsprogram 2019, etter at tilstandsanalysene er gjennomført og kan brukes som underlag for vedlikeholdsplanene.

Styring av eiendomsinvesteringer i tråd med nytt investeringsreglement

Kommunens investeringsvolum øker betraktelig de neste årene. Og det er behov for å øke kapasiteten for gjennomføring. Det arbeides løpende med å rekruttere riktige ressurser. I et opphetet byggemarked er det vanskelig å rekruttere de rette personer med ønskede kvalifikasjoner, dette gjelder spesielt prosjektansvarlige med tung prosjektledererfaring for å sikre rett kapasitet til gjennomføring av større prosjekter. Det blir derfor nødvendig å supplere med større andel innleie enn det som er ønskelig.

Det skal utvikles gode modeller for konseptanalyser med fastsatte prinsipper for levetidskostnadsberegninger, og livssyklus-kostnader skal i større grad vurderes som del av investeringsanalysen. Driftseffekter av investeringer skal vurderes som grunnlag for å prioritere de prosjektene som gir reduserte driftskostnader og mer ressurseffektive tjenester. Det vil rettes innsats mot utvikling av gode og innovative anskaffelses- og kontraktsmodeller som kan bidra til innovasjon i eiendomsprosjektene.

Styrket innsats i miljø- og energiledelse

I et tiårsperspektiv vil omtrent 80 prosent av kommunens bygninger fortsatt være «gamle», og kanskje kreve tett oppfølging for at energibruk skal kunne reduseres. Kompetanse og kapasitet til «energijakt», oppfølging, måling og dokumentasjon skal styrkes. For å styrke det systematiske miljø- og energiarbeidet, og utvikle bedre måling og synliggjøring av resultater og utvikling over tid, vil Rådmannen ISO-sertifisere eiendomsvirksomheten innen ISO 140001 Miljøledelse og ISO 50001 Energiledelse.

Videreutvikle systemer som understøtter styring av eiendomsvirksomheten

Styringsmodellen for eiendomsområdet skal videreutvikles. Finansieringsmodellen er en viktig del av styringsmodellen og kan bidra til å synliggjøre kostnader og ressursbruk som grunnlag for en tydelig prioritering og styring. Særlig er det interessant å tydeliggjøre kostnader ved arealbruk når en målsetting er å redusere arealbruk.

Internt i Eiendom er videreutvikling av fagsystemer og økt satsing på digitaliserte prosesser viktige innsatsområder. Oppgradering av FDV-system til ny versjon legger til rette for smartere eiendomsdrift og digitalisering av prosesser. Eksempelvis skal Eiendom bolig ta i bruk elektroniskprotokoll for inn- og utflytting, noe som vil effektivisere prosesser og dokumentflyt. Dette vil bidra til en forenkling av ressursbruken og bedre kommunikasjonsflyt mellom boligbistand i Helse og sosial, drift og bolig i Eiendom.

Eiendom er deltaker og pådriver i prosjektet med formål utvidet integrasjon mellom prosjektøkonomisystem og kommunens økonomisystem, EPOS, slik at styringsinformasjon også kan tas ut av det overordnede økonomisystemet. Dette vil bidra til mer effektiv og kvalitetssikret styringsdialog.

Økt gjennomføringskraft for investeringer og vedlikehold

Etter hvert som bevilgningene til investeringer og formuesbevarende og miljørettede tiltak øker videre i årene som kommer, er det nødvendig å øke kapasiteten til planlegging og gjennomføring. Dette må gjøres i en kombinasjon mellom egne ansettelse og innkjøpt kompetanse, sammen med styrket ledelse. Arbeidet med tomtesøk og gjennomføring av forhandlingsprosesser, samt strategiske tomtekjøp og eiendomsutvikling skal intensiveres, slik at arealer kan sikres i tilstrekkelig tid til å realisere byggeprosjektene som forutsatt.

Oppgradering av Kommunegården

Kommunen leier Kommunegården i Sandvika av Bærum kommunale pensjonskasse gjennom en «bare-house»-avtale, der kommunen har fullt ansvar for vedlikehold og oppgradering. Tekniske anlegg i Kommunegården er utdaterte, og det er høy arealbruk per arbeidsplass. Det er nødvendig med en helhetlig teknisk og funksjonell oppgradering av kommunegården og en modernisering av kommunens kontorarbeidsplasser så de understøtter fremtidens mer digitale og tverrfaglige arbeidsform. Dette sikrer muligheten for å optimalisere arealene både for innbyggere i møte med kommunen og for ansatte. Samtidig vil dette legge til rette for en vesentlig arealeffektivisering og potensial for besparelser knyttet til å si opp eksterne leiekontrakter etter ombygging. Kommunen har i lys av dette sikret seg en mulighet til å inngå en leiekontrakt for et midlertidig kontorbygg på Hamang i ombygningsperioden. Det er i tidligere handlingsprogram vedtatt 25 millioner kroner for å dekke husleie i midlertidige lokaler i 2018 og 2019.

Det er ikke endelig avklart hvilke tilpasninger som skal gjøres i oppgraderingen av Kommunegården, om alle utbedringer vil inngå i ny leieavtale med Bærum kommunale pensjonskasse, eller om det vil komme investeringsbehov i tillegg. Rådmannen vil følge opp dette i neste LDIP, og kommer tilbake til dette i egne saker. Foreløpig er det fra og med 2020 vedtatt 20 mill. til økt husleie vedrørende Kommunegården.

Bygge for fremtiden – digitalisert, klimaklokt og energigjerrig

Digitaliserte modeller brukes i større utstrekning til planlegging, prosjektering, bygging og i driftsfasen. 3D-modeller har mange fordeler og bidrar blant annet til god visualisering av sluttresultatet, reduserer feil i tverrfaglig prosjektering, og kan være et meget godt hjelpemiddel i det løpende arbeidet med forvaltning, drift og vedlikehold av bygningene.

Kommunen vil gjennom å spisse sin miljøprofil i nybyggs- og rehabiliteringsprosjekter bidra til fremtidsrettede bygg og til det grønne skiftet.

Alle byggeprosjekter i kommunal regi skal ligge i forkant av myndighetenes krav til miljø. Det skal også satses på piloter og forbildeprosjekter med ekstra høye ambisjoner.

De mest miljøvennlige kvadratmeterne er de som ikke bygges, og arbeidet med å redusere arealbruk per innbygger skal videreføres. Dette handler om å utnytte den eksisterende bygningsmassen effektivt, organisere tjenestene slik at arealbehovet kan dempes, og bygge nye arealeffektive, fleksible og fremtidsrettede bygg.

Eiendom sluttet seg til *10 strakstiltak for byggeiere* i eiendomssektorens veikart mot 2050: Miljøsertifiser organisasjonen, fjern fossil oppvarming, kjøp giftfritt, innfør et system for energi- og miljøledelse, vurder takflatene, etterspør innovasjon, planlegg for gjenbruk, etterspør reelt energibudsjett, etterspør lavutslippsmaterialer, etterspør fossilfri byggeplass.

I handlingsplanen knyttet til klimastrategien er det konkretisert 19 tiltak innen bygg for kommunens egen virksomhet.

7.5 HR og medarbeidere

7.5.1 Innledning

Dette kapitlet beskriver status og utvikling for kommunen som helhet innen medarbeiderområdet.

I januar 2016 vedtok kommunestyret en revidert arbeidsgiverstrategi, *Arbeidsgiverstrategi mot 2035*. Kommunens overordnede mål legges til grunn. Strategien bygger på kommunens visjon og verdier, samt medarbeiderskap og samhandling. Strategien peker på fire områder som skal gjøre kommunen til en attraktiv arbeidsgiver:

- godt lederskap
- medarbeidere med riktig kompetanse
- mangfold og inkludering
- innovasjon og omstilling

Strategien som ble vedtatt i behandlingen, legges til grunn for satsing og prioriteringer fremover.

Nøkkeltall medarbeidere

Kommunens situasjon når det gjelder medarbeidere, er i positiv utvikling på flere områder. Turnover er lav, fra 9,2 prosent i 2012 til 8,3 prosent i 2016. Det er fremdeles en rekordstor søkning til ledige stillinger, og det er lettere å finne gode kandidater til stillinger.

Resultat for 2016 ble et sykefravær på 7,2 prosent, med et korttidsfravær på 2,6 prosent og et langtidsfravær på 4,6 prosent. Kommunen som helhet har hatt en liten nedgang i korttidsfraværet sammenlignet med 2015. Langtidsfraværet ligger på samme nivå som i 2015. Utviklingen innen sykefraværet de siste tre årene viser en positiv trend for kommunen. Første halvår 2017 er imidlertid sykefraværet økt igjen. En økning av langtidsfravær innen velferdsområdet er hovedforklaringen. Rådmannen vil høsten 2017 komme med en egen politisk sak rundt utfordringsbildet, ha et sterkt fokus på situasjonen videre og eventuelt igangsette nye tiltak.

Per 1.1.2017 har kommunen 7 368 årsverk fast ansatt, fordelt på 9 427 personer. I tillegg er det 2 761 personer som er timelønnede. Andelen menn er svakt økende og er nå på 26,1 prosent. Dette er en positiv utvikling.

Nøkkeltall samlet 2014–2016

	2014	2015	2016
Antall medarbeidere – årsverk ¹⁾	7 288	7 328	7 368
Antall medarbeidere – personer i alt	12 367	12 226	12 188
Andel kvinner – årsverk	75,0 %	74,3 %	73,9 %
Andel ansatte med minoritetsbakgrunn	13,4 %	13,8 %	14,0 %
Andel fagstillinger – pleie og omsorg	75,9 %	75,6 %	76,5 %
Andel fagstillinger – barnehage	56,3 %	59,1 %	60,8 %
Antall lærlinger	70	73	80
Turnover totalt	8,6 %	8,0 %	8,3 %
Andel deltid (mindre enn 80 % stilling)	36,0 %	35,9 %	35,4 %
Sykefravær	7,6 %	7,3 %	7,2 %

¹⁾ Det henvises til tall fra årsrapporten 2016

7.5.2 Viktige innsatser og endringer av ressursbruken/utviklingstiltak

Godt lederskap

Kommunens program for innovasjonsledelse (LUP) vil videreføres i 2018 og inngå som en viktig del av det systematiske arbeidet med lederutviklings- og organisasjonskultur. Målet er at alle resterende tjenestesteder har fått LUP-opplæring i 2018.

Nytt opplegg for leder- og ledelsesutvikling som blant annet inkluderer e-læring, iverksettes. Ulike tiltak som forsterker ønsket leder- og kulturutvikling vil iverksettes.

Målbeskrivelse	Status 2016	Mål 2018	Mål 2020
Antall ledergrupper som deltar på lederverksteder i løpet av året	Nytt tiltak	50	50
Antall ledergrupper som deltar på LUP	41	70	

Medarbeidere med riktig kompetanse

Kommunens medarbeidere har høy kompetanse. Ufaglærte utgjør kun 18,5 prosent av alle, og fagarbeidergruppen utgjør 22,5 prosent. For øvrig har medarbeidere høyskole- eller universitetsutdanning.

Det skjer en betydelig satsing på kompetanseutvikling i organisasjonen. Det utdeles årlig til sammen tre millioner kroner i stipendmidler til videre- og etterutdanning. Alle sektorer har egne satsingsområder knyttet til kompetanseutvikling, og hvert tjenestested har egne midler til internopplæring. Strategisk plan for kompetanseutvikling ble behandlet i utvalg for samarbeid februar 2016, og legger føringer for videre prioriteringer.

Omstilling og kompetansebehov fremover

Kommunens kompetansebehov har de siste årene blitt betydelig endret. Det er i mindre grad enn tidligere behov for funksjoner med lav kompetanse og utdanning fordi oppgaver krever fag-/profesjonsutdanning, automatiseres eller ikke lenger skal produseres av kommunen. Det er allerede store utfordringer knyttet til å finne alternative jobber internt for personer med lav utdanning når det skal gjennomføres nedbemanning og omstilling. Det er også utfordrende for kommunen å finne praksisplasser til mennesker uten fagutdanning. Denne utviklingen vil forsterkes i årene fremover som følge av økt grad av digitalisering, profesjonalisering og krav til effektivitet. Rådmannen vil derfor vektlegge tiltak for å styrke fagopplæring, og iverksette rekrutteringstiltak for å sikre riktig kompetanse.

Målbeskrivelse	Status 2016	Mål 2018	Mål 2020
Andel ufaglærte i kommunen reduseres	18,5 % *)	18 %	17 %
E-læring som basisopplæring for nye ledere gjennomføres i løpet av første år	Nytt tiltak	100 %	100 %

^{*)} Hentet fra årsrapporten 2016

Mangfold og inkludering

Kommunen som praksisarena for ulike målgrupper vil i større grad koordineres og profesjonaliseres. Et økende antall flytninger vil ha behov for språkopplæring. Totalt sett er andelen medarbeidere med minoritetsbakgrunn relativt stabil over tid. Fra 2012 til 2016 har det vært en liten økning, fra 12,7 prosent til 14 prosent. Den største andelen minoritetsspråklige finnes innen pleie og omsorg. Registreringen bygger på SSBs definisjon av innvandrere – personer født i utlandet av to utenlandske foreldre.

En økt ambisjon for antall lærlinger vil innebære behov for tilrettelegging, veiledning og oppfølging. Fra 2015 til 2016 er det en liten økning i andelen som har 100 prosent stilling, samtidig som deltid reduseres tilsvarende. Dette innebærer en økning i gjennomsnittlig stillingsstørrelse. 64,6 prosent av kommunens medarbeidere har stillingsstørrelse over 80 prosent. Kommunen vil intensivere satsingen på å få en heltidskultur i organisasjonen.

Målbeskrivelse	Status 2016	Mål 2018	Mål 2020
Antall flyktninger som har hatt praksisplass i løpet av året	Nytt tiltak	200	
Andel deltid med lavere stilling enn 80 % reduseres	35,4% *)	35,0%	34,0%
Redusere sykefravær	7,2% *)	7,0%	7,0%
Antall lærlinger	80	110	120

*) Tall fra årsrapporten 2016

Kunnskapssenteret

Kunnskapssenterets konsept videreutvikles kontinuerlig. I løpet av 2017 innføres en egenandel for å kunne utvikle et profesjonelt kurs- og konferansekonsept til alle leietakere, interne og eksterne. Samtidig er dette nødvendig for å sikre Kunnskapssenteret et økonomisk bedre fundament. Det er i dagens modell tilførsler for å dekke husleie, men ikke oppgaver som følger med det å være et kurssted.

Kommunens satsing på oppbygging og utvikling av Kunnskapssenteret videreutvikles. Det er opprettet en arbeidsgruppe i kommunen for å gjøre en mulighetsstudie og utarbeide et prospekt som skal sikre at Bærum kommune i fremtiden oppfattes som en kommune preget av et kunnskaps- og studentmiljø. Ved å ha et tett samarbeid med aktuelle universitet og høyskoler, undersøkes muligheten for ytterligere satsing på universitets-/høyskoleutdanning i Sandvika. I et langsiktig perspektiv vil kommunen kunne rekruttere medarbeidere med utdanningsbakgrunn som det etter hvert vil være mangel på i kommunen. Kommunens egen internopplæring videreutvikles, og et samarbeidsprosjekt er initiert mellom HR og Kunnskapssenteret for å sikre gode systemer som ivaretar kommunens krav og ønsker om kurs- og konferansefasiliteter. Kantinedriften er utvidet ved at nye leietakere i tilstøtende bygg også får et kantinetilbud i regi av Kunnskapssenteret. Kunnskapssenteret starter i tillegg opp drift av kantine og resepsjon i Malmskriverveien 18. Begge tiltak er gjennomført for å sikre økonomi og ta ned sårbarhet.

7.6 Endringer drift

7.6.1 Merbehov – intern organisatorisk tilpasning

Nr.	Merbehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
1	Ny personal- og HMS-håndbok		0,5			
2	Styrket kommunikasjonsressurs – Klimaklok	9,1	0,2	0,2	0,2	
3	Styrket ledelsesressurs – Eiendom	48,7	1,3	1,3	1,3	1,3
Sum nye og endrede merbehov HP 2018–2021			2,0	1,5	1,5	1,3
<i>Andre tidligere vedtatte merbehov</i>						
SUM merbehov		545,0	2,0	1,5	1,5	1,3
Endring i % av budsjetttrammen			0,4 %	0,3 %	0,3 %	0,2 %

1. Ny personal- og HMS-håndbok

Ambisjonen for tiltaket er å forenkle tilgang til lovverk, interne retningslinjer og øvrige hjelpemidler for ledere. Dagens personal- og HMS-håndbok viser seg å være vanskelig å finne frem i. En ny personalhåndbok med en bedre søkemotor vil kunne øke graden av selvbetjening.

2. Styrket kommunikasjonsressurs – Klimaklok

For å støtte opp om arbeidet med klimaklokprogrammet foreslår Rådmannen en styrket kommunikasjonsressurs. Hensikten med styrkingen er å motivere til innsats for å få synliggjort resultatene av *Klimaklok kommune*. Arbeidet skal foregå både internt og eksternt, og på tvers av kommuneorganisasjonen.

3. Styrket ledelsesressurs – Eiendom

Med ambisjonene for nyetablering av sosial infrastruktur i kommunen, innhenting av vedlikeholdsetterslep og øvrig realisering av eiendomsstrategien, har det de siste par årene pågått et krevende utviklings- og omstillingsarbeid i Eiendom for å profesjonalisere organisasjonen, øke gjennomføringskraften og tilpasse den til kommunens strategiske mål.

Bærum kommunen er en av landets største eiendomsbesittere, og det har vært utfordrende å sikre nok ledelseskapasitet til å følge opp forvaltningsarbeidet av kommunens eiendommer på en god måte. Enheten som har hatt ansvar for eiendomsforvaltning av alle bygninger og grunneiendommer, deles derfor opp i to enheter. Hensikten er å bidra til å styrke strategiske tomtekjøp, inn- og utleie samt eiendomsutvikling og grunneierrollen i den ene enheten, og å styrke forvaltning av kommunens formålsbygninger og komme raskere i mål med planmessig styrt oppgradering, energieffektivisering, vedlikehold og formuesbevaring i den andre enheten.

7.6.2 Merbehov – sentralt posterte felleskommunale kostnader

Her vises kostnader som ikke gjelder administrative støtteenheter, men som budsjetteres sentralt.

Nr.	Program-område	Merbehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
4	Administrasjon	Videreutvikle e-læring			1,0		
5	Administrasjon	Økte kostnader til lisenser, support, vedlikehold og utvikling – IT	44,4	2,5	4,1	5,7	7,3
		– herav tidligere vedtatt		0,5	2,1	2,1	2,1
		– endring foreslått i dette HP		2,0	2,0	3,6	5,2
6	Administrasjon	Personvernombud	0,5	0,9	0,9	0,9	0,9
7	Administrasjon	Felles vikaradministrasjon for skole og barnehage				1,6	1,6
8	Sosialtjeneste og bolig	Manglende leieinntekter Kunnskapscenteret	-3,0	2,0	1,8	1,5	1,0
9	Administrasjon	Videreføre arbeidet innenfor Eierutvalgets ansvarsområde		0,1	0,1	0,1	0,1
10	Administrasjon	Oppfølging av formannskapetets beslutning om en strategi for å styrke tilhørighet til bærumsamfunnet		0,4	0,4		
11	Administrasjon	Kontingenter til regionalt og nasjonalt samarbeid	3,2	2,0	2,0	2,0	2,0
12	Fysisk planlegging, kulturminne, natur og nærmiljø	Prosjekt Klimaklok kommune		2,5	2,5	2,5	2,5
13	Administrasjon	Nasjonalt digitaliseringsfond – tilskudd		2,5			
Sum nye og endrede merbehov HP 2018–2021				12,9	12,8	14,3	15,4
<i>Andre tidligere vedtatte merbehov</i>							
SUM merbehov				545,0	12,9	12,8	14,3
Endringer i % av budsjettrammen				2,4 %	2,3 %	2,6 %	2,8 %

4. Videreutvikle e-læring

Ut fra en ambisjon om å ha størst mulig grad av selvbetjening for ledere og medarbeidere, skal e-læring videreutvikles for mer effektiv og tilgjengelig kompetansebygging. Dette forutsetter en fortsatt forsterket innsats. Ved å benytte KS' læringsplattform i kombinasjon med kompetansemodule i LØP (kommunens lønns- og personalsystem), vil ledere få en betydelig bedre oversikt over kompetansestyring og kompetanseutvikling blant medarbeidere. Det er tidligere lagt inn et innsparingskrav på 0,5 mill. per år i årene fremover. Det viser seg at det tar lengre tid enn forventet å utvikle et helhetlig opplegg for e-læring. I 2018 kompenseres kuttet ved å benytte allerede bevilgede omstillingsmidler. Tilsvarende styrking gjøres i 2019.

5. Økte kostnader til lisenser, support, vedlikehold og utvikling – IT

Vekst i antall ansatte og økt bruk av IT-verktøy medfører økte kostnader for hele kommunen til lisenser, support og vedlikehold. Økt effektivisering gjennom digitalisering medfører at flere vil gjøre bruk av IT-verktøy. Lønnssystemet og verktøy for planlegging og utvikling av kompetanse oppgraderes. Ved å utvide bruken vil både ledere og medarbeidere få en oppdatert oversikt over planlagte og gjennomførte opplæringstiltak.

6. Personvernombud

EUs forordning for personvern blir norsk lov fra 2018 og gjør ordningen med personvernombud obligatorisk for kommunen. De nye reglene lovfester hvilken rolle og hvilke oppgaver ombudet skal ha, og gir kommunen nye plikter. For å ivareta de nye reglene er det behov for å øke ressursene avsatt til dette arbeidet.

7. Felles vikaradministrasjon for skoler og barnehager

Det etableres en felles vikaradministrasjon i HR-drift for å bistå skoler og barnehager med innleie av vikarer. Det er kartlagt at skolene alene til sammen bruker cirka ti årsverk på denne oppgaven, tid som kan frigjøres til pedagogisk virksomhet. Det er innhentet erfaringer fra andre kommuner som har tilsvarende opplegg. Det er beregnet at det er behov for fire årsverk for å betjene alle skoler og barnehager. De første to årene benyttes allerede vedtatte omstillingsmidler for å bygge opp ordningen. Det er usikkert hvordan behovet vil være de neste årene. Det legges foreløpig inn lønnsmidler tilsvarende to årsverk i 2020 og 2021. Når man i 2018 har mer kunnskap om riktig fordelingsnøkkel, vil kostnadene bli fordelt videre fra programområde Administrasjon til programområdene Skole og Barnehage, der innsparingene vil komme.

8. Manglende leieinntekter Kunnskapssenteret

Ved etableringen av Kunnskapssenteret ble det lagt opp til at driften delvis skulle finansieres av inntekter fra utleie av lokaler til eksterne. Det viser seg nå at inntektskravet er for ambisiøst, og det er per i dag ikke realiserbart i sin helhet. Merbehovet skal gradvis trappes ned i perioden ved at inntektssiden skal økes. Endringen gjelder programområde Sosialtjeneste og bolig.

9. Videreføre arbeidet innenfor Eierutvalgets ansvarsområde

Det er ønskelig å videreutvikle kompetanseprogrammet *Verdiskapende selskapsstyring i Bærum kommune* i perioden, samt gjennomføre aktuelle temadager knyttet til temaer som etikk og korrupsjon med mer. For å videreføre arbeidet innenfor Eierutvalgets ansvarsområde vil det være behov for en ny og årlig bevilgning på 0,1 mill. Eierutvalgets budsjett ligger til politisk sekretariat.

10. Strategi for å styrke tilhørighet til bærumssamfunnet

Formannskapet har bedt om at det igangsettes en prosess for å styrke kommunens omdømme gjennom en målrettet markedsføring av de gode historiene og eksemplene fra Bærum. Formålet er å skape økt grad av tilhørighet til og stolthet over bærumssamfunnet hos våre innbyggere.

11. Kontingenter til regionalt og nasjonalt samarbeid

Kontingent til KS har hatt en vesentlig økning de seneste årene som det ikke er tatt høyde for i budsjettet. I tillegg har det vært økning i en del andre kontingenter til regionalt og nasjonalt samarbeid. Justering av budsjettet ble sist foretatt i Handlingsprogram 2010–2013, og det legges derfor inn forslag om økning i budsjettet slik at det gjenspeiler kommunens faktiske utgifter.

Tiltaket inkluderer også Bærum kommunes kontingent til det nylig vedtatte medlemskapet i Osloregionens Europakontor (formannskapssak 70/17, møte 18.4.2017). Det regionale samarbeidet har som mål å knytte Oslo-regionen nærmere til Europa, og skape og utløse nye muligheter for innovasjon, regional utvikling og verdiskaping hos medlemmene. Nettverket vil være en viktig arena for kunnskapsutveksling og kan gi støtte og innsikt i europeiske prosesser. Bærum ønsker å bruke deltakelsen til å utvikle partnerskap og kontakter med sammenlignbare kommuner og regioner i andre land. Bærum kommune tar del i samarbeidet fra 2018.

12. Prosjekt *Klimaklok kommune*

Styrket ressurs – *Klimaklok*. Se omtale i kapittel 3. Ny klimastrategi er lagt frem til politisk behandling. For å levere på strategien må det etableres en organisasjon fokusert på måloppnåelse både i kommunens egen virksomhet og i samarbeidet med innbyggere og næringsliv. Det er derfor i henhold til vedtak i formannskapet 29.8.2017, sak 172/17, behov for at det dedikeres ressurser til programmet. Mesteparten av ressursene til gjennomføring av tiltak i handlingsplanen ligger til de respektive programområdene og deres allerede vedtatte rammer. Selve programledelsen vil bli lagt til Strategi- og utviklingsenheten, og det er lagt inn midler til to årsverksressurser til sentral programledelse og mobilisering, samt midler til noe ekstern bistand ved behov for innleie av spisskompetanse. I tillegg vil det brukes allerede eksisterende midler og kompetanse til å styrke også programledelse og rapportering. Endringen gjelder programområde Fysisk planlegging, kulturminne, natur og nærmiljø.

13. Nasjonalt digitaliseringsfond – tilskudd

I forbindelse med den fellesnasjonale satsingen har Bærum kommune gjennom storbynettverket forpliktet seg til å bidra til etableringen av et *digitalt finansieringsfond* for kommunesektoren. Bærum har sammen med andre kommuner i storbynettverket bedt KS om å etablere et fond som kan gi en forutsigbar finansiering av viktige nasjonale fellesinitiativ. Dette må sees i sammenheng med regjeringens initiativ til etablering av et

slikt fond, som også forutsetter bidrag fra kommunene. Det er tenkt at kommunene som oppstartskapital til fondet går inn med bidrag svarende til 20 kroner per innbygger i de respektive kommuner, og henvendelsen fra KS går til samtlige kommuner i Norge. Det samlede finansielle behovet for å realisere utvikling av prioriterte løsninger etter 2017 er usikkert og ikke mulig å anslå nå. Det vil derfor være behov for at KS foretar årlige vurderinger av finansieringsmekanismens størrelse. Rådmannen tar sikte på å legge frem en egen sak høsten 2017.

7.6.3 Økt husleie

Nr.	Merbehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
14	Økt husleie på flere programområder		9,3	9,3	9,3	9,3
	– herav tidligere vedtatt		-2,0	-2,0	-2,0	-2,0
	– endring foreslått i dette HP		11,4	9,4	9,4	9,4
Sum nye og endrede merbehov HP 2018–2021			9,3	9,3	9,3	9,3
<i>Andre tidligere vedtatte merbehov</i>						
SUM merbehov			229,2 *	9,3	9,3	9,3
Endring i % av budsjettrammen			4,1 %	4,1 %	4,1 %	4,1 %

* Ekstern husleie brutto driftsutgifter

14. Økt husleie på flere programområder

Merbehovet gjelder innleie av lokaler for Voksenopplæringscenteret, ny lokasjon for biblioteket i Sandvika og estimert behov til midlertidige lokaler ved Storøya skole (for å sikre skolekapasitet på Fornebu inntil Oksenøya senter står ferdig).

7.6.4 Innsparinger – intern organisatorisk tilpasning, utenom stab/støtte

Det foreslås ingen nye eller endrede innsparinger innenfor området intern organisatoriske tilpasninger. Tabellen under viser tidligere vedtatte innsparinger og mindrebehov.

Nr.	Merbehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
Sum nye og endrede innsparinger/mindrebehov HP 2018–2021						
<i>Andre tidligere vedtatte innsparinger/mindrebehov</i>			-17,5	-13,7	-22,8	-16,7
SUM innsparinger/ mindrebehov			545,0	-17,5	-13,7	-22,8
Endring i % av budsjettrammen			3,2 %	2,5 %	4,2 %	3,1 %

7.6.5 Innsparinger – sentralt posterte felleskommunale kostnader

Nr.	Programområde	Innsparinger/mindrebehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
15	Grunnskole	Inntekter fra utvidet og samordnet kantinedrift i Kunnskapssenteret	-3,7	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Sum nye og endrede innsparinger/mindrebehov HP 2018–2021			-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	
<i>Andre tidligere vedtatte innsparinger/mindrebehov</i>			-2,8	-5,3	-7,3	-7,3	
SUM innsparinger/mindrebehov			545,0	-3,1	-5,6	-7,6	
Endring i % av budsjettrammen			0,6 %	1,0 %	1,4 %	1,4 %	

15. Inntekter fra utvidet og samordnet kantinedrift i Kunnskapssenteret

Kantinedriften utvides med ny filial av Spiseriet med tilholdssted i bibliotekets nye lokaler i Sandvika. Driften blir samordnet og vil generere økte inntekter i perioden. Ved etablering av ny filial er det behov for investeringsmidler på 0,3 mill., som er tatt inn i Rådmannens forslag til investeringsbudsjett. Endringen gjelder programområde Grunnskoleopplæring.

7.6.6 Fellestiltak med innsparingseffekt for hele kommunen

Nr.	Innsparinger/mindrebehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
16	Egenandel parkering for ansatte		-0,3	-0,5	-0,5	-0,5
Sum nye og endrede innsparinger/mindrebehov HP 2018–2021			-0,3	-0,5	-0,5	-0,5
<i>Andre tidligere vedtatte innsparinger/ mindrebehov</i>			-9,8	-19,0	-24,1	-24,1
SUM innsparinger/mindrebehov			545,0	-10,0	-19,5	-24,6
Endring i % av budsjetttramme			1,8 %	3,6 %	4,5 %	4,5 %

16. Egenandel for parkering for ansatte

Ordningen med ansatteparkering gjennomgås, og det vil settes strengere kriterier for tildeling. Ansatte som ikke har behov for bil i tjenesten, vil få en egenandel. Tiltaket kan innebære en positiv miljøeffekt. I første omgang innføres tiltaket for tjenestesteder i Sandvika.

7.6.7 Økte ressurser FDV (forvaltning, drift, vedlikehold), programområde 92 og 93

Nr.	Merbehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
17	Styrket ressurs til energiledelse og energirapportering		0,8	0,8	0,8	0,8
18	Styrking innsats for brannsikkerhet		0,5	0,5	0,5	0,5
19	Økte netto FDV-utgifter		9,0	31,9	59,1	83,4
	– herav tidligere vedtatt		4,6	31,1	52,6	52,6
	– endring foreslått i dette HP		4,4	0,8	6,5	30,8
Sum nye og endrede merbehov HP 2018–2021			10,3	33,2	60,4	84,7
<i>Andre tidligere vedtatte merbehov</i>			0,0	1,2	1,7	1,7
SUM merbehov			410,5 *	10,3	34,4	62,1
Endring i % av budsjetttramme			2,5 %	8,4 %	15,1 %	21,0 %

* FDV brutto driftsutgifter

17. Styrket ressurs til energiledelse og energirapportering

Som et ledd i *Klimaklok*-satsingen og ambisjoner om redusert energibruk, er det behov for å ansette en «energijeger». Ressursen skal følge opp den omfattende porteføljen av bygningsmessige og organisatoriske tiltak i driften som er nødvendige for å nå ambisjonen om redusert energibruk, evaluere tiltak og legge grunnlag for gode rapporter fra tiltak. Ressursen må sees i sammenheng med ambisjonen om å redusere energibruken. Kommunens samlede energikostnader ligger på cirka 83 millioner kroner årlig, og i forslaget til klimastrategi er det foreslått en reduksjon på 12 prosent tilsvarende 10 mill. frem mot 2020.

18. Styrket innsats for brannsikkerhet

Det foreslås en økning på 0,5 mill. til styrking av arbeidet med brannsikkerhet. Dette vil blant annet bidra til et tettere samarbeid med tjenesteområdene for å samordne regelverkets krav til henholdsvis eier og bruker av bygningsmassen.

19. Økte netto FDV-utgifter

Økte driftskostnader (FDV) skyldes i hovedsak økningen i bygningsarealer som skal forvaltes. Endringene fordeler seg på flere programområder. Når nye arealer tas i bruk, bevilges det vanligvis et beløp per kvadratmeter som tilsvarer et bransjenormtall (Holte-nøkkelen) for gjennomsnittlige, årlige FDV-kostnader for den aktuelle bygningstypen. Hvis eiendommen avviker fra de vanlige bygningstypene, som for eksempel Bærum idrettspark, vil Rådmannen foreslå bevilgning ut fra en individuell beregning. FDV-bevilgningene til den eldre bygningsmassen er imidlertid historisk betinget, og budsjetttrammer gjenspeiler ikke den norm som i dag legges til grunn for nye bevilgninger. I gjennomsnitt disponerer derfor programområdet FDV langt mindre per kvadratmeter enn dagens bransjenormtall tilsier.

Over tid endres ofte fremdriftsplanene, samtidig som nye prosjekter kommer til. Forslag til bevilgning til FDV-midler justeres derfor ved hver behandling av handlingsprogrammet. Justeringen innebærer at FDV-midler tas ut når ferdigstilling utsettes i forhold til de forutsetninger tidligere bevilgninger bygger på.

De største endringene i forhold til Handlingsprogram 2017–2020 er:

- Permanent Jarenga barnehage kan tidligst stå ferdig i 2022, mot tidligere anslått 2020.
- Lindelia bo- og behandlingssenter tas i bruk i 2020, tidligere har det vært lagt inn FDV-kostnader fra 2019.

7.6.8 Innsparinger FDV (forvaltning, drift, vedlikehold), programområde 92 og 93

Nr.	Innsparinger/mindrebehov, mill. 2018-kr	Budsjett-ramme	2018	2019	2020	2021
20	EPC – energikontrakt med garanti – energibesparelse		-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
	– herav tidligere vedtatt		-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
	– endring foreslått i dette HP					
Sum nye og endrede innsparinger/mindrebehov HP 2018–2021			-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
<i>Andre tidligere vedtatte innsparinger/ mindrebehov</i>			-0,5	-0,6	-0,6	-0,6
SUM innsparinger/mindrebehov			410,5 *	-1,5	-1,6	-1,6
Endring i % av budsjetttrammen			0,4 %	0,4 %	0,4 %	0,4 %

*FDV brutto driftsutgifter

20. Energibesparelse (EPC – energikontrakt med garanti)

Selv om netto effekt av endret tiltak er null, omtales det likevel her fordi forutsetningene for tiltaket er endret. Rådmannen har gjennom forslaget til klimastrategi skjerpet målet om en reduksjon av energibruken i bygningsmassen fra 15 til 20prosent i løpet av de kommende fem årene, noe som gir et årlig gjennomsnitt på 4 prosent. Denne reduksjonen er planlagt oppnådd ved en kombinasjon av investeringer i ENØK-tiltak og energiledelse for mer energigivninglig bruk og drift av bygningsmassen. Som følge av økning i energiprisene legges det ikke opp til ytterligere økonomiske innsparinger i energiutgiftene i perioden. Reduksjon i energibruk i eksisterende bygninger planlegges også å dekke inn energibehovet i nye arealer.

7.7 Økonomiske driftsrammer for Organisasjon, styring og utvikling / programområde 16

Mill. kr		Budsjett-ramme	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Vedtatt budsjett 2017 etter ØMI 2017	Netto		545,0	545,0	545,0	545,0
Prisvekst			1,8	2,0	1,9	1,9
Korrigert pensjon			0,0	0,0	0,0	0,0
Tekniske endringer ^{*)}			22,3	21,3	20,2	20,2
Husleie og driftsutgifter lokaler						
<i>Malmskriverveien 4</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-2,1	-2,1	-3,2	-4,3
Omstillingstiltak og aktivitetsendring			-4,4	-1,4	-10,9	-3,4
<i>Administrative tiltak utenom stab og støtte</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-1,6	-2,5	-4,4	-4,4
Felles vikaradministrasjon for skoler og barnehager					1,6	1,6
<i>Forvaltning nytt økonomisystem</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-1,8	-3,3	-3,3	-3,3
<i>Kategoristyring og sentralisering anskaffelser</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		0,9	1,7	1,5	1,5
Kontingenter til regionalt og nasjonalt samarbeid		3,2	2,0	2,0	2,0	2,0
Nasjonalt digitaliseringsfond – tilskudd			2,5			
Ny personal- og HMS-håndbok			0,5			
<i>Omstilling – virkemidler</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-1,0	-2,0	-4,0	-4,0
Oppfølging av formannskapets beslutning om en strategi for å styrke tilhørighet til bærumsamfunnet			0,4	0,4		
<i>Optimalisering stab og støtte</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-2,9	-3,7	-4,8	-4,8
Personvernombud		0,5	0,9	0,9	0,9	0,9
<i>Politisk sekretariat</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-0,8	-0,8	-0,8	-0,8
<i>Styrket kommunikasjon</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-0,3	0,6	0,5	0,5
Styrket kommunikasjonsressurs – Klimaklok		9,1	0,2	0,2	0,2	
Styrket ledelsesressurs – Eiendom		48,7	1,3	1,3	1,3	1,3
<i>Valgmidler</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-5,8	0,1	-6,0	0,1
Videreføre arbeidet innenfor eierutvalgets ansvarsområde			0,1	0,1	0,1	0,1
Videreutvikle e-læring				1,0		
Økte kostnader til lisenser, support, vedlikehold og utvikling – IT		44,4	2,5	4,1	5,7	7,3
– herav tidligere vedtatt	<i>Tidl. vedtatt</i>		0,5	2,1	2,1	2,1
– endring foreslått i dette HP			2,0	2,0	3,6	5,2
<i>Øvrige fellestiltak med innsparingseffekt for hele kommunen</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>		-0,8	-0,8	-0,8	-0,8
Etablering og oppfølging av ungdomsråd (Barne- og ungdomstjenester)		0,3	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7
– herav tidligere vedtatt	<i>Tidl. vedtatt</i>		-0,4	-0,4	-0,4	-0,4
– endring foreslått i dette HP			-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Sum endringer			17,6	19,8	8,0	14,3
Ny ramme HP 2018–2021	Netto		562,7	564,8	553,0	559,3

^{*)} Hovedforklaringen til vekst i området samlet er vekst i sentralt posterte felleskommunale kostnader samt tekniske endringer. Tekniske endringer inkluderer foreløpig omfordeling av innsparingstiltaket *Optimalisering stab og støtte*. De tekniske justeringene reflekterer at ressurser er sentralisert, men oppgaver er overtatt uten at sentrale staber er blitt tilført like mye ressurser som gjennomført ressursnedtak ute, og dette gir derfor en kunstig høy vekst på programområde 16. Endelig omfordeling for det enkelte år vil først gjennomføres ved utgangen av hvert år etter at det er foretatt ny fordeling basert på faktisk ressursbruk. I forbindelse med prosessen for å gjøre kostnadsføringen i Bærum mer lik praksis i andre ASSS-kommuner skal en større andel av de kostnader som nå føres på programområde 16/funksjon 120 henføres til tjenesteområdene.

7.8 Foretak og selskaper

Foretak og selskaper kommunen eier helt eller delvis

Med utgangspunkt i vedtatt eierskapsmelding videreføres kommunens utøvelse av en målrettet og forutsigbar eierskapspolitikk. Det utarbeides også spesifikke eierstrategier for de av selskapene som er av stor betydning for kommunen. Eierutvalgets årlige dialog- og eiermøter er sentrale i oppfølgingen av selskapene.

For å sikre og utvikle kompetanse hos styremedlemmer oppnevnt av Bærum kommune (og daglig leder) i disse selskapene, gjennomføres det kurs i styrekompetanseheving i løpet av hver kommunestyreperiode, og det gjennomføres temakurs ved behov.

Eierskapsmeldingen og eierstrategiene oppdateres ved behov og rulleres første gang innen andre halvdel av 2017. Deretter hvert fjerde år og innen første år av ny kommunestyreperiode.

Mens eierskapsmeldingen legger det overordnede grunnlaget for hvordan kommunen ønsker å forvalte og utøve eierskap på tvers av selskaper, redegjør eierstrategiene for formålet kommunen har med sitt eierskap av selskapet, og de fastsetter overordnede mål samt og tydeliggjør eiers krav og forventninger til selskapet og selskapets styre.

	Eierandeler
Aksjeselskap	
Bærum Kommunal Eiendomsselskap AS	100 %
ARBA Inkludering AS	71,5 %
Vårt Sandvika AS	20 %
Simula School of Research and Innovation AS	14,3 %
Filmparken AS – Jar	0,17 %
VisitOslo AS	0,5 %
Andelsselskap	
Centro Asistencial Noruego SLU	100 %
Interkommunalt selskap	
Asker og Bærum brannvesen IKS	67 %
Asker og Bærum vannverk IKS	50 %
Kommunelovens § 27 samarbeid	
VEAS (Vestfjorden avløpsselskap)	21,5 %
Vestregionen	
Øvrige selskaper/eierformer	
KLP – gjensidig selskap / andel i forhold til pensjonsmidler sykepleiere	
Bærum kommunale pensjonskasse *)	
Stiftelser **)	
Sonja Henies og Niels Onstads Stiftelse	
Stiftelsen Lommedalsbanen	
Stiftelsen Polhøgda – rådet	
Stiftelsen Utleieboliger i Bærum	
Snarøya Sanitetsforenings Stiftelse	

*) Selveiende institusjon

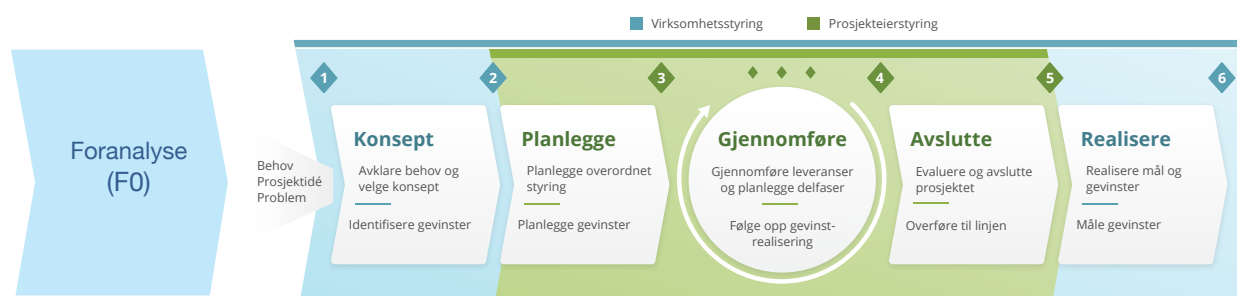
**) Stiftelse er selveiet og selvstyrende

8 Investeringer

Investeringene fremstilles som i fjorårets handlingsprogram samlet i et eget kapittel og ikke som en del av områdene. Investeringsplanen i langsiktig driftsanalyse og investeringsplan 2018–2037 og påfølgende endringer vedtatt i Økonomimelding I er grunnlaget for Rådmannens forslag til investeringer i dette handlingsprogrammet for 2018–2021.

Prosjektmodell og fasebeskrivelser

Felles prosjektmetodikk er under innføring i Bærum kommune med utgangspunkt i Difis (Direktoratet for forvaltning og IKT) prosjektveiviser, men tilpasset Bærum. Metodikken skal brukes på alle investeringsprosjekter i Bærum kommune, samt større/komplekse driftsprosjekter. Innføringsprosjektet for felles prosjektmetodikk har siden oppstarten høsten 2016 hatt størst fokus på Eiendom byggherre og IT, som ivaretar mange av kommunens største og mest virksomhetskritiske prosjekter. Høsten 2017 og videre inn i 2018 er ambisjonen at innføringen er gjennomført også for kommunens øvrige prosjektmiljøer, som tekniske tjenester, eiendomsforvaltningen samt øvrige tjenesteområder som gjennomfører større prosjekter.

Prosjektveiviseren har en faseinndeling med tilhørende beslutningspunkter. Det skal ikke igangsettes en ny fase før beslutning er gjort på grunnlag av dokumentasjon og aktiviteter i fasen forut for beslutningspunktet i henhold til fullmaktsregimet. Innføringen av en felles prosjektmetodikk er et viktig element i den samlede virksomhetsstyringen og styring innenfor fastsatte økonomiske rammer.

Fase 0 (F0) – foranalysefase – frem til beslutningspunkt 1

Behov/idé foreligger (for eksempel fra behovsanalyse eller strategidokumenter), men konseptvurdering er ikke påstartet. Tid og kostnader for gjennomføring er enten ikke vurdert, eller er å betrakte som høyst foreløpige med meget stor usikkerhet. Prosjektet er ikke besluttet gjennomført. Foranalysen avsluttes med beslutningspunkt B1: Igangsettelse av konseptvurdering som er første reelle prosjektfase.

Fase 1 (F1) – konseptfase – frem til beslutningspunkt 2

Konseptvurdering av løsningsvalg, tid og gjennomføringskostnader er igangsatt, men ikke avsluttet. Tid og kostnader for gjennomføring er å betrakte som høyst foreløpige estimater med meget stor usikkerhet. Prosjektet er ikke besluttet gjennomført. Avsluttes med beslutningspunkt B2: Valg av konsept, igangsettelse av planleggingsfasen.

Fase 2 (F2) – planleggingsfase – frem til beslutningspunkt 3

Konseptvurdering behandlet i henhold til fullmaksregime, konsept er valgt og planleggingsfasen besluttet igangsatt. Estimater for tid og kostnader har frem til gjennomført anskaffelse stor usikkerhet. Avsluttes med beslutningspunkt B3: Fastsettelse av kostnads- og fremdriftsrammer i henhold til fullmaksregime, beslutning om gjennomføring.

Fase 3 (F3) – gjennomføringsfase – frem til beslutningspunkt 4

Prosjekt er under gjennomføring i henhold til vedtatt kostnadsramme etter endt planleggingsfase og anskaffelse. Tids- og kostnadsrammer er i henhold til sikkerhet P85¹. Avsluttes med beslutningspunkt B4: Avslutning og overlevering til drift.

Fase 4 (F4) – avslutningsfase

Prosjektet er levert og tatt i bruk. Godkjennings-/garantiperiode. Gevinstrealisering. Prosjektet tas ut av listen når det er avsluttet i regnskapet / sluttrapport er levert.

S – samlebevilgning

Samlet pottbevilgning for flere tiltak/prosjekter/anskaffelser. Dette kan for eksempel være løpende årlige bevilgninger til gitte formål (eksempelvis turveier, veiforsterkning, forvaltningsplan IT) – eller samlepott for mindre prosjekter av lik karakter (eksempelvis prosjekter innen vann og avløp) eller samlepott til fremskaffelse av boliger.

Enkelte samlebevilgninger dreier seg om større utviklingsløp med mange delprosjekt, men som overordnet sett går gjennom de samme fasene som et enkeltprosjekt. Der dette gjelder, er formålet markert med både «S» og den aktuelle prosjektfase. Noen ganger vil slike satsinger initielt bestå av en samlebevilgning, der tydelige enkeltprosjekt utvikler seg over tid. Et eksempel på dette er midler til byutvikling i Sandvika, der Sandvika fjordpark og Elvebredden nå er konkrete satsinger.

Investeringene i dette kapitlet er strukturert etter følgende områder:

- *Organisasjon, styring og utvikling* (uten Fornebu-prosjekter).
  - *Formuesbevaring* – alle formuesbevarende eiendomsprosjekter samlet på tvers av sektorer/programområder.
  - *Digitalisering og IT samlet* – alle teknologi-/IT-relaterte investeringsprosjekter er samlet på tvers av sektorer/programområder. Dette fordi disse investeringene påvirker hverandre gjensidig, ofte kan gjenbrukes og derfor reelt sett bør sees i sammenheng.
  - *Felleskommunale eiendomsprosjekter*.
- *Barn og unge* (uten mindre og uspesifiserte formuesbevaringsprosjekter, IT-prosjekter og Fornebu-prosjekter).
- *Bistand og omsorg* – (uten mindre og uspesifiserte formuesbevaringsprosjekter, IT-prosjekter og Fornebu-prosjekter), hvor omsorgs- og velferdsboliger er skilt ut i eget underkapittel.
- *Miljø, idrett og kultur* – (uten formuesbevaringsprosjekter, IT-prosjekter og Fornebu-prosjekter), hvor VAR-området (vann, avløp og renovasjon) er skilt ut i eget underkapittel.
- *Fornebu* – alle prosjekter knyttet til Fornebu-området.

Alle prosjekter med avsatte midler i 2017 og handlingsprogramperioden er med i prosjektoversiktene, men det er kun prosjektene med avsatte midler i handlingsprogramperioden som omtales, med unntak av prosjekter i avslutningsfasen (fase 4 F4). Alle prosjekter som omtales i dette kapitlet, har sitt unike nummer som også fremkommer i prosjektoversikten.

Nye prosjekter, som ikke har fått avsatte midler i tidligere handlingsprogram eller økonomimeldinger, er markert med (NY).

¹ En P-verdi viser sannsynlighet i prosent for at kostnaden kan bli lavere enn en gitt verdi. For eksempel vil det for P85 være 85 prosent sannsynlig at kostnaden vil være lavere enn hva som fremkommer av P85-verdien. For P50 vil det være 50 prosent sannsynlighet for at kostnaden blir lavere, men også 50 prosent sannsynlighet for at den blir høyere.

Reservert/estimat – gjelder de prosjektene som er i tidligfase (F0, F1 og F2) og ennå ikke er vedtatt gjennomført, og dermed heller ikke har vedtatt kostnadsramme. Reservert estimat er basert på nøkkeltall og kalkyle i langsiktig driftsanalyse og investeringsplan for 2018–2037 (LDIP) og er kun å anse som et foreløpig plangrunnlag med stor usikkerhet, ikke minst gjelder dette prosjekter i foranalyse-/konseptfase. Midlene bevilges/utløses først når nødvendig beslutningspunkt om igangsetting/gjennomføring er behandlet (B3).

Prisregulering

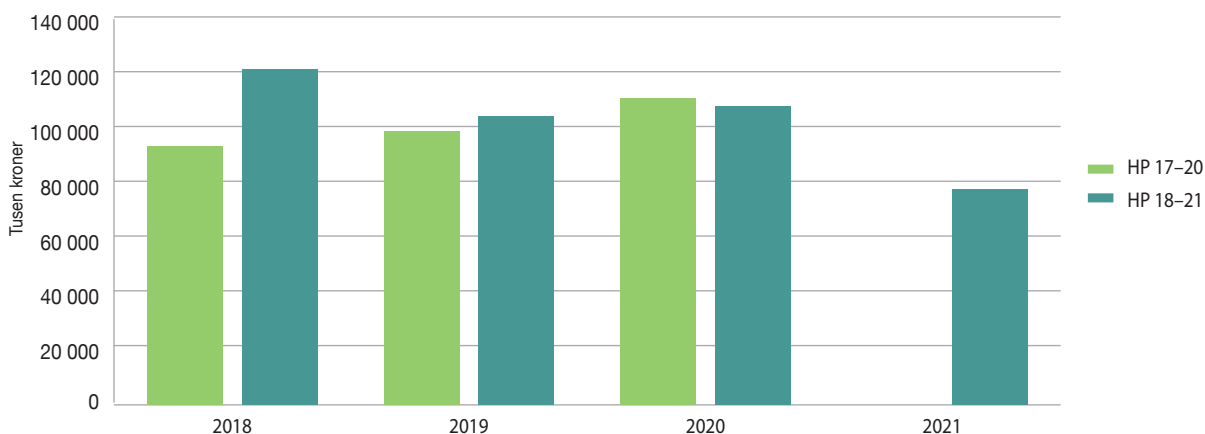
For å ivareta prisveksten i investeringsprosjekter prisreguleres de prosjekter som ikke har fått en vedtatt kostnadsramme (F0–F2). Rådmannens foreløpige estimer prisjusteres årlig i henhold til Prognosesenterets prognose for prisvekst i bygge- og anleggsbransjen. For 2018 er det brukt 2,5 prosent. Vedtatte kostnadsrammer (F3–F4) prisreguleres ikke, da dette er ivaretatt i kostnadsrammen. Samlebevilgninger prisreguleres ikke. Dersom det grunnet markedsutviklingen eller økte behov trengs mer penger må det derfor bes om økt bevilgning.

Prosjektkostnad gjelder de prosjektene som er vedtatt gjennomført og er delt i tre kolonner:

- *Opprinnelig kostnadsramme*, – viser første vedtatte kostnadsramme for prosjektet (etter endt planleggingsfase, ved beslutningspunkt 3 vedtak om gjennomføring og fastsetting av kostnadsramme).
- *Sist vedtatt ramme Økonomimelding I* – viser siste vedtatte kostnadsramme for prosjektet.
- *Innstilling ny kostnadsramme* – viser forslag til ny kostnadsramme for de prosjektene hvor Rådmannen ser behov for endringer fra siste vedtatte kostnadsramme.

8.1 Formuesbevaring eiendom

Oppgradering/formuesbevaring, uspesifisert (brutto investeringsnivå i dette HP sammenlignet med forrige HP)

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Re- servert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Formuesbevaring, SAMLET, brutto						125,0	174,0	175,0	200,0	200,0	749,0
1	Formuesbevaring uspesifisert						106,4	122,5	105,3	109,1	78,7	415,6
	Større rehabiliteringsprosjekter i HP-perioden (2)						18,6	51,5	69,7	90,9	121,3	333,4
	herav:											
	Gommerud ungdomsskole – utvidelse til 6-parallell	F1						0,3	4,7	6,7	33,3	45,0
	Hauger/ Gjøttum- / Dønski- ungdomsskole, 10-parallell	F1								0,3	2,0	2,3
	Jarenga barnehage – 160 pl	F1							0,7	8,7	15,3	24,7
	Bo- og behandlingssentre, omstrukturering og kapasitetsutvidelse	F1						1,0	9,3	45,0	70,0	125,3
	Levre skole, ny 4-parallell	F2					5,8	46,7	55,0	30,0	0,7	132,3
	Stabekk skole	F3					12,8	3,5		0,2		3,7

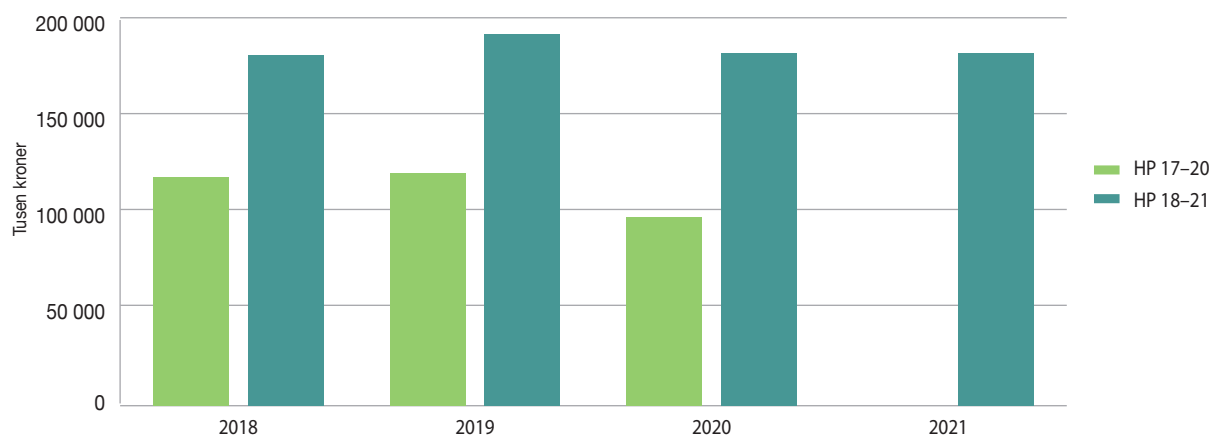
1. Formuesbevaring

Samlebevilgningen til formuesbevaring finansierer et stort antall prosjekter. Prosjektene befinner seg i ulike faser og har til felles at de er investeringer i bedre teknisk tilstand i bygningsmassen. Det foreslås å øke rammen for 2018 for å kunne fremskynde tre konkrete tiltak som er høyt prioritert innen sektor bistand og omsorg:

- Styrke og fremskynde vedlikehold og rehabilitering av institusjoner: 15 millioner kroner i 2018 og 15 mill. i 2019. Finansieres i forhold til plangrunnlaget i LDIP ved å redusere «Formuesbevaring uspesifisert» med 30 mill. i 2022.
- Tilstandsanalyseprosjektet: 3 mill. i 2018. Finansieres i forhold til plangrunnlaget i LDIP ved å redusere «Formuesbevaring uspesifisert» med tilsvarende i 2022.
- Brannkonsept sykehjem: 6 mill. i 2018. Finansieres i forhold til plangrunnlaget i LDIP ved å redusere «Formuesbevaring uspesifisert» med tilsvarende i 2022.

8.2 Organisasjon, styring og utvikling

Organisasjon, styring og utvikling (brutto investeringsnivå i dette HP sammenlignet med forrige HP)

8.2.1 Digitaliserings- og IT-prosjekter samlet

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Re- servert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	IT-prosjekter - samlet						202,1	175,0	175,0	175,0	175,0	700,0
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						202,1	175,0	175,0	175,0	175,0	700,0
	Fagsystemer og strategiske initiativ						100,9	103,0	100,0	100,0	100,0	403,0
2	Ny IT strategi – Digital dialog og samhandling	F0/S					14,1	47,0	55,0	55,0	55,0	212,0
3	Ny IT strategi – Digitale elementer i tjenesteproduksjon	F0/S					26,0	35,0	30,0	30,0	30,0	125,0
	PLO – Profil	F3					17,4					
	Nytt administrasjonssystem, Voksenopplæringen	F3		2,5	2,5		0,2					
	HR – LØP	F3					3,1					
4	Økonomi- og virksomhetsstyring – EPOS	F3		86,0	146,0		7,2	6,0				6,0
5	Forvaltningsplan - fagsystemer	S					32,9	15,0	15,0	15,0	15,0	60,0
	Infrastruktur for fagsystemer						35,2	36,0	42,0	42,0	42,0	162,0
6	Forvaltningsplan – infrastruktur	S					34,0	34,0	40,0	40,0	40,0	154,0
7	Reservert ramme for mindre infrastruktur utskifting/ oppgraderinger	S					1,2	2,0	2,0	2,0	2,0	8,0
	Digitaliseringsutstyr						24,3	5,0	5,0	5,0	5,0	20,0
8	Velferdsteknologi – digitaliseringsutstyr	F0					20,9	5,0	5,0	5,0	5,0	20,0
	Øvrige tjenesteområder – digitaliseringsutstyr	S					2,1					
	Bibliotek, RFID	S					1,3					
	Infrastruktur for digitaliseringsutstyr						41,8	31,0	28,0	28,0	28,0	115,0
	Trådløst nett i Sandvika	F1	1,0				1,0					
9	Skole IT – infrastruktur	S					20,1	11,0				11,0
10	Velferdsteknologi – infrastruktur	S					15,2	20,0	20,0	20,0	20,0	80,0
11	Øvrige tjenesteområder – infrastruktur	S							8,0	8,0	8,0	24,0
	Trådløst nettverk – Barnehager	S					5,5					

Kommunens digitaliserings- og IT-prosjekter er samlet under dette kapitlet. Ny digitaliseringsstrategi ble vedtatt av kommunestyret 29.3.2017, sak 033/17. Strategien beskriver hva Bærum kommune ønsker å oppnå innen fire satsingsområder knyttet til:

- *Innbyggere: Innbyggere og bedrifter skal ha tilgang på enkle, brukervennlige og sikre digitale tjenester for dialog, selvhjelp, mestring, læring, involvering og medvirkning.*
- *Ansatte: Bærum kommunes ansatte skal ved tjenstlig behov ha enkel og sikker tilgang til innbygger-/bedriftsopplysninger og effektiv støtte for sin oppgaveløsning. Tjenesteproduksjonen skal støttes av digitale elementer.*
- *Ledelse og informasjonsdeling: Bærum kommunes ledelse skal ha data og informasjon tilgjengelig for kunnskapsbasert planlegging, styring og kvalitetsforbedring.*
- *Virksomhetsstyring og OU: Bærum kommunes innovasjon og gjennomføringskraft skal styrkes. Målet er å tilpasse styring, organisering, kompetanseutvikling og finansiering av digitaliseringen slik at tjenesteleveransene blir fremtidsrettede og bærekraftige.*

Målene for hvert satsingsområde er åpne nok til å gi rom for felles løsninger innen KS, nasjonale løsninger og løsninger som blir gjort tilgjengelig av markedet. Bærum kommune ønsker i tråd med kommunestyrets vedtak å delta aktivt i arbeidet med å etablere og ta i bruk nasjonale felleskomponenter. Det blir en sentral oppgave fremover å balansere økonomiske og ressursmessige fordeler opp mot personvern, samtykker, sikkerhet og funksjonelle krav.

Kvalitetssikring av etterspørsel og investeringer

Etter omleggingen av Digitalisering og ITs organisasjon i fjor høst har DigIT i samarbeid med alle fire sektorer satt opp en oversikt over alle kjente og nye initiativ og prosjekter knyttet til digitalisering og IT i Bærum kommune. Denne «etterspørselskatalogen» omfatter rundt 170 små og store prosjekter. Den er inndelt etter hvor prosjektene står med tanke på ulike faser i kommunens prosjektmetodikk, og er fordelt på de ulike sektorene.

Oversikten viser at behovet for digitale elementer i tjenesteleveranser og -produksjon er økende, men den gir også støtte til at den samlede investeringsrammen som ble lagt inn i handlingsprogrammet i fjor, er i tråd med reell etterspørsel i sektorene.

Selv om investeringene reflekterer ganske godt de initiativ sektorene forventer at Digitalisering og IT skal levere, har de siste årene vist at gjennomføringsevnen ikke er like høy som ambisjonene, og at man ikke evner å realisere prosjektene så raskt som ønsket. Dette har ført til at det konsekvent har blitt rapportert mindrebehov på investeringene. Det er satt inn noen tiltak for å bedre styring og gjennomføringsevne:

- Digitalisering og IT øker intern kapasitet for gjennomføring av prosjekter ved nye ansettelser og engasjement, og supplerer denne med kapasitet i leverandørmarkedet.
- Standardisering av prosjektmetodikk for *Ett Bærum* fører til mer effektiv og forutsigbar porteføljestyling.
- Digitaliseringsrådet er etablert for å bedre rebalansering av prosjektporteføljen.

Med tanke på mer effektiv bruk av teknologisk spisskompetanse i markedet er det dessuten igangsatt et initiativ for innovasjonspartnerskap for å øke kapasiteten ytterligere. Se for øvrig utdypende beskrivelser av viktige innsatser for Digitalisering og IT i kapittel 7.3.2.

Under er de ulike prosjektinitiativene gruppert. Samtlige er samlebevilgninger bestående av mange mindre prosjekter (for eksempel nytt fakturasystem som del av samlepost økonomi- og virksomhetsstyring) eller anskaffelser (for eksempel servere og PC-er).

Nærmere detaljer omkring ulike delinitiativ og hvordan de skal understøtte realisering av målsettingen i vedtatt digitaliseringsstrategi vil utdypes i handlingsplanen for digitalisering og IT som Rådmannen sender frem i september.

Fagsystemer og strategisk initiativ

2. Digital dialog og samhandling (egen post i prosjektoversikten)

Dette er et strategisk program som leder opp til et fremtidsbilde som blant annet vil føre til at innbyggere og bedrifter har tilgang til:

- digital dialog og samhandling med kommunale tjenesteytere
- egne personopplysninger, inkludert muligheten for egenregistrering
- administrere egne valg av tjenester
- følge opp sine vedtak/planer på tvers av tjenesteområdene
- kunnskapsstøtte, beslutningsstøtte og prosess-støtte som er tilpasset egen situasjon
- digitale tjenester som understøtter mestring, dialog, medvirkning og selvhjelp
- innsyn, dialog og medvirkning i politiske og (relevante) administrative saker

Tjenestene skal, så langt det er mulig, preges av selvbetjening og automatiserte vedtaksprosesser.

3. Digitale elementer i tjenesteproduksjonen (egen post i prosjektoversikten)

Det er naturlig å se for seg at fremtidsbildet vil inkludere at kommunalt ansatte («tjenesteytere») ved *tjenstlig behov* har tilgang til:

- innbyggerens eller bedriftens planlagte mottak av tjenester samt mulighet til å gjøre nødvendige endringer
- innbyggerens eller bedriftens relevante opplysninger uavhengig av hvilken tjeneste de har mottatt eller kontakt de har hatt med kommunen gjennom et integrert arbeidsverktøy (sømløst og rolletilpasset)
- å etablere eller endre koordinert og helhetlig den planlagte tjenesteproduksjonen basert på felles tjenestekalender og tjenestekatalog på tvers av alle tjenesteområder

Oppgaveløsningen skal, så lang det er mulig, preges av helhetlige og delautomatiserte primær- og støtteprosesser.

4. Økonomi- og virksomhetsstyring (egen post i prosjektoversikten)

Benyttes til utnyttelse av nytt økonomisystem (EPOS) og omkringliggende løsninger til forbedring og effektivisering av virksomhetsstyring.

5. Forvaltningsplan fagsystemer (egen post i prosjektoversikten)

Dette er en samlet ramme for forvaltning av fagsystemer. Denne rammen vil bli brukt på løpende ajourhold og mindre endringer på eksisterende systemportefølje samt re-anskaffelser av mindre systemer. En parallell til dette er formuesbevaring innen Eiendom.

Infrastruktur for fagsystemer

Infrastruktur for fagsystemer dekker det tradisjonelle infrastrukturen som DigIT tradisjonelt har bygget, driftet og forvaltet. Den eksisterende infrastrukturen vil i programperioden moderniseres og konsolideres for å oppnå lavere driftskostnader, høyere grad av fleksibilitet med henhold til daglig forvaltning, og begrensning av negative konsekvenser i tilfelle av utfall av enkeltkomponenter. Et mål er for eksempel å redusere antall fysiske servere betydelig og skape parallelle driftsmiljøer for å oppnå høyere tilgjengelighet, og at vedlikehold primært kan foregå på dagtid. En vesentlig del av investeringene innen området dreier seg om rene kjøp/anskaffelser, ikke utviklingsprosjekter.

6. Forvaltningsplanen – infrastruktur (egen post i prosjektoversikten)

Forvaltningsplanen samler alle investeringer i kommunes IT-infrastruktur som er påkrevet for å holde løpende drift for alle felles og lokale fagsystemer funksjonelt tilgjengelig for brukerne. Planen sørger blant annet for:

- tilpasset kapasitet med henhold til antall brukere og data
- teknologisk oppgradering, blant annet å følge optimalt nivå av endringer fra leverandørene og videreføring av overgang til virtuelle servere
- korrekt IT-sikkerhet gjennom å oppgradere og sørge for tilstrekkelig kapasitet for å håndtere eksterne og interne trusler
- økt automatisering av daglig drift

7. Reservert ramme for mindre infrastrukturutskifting/-oppgradering (egen post i prosjektoversikten)

Reservert ramme for mindre infrastrukturutskifting/-oppgradering dekker optimal utskifting av personlig og felles brukerstyr (PC-er, skrivere osv.). Arbeidet med å få et samlet grep på alle slike investeringer, blant annet ved overgang til sentralisert anskaffelse og forvaltning, vil pågå over programperioden. Det er forventet at en økende andel av slik infrastruktur vil bli kjøpt som tjenester fra eksterne leverandører fremfor via anskaffelse av teknisk utstyr som kommunen selv drifter. Dette vil kunne innebære overføring av midler fra investering til drift.

Digitaliseringsutstyr

Digitaliseringsutstyr refererer seg til *The Internet of Things* – en sterkt voksende trend hvor ulike typer utstyr/ting blir koblet sammen via internett, herunder

8. Velferdsteknologi – digitaliseringsutstyr (egen post i prosjektoversikten)

Eksempelvis sensorer, målere, smarte enheter, roboter. Her blir grensene mellom mennesker og digitale ting gradvis visket ut.

Hittil har Grunnskole og Pleie og omsorg kommet lengst i formulering av strategi, anskaffelse og idriftsetting av digitaliseringsutstyr, men andre tjenesteområder vil komme etter.

Det er forventet at digitaliseringsutstyr vil bli både kjøpt, leaset og anskaffet som del av annen tjeneste i årene fremover. Dette investeringsobjektet vil utelukkende dreie seg om investeringer gjort i regi av Bærum kommune, det vil si der vi har anskaffet utstyret og ikke kjøper bruken som en tjeneste. Dette betyr eksempelvis at iPad i bruk i skolen ikke inngår i budsjettposten, da disse er leaset og inngår i driftskostnadene på skole.

Infrastruktur for digitaliseringsutstyr

Infrastruktur for digitaliseringsutstyr dekker all den infrastruktur Bærum kommune må anskaffe tilknyttet digitaliseringsutstyr – uansett om den er eid, leid eller del av annen tjeneste.

9. Skole-IT – infrastruktur (egen post i prosjektoversikten)

Det investeres i infrastruktur på skolene for å støtte innføringen av digital skolehverdag og den daglige bruken av nettbrettene.

10. Velferdsteknologi – infrastruktur (egen post i prosjektoversikten)

Infrastruktur for velferdsteknologi er felles infrastruktur som trengs for at sensorer, for eksempel nøkkelkort, bevegelses- eller fuktighetssensorer, kan motta, samle og behandle innsamlede data.

11. Øvrige tjenesteområder – infrastruktur (egen post i prosjektoversikten)

Infrastruktur knyttet til behov for digitaliseringsutstyr til andre tjenesteområder enn skole og velferdsteknologi.

8.2.2 Felleskommunale eiendomsprosjekter

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Re-servert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Organisasjon, styring og utvikling						133,2	44,0	44,0	34,0	34,0	156,0
	Salgsinntekt						5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	20,0
12	Salg av bolig, tomter og næringseiendom						5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	20,0
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						128,2	39,0	39,0	29,0	29,0	136,0
	Administrasjonen						1,5					
	Adgangskort for ansatte	F1		1,0	1,0		1,0					
	Kunnskapssenteret	F4					0,5					
	Eiendomsforvaltning						131,7	44,0	44,0	34,0	34,0	156,0
	Tilfluktsrom	F0					0,3					
	Driftssentral – SD-anlegg	F3		0,8	2,8		2,8					
	Rådhusprosjektet	F3		36,0	36,0		36,0					
	Optimalisering av kommunens kontorarbeidsplasser	F3		1,0	5,0		5,0					
	Stab og Støtte – Tilpasninger i Kommunegården	F3		7,0	7,0		7,0					
13	Nye oppsamlingsystemer for avfall (Kildesortering)	F3		5,0	5,0		5,0	10,0	10,0			20,0
14	Universell utforming	S					7,5	4,0	4,0	4,0	4,0	16,0
15	Miljøprofil	S					35,6	20,0	20,0	20,0	20,0	80,0
16	Bolig- og næringseiendom	S					32,5	10,0	10,0	10,0	10,0	40,0

Dette er felles investeringsprosjekter/objekter på tvers av programområder og sektorer.

12. Salg av bolig, tomter og næringsseiendom

Det drives ikke aktivt salg av kommunes tomtegrunn. Inntektene kommer som konsekvens av opprydding i eiendomsgrenser på kommunens eget initiativ eller etter forespørsel fra nabo til hver enkelt eiendom. Aktiviteten varierer, og estimatet for inntektsnivået er derfor høyst usikkert.

I enkelte år kan det forekomme større eiendomssalg, disse vil fremlegges som enkeltsaker for politisk beslutning.

Prosjekter i planleggingsfase (F2)

13. Nye oppsamlingssystemer for avfall (kildesortering)

Det skal etableres kildesorteringsanlegg ved kommunale nærings- og formålsbygg som følge av ny kommunal avfallsordning med sortering i flere fraksjoner. Det skal gjennomføres pilotprosjekter ved et utvalg formålsbygg for å identifisere riktig løsning. Pilotprosjekt gjennomføres i 2017 og 2018. Deretter vil valgt løsning kunne etableres i hele porteføljen. Finansiering av tiltak i hele porteføljen vil bli behandlet i økonomimelding senere.

Det er behov for å øke disponible midler med estimert 10 millioner kroner i 2018. Rådmannen foreslår å øke reservert estimat tilsvarende. Det vil etter utredning være bedre grunnlag for å beregne det samlede behovet for å etablere ny løsning ved samtlige formålsbygg.

Samlebevilgninger (S)

14. Universell utforming

Dette er en samlebevilgning med 4 mill. årlig. Rammen for hvert år har erfaringsmessig stort sett vært tilstrekkelig til å dekke de behovene som kommer opp i forbindelse med at brukere har særlig behov for tilrettelegging. Rådmannen foreslår å videreføre 4 mill. også i 2021.

15. Miljøprofil

Dette er en samlebevilgning med 20 mill. årlig til energi- og miljørettet utvikling av bygninger. Midlene brukes til å hel- eller delfinansiere prosjekter i eksisterende bygningsmasse, herunder EPC-prosjekter (Energy Performance Contracting). Kommunes Klimaklok-satsing vil kunne påvirke ambisjonsnivået og omfanget av investeringsbehovet. Dette må vurderes når planer og tiltaksprioritering i klimastrategien er nærmere konkretisert. Rådmannen foreslår nå å videreføre innsatsen med 20 mill. også i 2021.

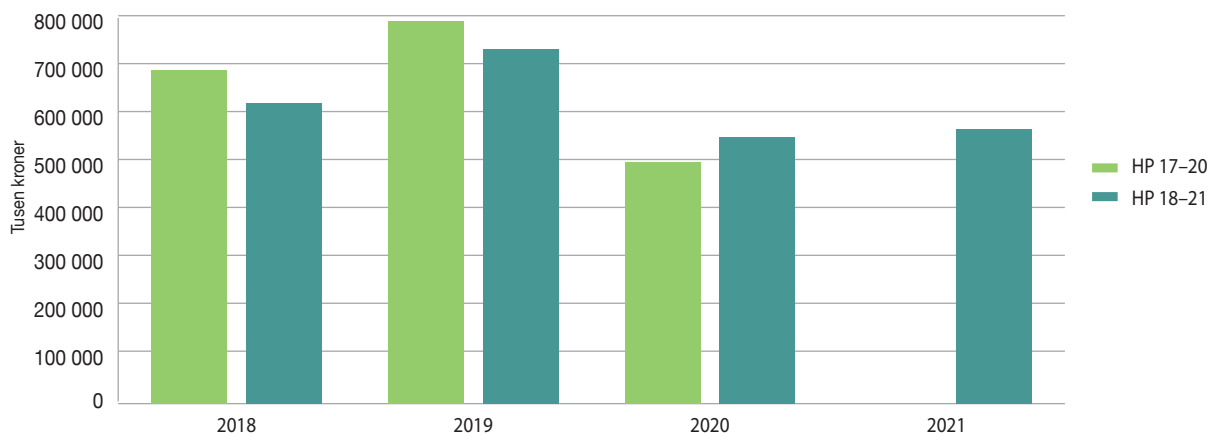
16. Bolig- og næringsseiendom

Denne samlebevilgningen finansierer kostnader forbundet med utredning og forberedelse til strategiske tomtekjøp, samt kostnader til klargjøring av lokaler for utleie. Rådmannen foreslår å videreføre den årlige kostnadsrammen på 10 mill. også i 2021.

Kommunestyret har fattet et omfattende vedtak om en mer aktiv rolle i tomte- og eiendomskjøp i møte 21.6.2017, sak 74/17. Oppfølging av vedtakene vil medføre behov for både utredning og forberedelse samt styrkede midler til tomtekjøp. Rådmannen vil komme tilbake med en egen sak om videre oppfølging av vedtakene samt økonomiske behov som følge av dette.

8.3 Barn og unge

Barn og unge (brutto investeringsnivå i dette HP sammenlignet med forrige HP)

8.3.1 Grunnskole

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Re- servert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Grunnskole, brutto						247,8	449,3	512,4	282,2	313,3	1 557,1
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						247,8	449,3	512,4	282,2	313,3	1 557,1
17	Mulighetsstudie og konseptvurdering for skolebygg	F0/S					5,5	3,0	2,5	2,0	2,0	9,5
18	Ballerud barneskole – ny 4-parallell	F0	430,0					1,0	2,0	10,0	110,0	123,0
19	Bekkestua ungdomsskole – utvidelse til 10-parallell	F0	185,0				1,0	3,0	40,0	90,0	42,0	175,0
20	Sandvika barneskole – ny 4-parallell barneskole	F0	430,0						1,0	4,0	18,0	23,0
21	Bjørnegård ungdomsskole – utvidelse til 8-parallell	F0	157,0						1,5	3,0	7,5	12,0
22	Gommerud ungdomsskole – utvidelse til 6-parallell – rehabilitering og utvidelse	F0	290,0					1,0	14,0	20,0	100,0	135,0
23	(NY) Hosletoppen – rehabilitering	F0	30,0					20,0	5,0	5,0		30,0
24	Eikeli eller Eiksmarka barneskole, utvidelse fra 3- til 4-parallell	F1	77,0				0,5	10,0	50,0	16,5		76,5
25	Hauger/ Gjetnum / Dønski ungdomsskole, 10-parallell	F1	457,0							1,0	6,0	7,0
26	Emma Hjorth barneskole, utvidelse til 3-parallell	F2	77,0				0,8	15,0	50,0	11,2		76,2
27	Levre barneskole, ny 4-parallell	F2	420,0				17,4	140,0	165,0	90,0	2,0	397,0
28	Taleanlegg barneskoler	F2	14,0				7,0	7,0				7,0
29	Lesterud barneskole, tilpasning til 3-parallell	F2	16,0				10,0	6,0				6,0
30	Bekkestua barneskole, ny 4-parallell	F3		380,0	380,0		74,5	164,0	122,0	10,6		296,6
	Taleanlegg Ungdomsskoler	F3		7,0	7,4	8,0	0,8					
	Stabekk skole – utvidelse til 3-parallell	F4		169,0	169,0	172,5	38,3	10,5	0,7	0,7		11,9
	Ramstad ungdomsskole – utvidelse til 8-parallell	F4		120,0	120,0		62,7	1,5	1,4	0,8		3,7
	Rykkinn skole, avd. Berger, inkl. inventar + parkering	F4		32,0	33,3	33,0	0,6					
	Høvik skole	F4		240,0	238,5	238,9	0,4					
	Bekkestua skole – midlertidig løsning	F4		42,0	40,8	37,8	0,3				8,5	8,5
	Reklamasjonsavsetning, skole	F4					2,5					
31	Skole – Tomter	S						60,0	50,0			110,0
32	Miljøtiltak – bygningsmessige tilpasninger til endret bruk	S					4,3	2,3	2,3	2,3	2,3	9,2
33	Oppgradering uteanlegg skole	S					5,3	5,0	5,0	5,0	5,0	20,0
34	Midlertidige tiltak for å dekke kapasitetsbehov (3 kl pr år)	S					16,0	16,0		10,0	10,0	20,0

Skoleprosjekter som omtales under område Fornebu

- 148. Fornebu Oksenøya – barneskole, ferdigstillelse 2021
- 149. Fornebu Tårnet – elleve-paralleller ungdomsskole, ferdigstillelse 2025
- 150. Fornebu Holtekilen – fem-paralleller barneskole, ferdigstillelse 2028
- 159. Skole – midlertidig kapasitet

Prosjekter i foranalyse (F0)

17. Mulighetsstudie og konseptutvikling for skolebygg

Kommunen står overfor store investeringer i skoler i årene fremover, og fremtidens skolebygg skal bestå av arealeffektive og klimakloke kvadratmeter som kan brukes på flere måter, og som understøtter pedagogikk, digitalisering, funksjonalitet og fremtidens skoleorganisering. Det er i Handlingsprogram 2018–2021 foreslått avsatt 9,5 millioner kroner til mulighetsstudier og konseptvurderinger for skoler.

Nye prosjekter initiert av skolebehovsanalysen

Kommunestyret behandlet 27.4.2016 sak 34/16, *Skolebehovsanalyse 2016–2025*, der det fremkommer flere nye behov knyttet til befolkningsvekst og driftsbeparelser. Behovsanalysens grunnlag er basert på prognoser. Skolestørrelsen vil vurderes i konseptfasen for det enkelte investeringsprosjekt og avstemmes mot oppdaterte prognoser.

Følgende prosjekter er initiert for å oppfylle behovene fra analysen:

- *18. Ballerud barneskole – ny, fire-paralleller*

I forbindelse med utviklingen av Ballerud er det behov for en ny fire-paralleller barneskole. Områderegulering er igangsatt (formannskapssak 2/17, 17.1.2017), hvor Bærum kommune som deleier i området deltar i arbeidet for blant annet å sikre gode arealer for skole og barnehage. Prosjektet er i foranalysefasen, og vurdering av flerbrukshall inngår i analysen. Skolen planlegges ferdigstilt i 2023. Rådmannen foreløpige estimat for barneskolen er på 430 millioner kroner. Størst økonomisk påtrykk forventes i 2022.

- *19. Bekkestua ungdomsskole – utvidelse til ti paralleller*

Bekkestua ungdomsskole skal utvides til en ti-paralleller ungdomsskole. Detaljregulering er andregangsbehandlet i formannskapet 22.11.2016, sak 191/16. Ferdigstilling er planlagt til 2021. Rådmannens foreløpige estimat er på 185 millioner kroner. Størst økonomisk påtrykk forventes i 2020.

- *20. Sandvika barneskole – ny, fire-paralleller*

Sandvika skal utvikles, og det er behov for å etablere en ny fire-paralleller barneskole i Sandvika. Mulighetsstudier er gjort for å vurdere ulike skoletomter og gi innspill til områdereguleringen for Sandvika. Det planlegges for en fire-paralleller barneskole som skal stå ferdig i 2024. Rådmannens foreløpige estimat er på 430 mill. Størst økonomisk påtrykk forventes i 2023.

- *21. Bjørnegård ungdomsskole – utvidelse til ni paralleller*

Prosjektet er ikke påbegynt, men det planlegges for utvidelse av den eksisterende ungdomsskolen til ni paralleller. Ferdigstilling er planlagt til 2024. Rådmannens foreløpige estimat for utvidelsen er på 157 millioner kroner, og kostnader for eventuelle vedlikeholdsarbeider på eksisterende del av skolen vil komme i tillegg. Størst økonomisk påtrykk forventes i 2023.

- *22. Gommerud ungdomsskole – ny, seks-paralleller*

Det ble i handlingsprogrammet for 2016–2019 avsatt 180 mill. til enkel rehabilitering av skolen innenfor eksisterende bygningskropp. Gymsal inngikk ikke i dette prosjektet fordi man baserte seg på ledig kapasitet i Rykkinnhallen. Behovsanalysen forutsetter fusjonering av ungdomsskolene på Rykkinn og samlokalisering av disse på Gommerud-tomten. I handlingsprogrammet for 2017–2020 ble det avsatt midler til å gjennomføre en foranalyse av ulike alternativer, herunder vurdering av nybygg og av rehabilitering. Rådmannen vil legge frem en konseptanalyse knyttet til dette, herunder foreløpige kostnadsestimater og mulig fremdrift for de aktuelle alternativene. Rådmannens foreløpige estimat (basert på løsning med nybygg) er 290 mill. til dette prosjektet. Ferdigstilling er planlagt til 2023 og størst økonomisk påtrykk forventes i 2022.

• 23. (NY) *Hosletoppen skole*

Hosletoppen skole ble sist godkjent i februar 2017. Skolen har dårlig teknisk tilstand der spesielt fasader/tak og ventilasjon er sårbare for skader. Bygningsmassen har kapasitet til cirka 450 elever, men skolen har for tiden kun cirka 250 elever. Prognosene for utvikling i elevtallet tilsier 250 til 300 elever i et tiårsperspektiv. En enkel rehabilitering av hele bygningsmassen er foreløpig kostnadsestimert til over 200 mill., og tilpasning til et fremtidsrettet skolebygg vil koste betydelig mer. Rådmannen vil vurdere mulige helhetlige og langsiktige løsninger i forbindelse med rullering av skolebehovsanalysen i 2018. På kort sikt er det nødvendig å følge tett opp og gjøre bygningsmessige og tekniske oppgraderinger i påvente av at en langsiktig løsning blir utredet og besluttet. Nødvendige tiltak i et fire–femårsperspektiv er foreløpig estimert til 30 mill. Disse tiltakene er under forberedelse for snarest mulig gjennomføring. Tiltakene er estimert til cirka 20 mill. i 2018 og om lag 5 mill. i henholdsvis 2019 og 2020. Gjennomføring av tiltakene vil skje i tett samarbeid med skolen.

Prosjekter i konseptfase (F1)

De påfølgende prosjektene er også initiert av skolebehovsanalysen 2016–2025:

• 24. *Eikeli eller Eiksmarka barneskole – utvidelse fra tre til fire paralleller*

Det er behov for kapasitetsutvidelse i østre Bærum ved enten Eiksmarka eller Eikeli barneskole. Rådmannens foreløpige estimat er 77 millioner kroner for gjennomføring av denne utvidelsen. Prosjektet er planlagt ferdigstilt i handlingsprogramperioden, og Rådmannen legger frem egen sak knyttet til konseptvalg.

• 25. *Hauger/Gjettum/Dønski ungdomsskole – ny, ti-paralleller*

I formannskapet 15.12.2015, sak 157/15, ble det vedtatt å avvente omfattende tiltak for Hauger ungdomsskole i påvente av konseptanalyse for helhetlig og langsiktig løsning for ny ti-paralleller ungdomsskole. Sommeren 2016 ble det gjennomført tekniske tiltak på Hauger, slik at skolen sammen med tilførsel av ekstra lærerressurser kan være i drift inntil ny ungdomsskole er besluttet og bygget. Den nye skolen tenkes lokalisert enten til der skolene Hauger eller Gjettum ligger i dag, eller knyttet opp mot Dønski videregående skole. Konseptanalysen ble sendt på høring til samarbeidsutvalgene ved skolene Hauger, Gjettum, Levre, Løkeberg, Evje og Bryn-Hammerbakken våren 2017. Sak knyttet til beslutning om lokalisering og skolestørrelse vil bli fremlagt høsten/vinteren 2017. Ferdigstilling av skolen er planlagt til 2025, og Rådmannens foreløpige estimat er 457 millioner kroner.

Prosjekter i planleggingsfase (F2)

26. *Emma Hjorth barneskole, utvidelse til tre paralleller*

Emma Hjorth skole skal utvides fra to- til tre-paralleller barneskole. Ferdigstilling er planlagt til skolestart 2019. Rådmannens foreløpige estimat er 77 millioner kroner. Størst økonomisk påtrykk forventes i år 2019.

27. *Levre barneskole, ny, fire-paralleller*

Det skal bygges en fire-paralleller skole med plass til cirka 800 elever. Det vises til formannskapet 29.11.2016, sak 201/16, for detaljer om konseptet. 15.12. 2015 vedtok formannskapet, sak 157/15, å fremskynde ferdigstillingen av skolen. Forventet ferdigstilling er august 2020. I handlingsprogrammet for 2016–2019 ble det reservert 388 millioner kroner til bygging av ny fire-paralleller barneskole på Levre. Foreløpig estimat ble økt til 410 mill. i handlingsprogrammet for 2017–2020. Justert for prisvekst er Rådmannens foreløpige estimat for prosjektet på 420 mill. Periodiseringen er endret, og 66,4 mill. er forskjøvet fra 2018 og 2019 til 2020.

Prosjektet følger foreløpig planlagt fremdrift med oppstart rivning og bygging tidlig 2018.

Etter planleggingsfasen vil det på nyåret legges frem egen sak for beslutning om gjennomføring og fastsettelse av prosjektrammer (kvalitet, kostnadsramme og fremdriftsplan). Prosjektet planlegges med opsjon på solceller i fasaden. Beslutning om hvorvidt denne opsjonen skal utløses, vil være en del av den politiske saken.

28. *Taleanlegg barneskoler*

Talevarslingsanlegget skal primært brukes i krisesituasjoner og benyttes til formidling av meldinger fra skolens ledelse til elever, eller fra politiet til skolens ansatte og elever. Det ble etablert anlegg i ungdomsskolene i 2014–2016. Rådmannen foreslår å avsette 14 mill. for etablering av anlegg ved barneskolene.

29. Lesterud barneskole, tilpasning til tre-paralleller

Det planlegges å tilbakeføre Lesterud skole, som ble driftet og brukt i mange år som to-paralleller barneskole, til tre-paralleller gjennom en sammenslåing med Bærums Verk skole. Bærums Verk skole vil bli benyttet som permanent avlastningsskole. Lesterud barnehage flyttes fra Lesterud skole til nye lokaler som p.t. er under utredning. Arbeidene er påbegynt. Det vesentlige av gjennomføringen vil skje i 2018, og kontrakter er foreløpig ikke tildelt.

Rådmannens foreløpige estimat er på 16 mill., fordelt med 6 mill. i 2017 og 10 mill. i 2018.

Prosjekter i gjennomføringsfase (F3)

30. Bekkestua barneskole – ny, fire-paralleller

Bekkestua barneskole blir kommunens første fire-paralleller barneskole, og er kommunens første bygg som miljøsertifiseres i henhold til BREEAM-NOR (et frivillig miljøsertifiseringsverktøy utarbeidet av Norwegian Green Building Council i samarbeid med representanter fra den norske byggenæringen). Det er også kommunens første fossilfrie byggeplass. Skolen planlegges som en kompakt bygning over fire plan og skal tilrettelegges for utleie etter skoletid.

Det ble i handlingsprogrammet for 2015–2018 estimert et behov på 275 mill. til bygging av ny barneskole på Bekkestua. Skolen var da planlagt med tre paralleller. Skolebehovsanalysen 2016–2025 viste behov for en økning til fire-paralleller, og dette ble reflektert i handlingsprogrammet for 2016–2019 ved å øke foreløpig estimat til 385,5 mill. Prosjektets rammer ble fastsatt i formannskapet 14.2.2017, sak 38/17, med kostnadsramme 380 mill. Prosjektet er nå i gjennomføringsfasen. Byggestart var sommeren 2017. Prosjektet følger plan om ferdigstilling til skolestart i 2019. Størst økonomisk påtrykk forventes i 2018.

Samlebevilgninger (S)

31. Skole – tomter

Her samles midler som er reservert til tomtekjøp for å sikre fremtidige skolebehov.

32. Miljøtiltak – bygningsmessige tilpasninger til endret bruk

Det er avsatt en løpende bevilgning på 2,3 mill. per år i perioden 2018–2021 som skal dekke tiltak som skal forbedre elevenes og/eller de ansattes arbeidsmiljø. Rådmannen foreslår å videreføre med 2,3 mill. også i 2021.

33. Oppgradering uteanlegg skole

Bevilgningen finansierer tiltak ved flere skoler. Ingen endring i gjennomføringsplanen foreslås.

En løpende bevilgning på 5 mill. per år benyttes til utbedring av uteområder på skoler for å sikre at disse er i forskriftsmessig stand. Rådmannen foreslår å videreføre med 5 mill. også i 2021.

34. Midlertidige tiltak for å dekke kapasitetsbehov

Rådmannen foreslår å sette av 10 mill. både i 2020 og 2021 til midlertidige tiltak for å dekke kapasitetsbehov i handlingsprogramperioden.

8.3.2 Barnehager

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Re- servert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Barnehager, brutto						48,8	28,0	52,0	87,0	143,3	310,3
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						48,8	28,0	52,0	87,0	143,3	310,3
35	Mulighetsstudier, foranalyser og konseptvurderinger barnehager	F0/S					1,5	1,0	1,0	1,0	1,0	4,0
36	Omstrukturering BHG område Bærums verk 200pl	F0	106,0						1,0	3,0	16,0	20,0
37	(NY) Omstrukturering BHG område Sandvika/Tanum 200pl	F0	106,0					1,0	3,0	16,0	62,0	82,0
38	(NY) Omstrukturering BHG område Østerås/Eiksmarka 200pl	F0	106,0								1,5	1,5
39	Ballerud, ny barnehage	F0	97,0							2,0	10,0	12,0
40	Jarenga barnehage – 160pl	F0	86,0						2,0	26,0	46,0	74,0
41	Barnehage – permanent avlastningsbarnehage, østre Bærum	F0	80,0				1,4	2,0	40,0	34,0	1,8	77,8
	Barnehager (ombygging)	F3/F4					6,2					
	Reklamasjonsavsetning, barnehage	F4					0,2					
42	Barnehage – Tomter	S					26,5	20,0				20,0
	Ombygging bad stellerom/garderobes	S					5,1					
43	Oppgradering lekeapparat	S					7,9	4,0	5,0	5,0	5,0	19,0

Barnehageprosjekter som omtales under område Fornebu

- 148. Fornebu Oksenøya – barnehage, ferdigstillelse 2021
- 160. Fornebu Nansenparken – barnehage 200 plasser, ferdigstillelse 2018

Prosjekter i foranalyse (F0)

35. Mulighetsstudier, foranalyser og konseptvurderinger barnehager

Det ble i handlingsprogrammet for 2016–2019 avsatt midler til mulighetsstudier, foranalyser og konseptvurderinger for barnehager. I forbindelse med barnehagebehovsanalysen er det avdekket behov for å gjøre vurderinger knyttet til samlokalisering av mindre barnehageenheter til større enheter for å oppnå en effektiviseringsgevinst. Det arbeides med flere foranalyser og konseptvurderinger for barnehager (BHG):

- 36. Omstrukturering BHG område Bærums verk 200 plasser (foreløpig estimat, 106 mill.)
- 37. (NY) Omstrukturering BHG område Sandvika/Tanum 200 plasser (foreløpig estimat, 106 mill.)
- 38. (NY) Omstrukturering BHG område Østerås/Eiksmarka 200 plasser (foreløpig estimat, 106 mill.)

Videre arbeides det med forskjellige studier knyttet til potensielle tomter i Jar-området.

I handlingsprogramperioden 2018–2021 foreslås det reservert årlig 1 mill. til dette arbeidet.

39. Ballerud, ny barnehage

Det er planlagt ny barnehage for 180 barn i forbindelse med etablering av ny barneskole på Ballerud.

Områdeplanleggingen er igangsatt, formannsak 17.1.2017, sak 002/17, hvor Bærum kommune som deleier i området deltar i arbeidet for blant annet å sikre gode arealer for skole og barnehage. Ferdigstillelse er planlagt til 2023. Rådmannens foreløpige estimat er 97 millioner kroner. Størst økonomisk påtrykk forventes i år 2022.

40. Jarenga barnehage – 160 plasser

Kommunestyret vedtok i handlingsprogrammet for 2016–2019 å reservere 90 millioner kroner til ny barnehage på Jarenga. Ny Jarenga barnehage planlegges for 160 barn på tomten kommunen eier i Storengveien 3. Realisering betinger at eksisterende bygningsmasse rives og at barna flyttes til erstatningsarealer mens bygging pågår. Opprinnelig var det planlagt oppstart rivearbeider i februar 2017, men etableringen av en midlertidig løsning er krevende. Det letes aktivt etter tomter. Oppstart av Jarenga

barnehage er forskjøvet til etter at en avlastningsbarnehage i østre Bærum er etablert (se neste prosjekt). Forventet oppstart er i 2020, men dette er usikkert grunnet uavklart tomtetilgang til avlastningsbarnehagen. Rådmannens foreløpige estimat er 86 mill. i handlingsprogrammet for 2018–2021.

41. Barnehage – permanent avlastningsbarnehage, østre Bærum kommune

Det er behov for en langsiktig avlastningsbarnehage i østre Bærum. Barnehagen skal være avlastningsbarnehage for barna ved Jarenga, samt andre barnehager som har store rehabiliteringsbehov eller barnehager som har tilhold i midlertidige bygg. På lengre sikt vil avlastningsbarnehagen bli en permanent barnehage.

Det har vært gjennomført flere forhandlinger med andre grunneiere og søk etter tilgjengelige tomter for etablering av permanent avlastningsbarnehage. Det er av den grunn knyttet stor usikkerhet til oppstart og ferdigstillelse.

Estimatet i handlingsprogrammet for 2017–2020 var 75 mill. Justert for prisstigning er Rådmannens foreløpige estimat til å bygge barnehage 80 mill.

Samlebevilgninger (S)

42. Barnehage – tomter

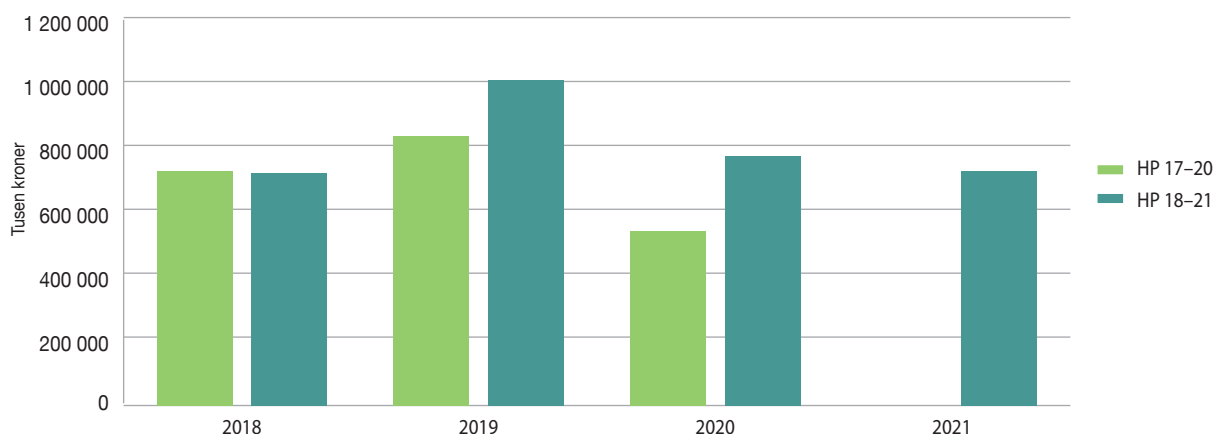
Det er planlagt brukt 20 millioner kroner til kjøp av barnehagetomt i Bærum vest i 2018.

43. Oppgradering lekeapparater

Dette er en samlebevilgning som finansierer tiltak ved flere barnehager. Rådmannen foreslår å videreføre med 5 mill. også i 2021.

8.4 Bistand og omsorg

Bistand og omsorg (brutto investeringsnivå i dette HP sammenlignet med forrige HP)

8.4.1 Pleie og omsorg

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Re- servert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Pleie og omsorg, brutto						138,4	370,8	666,6	423,1	435,6	1 896,1
	Salgsinntekt											
	Tilskudd									253,8	304,2	558,0
51	Bofellesskap for mennesker med demens (Dønskiveien 39-47)	F2									304,2	304,2
52	Lindelia (132 pl)	F3								253,8		253,8
	Netto investeringsutgift						138,4	370,8	666,6	169,3	131,5	1 338,1
44	Mulighetsstudie/Foranalyse BBS/BMS/PU	F0/S		7,5	7,5		2,6	1,5	1,7			3,2
45	Bo- og behandlingssentre – Berger, omstrukturering og kapasitetsutvidelse	F0	548,0					3,0	28,0	135,0	210,0	376,0
46	(NY) Utvide Vallerhjemmet (utvides med 76 plasser)	F0	278,0					3,0	25,0	82,0	120,0	230,0
47	(NY) Omstrukturering «Østerås» 120pl	F0	438,0						2,0	7,0	18,0	27,0
48	Emmas testamente	F0	19,3					9,0	5,3	5,0		19,3
49	Haugtun, barne- og avlastningsboliger	F0	125,0				2,9				60,0	60,0
50	(NY) Rudsdalen 3 – (Plasser til brukere innen psykisk helse og rus)	F1	15,0				10,0	5,0				5,0
51	Bofellesskap for mennesker med demens i landsbykonsept (158 plasser)	F2	712,0				22,2	150,0	332,0	130,0	5,1	617,1
52	Bo- og behandlingssenter - Lindelia (131 plasser)	F3		475,0	475,0		20,1	155,0	250,0	41,6		446,6
	Oppgradering dagsenter	F2/F3					0,5					
53	Pasientvarsling	F2/F3	61,0				14,4	33,6				33,6
	Institusjon psykisk syke barn	F3		1,5	1,5		1,5					
	Løkkeås veien 2	F3		0,7	0,7		0,7					
	Helmerveien oppgradering	F3		7,7	7,7		2,1					
	Sansehuset - REGA	F3		0,4	0,4		0,1					
54	Nødstrømsaggregat ved bbs og bms	F3		16,0	16,0	17,0	11,5	4,0				4,0
55	Handlepatrolje/»Smart mat»	F3		2,0	2,0			0,9				0,9
	Etablering treningsrom dagsenter og bolig med service	S/F3		4,0	4,0		0,1	1,0				1,0
	Inventar/utstyr	S/F3		5,0	5,0		1,5					
	Høvik avlastningssenter – Utvidelse/ombygging	F4		3,5	3,5		3,2	0,3				0,3
	Levrestien 11 og Åsterudveien	F4		26,0	26,0		0,8					
	Reklamasjonavsetning, institusjon	F4					4,8					
56	PLO – Utstyr BBS/OMSB	S					3,1	4,0	10,0	10,0	10,0	34,0
57	Pleie og omsorgsbygg – oppgradering, utvidelser, endret bruk av dagens anlegg, institusjon	S					36,0		12,6	12,5	12,5	37,6
58	Trygg Hjemme Vanntåkeanlegg	S		2,0	2,0		0,5	0,5				0,5

Pleie- og omsorgsprosjekter som omtales under område Fornebu

- 154. Arbeids- og aktivitetstilbud, Pleie og omsorg, Helse og sosial
- 155. Base hjemmetjenester
- 156. Seniorsenter

Prosjekter i foranalyse (F0)

44. Mulighetsstudie/foranalyse bo- og behandlingssentre / omsorgsboliger

Det gjennomføres mulighetsstudier og foranalyser av dagens eiendomsmasse og tomtealternativer for å vurdere bedre kapasitetsutnyttelse av bo- og behandlingssentre og omsorgsboliger. I handlingsprogrammet for 2017–2020 ble det opplyst at foranalysen legges frem første halvår 2017.

Grunnet arbeidet med behovsanalysen innenfor samme område har det vært behov for å se disse opp i mot hverandre, og fremdriften har dermed blitt forskjøvet. Foranalysen kan gjennomføres innenfor estimert ramme på 7,5 mill. Studiet vurderer flere lokasjoner, blant andre

- 45. Berger (foreløpig estimat, 548 mill.)
- 46. (NY) Vallerhjemmet (foreløpig estimat, 278 mill.)
- 47. (NY) Østerås (foreløpig estimat, 438 mill.)
- 59. (NY) Omstrukturering omsorgsboliger for eldre (foreløpig estimat, 216 mill.)
- Lønnås
- Henie Onstad
- Eikstunet

Før man kan igangsette konseptfasen og beslutte lokalisering for de ulike prosjektene, vil det være nødvendig å se rekkefølgen i sammenheng med beslutning om fremskynding av prosjekter for omsorgsboliger og sykehjem, formannskapsak 138/17 (møte 13.6.2017). Foreslått bevilgning dekker konseptarbeidet for *Fremskynding av prosjekter for omsorgsboliger og sykehjem*. Om det er lagt inn midler til realisering av det enkelte prosjekt som vurderes fremskyndet i handlingsprogramperioden, avhenger av opprinnelig planlagt fremdrift. Periodisering og midler til realisering vil måtte revurderes på basis av behandling av fremskyndingssaken.

48. Emmas testamente

I 2016 ble det solgt tomter på Emma Hjorth-området. Dette er en del av gaven fra Emma Hjorth og skal komme mennesker med psykisk utviklingshemming til gode, ifølge Emma Hjorths gavebrev. I avtalen om overtakelse av eiendommen står det blant annet at Bærum kommune som ny eier vil være bundet av klausulen i Emma Hjorths gavebrev, som må forstås slik at de verdier som ligger i den klausulbelagte del av eiendommen, skal komme mennesker med psykisk utviklingshemming til gode.

Det er ikke avgjort hvordan midlene fra tomtsalg skal disponeres. Som avtalen beskriver, skal disponering av midlene skje i samråd med brukere, brukerorganisasjonene, Akershus fylkeskommune og Emma Hjorths Venner. Dialog med brukerorganisasjonene er startet opp, og videre drøfting og involvering skjer i løpet av høsten 2017.

Periodiseringen er endret, og 19,3 mill. er fordelt utover i perioden.

49. Haugtun, barne- og avlastningsboliger

Prosjektet er i foranalysefasen. Det er påstartet en ny utredning for å vurdere ulike konsept- og gevinstmuligheter, og politisk sak om dette vil fremlegges. Etter politisk behandling av utredningen vil man gå i ny dialog med Husbanken. Foreløpig er det reservert 125 mill. til prosjektet, men beløpet er svært usikkert siden det er helt avhengig av hva slags konsept man velger å realisere og det må dermed revurderes etter ny utredning og definering av prosjektets omfang.

Prosjekter i konseptfase (F1)

50. (NY) Rudsdalen 3 – plasser til brukere innen psykisk helse og rus

Det er avsatt 15 mill. til prosjektet Rudsdalen 3, som skal huse seks institusjonsplasser for brukere innen psykisk helse og rus med behov for medisinsk oppfølging, samt muligens mottaksplasser og kommunalt akutt døgn tilbud for brukergruppen. Dagens boenheter i Rudsdalen 3 vil bygges om og tilpasses ny bruk. Forventet ferdigstilling er våren 2018. Rådmannens foreløpige estimat er 15 mill. Det skal søkes om husbanktilskudd.

Prosjekter i planleggingsfase (F2)

51. Bofellesskap for mennesker med demens i landsbykonsept (158 plasser)

Det skal leveres totalt 158 sykehjemsplasser, hvorav 136 plasser i bofellesskap i grupper på 8 beboere, og 22 forsterkede plasser i to avdelinger som ordinært sykehjem. Det er besluttet at bofellesskapet skal bygges som bo- og behandlingssenter, og at det skal ha nytt driftskonsept. Politisk sak for å få vedtak om fastsettelse av rammer for gjennomføringen er planlagt våren 2018 etter endt prosjektutvikling i samspill med entreprenør. Byggeperioden planlegges igangsatt sommer 2018, og forventet ferdigstilling er andre kvartal 2020, jmfør formannskapssak 144/16, 6.9.2016.

I handlingsprogrammet for 2016–2019 ble det reservert et foreløpig estimat på 603 millioner kroner til kombinert landsbykonsept og sykehjem. Rammen ble økt til 697 mill. inklusiv tomteknader i handlingsprogrammet for 2017–2020. Justert for prisstigning er Rådmannens foreløpige estimat 712 mill. Reserverte midler er eksklusiv pasientvarslingsanlegg og annen velferdsteknologi, som er budsjetteret hos DigIT. I løpet av samspillsfasen vil det gjennomføres en usikkerhetsanalyse for å se på risiko og muligheter i prosjektet. Usikkerhetsavsetning (P85) vil synliggjøres når det legges frem sak for beslutning om gjennomføring.

Forventet investeringstilskudd fra Husbanken er cirka 300 mill. Periodiseringen er endret, og 74,9 mill. er forskjøvet til 2019. Størst økonomisk påtrykk forventes i 2019.

Prosjekter i gjennomføringsfase (F3)

52. Bo- og behandlingssenter – Lindelia (131 plasser)

Det skal leveres 131 sykehjemsplasser med tilhørende tjenesterealer, dagaktivitetssenter og kafé i bygget. Høsten 2016 ble det lagt frem konsept for prosjektet, og oppstart av planleggingsfasen ble vedtatt i formannskapet 18.10.2016, sak 168/16. I 2017 har det pågått forhandling med leverandør som nå er kontrahert. Fremdriften er noe forskjøvet, og dermed er også periodiseringen av midler noe endret i handlingsprogrammet for 2018–2021. Størst økonomisk påtrykk forventes i år 2019, og forventet ferdigstilling er første kvartal 2020.

Det ble i handlingsprogrammet for 2015–2018 foreløpig estimert et behov for 352 millioner kroner til bygging av nytt bo- og behandlingssenter med 87 beboerrom i Bærum vest. Som følge av økning fra 87 til 124 beboerrom, ble estimatet økt til 466 mill. i handlingsprogrammet for 2016–2019. Videre ble foreløpig estimat økt til 490 mill. i handlingsprogrammet for 2017–2020, da antall plasser økte til 131. I formannskapet 21.6.2017, sak 156/17, ble prosjektets styringsdokument inklusiv kostnadsramme fastsatt, og gjennomføring besluttet. Kostnadsrammen er i henhold til vedtaket på 475 mill. inklusiv 9 mill. til usikkerhetsavsetning, og bygget skal være klart til innflytting første kvartal 2020.

I handlingsprogrammet for 2018–2021 settes det, i tråd med den vedtatte kostnadsrammen, av 475 mill., som er en reduksjon på 15 mill. fra reservert estimat i fjorårets handlingsprogram. Det er gitt tilsagn om investeringstilskudd fra Husbanken på 252 mill.

53. Pasientvarslings

Prosjektet bytter ut pasientvarslingsystemene ved eksisterende sykehjem og omsorgsboliger. Kostnadene fordeles på direkte IKT-relaterte installasjoner, vedlikehold og rehabilitering, og utgjør erfaringsmessig 6 mill. per lokasjon. Det er planlagt gjennomføring i 6 lokasjoner i 2018, Nordraaks vei bo- og behandlingssenter, Mariehaven bo- og behandlingssenter, Gullhaug bo- og behandlingssenter, Capralhaugen omsorgsboliger, Østerås bo- og behandlingssenter og Solbakken bo- og behandlingssenter.

Rådmannens foreløpige estimat er 61 mill. til hele prosjektet, hvorav samlebevilgninger til vedlikehold og oppgradering dekker 15 mill., samlebevilgninger til ombygging og tilpasning dekker 33 mill., og bevilgning til selve teknologidelen dekker 13 mill. og forvaltes av DigIT.

54. Nødstrømsaggregat ved omsorgsboliger og bo- og behandlingssentre

Installasjon pågår ved tre bo- og behandlingssentre. To til er under forberedelse. Anskaffelse utlyses i april/mai. Prosjektets fremdrift er i rute. Forventet ferdigstilling andre kvartal 2018.

55. Handlepatrolje Smart mat

Ordningen skal evalueres i 2017, og resterende midler på 0,9 mill. overføres til 2018.

Samlebevilgninger (S)

56. Pleie og omsorg – utstyr til omsorgsboliger og bo- og behandlingssentre

Dette er midler til løpende oppgradering/utskifting av eldre og utgått inventar/utstyr i bo- og behandlingssentre og omsorgsboliger.

57. Pleie- og omsorgsbygg – oppgradering, utvidelser, endret bruk av dagens anlegg, institusjon

Dette er en årlig bevilgning. Det er behov for å gjøre mindre bygningsmessige endringer og utbedringer ut fra en helsefaglig vurdering. Midlene er avsatt for å tilpasse bygningsmassen til beboernes behov. Rådmannen foreslår å videreføre 12,5 mill. også i 2021.

58. Trygg hjemme – vanntåkeanlegg

Denne bevilgningen brukes til brannsikkerhet for utsatte grupper. Som et ledd i videreføringen av Trygg hjemme-arbeidet, avsettes midler til anskaffelse av totalt 14 mobile vanntåkeanlegg. Det foreslås avsatt 0,5 mill. i 2018.

8.4.2 Omsorgs- og velferdsboliger

8.4.2.1. Omsorgsboliger

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Re- servert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Omsorgsboliger for eldre, brutto						20,2	6,5	12,0	15,0	20,0	53,5
	Finansiering samlet						20,2	6,5	12,0	15,0	20,0	53,5
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						20,2	6,5	12,0	15,0	20,0	53,5
59	(NY) Omstrukturering omsorgsboliger for eldre	F0	216,0						2,0	5,0	10,0	17,0
	Gamle Drammensvei 25	F4		207,1	200,6	198,0	9,8					
	Reklamasjonsavsetning, omsorgsboliger for eldre	F4					0,3					
60	Pleie og omsorg – tilpasning/ endring av eksisterende bygningsmasse, omsorgsboliger	F2/F3/ F4		99,9	99,9		4,1	6,5	10,0	10,0	10,0	36,5
	Verdibevarende tiltak kommunale omsorgsboliger	S					6,0					

Samlebevilgninger (S)

60. Pleie og omsorg – tilpasning/endring av eksistene bygningsmasse, omsorgsboliger

Dette er en årlig bevilgning. Det er behov for å gjøre mindre bygningsmessige endringer og utbedringer ut fra en helsefaglig vurdering. Midlene er avsatt for å tilpasse bygningsmassen til beboernes individuelle behov, både i de store omsorgsboligene for eldre og spesielt i overgangen fra små til større boliger for mennesker med utviklingshemming. Rådmannen foreslår å videreføre 10 mill. også i 2021.

8.4.2.2 Omsorgsboliger for mennesker med utviklingshemming

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Re- servert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Omsorgsboliger for mennesker med utviklingshemming, brutto						38,8	149,2	115,3	105,0	85,0	454,5
	Finansiering samlet						38,8	149,2	115,3	105,0	85,0	454,5
	Salgsinntekt											
	Tilskudd						10,3	35,6	51,8	38,9	32,4	158,8
61	Brekkeski II 8pl	F1									13,0	13,0
62	Elgfaret 12pl	F1								19,4		19,4
63	Gullhaug 12pl	F1									19,4	19,4
64	Tokesvei utvidelse 8pl	F1							13,0			13,0
66	Gabbroveien – omsorgsboliger for mennesker med utviklingshemming, 12 leiligheter	F1						19,4				19,4
67	Vallerveien 146	F1							19,4			19,4
68	Omsorgsbolig til utviklingshemmede Bekkestua	F1								19,4		19,4
	Damveien	F2					10,3					
69	Brynsveien 153	F2							19,4			19,4
70	Saubakken 19 – omsorgsboliger utviklingshemmede	F2						16,2				16,2
	Netto investeringsutgift (Omsorgsboliger funksjonshemmede)						28,6	113,5	63,5	66,1	52,6	295,7
61	(NY) Brekkeski II 8pl	F1	40,0					5,0	32,0	3,0		40,0
62	Elgfaret 12pl	F1	48,0				0,5	3,0	28,0	14,0	1,0	46,0
63	Gullhaug 12pl	F1	48,0				1,0	2,0	3,0	27,0	14,0	46,0
64	Tokesvei utvidelse 8pl	F1	32,0				1,5	20,0	10,5			30,5
65	Boliger 2020, 2021 2022, øvrige	F1	50,0						5,0	45,0		50,0
66	(NY) Gabbroveien – omsorgsboliger for mennesker med utviklingshemming, 12 leiligheter	F1	25,0				2,0	20,0	3,0			23,0
67	Vallerveien 146, 12 leiligheter	F1	48,5				0,5	32,0	14,0	1,0		47,0
68	Omsorgsbolig til utviklingshemmede Bekkestua	F1	55,0								55,0	55,0
69	Brynsveien 153, 12 samlokaliserte boliger	F2	48,5				12,8	30,0	4,8			34,8
70	Saubakken 19 – omsorgsboliger utviklingshemmede	F2	30,6				7,4	22,2				22,2
	Damveien 3	F4		23,9	29,3		0,9					
	Reklamasjonsavsetning, omsorgsboliger for mennesker med utviklingshemming	F4					0,5					
71	Samlokaliserte boliger – Tomter	S					5,0	10,0	10,0	10,0	10,0	40,0
72	Kjøp av leiligheter for mennesker med utviklingshemming	S						5,0	5,0	5,0	5,0	20,0
	Kjøp av leiligheter/baser	S					6,8					

Prosjekter i konseptfase (F1)

Det er stort påtrykk for å fremskaffe omsorgsboliger for mennesker med utviklingshemming i handlingsprogramperioden, og det er satt av betydelige midler for gjennomføring av prosjekter i denne kategorien.

Behovsanalysen viser at det i perioden 2018–2033 må etableres 20 nye omsorgsleiligheter per år.

- Bolig 20 stk. ferdigstilt i 2020
- Bolig 20 stk. ferdigstilt i 2021
- Bolig 20 stk. ferdigstilt i 2022

Det planlegges å løse disse boliganleggene på tomter som kommunen eier, eller ved å kjøpe inn i prosjekter, eller ved tomtekjøp og utvikling/bygging. Det arbeides med flere konsepter og lokasjoner, i tillegg til regulering av aktuelle tomter. Behovet planlegges løst ved blant annet:

- 61. (NY) Brekkeski II, forventet ferdigstillelse 2020 – det er stor usikkerhet knyttet til fremdriften (foreløpig estimat, 40 mill.)
- 62. Elgfarete 80–82, forventet ferdigstillelse 2020 (foreløpig estimat, 48 mill.)
- 63. Gullhaug, forventet ferdigstillelse 2021 (foreløpig estimat, 48 mill.)
- 64. Tokes vei 2, forventet ferdigstillelse 2019 (foreløpig estimat, 32 mill.)
- 65. Boliger 2020, 2021 2022, øvrige (foreløpig estimat, 50 mill.)

I handlingsprogramperioden vurderer man to til tre leilighetsprosjekter i samarbeid med private boligutviklere, og to til tre prosjekter vurderes oppført i egenregi.

66. (NY) Gabbroveien – omsorgsboliger for mennesker med utviklingshemming, 12 leiligheter

Prosjektet skal bygge om tidligere Kolsås bo- og behandlingssenter til 12 leiligheter med tilhørende fellesarealer og personalfasiliteter. Rådmannens foreløpige estimat er 25 mill. til prosjektet, og størst økonomisk påtrykk forventes i 2018.

67. Vallerveien 146 – omsorgsboliger for mennesker med utviklingshemming

Vallerveien 146 er planlagt som omsorgsleiligheter med fellesareal og personalfasiliteter. I handlingsprogrammet for 2016–2019 ble dette prosjektet omtalt som *Nytt boliganlegg 10–12 leiligheter*. Kommunen ønsket å imøtekomme fremtidig behov for omsorgsboliger tilpasset mennesker med utviklingshemming ved å etablere et boliganlegg med flere leiligheter enn vi tidligere har bygget. Tomten i Vallerveien 146 er av en slik størrelse at man vil prøve å utnytte tomtekapasiteten. Etter dialog med Husbanken knyttet til fremskynding av bo- og behandlingssentre og omsorgsboliger skal prosjektet i samarbeid med Husbanken vurdere ulike boligsammensetninger, omsorgsboliger, utleieboliger, rimelige boliger, for å utnytte tomten best mulig. Det er stor usikkerhet knyttet til antallet leiligheter, kostnad, fremdrift og finansiering. Rådmannens foreløpige estimat er 48,5 mill. til etablering av 12 leiligheter.

68. Omsorgsbolig for mennesker med utviklingshemming, Bekkestua

Det planlegges anskaffelse av 12 omsorgsleiligheter med fellesareal og personalfasiliteter på Bekkestua i 2021. Kommunen eier 37 prosent av Meglergården på Bekkestua og er i forhandlinger med hovedeier om salg av egen eiendomsandel og kjøp av nye boliger for mennesker med utviklingshemming.

Prosjekter i planleggingsfase (F2)

69. Brynsveien 153 – 12 omsorgsboliger for mennesker med utviklingshemming

Prosjektet skal bygge 12 omsorgsboliger med fellesareal og personalfasiliteter. Tomten, som ble kjøpt sommeren 2016, er ferdig regulert til formålet og ble finansiert utenom prosjektets kostnadsramme. I handlingsprogrammet for 2013–2016 ble det reservert 35 mill. til bygging av 10 samlokaliserte boliger. I handlingsprogrammet for 2017–2020 ble beløpet foreslått oppjustert til 42 mill. på grunn av økt omfang fra 10 til 12 leiligheter. Med bakgrunn i markedspriser fra vinteren 2017 for tilsvarende prosjekter, foreslår Rådmannen å oppjustere estimatet til 48,5 mill. Prosjektet vil søke om investeringstilskudd fra Husbanken på 19,4 mill. Forventet ferdigstillelse er første kvartal 2019.

70. Saubakken 19 – omsorgsboliger for mennesker med utviklingshemming

Prosjektet Saubakken 19 omfatter ombygging av tidligere Løkka bo- og behandlingssenter til 10 omsorgsleiligheter med fellesareal og personalfasiliteter. Forventet ferdigstillelse er fjerde kvartal 2018. Rådmannens forslag til estimat er 30,6 mill. Størst økonomisk påtrykk blir i 2018, og 21 mill. er forskjøvet til 2018.

Samlebevilgninger (S)

71. Samlokaliserte boliger – tomter

I tråd med behovsanalysen, og som beskrevet under merbehov til yngre brukere, er det store behov for boliger til mennesker med utviklingshemming. Kommunen har derfor behov for å investere i tomter til formålet, og det foreslås å avsette 10 mill. per år til tomtekjøp av samlokaliserte boliger.

72. Kjøp av leiligheter for mennesker med utviklingshemming

Dette er en årlig bevilgning. Midlene skal brukes til kjøp av leiligheter for mennesker med utviklingshemming. Rådmannen foreslår å videreføre 5 mill. også i 2021.

8.4.2.3 Velferdsboliger

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Re- servert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Velferdsboliger, brutto						199,4	146,2	135,0	134,0	125,0	540,2
	Finansiering samlet						199,4	146,2	135,0	134,0	125,0	540,2
	Salgsinntekt						21,0	30,0	30,0	30,0	30,0	120,0
75	Salg til kommunale leietakere	S					21,0	30,0	30,0	30,0	30,0	120,0
	Tilskudd						24,8	34,7	14,6	13,3	12,4	74,9
	Skjeve hus – ambulerende oppfølging II	F1					1,1					
73	Velferdsboliger innen psykisk helse og rus	F1							1,3			1,3
74	Solbergveien 7	F3						17,4				17,4
75	Velferdsboliger - Anskaffe nye boliger etter salg til kommunale leietakere	S					9,6	8,0	8,5	8,5	7,6	32,6
76	Ekstra behov knyttet til økt bosetting av flykninger	S					4,8					
76	Anskaffelse av velferdsboliger (Velferdsboliger – kjøp av enkeltstående boliger)	S					9,3	9,3	4,8	4,8	4,8	23,7
	Netto investeringsutgift (Velferdsboliger)						153,6	81,5	90,4	90,7	82,6	345,2
	Digitalisering av nøkkelhåndtering kommunale boliger	F1	3,0				3,0					
73	Velferdsboliger for rus og/eller psykisk helse – modulbaserte hus	F1	7,0				1,0	5,0	1,0			6,0
74	Solbergveien 7	F3		95,0	95,0		39,7	7,7				7,7
	Ringeriksveien 283 – boligmoduler (skjeve hus – ambulerende oppfølging II)	F4		5,5	5,5	6,0	5,4	0,4				0,4
	Åsterudenheten	F4		46,2	46,7	46,3	0,1					
	Ombygging Vestre Hauger	F4		1,0	1,2	1,7	0,7					
	Reklamasjonsavsetning, velferdsboliger	F4					0,8					
75	Velferdsboliger – Anskaffe nye boliger etter salg til kommunale leietakere	S					54,0	45,0	45,0	45,0	56,0	191,0
76	Anskaffelse av velferdsboliger (Velferdsboliger – kjøp av enkeltstående boliger)	S					81,8	71,0	74,0	74,0	69,0	288,0
77	Verdibevarende tiltak velferdsboliger	S					13,0	17,0	15,0	15,0		47,0

Prosjekter i konseptfase (F1)

73. Velferdsboliger innen rus og/eller psykisk helse – modulbaserte hus

Modulbaserte velferdsboliger utformet og tilrettelagt for beboere med rusutfordringer og/eller psykisk helseutfordringer. Første prosjekt etter denne modellen ble realisert på Slependen i 2014, og erfaringene er gode. Det er utfordrende å finne egnet lokalisering til disse enhetene i kommunen. Det ble høsten 2016 kjøpt en tomt til dette formålet, planlagt ferdigstilt årsskiftet 2017/2018. Det arbeides med å finne neste tomt, og planen er å kunne realisere dette i 2018. Konseptet omfatter flere boenheter per lokasjon, og basert på kostnadserfaringene fra de foregående prosjektene er Rådmannens foreløpige estimat 7 mill.

Prosjekter i gjennomføringsfase (F3)

74. Solbergveien 7

På tomten Solbergveien 7 bygges det 38 velferdsboliger. Bærum kommune kjøpte tomten i 2009, og i oktober 2014 ble reguleringsplanen for tomten vedtatt. I handlingsprogrammet for 2016–2019 ble det reservert et kostnadsestimert på 100,3 mill. med en forventning om 20 mill. i tilskudd fra Husbanken i 2018. I formannskapet 8.3.2016, sak 40/16, ble kostnadsrammen fastsatt til 95 mill., og forventet tilskudd fra Husbanken ble nedjustert til 14,3 mill. (15 prosent av investeringskostnad). Prosjektet forventes å holde seg innenfor vedtatt kostnadsramme på 95 mill., ferdigstilles for innflytting høsten 2017 og vil i 2018 gå over i avslutningsfase. Kommunen vil motta 17,37 mill. i tilskudd fra Husbanken som først mottas i 2018.

Samlebevilgninger (S)

75. Velferdsboliger – anskaffe nye boliger etter salg til kommunale leietakere

I henhold til behovsanalysen for bo- og behandlingssentre, omsorgsboliger og velferdsboliger skal det selges 15 boliger til kommunale leietakere per år i handlingsprogramperioden, det er forutsatt en salgsinntekt på 30 mill. i året, totalt 120 mill. i handlingsprogramperioden. Boligene må erstattes med nykjøp etter behov. Rådmannen foreslår å avsette 191 mill. i perioden til erstatningskjøp. Tiltaket bidrar til bedre utbud av boliger som kan kjøpes av leietakere, sirkulasjon i boligmarkedet og at kommunen får fornyet sin boligmasse.

76. Anskaffelse av velferdsboliger

Postene *Ekstra behov knyttet til økt bosetting av flyktninger, Omdisponeringer av eksisterende boliger til flyktninger, Velferdsboliger – kjøp av enkeltstående boliger og Boliger til psykiatri* er nå slått sammen til en samlebevilgning – med navn *Anskaffelse av velferdsboliger*, og fremgår også slik i prosjektoversikten. Midler foreslått avsatt i handlingsprogramperioden skal benyttes til å dekke boligbehovet til flyktninger og vanskeligstilte, herunder psykisk helse / rus. Det knytter seg stor usikkerhet til hvor mange boliger det vil være behov for, spesielt knyttet til bosetting av flyktninger. Grunnet stort bosettingstall i perioden 2015 til 2017, vil et betydelig antall familiegjennforente få opphold utover i perioden. Prognosene er usikre, men det vil være behov for å anskaffe flere familieboliger. Samtidig vil kommunen fortsatt benytte tilgjengelige boliger i kommunen der det er hensiktsmessig. I tillegg arbeides det med å øke andelen flyktninger som skaffer bolig privat, og også øke andelen eierskifter i løpet av et år. Rådmannen foreslår å avsette 288 mill. i handlingsprogramperioden.

I samsvar med behovsanalysen skal det anskaffes fire firemannsboliger i handlingsprogramperioden til brukergruppen vanskeligstilte med tilpassede behov. Boligene skal oppføres på utvalgte tomter, med planløsning tilpasset leietakere med vansker i håndtering av egen bosituasjon og med naboskap til ordinære boligprosjekter.

77. Verdibevarende tiltak velferdsboliger

Det er avsatt penger til rehabilitering/verdibevaring for eksisterende boligmasse for å bedre tilstanden på boligene og tilpasse til dagens behov.

8.4.2.4 Omsorgsboliger psykisk helse og rus

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Re- servert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Omsorgsboliger psykiatri, brutto						32,5	27,2	25,7	16,3		69,2
	Finansiering samlet						32,5	27,2	25,7	16,3		69,2
	Salgsinntekt											
	Tilskudd						3,6			18,9		18,9
79	<i>Lindelia 41 – omsorgsboliger psykiatri</i>	F2								18,9		18,9
	<i>Kjøp av enkeltstående boliger psykiatri</i>	F3					3,6					
	Netto investeringsutgift (Omsorgsboliger psykiatri)						28,9	27,2	25,7	-2,6		50,3
78	Boligbehov med medisinsk oppfølging	F0	15,0							15,0		15,0
	Psykiatri boliger – Tomter	F1	24,0				15,0					
79	Lindelia 41 – omsorgsboliger psykiatri	F3		62,5	62,5	5,4	27,2	25,7	1,3			54,2
	Reklamasjonsavsetning, velferdsboliger	F4				0,1						
	Anskaffelse av boliger til psykiatri (Kjøp av enkeltstående boliger (psykiatri))	S				12,0						

Prosjekter i foranalyse (F0)

78. Botilbud med medisinsk oppfølging

I handlingsprogrammet for 2017–2020 ble det foreløpig estimert 30 mill. til boliger for målgruppen med vedtak knyttet til langvarig rusavhengighet og svekket helse, og i Økonomimelding I 2017 ble 15 mill. av disse reservert til et konkret prosjekt, ombygging av Ruds dalen 3. Her planlegges 6 institusjonsplasser for brukere innen psykisk helse og rus med behov for medisinsk oppfølging, samt mulige mottaksplasser og kommunale akutte døgnplasser (se egen omtale beskrevet under Pleie og omsorg). Rådmannen vil utrede behov for de resterende 15 mill. i handlingsprogramperioden før planleggingsfase initieres. Rådmannens estimat vil bli justert når endelig behov er avklart.

Prosjekter i gjennomføringsfase (F3)

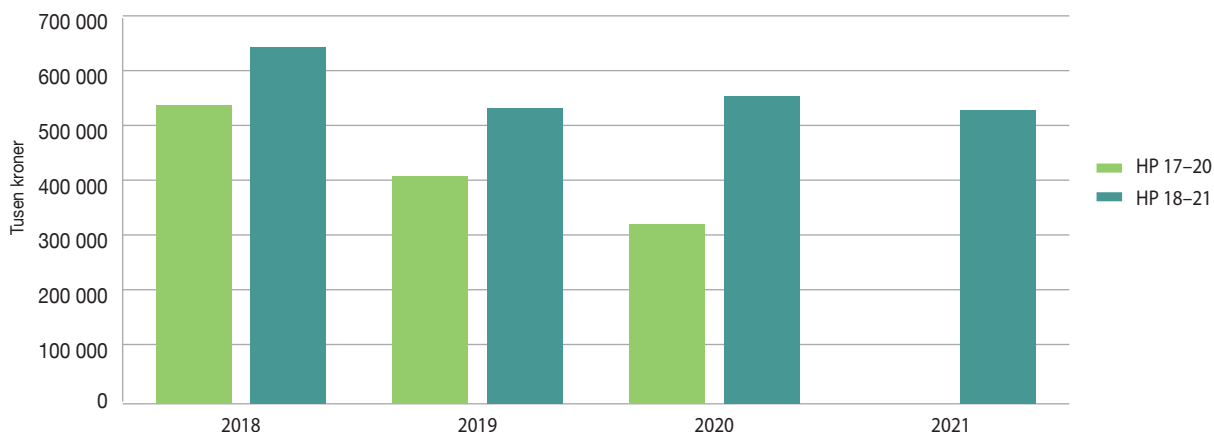
79. Lindelia 41 – omsorgsboliger psykisk helse og rus

Prosjektet skal levere 12 omsorgsboliger. Det ble i handlingsprogrammet for 2015–2018 reservert et foreløpig estimat på 45 mill. til prosjektet. Rådmannen foreslo en økning til 50 mill. i handlingsprogrammet for 2017–2020, som følge av at antall enheter kan økes fra 10 til 12.

Etter gjennomført anbudskonkurranse ble det lagt frem sak for å beslutte gjennomføring og prosjektrammer. I formannskapet 21.6.2017, sak 155/17, ble kostnadsrammen fastsatt til 62,5 mill. i tråd med markedets respons. Prosjektet har mottatt tilsagn om investeringstilskudd for boligene på 18,9 mill. Forventet ferdigstilling er primo 2020.

8.5 Miljø, idrett og kultur

Miljø, idrett og kultur (inkl. VAR) (brutto investeringsnivå i dette HP sammenlignet med forrige HP)

8.5.1 Kultur og fritid

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Re- servert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021	
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021		
Kultur og fritid, brutto								80,8	58,7	107,5	194,5	234,5	595,2
Salgsinntekt													
Tilskudd								9,5	2,0	2,0	38,0	7,9	49,9
80	(NY) Nadderud stadion	F1									5,9	5,9	
82	(NY) Svømmeanlegg Rud	F2								36,0		36,0	
	Kulturhuskjeller	F3				0,3							
	Bærum idrettspark	F4				7,2							
89	Herav Anleggsplan, fysisk aktivitet	S				2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	8,0	
Netto investeringsutgift								71,3	56,7	105,5	156,5	226,6	545,3
	Skytterbane	F0	3,0			3,0							
80	(Ny) Nadderud stadion	F1	364,0			5,0	5,0	15,0	50,0	150,0		220,0	
81	Utfartsparkering Franskleiv, 100 plasser	F1	4,0				4,0					4,0	
	Bærumungdommens motorsenter, oppgradering	F1	1,5			1,5							
82	(NY) Svømmeanlegg Rud	F2	285,0				15,0	68,0	120,0	60,0		263,0	
	Rud konseptanalyse nytt svømmeanlegg	F2	4,9			3,6							
83	Lille Scene	F2		2,0	2,0	5,0	2,0	3,0				3,0	
84	Sandvika Teater	F2/F3		2,5	2,5	4,5	2,1	2,0				2,0	
85	Sandvika bibliotek, Kommunegården til Malmstriverveien 18	F3		1,0	1,0	7,1	1,1	6,0				6,0	
86	Bibliotek Rykkinn	F3		2,0	2,0	3,2	2,0	1,2				1,2	
	REGA – modernisering IT og oppussing 5 gjesterom	F3		0,3	0,3		0,1						
	Nadderud stadion- nødvendige forbedringer	F3		10,0	10,0		7,1						
	Bibliotek, oppgradering	F4		1,0	1,0		0,1						
	Reklamasjonsavsetning, kultur og fritid	F4					1,0						
87	Bærum Kulturhus (alle scener)	S				3,9	2,5	2,5	2,5	2,5		10,0	
	Verneverdige bygg – brannsikring	S				3,6							
88	Kulturanleggsplan	S				6,4	2,0	2,0	2,0	2,0		8,0	
89	Prosjekter, anleggsplan, fysisk aktivitet	S				28,4	14,5	17,5	17,5	17,5		67,0	
90	Oppgradering lekeplasser	S				0,5	0,5	0,5	0,5	0,5		2,0	
91	Alternative energikilder, idrettsanlegg	S				7,5	3,0	2,0	2,0	2,0		9,0	
	Bibliotek, utvikling	S		4,0	4,0		1,9						

Kultur- og fritid-prosjekter som omtales under område Fornebu

148. Fornebu Oksenøya – flerbrukshall, 9-er-kunstgressbane og nærmiljøanlegg

149. Fornebu Tårnet – flerbrukshall

153. Bandybane

Kommunestyret vedtok i behandlingen av LDIP 2018–2037 (sak 31/17, møte 29.3.17) at både ny svømmehall på Rud, friidrettsanlegg på Rud og fotballstadion på Nadderud skulle søkes realisert i perioden 2017–2021/2022, forutsatt gjennomføring innenfor en ansvarlig økonomisk ramme.

Rådmannen vurderer at dette er krevende i forhold til kommunens økonomi, men at det kan være handlingsrom for det ved å bruke investeringsfond som delfinansiering samt redusere øvrige reserver.

Prosjektet med svømmehall er allerede i planleggingsfase, og kan startes opp raskere enn Nadderud stadion, som på bakgrunn av vedtak i kommunestyret våren 2017 fortsatt krever utredninger, og dessuten ny regulering. Rådmannen har derfor fremskyndet svømmehallprosjektet med forventet ferdigstilling i handlingsprogramperioden (2021), og peker på at Nadderud stadion antas å kunne ferdigstilles i løpet av 2022, noe som betinger at friidrettsarenaen på Rud er på plass før byggestart på Nadderud.

Rådmannen understreker at dette, sammen med en ønsket fremskynding også av omsorgsprosjekter, øker det totale gjennomføringspresset som allerede er på investerings siden i perioden. Dette utfordrer både kompetanse og kapasitet internt i Bærum kommune, og i markedet hos leverandører av både rådgivnings- og entreprenørtjenester. Stort gjennomføringspress kan gi større risiko i prosjektene.

Prosjekter i konseptfase (F1)

80. (NY) Nadderud stadion

Høsten 2013 ba formannskapet Rådmannen om å utarbeide en mulighetsstudie over Nadderud stadion i tett dialog med Tyrving, Stabæk, Bærum Idrettsråd, naboer og NTG. I 2014 ble det avsatt midler til gjennomføring av mulighetsstudien. Sommeren 2015 ble ulike ambisjonsnivåer sendt på høring. Prosjektet ble første gang innarbeidet i langsiktig drifts- og investeringsplan lagt frem til behandling i februar 2017.

Det ble lagt frem sak om konseptvalg i formannskapet 18.4.2017, sak 68/17. Det ble da vedtatt at Nadderud stadion skal bygges med minimum 8 000 tilskuerplasser og som lukket stadion. Vedtaket omfatter flere nye forhold som skal utredes. Blant annet skal prosjektet optimaliseres med tanke på bolig- og næringsareal, og etablering av barnehage skal vurderes. Det fremsendes en sak i høst med nærmere konkretisering av hvordan de politiske vedtakspunktene vil bli tatt hensyn til.

Vedtaket i formannskapet 18.4.2017, sak 68/17, krever nye vurderinger for å lande endelig omfang av prosjektene – både ny stadion og ny friidrettsarena. Det legges frem egen sak til politisk behandling i høst for å svare ut vedtakspunktene. Nadderud-området skal også reguleres. Prosjektet er fortsatt i konseptfase, og det er meget stor usikkerhet knyttet til prosjektets kostnader. Rådmannen har antydnet et foreløpig estimat på 364 mill., for arena med tre lukkede sider. Investeringskostnader knyttet til helt lukket stadion og riktig ambisjonsnivå vil bidra til høyere prosjektkostnad. Dette vil konkretiseres i egne saker og må deretter tas hensyn til i budsjetter. Friidrettsarena på Rud vil skilles ut som eget prosjekt, men fremdrift må koordineres med ny fotballstadion.

81. Utfartsparkering Franskleiv, 100 plasser

Nylig vedtatt reguleringsplan åpner for utvidelse av den eksisterende utfartsparkeringen med cirka 100 plasser. Utvidelse og oppgradering av parkeringsplassen planlegges i 2018. Rådmannens foreløpige estimat er 4 mill. til prosjektet.

Prosjekter i planleggingsfase (F2)

82. (NY) Svømmeanlegg Rud

Det ble i handlingsprogrammet for 2015–2018 bedt om en alternativstudie for svømmehall i tilknytning til Bærum idrettspark. Det er innledningsvis vurdert fem mulige alternativer, som har vært til politisk behandling. Det ble vedtatt videre utredning av to av alternativene, formannskapet 21.6.2016, sak 121/16.

I formannskapet 22.11.2016, sak 186/16, ble konsept valgt. Prosjektet ble første gang innarbeidet i langsiktig drifts- og investeringsplan lagt frem for behandling i februar 2017, da med gjennomføring etter handlingsprogramperioden. Under kommunestyrets behandling ble prosjektet vurdert fremskyndet. Rådmannens forslag til handlingsprogram tar utgangspunkt i valgt konsept for svømmeanlegg på Rud med 50 meters treningsbasseng og 12,5 meters opplæringsbasseng, og forventet ferdigstilling medio 2021. Foreslått oppstart er 2018, og størst økonomisk påtrykk forventes i 2020. Rådmannens foreløpige estimat er 285 mill.

Det legges frem egen sak for å beslutte plangrunnlaget for anskaffelse høst 2017. I 2018 legges det frem egen sak for endelig beslutning om gjennomføring og fastsettelse av prosjektrammer (fremdrift og kostnader) på basis av behandling av Rådmannens forslag til handlingsprogram og gjennomført anskaffelse. Se nærmere omtale i hovedutvalget for miljø, idrett og kulturs sak 75/17, behandlet 14.9.2017. Rådmannen vil komme tilbake til driftsutgifter for svømmehallen i neste handlingsprogram. Driftsunderskuddet forventes å ligge på 8–9 mill.

83. Lille Scene

Investeringene er ventet å gi mer praktiske og tidsriktige fasiliteter, for både publikum og kulturaktører. Det skal gjøres en oppgradering av det utvendige inngangspartiet samt de innvendige lokalene, det gjelder inngangspartiet/trappen, kaféområdet og toalettene. Selve scenerommet trenger et nytt skyveamfi og sceneteknisk utstyr. Gjennomføringen forventes å skje med hovedvekt på 2018.

Det ble reservert 2 mill. sist prosjektet var til behandling. Nye vurderinger og beregninger tilsier behov for ytterligere 3 mill. i 2018. Rådmannens foreløpige estimat er 5 mill.

84. Sandvika teater

Prosjektet med oppgradering av Sandvika teater utføres med hovedvekt på 2018. Galleriet skal moderniseres, og romvolumet bak galleriet skal åpnes for å få flere garderobes og eventuelt prøvesaler. Sist vedtatte ramme var på 2,5 mill. Bygningsmessige tilpasninger vil bli mer omfattende enn først forutsatt, og beregninger medfører behov for ytterligere 2 mill. i 2018. Rådmannens foreløpige estimat er etter dette 4,5 mill.

Prosjekter i gjennomføringsfase (F3)

85. Sandvika bibliotek – Malmskriverveien 18

Formannskapet vedtok 31.1.2017, sak 24/17, at Bærum bibliotek i Sandvika flyttes fra Kommunegården til Malmskriverveien 18. Det er i første omgang en midlertidig løsning som skal vurderes nærmere i løpet av de neste par årene. Leiekontrakt med Entra i Skattens hus er inngått. I forbindelse med flytting av biblioteket er det behov for investeringer knyttet til flytting, interiørarkitekt og innredning / reoler og inventar. Rådmannen foreslår å bevilge 7,1 mill. til formålet, hvor 1,1 mill. periodiseres til 2017 og 6 mill. til 2018.

86. Bibliotek Rykkinn

Arbeidet med ombyggingen av Rykkinn bibliotek er blitt forsinket og utsatt i henhold til den første opprinnelige plan, og videreføres i 2018. Sist vedtatte ramme til interiørarkitekt, inventar, flyttekostnader og midlertidig lagerleie var på 2 mill. Nye vurderinger og beregninger, prisstigning, samt erfaring med oppgraderingen av Bekkestua bibliotek tilsier et behov for justering av kostnadsrammen med 1,2 mill. i 2018, noe som gir behov for ny total kostnadsramme på 3,2 mill.

Samlebevilgninger (S)

87. Bærum kulturhus (alle scener)

Det foreslås videreført en løpende bevilgning på 2,5 mill. per år i handlingsprogramperioden knyttet til oppgradering og videreutvikling av scene, sal og publikumsområder i Bærum kulturhus, Sandvika teater og Lille scene. Utgifter til sceneteknisk utstyr utgjør en betydelig og nødvendig andel av de totale investeringene.

88. Kulturanleggsplan

Kulturanleggsplanen er del av kulturmeldingen med løpende bevilgning på 2 mill. per år, og støtter kulturproduksjon for et lokalt publikum/nærmiljø, som foreslås videreført. I perioden er det satt av midler til akustikkforbedring ved skoler der det utøves musikk, Lille scene, Sandvika teater, Utescene Emma Hjorth, BAKgården, Tanken og andre mindre prosjekter for tilrettelegging av kultur i nærmiljøene. Rådmannen foreslår å videreføre 2 mill. også i 2021.

89. Prosjekter, anleggsplan, fysisk aktivitet

Bevilgningen er en rammebevilgning knyttet til løpende prosjekter i anleggsplanen for fysisk aktivitet. Prosjekter som gjennomføres, er bygging av nye anlegg, og utvikling og vedlikehold av eksisterende anlegg. I temaplan for fysisk aktivitet, idrett og friluftsliv vedtas planer for dette. Temaplanen har en årlig rullering. I perioden 2018–2021 er det samlet foreslått avsatt 67 mill. Løpende bevilgning på 14,5 mill., økende til 17,5 mill. fra 2019.

90. Oppgradering av lekeplasser

Løpende bevilgning på 0,5 mill. til oppgradering av lekeplasser foreslås videreført. Bevilgningene er årlige.

91. Alternative energikilder, idrettsanlegg

Dette er en løpende bevilgning på 3 mill., avtrappende til 2 mill. per år. Bruken av midlene prioriteres i tett samarbeid med Bærum idrettsråd. Det er fokus på å få ned energiforbruket på de mest kostnadskrevene anleggene. Kunstisanleggene har vært prioritert. Det er nå gjort en beslutning i samarbeid med Bærum idrettsråd om å prioritere alpinanleggene. Rådmannen foreslår å videreføre 2 mill. også i 2021.

8.5.2 Kirke og andre religiøse formål

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Re- servert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Kirke og andre religiøse formål, brutto						44,3	19,6	2,0	2,0	2,0	25,6
	Salgsinntekt						32,0	15,0				15,0
92	Salg av presteboliger	S					32,0	15,0				15,0
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						12,3	4,6	2,0	2,0	2,0	10,6
	Ny gravplass Østervannsvingen											
	Nytt krematorium på Haslum											
	IT-investeringer Den Norske Kirke	F1	1,2				1,2					
	Høvik kirke	F1	3,5			3,5	3,5					
93	Vedlikehold og oppgradering av Lommedalen kirke	F2	18,5			18,5	2,0	16,5				16,5
	Ny kremasjonsovn	F3		10,0	10,0		4,9					
	Orgel, kirke	F3					3,9					
94	Orgel, krematorium	F3		3,0	3,0		0,4	0,8				0,8
	Tanum menighet, nytt kirkesenter	F4		33,0	33,0		25,0	0,3				0,3
95	Rehabiliteringsprosjekter gravplassene	S					3,4	2,0	2,0	2,0	2,0	8,0

Kirkeprosjekter som omtales under område Fornebu

- 151. Fornebu kirkebygg
- 157. Seremonirom begravelser
- 158. Ny gravplass Fornebu

92. Salg av presteboliger

Det arbeides med salg av presteboliger. To presteboliger antas solgt i 2018 til en salgssum på cirka 15 mill. Rådmannen forslår at midlene benyttes til verdibevarende tiltak velferdsboliger i år 2020.

Prosjekter i planleggingsfase (F2)

93. Vedlikehold og oppgradering av Lommedalen kirke

Lommedalen kirke har fasadeskader som medfører fuktinntrengning. I tillegg er det et behov for bygningsmessig vedlikehold. Formannskapet har vedtatt finansiering av prosjektet 18.4.2017, sak 76/17. Gjennomføringen må utsettes fra høsten 2017 til våren 2018 på grunn av faren for frostskafer. Rådmannens foreløpige estimat er 18,5 mill. til prosjektet. Forventet ferdigstillelse er høst 2018.

Prosjekter i gjennomføringsfase (F3)

94. Orgel, krematorium

I samarbeid med Bærum kirkelige fellestråd og organistene er det enighet om å stille til disposisjon 3 mill. til rehabilitering av eksisterende orgel på Haslum krematorium. Prosjektet er startet opp, og det forventes ferdigstilt i 2018.

Samlebevilgninger (S)

95. Rehabiliteringsprosjekter gravplassene

I henhold til en rehabiliteringsplan gjennomføres det hvert år rehabiliteringsprosjekter på de eksisterende gravplassene. Dette er en løpende bevilgning som foreslås videreført med 2 mill. årlig.

8.5.3 Fysisk planlegging, kulturminne, natur og nærmiljø

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Re- servert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Fysisk planlegging, natur, nærmiljø, brutto						137,9	182,5	66,3	30,2	30,2	309,2
	Salgsinntekt						60,0					
	<i>Omsorgsbolig til utviklingshemmede</i>	F1					60,0					
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						77,9	182,5	66,3	30,2	30,2	309,2
96	Hammerdammen bro	F0	1,0						1,0			1,0
97	Elvepromenaden, Sandvika	F1	160,0				50,0	96,0	14,0			110,0
98	(NY) Sjøholmen, videreutvikling av uteområde	F1	2,0					2,0				2,0
99	(NY) Nedgravde avfallsbeholdere på friområde	F1	1,0						1,0			1,0
100	Åpning av Dæhlilbekken	F1	28,0					14,0	14,0			28,0
101	Etablering av Gjønnsparken	F2	10,0				2,0	8,0				8,0
102	Undergang Griniveien – ved Haug skole	F2	8,0						8,0			8,0
	Meglergården Bekkestua	F3		1,0	1,0		1,0					
	Klekkeriet	F3					0,1					
	Minnesmerke Donato Gaspare Brambani	F3		1,0	1,0		0,7					
	LED-belysning på Kalvøybroen	F3		2,0	2,0		2,0					
103	Kadettangen/Sandvika fjordpark	F3/F4		60,0	62,5	75,0	51,0	40,0				40,0
104	Brambanikvartalet	S/F3		2,3	3,2	7,7	0,8	4,3	0,1			4,4
105	Sandvika byutvikling	S						5,0	10,0	10,0	10,0	35,0
106	By og stedsutvikling øvrige	S					10,0	5,0	7,0	9,0	9,0	30,0
107	Badeplassene - oppgradering	S					0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,8
108	Turveier	S					9,0	2,0	4,0	4,0	4,0	14,0
109	Innløsning friområder	S					6,2	2,0	2,0	2,0	2,0	8,0
110	Rehabilitering vassdrag, vannforvaltn.direkt. – hovedplan	S					4,9	4,0	5,0	5,0	5,0	19,0

Prosjekter i foranalyse (F0)

96. Hammerdammen bro

Det er ønskelig å opprettholde en turveiforbindelse fra Bærum til Oslo over Lysakerelven. Dette er en gammel krysning av Lysakerelven. Turveibroen er mye brukt av både gående og syklende, fra både Bærums- og Oslo-siden. Dette er en eksisterende bro hvor fundamentet trenger rehabilitering. Rådmannens foreløpige estimat er på 1 mill. til dette prosjektet i 2019.

Prosjekter i konseptfase (F1)

97. Elvepromenaden, Sandvika

Elvebredden-prosjektet hadde ulike alternative omfang, og hovedutvalget for miljø, idrett og kultur (sak 40/17, møte 11.5.2017) anbefalte en løsning der elvepromenaden ferdigstilles opp til Løkketangen med en midlertidig løsning under/forbi Kinoveibroen. Prosjektet antas å innebære om lag 35 mill. utover det som ligger i vedtatt handlingsprogram. Rådmannens foreløpige estimat er etter dette 160 mill. for prosjektet.

98. (NY) Sjøholmen – videreutvikling av uteområde

Sjøholmen er ett av få grønne, relativt uberørte områder langs Bærums fastlandskystlinje. Området er på drøyt 50 dekar, og ligger nær og innen gang- og sykkelavstand fra Sandvika. Sjøholmen er uregulert, ikke omfattet av kommunedelplan for E18, har formål grønnstruktur i gjeldende kommuneplan og har et stort potensial som friluft- og aktivitetsområde. Uteområdet på Sjøholmen har mange brukere: turgåere, elever som får undervisning ved Sjøholmen maritime senter, barnehagebarn og elever ved Sandviksbukta skole. I tillegg pågår det nå omfattende rehabilitering av hovedbygningen, som ved ferdigstilling våren 2018 vil tilby en rekke innbygget aktivitet, herunder kafé og barnekunstsenter.

Den omfattende bruken samt oppgradering av hovedbygningen er bakgrunnen for at det er satt i gang arbeid med en helhetlig plan for uteområdet.

Rådmannen foreslår at det avsettes midler til tre delmål i den helhetlige planen;

- utendørs aktivitetstilbud
- oppgradering av Festningen (familien Mustads kaffeplass) til en utsiktsplass
- oppgradering av plantefeltet på sør- og vestsiden av hovedhuset

Rådmannens foreløpige estimat er 2,0 mill. som foreslås satt av i 2018.

99. (NY) Nedgravde avfallsbeholdere på friområder

Nedgravde avfallsbeholdere gir en avfallsløsning med oppsamling under bakken. Beholderne har vesentlig større kapasitet enn avfallsbeholderne vi tradisjonelt har på grøntanleggene. Slike beholdere er nå etablert på flere steder i kommunen. Tiltakene har vært vellykkede og har gitt mer effektiv drift. Den økte kapasiteten gjør at beholderne kan tømmes sjeldnere. Kostnadene er foreløpig estimert til 1 mill., og det foreslås å avsette dette beløpet for 2019. Rådmannen vil komme nærmere tilbake til plasseringen av de nye beholderne i handlingsprogrammet for 2019–2022.

100. Åpning av Dæhlibekken

I forbindelse med Statens vegvesens utbygging av E16 (strekning fra Sandvika til Wøyen) ble det bestemt at Dæhlibekken bør åpnes fra Sandvikselven, opp langs Bærumsveien til like nord for eksisterende gang-/sykkelbro. Rådmannens foreløpige estimat er 28 mill., og prosjektet forventes ferdigstilt i løpet av 2019.

Prosjekter i planleggingsfase (F2)

101. Etablering av Gjønnsparken

Parken på Gjønnjordet prosjekteres og opparbeides innen rammen av et redusert alternativ. Det er foreslått avsatt en ramme på 10 mill. til opparbeiding av parken. Arbeidet er startet opp i 2017. Foreløpig estimerte kostnader for 2018 er 8 mill.

102. Undergang Griniveien ved Haug skole

Rådmannens foreløpige estimat er 8 mill. til undergang under Griniveien ved Haug skole. Etter planen vil prosjektet starte opp i 2019. Dette er et samarbeidsprosjekt med Statens vegvesen og gjøres samtidig med etablering av gang-/sykkelveien.

Prosjekter i gjennomføringsfase (F3)

103. Kadettangen/Sandvika fjordpark

- *Fjordparken* åpnet delvis i 2017, men ferdigstilles først sommeren 2018. Servicebygg (toaletter og kiosk), stupetårn, lekeutstyr og ballbaner, belysning, avfallsmottak og møblering skal gjennomføres.
- *Ny kai*. Eksisterende kai var kondemnabel, den tålte ikke belastning over tre tonn og er revet. Ny kai ble omtalt i formannskapet 31.1.2017, sak 20/17 om Kadettangen, og henvist til egen prosess. Det er mottatt tilbud fra entreprenør etter anbudskonkurranse, som gir en kostnad på cirka 10 mill. Det er inngått avtale med Statnett om tilskudd på 1 mill. for at Statnett skal kunne bruke kaia til å ta inn transformatorer til Hamang trafo i flere omganger, og for fremtidig beredskap. Behovet for nye midler er 12,5 mill.

Etter at merbehov for ny kai er innlemmet, er Rådmannens samlede estimerte kostnadsramme 75 mill. Samlet kostnad for Sandvika fjordpark og ny kai avhenger imidlertid av entrepriser på gjenstående arbeider. Endelig kostnadsramme for prosjektet kan fastlegges når anskaffelsen er gjennomført.

104. Brambani-kvartalet

Nødvendige oppgraderingstiltak i Brambani-kvartalet har pågått over flere år og har omfattet bygningsmessige tiltak og drenering. Første del av drenering ble gjennomført i 2015. Det er behov for å fullføre dreneringsprosjektet på grunn av problemer med fuktinntrengning i deler av bygningsmassen. Gjennomføring av prosjektet krever involvering av leietaker og andre brukere, og nøye planlegging. Gjennomføringen er krevende fordi det omfatter grunnarbeider og graving inntil verneverdige bygninger med butikker og andre lokaler som er i drift.

Det er et behov for å øke kostnadsrammen. Rådmannen foreslår å øke rammen med 4. mill. i 2018 for drenering av Brambani-kvartalet, slik at ny samlet kostnadsramme for prosjektet blir 7,7 mill. Prosjektet forventes ferdigstilt i 2018.

Samlebevilgninger (S)

105. Sandvika byutvikling

Sandvika byutvikling ble i sin tid etablert som en egen post ut fra by- og stedsutvikling for å møte spleiselag med utbyggere i Sandvika for gjennomføring av utbyggingsavtaler. Med kommunestyrevedtaket for Sandvika sentrum øst 31.5.2017, sak 58/17, vil forventningene om kommunens bidrag til gjennomføring være store. Egne bevilgninger gjøres til enkeltprosjekter, men det vil være en rekke mindre oppgaver som ikke dekkes av disse. I tillegg foregår planleggingen for fullt for «Stor-Sandvika», der områdene Hamang, Industriveien, Franzefoss og ikke minst sjøfronten må ha en bevilgning for at konkret planarbeid og utredninger for kommende prosjektgjennomføring skal bli gjort. Med fastsatte planer vil det etableres egne bevilgninger til prosjektene. Rådmannen foreslår å avsette 5 mill. i 2018 stigende til 10 mill. årlig i perioden 2019–2021.

106. By- og stedsutvikling øvrige

Dette er en årlig bevilgning. Kommuneplanen peker på knutepunktutbygging i senterområdene. Flere områder er i startfasen og under planlegging, som blant annet Stabekk, Bekkestua og Lysaker. Midlene vil disponeres til nødvendige utredninger i form av veiledende plan for offentlige rom (VPOR) og for teknisk infrastruktur. Midlene kan også være til konkrete tiltak og midlertidige løsninger i en overgangsfase før gjennomføring og permanente prosjekter. Rådmannen foreslår å avsette 5 mill. i 2018, stigende til 7 mill. i 2019 og 9 mill. i årene 2020 og 2021.

Massehåndtering/ressursbank: En rekke store samferdselsanlegg skal gjennomføres de nærmeste årene. Håndtering av masser på en klimaklok måte vil kreve at kommunen tar en aktiv rolle i arbeidet sammen med utbyggerne. I tillegg vil knutepunktutvikling og befolkningsøkning gi en stor byggeaktivitet der en ressursbank for gjen- og ombruk av materialer ønskes etablert. Det er søkt statlige *Klimasats*-midler til delvis finansiering av et forprosjekt i 2017. Omfanget er usikkert, inntil gjennomført konseptfase sees økonomien i sammenheng med midler satt av til *By- og stedsutvikling øvrige*. Rådmannen vil komme tilbake til behov for eventuelt egne midler til massehåndtering/ressursbank i neste handlingsprogram.

107.–109. Bedre badeplasser, turveier og innløsning friområder

Løpende bevilgning på om lag 6,2 mill. per år til turveier, innløsning av friområder og bedre badeplasser. Bevilgningen foreslås videreført til 2021. Et av de viktige tiltakene som Bærum kommune kan legge opp til for å etablere en mer klimaklok kommune, er å få flere av innbyggerne til å gå og sykle fremfor å bruke bil. For å få til en positiv effekt der flere går og sykler er det viktig å legge opp til en god standard på turveiene. Midlene benyttes også til å trafikksikre kryssinger på veier med høy trafikkbelastning. Samlet foreslås det satt av 22,8 mill. i perioden.

110. Rehabilitering vassdrag, vannforvaltningsdirektivet – hovedplan

Samarbeidsprosjekt for kommuner som har nedslagsfelt for vann som renner til indre Oslofjord vest. Formålet har en årlig bevilgning på 5 mill. som foreslås videreført i perioden 2018–2021. Samlet foreslås det satt av 19 mill. i perioden.

8.5.4 Brann- og ulykkesvern

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Re- servert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Brann og ulykkesvern, brutto						20,0				1,0	1,0
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						20,0				1,0	1,0
111	Brannstasjon østre Bærum - lite bygg	F1	95,0								1,0	1,0
	Brannstasjon østre Bærum - tomt	F3		20,0	20,0		20,0					

Brann- og ulykkesvernsprosjekter som omtales under område Fornebu

- 152. Ny stor brannstasjon Fornebu

Prosjekter i konseptfase (F1)

111. Brannstasjon østre Bærum – lite bygg

Det er inngått kjøpekontrakt for en eiendom til blant annet brannstasjon i Griniveien. Kommunen overtar eiendommen ved årsskiftet. Her skal ny brannstasjon etableres, og det er planlagt ferdigstilling 2024. Konseptanalysearbeidet vil starte i handlingsprogramperioden.

8.5.5 Samferdsel

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Re- servert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Samferdsel, brutto						116,7	94,4	75,4	55,8	52,8	278,4
	Salgsinntekt											
	Tilskudd					9,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	12,0
	<i>Herav Trafikksikkerhetsprogrammet</i>	S				3,0	3,0	3,0	3,0	3,0		12,0
	<i>Herav tilskudd sykkelhotell</i>					6,0						
	Netto investeringsutgift					107,7	91,4	72,4	52,8	49,8	266,4	
112	Uderganger og trapper	F0/S	3,0						3,0			3,0
	Gatevarme Vestfjordgata/ Kinoveien	F1	5,0			5,0						
113	Trapp Kommunegården	F1	1,0				1,0					1,0
114	Rådmann Hamrasts vei	F1	4,0			0,5	1,0	1,0				2,0
	Ny sandsilo Fornebu	F1	3,0			3,0						
115	Brannalarmssystem, Brodkorbs gate	F2	1,0					1,0				1,0
116	Åsterud bru	F2	8,0			1,0	7,0					7,0
117	Nesveien bru	F2	14,0			1,0		13,0				13,0
	Ny sandsilo Bryn	F2	3,0			3,0						
	Ny sandsilo	F2	2,5			2,5						
118	Tennskap og nye målere til veilysanlegg	F3		60,0	60,0	19,9	16,1	2,3				18,4
119	Energieffektivisering veilys	F3		24,7	24,7	1,9	2,5	0,3				2,8
120	Rådhusbroen	F3		15,0	15,0	12,6	2,5					2,5
121	Oppgradering av sykkelveier	F3		7,0	7,0	13,0	7,0	6,0				6,0
	Overvåkingsanlegg for gatevarme	F3		2,4	2,4		0,5					
	Innseilingslys Høvikodden:	F3		0,2	0,2		0,2					
	Oppmerking Slependerenna	F3		0,5	0,5		0,5					
	Eiksveien/ny gang- og sykkelvei langs Griniveien, planfritt kryss	F4		7,0	7,0		8,0					
122	(NY) Ladepunkter off. parkering og kommunale tj. steder	F1	10,0					5,0	5,0			10,0
123	LED-belysning, utbedring/ oppgradering	S							2,0	2,0	2,0	6,0
124	Opprustning/rehab av bruer	S						2,5	5,0	5,0	5,0	17,5
125	Grunnerverv	S				1,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	1,2
126	Universell utforming	S				2,0	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	2,8
127	Kollektivtrafikk	S				0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	1,2
128	Investering parkeringsanlegg	S				3,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	8,0
129	Veiforsterking – veivedlikehold	S				15,6	12,0	16,0	16,0	16,0	16,0	60,0
130	Veiforsterkning/ overvannshåndtering	S		16,0	16,0	4,0	4,0					4,0
131	Trafikksikkerhetsprogram	S				14,4	13,0	13,0	13,0	13,0	13,0	52,0
132	Handlingsprogram sykkel	S				9,5	18,5	13,5	13,5	13,5	13,5	59,0

Prosjekter i konseptfase (F1)

112. Uderganger og trapper

Det ble i forrige handlingsprogram estimert 3 mill. til disposisjon for 2020. Målet for prosjektet er å redusere vedlikeholdsetterslepet på underganger og trapper, i tillegg til å forbedre det estetiske inntrykket. Det er kartlagt 42 underganger som har behov for oppgradering i større eller mindre grad. Udergangene er slitte med tanke på dekke og vegg/tak, og en del har utfordringer med drenering. Flere trapper er gamle med utførelse i tre/betong, som blir glatte om vinteren. Ti av disse er det behov for å skifte ut til metalltrapper.

113. Trapp Kommunegården

Trappen er slitt, og det vil bli behov for oppgradering. Trappen er dårlig fundamentert på løsmasser, og det er et ønske om å gjøre grundigere grunnarbeider for å oppnå et mer holdbart resultat. Rådmannens foreløpige estimat er 1 mill. til disposisjon i 2018. Rådmannen vil se dette prosjektet i sammenheng med rehabiliteringen av Kommunegården. Det er mulig at prosjektet blir forskjøvet i tid.

114. Rådmann Halmrasts vei

Biltrafikken i Rådmann Halmrasts vei fører til nedbryting av veiens overbygning, da anlegget ikke er bygget for biltrafikk. Dette leder til skader i belegget, og på sikt skader på gatevarmeanlegget. Det er behov for bevilgninger til oppgradering av anlegget tilpasset biltrafikk. Rådmannens foreløpige estimat er 1 mill. hvert år i 2018 og 2019.

Prosjekter i planleggingsfase (F2)

115. (NY) Brannalarmsystem i Brodtkorbs gate

Brannalarmsystemet i Brodtkorbs gate må skiftes ut. Det er gjennomført årskontroll, og kontrollen viste at tre komponenter må skiftes ut. Rådmannens foreløpige estimat er 1 mill., som reserveres i 2018.

116. – 117. Åsterud bro og Nesveien bro

Det er i tidligere handlingsprogram foreslått å avsette midler til opprusting av Nesveien bro og Åsterud bro til estimerer på henholdsvis 8 mill. og 14 mill. Nesveien bro er en midlertidig bro. Det er behov for en ny bro som tilfredsstiller dagens krav til utforming, med hensyn til både biltrafikk og myke trafikanter. Åsterud bro er i dårlig forfatning og er for smal for toveis trafikk. Broa er en flaskehals grunnet sin smale bredde. Planleggingen av prosjektet har startet opp, og det er reservert et estimat på 7 mill. i 2018 til Åsterud bro og 13 mill. i 2019 til Nesveien bro.

Prosjekter i gjennomføringsfase (F3)

118. Tennskap og nye målere til veilysanlegg

Rådmannens foreløpige estimat for denne handlingsprogramperioden er til sammen 18,4 mill.

Arbeidet er kommet i gang, men det går saktere enn beregnet og det koster mer. Mye tid går med til å opprettholde dagens anlegg, fremfor å skifte og bytte ut til nytt. Det vil bli laget en prosjektbeskrivelse, unntatt for de områdene som er ferdig og kommet i gang. Revidert forprosjekt for resten av kommunen er ferdig i oktober 2017. Når forprosjektet er ferdig, kan det være grunnlag for en sak om fremdrift og totalkostnad.

119. Energieffektivisering veily

Det skal gjennomføres oppgraderingsarbeider for å skifte ut tradisjonell veibelysning med LED-belysning. Det foreslås avsatt en kostnadsramme på 2,5 mill. i 2018 og 0,3 mill. i 2019. I tillegg foreslås løpende midler på 2 mill. årlig fra 2019, jamfør omtale nedenfor (prosjekt 123).

120. Rådhusbroen

Det foretas opprusting av Rådhusbroen. Prosjektet er i gjennomføringsfasen, og størsteparten av utgiftene vil påløpe i 2017. Prosjektet ble i forbindelse med Økonomimelding I 2017 styrket, og det er vedtatt en kostnadsramme på totalt 15 mill. for prosjektet

121. Oppgradering av sykkelveier

Til dette prosjektet er det bevilget 7 mill. i 2017 og stilt til disposisjon 6 mill. for 2018. Det er vedtatt at turveien fra Hosleveien til Falkeveien og turveien fra Østerås til Hosle blir oppgradert til sykkelvei. Oppgraderingen av disse turveiene gjennomføres i 2017 og dekkes av bevilgningen for 2017. Det arbeides med å få på plass en bysykkel-ordning i Sandvika, tilsvarende den på Fornebu/Lysaker. Estimert kostnad for prosjektet er 6 mill. i 2018. Dette prosjektet oppnådde ikke tilskudd fra statens *Klimasats*-ordning. Det foreslås at midler som er stilt til disposisjon for 2018 til oppgradering av sykkelveier, benyttes til bysykkel-ordning i Sandvika.

Samlebevilgninger (S)

122. (NY) Ladepunkter offentlig parkering og kommunale tjenestesteder

Det er vedtatt en ny forskrift (vilkårsparkering) som sier at det skal være tilstrekkelig med plasser for lading, inntil seks prosent. Denne forskriften er vedtatt for å bidra til en overgang til fossilfrie biler. Rådmannen foreslår derfor å sette av 5 mill. i 2018 og 2019 for etablering av ladepunkter på offentlige parkeringsplasser og parkeringsplasser ved kommunale tjenestesteder. I tillegg skal det være lademuligheter ved utfartsparkeringer og ved parkeringsplasser ved parker og badeplasser.

123. LED-belysning, utbedring/oppgradering

Rådmannen foreslår å sette av en løpende bevilgning på 2 mill. årlig fra 2019 til utbedringer/oppgradering av vei- og gatelys til LED-belysning. Denne bevilgningen vil være en videreføring av tidligere avsatte midler til energieffektivisering av veily, det vil si oppgraderingsarbeider for å skifte ut tradisjonell veibelysning med LED-belysning.

124. Opprustning/rehabilitering av broer

Det er tidligere satt av 5 mill. årlig til opprustning og rehabilitering av broer. I 2018 foreslår Rådmannen at 2,5 mill. omdisponeres til styrking av prosjektet knyttet til opprusting av Rådhusbroen. I perioden 2018 – 2021 foreslås det dermed en samlet bevilgning på 17,5 mill.

125.–127. Grunnerverv, universell utforming, kollektivtrafikk

Det bevilges midler til grunnerverv, universell utforming, og kollektivtrafikk. Bevilgningene er løpende og foreslås videreført med årlige bevilgninger på henholdsvis 0,3 mill., 0,7 mill., og 0,3 mill.

128. Investeringer i parkeringsanlegg

Det er satt av midler til utbedringer/oppgraderinger i parkeringsanlegg. Bevilgningen er løpende med et årlig beløp til disposisjon på 2 mill., som foreslås videreført. I 2017 og 2018 vil noen av disse midlene også bli benyttet til å tilrettelegge for kravene i den nye forskriften om vilkårsparkering.

129.–130. Veiforsterking/overvann

En rammebevilgning knyttet til løpende prosjekter. I perioden 2018–2021 foreslår Rådmannen at det samlet settes av 64 mill.

131. Trafikksikkerhetsprogram

En rammebevilgning på 13 mill. årlig, knyttet til løpende prosjekter for trafikksikkerhet, herunder prosjekter knyttet til *Aksjon skolevei*. Det budsjetteres med 3 mill. hvert år i inntekter, og bruttorammen foreslås økt tilsvarende. I handlingsprogramperioden 2018–2021 foreslår Rådmannen at det samlet settes av 52 mill.

132. Handlingsprogram sykkel

Handlingsprogrammet for sykkel prioriterer tilgjengelige midler fordelt på tre grupper: tilrettelegging (forprosjekt/planreserve), mindre tiltak og større prosjekter. Prosjektene følger opp vedtatt sykkelstrategi med forslag til handlingsprogram sykkel 2016–2019. Forslag til tiltak har som mål å gjøre det mer attraktivt å sykle for alle i Bærum. Rådmannen foreslår at den løpende bevilgning økes med henholdsvis 15 mill. i 2018 og 10 mill. hvert av årene 2019–2021. Denne økningen skal fange opp satsingsområdene i sykkelstrategien som skal til politisk behandling høsten 2017. Det skal i tillegg lages en plan for hovedveisykkelnettet for å følge opp den nye sykkelstrategien. Det skal også lages en ny handlingsplan for sykkel som vil konkretisere hvordan den økte bevilgningen skal disponeres. I perioden 2018–2021 foreslår Rådmannen at det samlet settes av 59 mill.

8.5.6 Transport

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Re- servert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Transport, brutto						12,8	12,9	9,9	9,9	9,9	42,6
	Finansiering						9,9	9,9	9,9	9,9	9,9	39,6
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						12,8	12,9	9,9	9,9	9,9	42,6
	Driftsmidler						9,9	9,9	9,9	9,9	9,9	39,6
133	Utskifting av bil- og maskinparken til nullutslippsteknologi	F2	5,0				2,0	3,0				3,0
134	Biler og maskiner	S					10,2	9,3	9,3	9,3	9,3	37,2
135	Biler innen Bistand og omsorg	S					0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	2,4

Prosjekter i planleggingsfase (F2)

133. Utskifting av bil- og maskinparken til nullutslippsteknologi

I handlingsprogrammet for 2017–2020 ble det avsatt 2 mill. i 2017 og 3 mill. i 2018 til å forsere utskiftingen av den kommunale bil- og maskinparken til nullutslippsteknologi. Tjenestesteder som skal anskaffe nye personbiler må bidra til dette, slik at kommunens miljøprofil oppfylles. Klimanøytrale kjøretøy (el, gass og hydrogen) blir vurdert i forbindelse med anskaffelser der det er økonomisk og faglig forsvarlig.

Samlebevilgninger (S)

134. Biler og maskiner

Investeringer knyttet til kjøp av biler, maskiner og utstyr til kommunens tjenestesteder. Dagens modell har en tilbakebetalingsplan med en tiendedel hvert år. Løpende bevilgning på 9,3 mill. hvert år, som foreslås videreført.

135. Biler innen bistand og omsorg

Kjøp av biler til sektor bistand og omsorg. Løpende bevilgning på 0,6 mill. hvert år, som foreslås videreført.

8.5.7 Vann, avløp og renovasjon

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Re- servert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Vann, avløp og renovasjon, brutto						183,8	212,9	197,0	186,0	161,0	756,9
	Finansiering						183,8	212,9	197,0	186,0	161,0	756,9
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						183,8	212,9	197,0	186,0	161,0	756,9
	Driftsmidler											
	Disposisjonsfond											
	Bundet kapitalfond											
	Ubundet kapitalfond (inkl. MVA-komp.)											
	Lånemidler						183,8	212,9	197,0	186,0	161,0	756,9
	Renovasjon, brutto						33,7	45,9	15,0	4,0	4,0	68,9
	Finansiering						33,7	45,9	15,0	4,0	4,0	68,9
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						33,7	45,9	15,0	4,0	4,0	68,9
136	Isi omlastestasjon	F2	6,0				1,0	5,0				5,0
	Arbas gjenbruksstasjon på isi, oppgradering	F2		0,8	0,8		0,8					
137	Sigevannsanlegg	F3		20,0	20,0		6,0	11,9	1,0			12,9
138	Isi gjenvinningsstasjon	F3		150,0	150,0		4,0	12,0				12,0
139	Ny renovasjonsordning	F3		18,0	18,0		12,2	0,5	0,5			1,0
140	Vakumanlegg Fornebu	F3		88,0	88,0		1,5	1,5	3,5			5,0
141	Diverse prosjekter	S					8,1	15,0	10,0	4,0	4,0	33,0
	Vann og avløp, brutto						150,1	167,0	182,0	182,0	157,0	688,0
	Finansiering						150,1	167,0	182,0	182,0	157,0	688,0
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						150,1	167,0	182,0	182,0	157,0	688,0
	<i>Vann</i>											
142	Ringforbindelse Skui – Distribusjon av vann	F1	50,0					5,0	20,0	25,0		50,0
	Rehabilitering damanlegg – Produksjon av vann	F2	12,0				8,0					
143	Aurevannsanlegget	S					2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	8,0
144	Fornyning og forsterking vannledning – F345 Distribusjon av vann	S					55,1	75,0	75,0	70,0	70,0	290,0
	<i>Avløp</i>											
	Diverse prosjekter	S										
145	Fornyning og forsterking av avløpsnettet	S					85,0	85,0	85,0	85,0	85,0	340,0

8.5.7.1 Renovasjon

Prosjekter i planleggingsfase (F2)

136. Isi omlastestasjon

Det er behov for å gjennomføre en videreutvikling av Isi omlastestasjon. Rådmannens foreløpige estimat er 6 mill., hvor 5 mill. foreslås reservert i kommende handlingsprogramperiode. Arbeidet vil starte opp i 2017.

Prosjekter i gjennomføringsfase (F3)

137. Sigevannsanlegg fra Isi avfallsanlegg

Utbedring, kontroll og behandling av sigevann fra Isi avfallsanlegg. Det er foreslått bevilget 11,9 mill. i 2018 og 1 mill. i 2019, med en samlet kostnadsramme for prosjektet på 20 mill.

138. Isi gjenvinningsstasjon

Byggeprosessene knyttet til administrasjonsbygget, vektor, ramper og tak er ferdig. Gjenstående midler vil bli benyttet til utbedring av driftsgården, utbedring av setningsproblem rundt Isi gjenvinningsstasjon, støyreducerende tiltak, endringer i farlig avfall-bygget og videreutvikling av rampen. Utbedringene fullføres i henhold til vedtatt kostnadsramme på 16 mill. i løpet av 2018.

139. Ny renovasjonsordning

Investeringer knyttet til ny renovasjonsordning, som er utsortering av matavfall og nye beholderløsninger. Utrulling av beholdere ferdigstilles i 2017. Det forventes utgifter i 2018 og 2019 til supplering av ødelagte beholdere og til nyinnflyttinger. Det foreslås å sette av 0,5 mill. hvert av disse årene.

140. Vakuumanlegg på Fornebu

Det er tidligere bevilget en kostnadsramme på 88 mill. til videre utbygging av vakuumanlegg på Fornebu. Av denne rammen er 81,5 mill. benyttet per 31.12.2016. Resterende midler vil bli benyttet i henhold til utbyggingstakten på Fornebu. Foreløpig vurderes det at det benyttes 1,5 mill. i 2017, 1,5 mill. i 2018 og 3,5 mill. i 2019.

Samlebevilgninger (S)

141. Diverse prosjekter

Løpende bevilgning på 4 mill. per år til diverse prosjekter innen renovasjon. Det foreslås at denne videreføres i 2021. Bevilgningen vil bli benyttet til utskifting av maskiner og utstyr, containere, kjøp av beholdere til de som velger beholdere til papp og papir og løpende investeringer til den omstillingen renovasjon de neste årene vil være i. Midler til å dekke eventuelle merknader fra Fylkesmannen etter tilsyn med deponi på Isi 1 og Isi 2 er avsatt under denne bevilgningen.

8.5.7.2 Vann og avløp

Forslag til investeringer bygger på hovedplanen for vannforsyning, avløp og vannmiljø 2017–2020 som ble vedtatt av kommunestyret 25.1.2017, sak 6/17.

Prosjekter i konseptfase (F1)

142. Ringforbindelse Skui

Vannforsyningen til Skui er i dag basert på én hovedledning. Dette gir dårlig sikkerhet ved vannledningsbrudd. Det må på sikt etableres en dobbel forsyning til området. Arbeidet er i gang med skisseprosjekt for å velge konsept for videre arbeide. Forsterkning av vannforsyningen til Skui er foreløpig estimert til 50 mill., fordelt på 5 mill. i 2018, 20 mill. i 2019 og 25 mill. i 2020.

Samlebevilgninger (S)

143. Aurevanns-anlegget

Det er behov for årlig beløp til disposisjon knyttet til oppgradering av Aurevanns-anlegget. Det foreslås videreført en løpende bevilgning på 2 mill. hvert år.

144. Fornying og forsterkning av vannledning

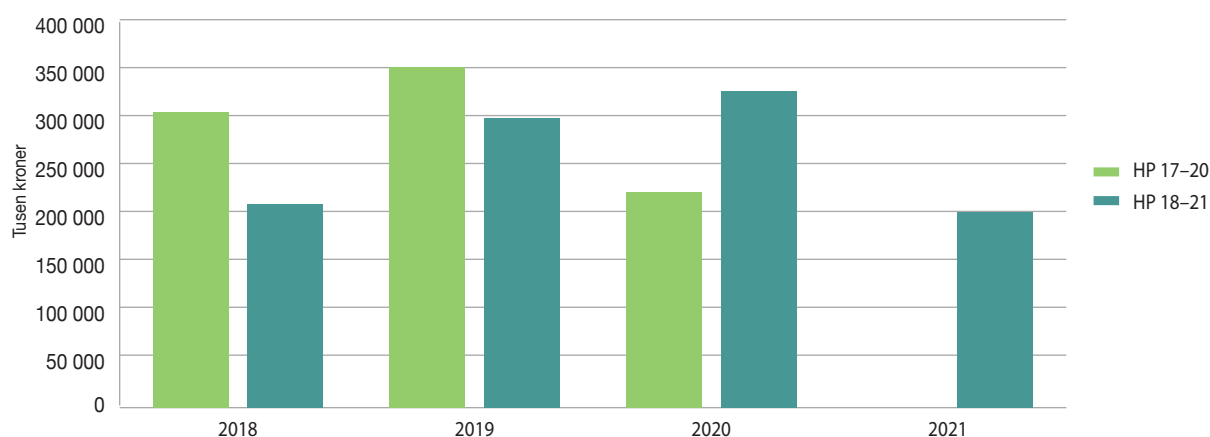
Bevilgning knyttet til fornying og forsterkning av vannledningene. Herunder bevilgninger til knutepunktforsterkninger. Løpende bevilgning som foreslås videreført. Prosjekter til fornying og forsterkning har en årlig bevilgning på 75 mill., avtrappende til 70 mill. fra 2020. Av dette foreslås det å stille til disposisjon til knutepunktforsterkninger 10 mill. i 2018, 10 mill. i 2019, 5 mill. i 2020 og 5 mill. i 2021.

145. Fornying og forsterkning av avløpsnett

Bevilgning knyttet til fornying og forsterkning av avløpsnett. Herunder bevilgninger til avløpspumpestasjoner. Bevilgningen er løpende, og foreslås videreført med årlige beløp til disposisjon på 80 mill. til fornying og forsterkning og 5 mill. til avløpspumpestasjoner.

8.6 Fornebu

Fornebuområde (brutto investeringsnivå i dette HP sammenlignet med forrige HP)

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Re- servert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	FORNEBU, brutto						249,5	212,1	302,3	330,7	203,4	1 048,5
	Finansiering						249,5	212,1	302,3	330,7	203,4	1 048,5
	Salgsinntekt											
	Tilskudd						50,8	50,8	50,8	50,8	50,8	203,2
146	herav fremskyndingsbidrag						50,8	50,8	50,8	50,8	50,8	203,2
	Netto investeringsutgift						198,7	161,3	251,5	279,9	152,6	845,3
147	Utvikling av sosial infrastruktur – Fornebu	F0/S	4,5				1,0	1,5				1,5
148	Fornebu Oksenøya senter u/ tomtekostnad		784,5				14,4	74,1	220,9	261,3	142,9	699,2
	Fornebu, 5-parallell barneskole, 2020/2021	F2	442,5				8,9	58,1	118,3	140,9	64,9	382,2
	Fornebu, barnehage 1 – 300 pl.	F2	162,0				2,0	3,5	51,1	42,9	43,7	141,2
	Flerbrukshall	F2	108,0				1,0	5,9	35,0	49,7	15,9	106,5
	11' er kunstgress	F2	12,0				1,0	0,4	2,6	6,1	1,8	10,9
	Parkeringskjeller (100 plasser)	F2	52,0				1,0	5,8	11,3	19,9	14,0	51,0
	Nærmiljø anlegg	F2	8,0				0,5	0,4	2,6	1,9	2,7	7,5
149	Fornebu Tårnet		575,5					1,0	2,0	2,0	7,0	12,0
	Fornebu, 11-parallell ungdomsskole, 2025	F0	409,5					1,0	2,0	2,0	6,0	11,0
	Flerbrukshall 2 stk.	F0	166,0								1,0	1,0
150	Fornebu Holtekilen		428,4								1,0	1,0
	Fornebu, 5-parallell barneskole, 2028	F0	428,4								1,0	1,0
	Fornebu øvrig			166,3	228,7	0,6	234,2	135,5	79,4	67,4	52,5	334,8
151	Kirkebygg – Fornebu	F0	136,5					3,0				3,0
152	Brannstasjon Fornebu	F0	258,0						1,5	5,0	9,0	15,5
153	Bandybane	F0	0,7					0,7				0,7
154	Arbeids- og aktivitetstilbud, PLO, helse og sosial	F0	113,8							1,0	7,8	8,8
155	Base hjemmetjeneste	F0	50,0					1,0	13,0	20,0	11,0	45,0
156	Seniorsenter	F0	96,9					2,0	26,0	41,0	24,0	93,0
157	Seremonirom begravelse	F0	16,0								0,5	0,5
158	Ny gravplass – Fornebu	F2	90,0				5,5	53,5	28,0			81,5
159	Fornebu, midlertidig kapasitet skole	F2	40,0				20,0	20,0				20,0
	Forneburingen barnehage	F3		20,7	64,0		64,0					
	Storøya skole – Tilpasning til SFO base	F3		0,6	0,6		0,6					
160	Fornebu, tomt til Nansenparken	F3	6,3						6,7			6,7
160	Nansenparken barnehage 200 pl.	F3		145,6	145,6		76,7	55,3	4,2	0,4	0,2	60,1
	Overskuddsmasser	F3			19,1		14,7					
	Reklamasjonsavsetning, Fornebu	F4					1,4					
	Sosial boligprofil – Fornebu	S					51,2					

Fornebu-området er i utvikling, og det pågående arbeidet med revisjon av kommunedelplanen vil gi flere boliger og behov for mer sosial infrastruktur. Det har flyttet inn flere barnefamilier enn forventet på Fornebu, noe som utfordrer barnehage- og skolekapasiteten allerede i 2017. Føringsene om å øke boligtettheten i Fornebu-området gjør at det er nødvendig å sikre høyere utnyttelse av tomtene til sosial infrastruktur og bygge større barnehager for å sikre barnehageplass til alle rettighetsbarn. Samtidig pågår forhandlinger med grunneier OBOS om utbyggingsavtale. Det er mange faktorer og usikkerheter som det skal tas hensyn til når det skal vurderes hva som er riktige konsepter for nye skoleområdene og øvrige behov, og det kan komme endringer.

146. Fremskyndingsbidrag

Fremskyndingsbidraget er bidraget fra utbyggerne på Fornebu til finansiering av sosial infrastruktur på Fornebu. For handlingsprogramperioden har Rådmannen estimert et årlig bidrag på om lag 50 mill. Nivået på innbetalt fremskyndingsbidrag avhenger av utbyggingstakten for boliger på Fornebu og vil variere fra år til år.

Prosjekter i foranalyse (F0)

147. Utvikling av sosial infrastruktur

Prosjektet omfatter mulighetsstudier og arbeider knyttet til sentrene Tårnet og Holtekilen samt annen sosial infrastruktur på Fornebu. Det har blitt utarbeidet enkle volumstudier for områdene for å vurdere kapasitet til fremtidig sosial infrastruktur på de avsatte tomtene, med tanke på økt fortetting på Fornebu.

Arbeidene knyttet til Oksenøya senter har fra 2017 blitt belastet investeringsprosjektet.

149. Fornebu Tårnet – elleve-paralleller ungdomsskole, 2025

Konseptvurderinger knyttet til Tårnet påstartes i 2018. Tårnet skal inneholde blant annet en ungdomsskole og flerbrukshaller.

150. Fornebu Holtekilen – fem-paralleller barneskole, 2028

Holtekilen senter er det siste området kommunen har for etablering av sosial infrastruktur på Fornebu. Grunnet vanskelige grunnforhold på tomten, er det startet vurderinger av hvordan usikkerhetene knyttet til grunnforholdene kan reduseres. Det vurderes å utføre tiltak for å sikre grunnen mot blant annet masseutglidning, dette kan medføre kostnader tidligere enn prognostisert.

151. Fornebu kirkebygg

Foranalyse av behov og hvordan bygget kan ivareta flere behov for befolkningen på Fornebu er planlagt gjennomført i 2018. Det er avsatt 3 mill. i handlingsprogramperioden til gjennomføring av foranalysen. Foranalysen vil komme tilbake til muligheter, ambisjonsnivå, fremdrift og økonomiske konsekvenser av et kirkebygg.

152. Ny stor brannstasjon Fornebu

Det skal etableres en ny, stor brannstasjon på Fornebu, som også skal inneholde maritime funksjoner. Det planlegges for å ta imot forebyggende avdeling, diverse verksted som brannvesenet har behov for, samt oljevernberedskap og tilknytning til brannbåten. Estimert ferdigstillelse 2024. Rådmannens foreløpige estimat er 258 mill.

153. Bandybane

Bandybanen på Hundesund er planlagt reetablert samtidig som kunstgresset skal skiftes ut. I 2018 vil vurderinger knyttet til omfang og ramme gjennomføres. Rådmannens foreløpige estimat er 0,7 mill. til vurdering.

Øvrig sosial infrastruktur

Det foreslås i tråd med langsiktig drifts- og investeringsplan og tidligere handlingsprogram reservert midler for å ivareta sosial infrastruktur som ikke er konkretisert. Det er ikke endelig avklart når disse behovene skal realiseres, hvor de skal lokaliseres og hvordan de skal organiseres. Det ligger inne i overkant av 860 millioner kroner til følgende behov:

- 154. *Arbeids- og aktivitetstilbud, Pleie og omsorg, Helse og sosial (reservert midler i handlingsprogramperioden)*
- 155. *Base hjemmetjenester (reservert midler i handlingsprogramperioden)*
- 156. *Seniorsenter (reservert midler i handlingsprogramperioden)*
- 157. *Seremonirom begravelser (reservert midler i handlingsprogramperioden)*
- *Bo- og behandlingssenter* – det skal etableres to bo- og behandlingssentre på Fornebu. Sak om fremskynding av bo- og behandlingssentre og omsorgsboliger vil kunne fremskynde ett av disse, formannskapssak 138/17, 13.6.2017. Det vil kreve økte investeringer.

Prosjekter i planleggingsfase (F2)

158. Ny gravplass Fornebu

Forprosjektet for ny gravplass på Fornebu ble utarbeidet i 2016 og behandlet i hovedutvalget for miljø, idrett og kultur 17.11.2016, sak 105/16. Konseptet i forprosjektet legges til grunn for videre planlegging, og Rådmannens foreløpige estimat er 90 mill. til prosjektet. Det arbeides med noen avklaringer, og detaljprosjekteringen er forutsatt ferdig høsten 2017. Avklaringer mellom for- og detaljprosjekt har tatt noe lengre tid enn forutsatt, men har foreløpig ikke forsinket fremdriften i prosjektet. Målet så langt har vært at ny gravplass skal tas i bruk i 2019 i henhold til gravplassanalysen fra 2013.

159. Skole – midlertidig kapasitet

I henhold til skolebehovsanalysen, vedtatt av kommunestyret 27.4.2016, sak 34/16, var det behov for at skolepaviljongen skulle stått klar til skoleåret 2017/2018. Planleggingen av paviljongen er gjennomført og arbeid påbegynt. Målet er å løse kapasitetsutfordringene. Storøya skole har allerede kapasitetsutfordringer og dette vil tilta i årene som kommer. For skoleåret 2017/2018 blir dette løst ved å tilpasse Nansenparken barnehage til SFO-base for å få friggitt klasserom. Økt kapasitet med seks klasser fra 2017/2018, økende til tolv klasser i 2019/20. Rådmannens foreløpige estimat er 40 mill., fordelt på 20 mill. i 2017 og 20 mill. i 2018. Ferdigstillelse er skolestart 2018.

148. Fornebu Oksenøya senter

I formannskapet 18.4.2017, sak 65/17, ble det vedtatt å planlegge videre med fem-paralleller barneskole, barnehage for 300 barn, flerbrukshall med håndballstørrelse, 9-er-kunstgressbane og nærmiljøanlegg. I tillegg er det avsatt areal for bo- og behandlingssenter. Det er satt ambisiøse klima- og energimål for prosjektet. På Fornebu er det stort behov for økt skole- og barnehagekapasitet, og estimert ferdigstillelse er til skolestart 2021. Dette innebærer at tidsrammene i prosjektet er svært stramme. Rådmannens foreløpige estimat er 784,5 mill. Sak om fremskynding av bo- og behandlingssentre og omsorgsboliger, formannskapet 13.6.2017, sak 138/17, vil kunne påvirke fremdriften. Rådmannens foreløpige estimat må justeres til å omfatte bo- og behandlingssenter ved eventuell fremskynding.

Prosjekter i gjennomføringsfase (F3)

160. Fornebu, Nansenparken barnehage 200 plasser

I barnehagebehovsplanen 2013–2022 fremgår det at område 8.6 på Fornebu skal utvikles til barnehage for 120 barn, og foreløpig estimat var 94,5 mill. Økt barne- og boligtetthet gjorde at det var behov for å utvide kapasiteten. I langsiktig drifts- og investeringsplan for 2017–2036 ble behovet for barnehage med kapasitet til 200 barn tatt inn og estimatet økt til 128,5 mill. Da sak om gjennomføring ble behandlet i formannskapet 20.9.2019, sak 155/16, var anskaffelsen gjennomført og kostnadsrammen vedtatt til 145,6 mill. i tråd med de reelle entreprisekostnadene. Nansenparken barnehage etableres med tolv baser fordelt på to etasjer med parkeringskjeller. Prosjektet forventes å holde seg innenfor vedtatt kostnadsramme, og ferdigstillelse er satt til skolestart 2018.

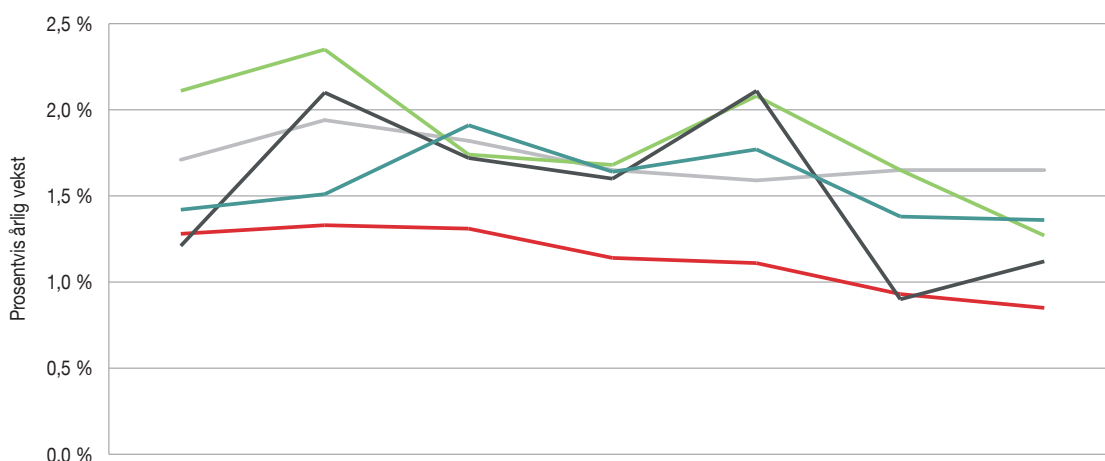
9 Befolkningsutvikling og boligbygging

Befolkningen i Bærum har de siste fem årene økt med i gjennomsnitt cirka 1 900 personer hvert år. De siste par årene er folketilveksten nasjonalt blitt noe begrenset, blant annet ved en markant nedgang i netto arbeidsinnvandring fra utlandet.

Boligbygging påvirker kommunens befolkningsutvikling over tid. På kort sikt, for eksempel i en handlingsprogramperiode, kan faktorer som generasjonsskifter, flyttestrømmer, aggregert boligpotensiale (usolgte/ubenyttede boliger, ubenyttet utleiepotensiale) og konjunkturer påvirke befolkningsutviklingen mer enn det den faktiske boligbyggingen skulle tilsi. I perioden 2017–2021 viser boligbyggeprogrammet at nye boliger i hovedsak vil bli bygget i barneskolekretsene Storøya (1125), Bekkestua (358) og Emma Hjorth/Skui (381). Befolkningsprognosen viser at befolkningsveksten blir størst i disse kretsene i samme periode.

Figuren under viser prosentvis befolkningsvekst i perioden 2008–2016 for Bærum, Asker, Oslo, Akershus og landet.

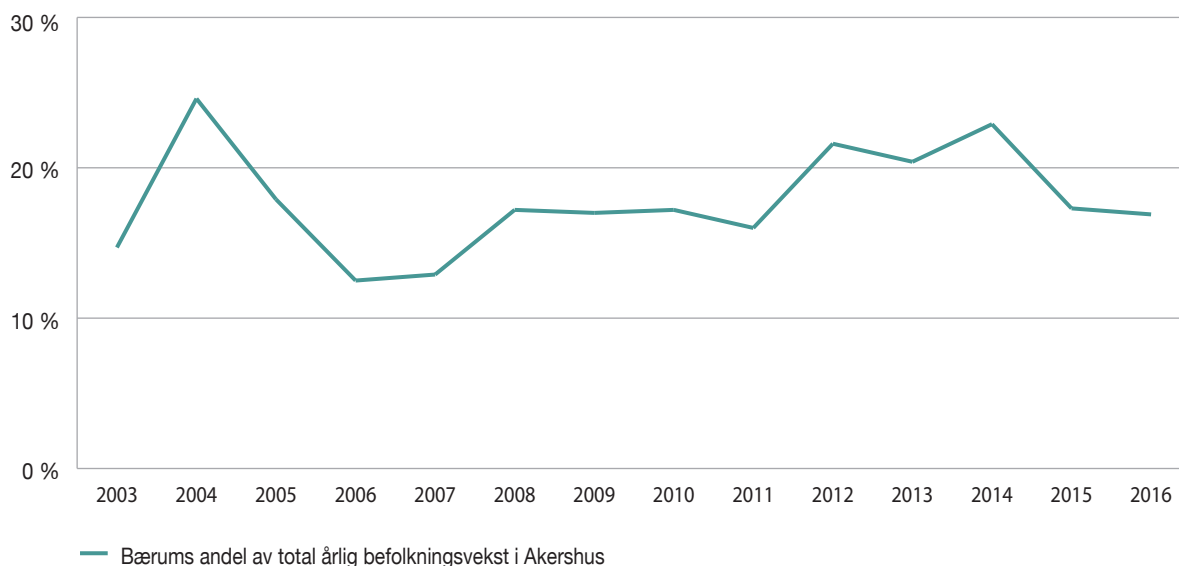
Befolkningsvekst i perioden 2010–2016 (SSB, 2017)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Bærum	1,42 %	1,51 %	1,91 %	1,64 %	1,77 %	1,38 %	1,36 %
Asker	1,21 %	2,10 %	1,72 %	1,60 %	2,11 %	0,90 %	1,12 %
Oslo	2,11 %	2,35 %	1,74 %	1,68 %	2,08 %	1,65 %	1,27 %
Akershus	1,71 %	1,94 %	1,82 %	1,65 %	1,59 %	1,65 %	1,65 %
Norge	1,28 %	1,33 %	1,31 %	1,14 %	1,11 %	0,93 %	0,85 %

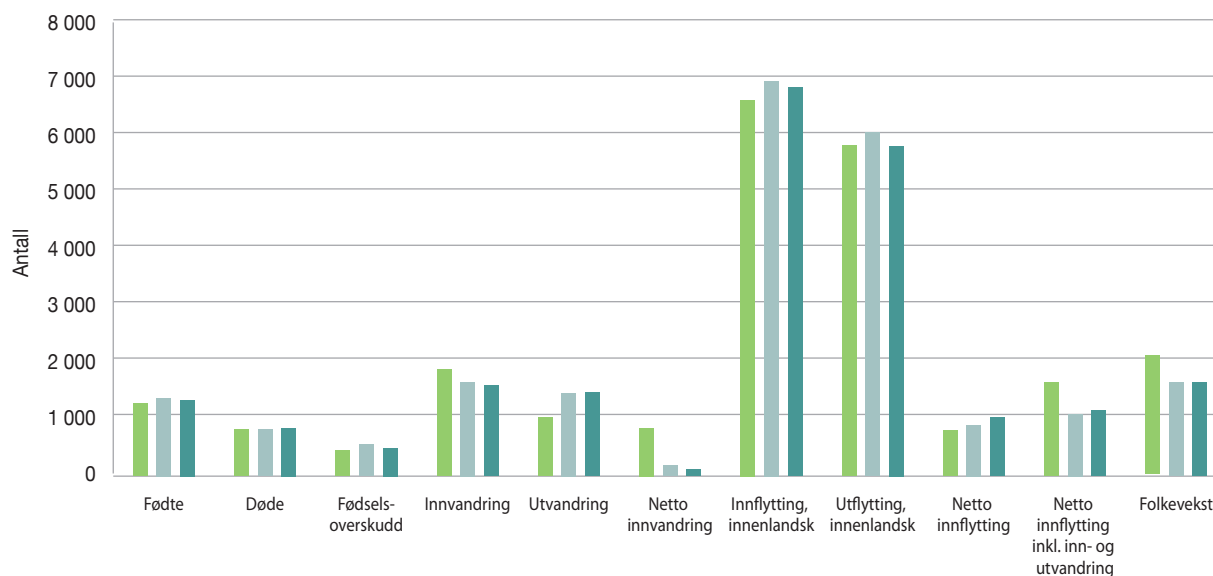
Årlig prosentvis befolkningsvekst i Bærum har hatt en fallende trend siden 2012. I fjor (2016) vokste befolkningstallet med 1,36 prosent, noe mer enn veksten i Asker og Oslo, men under gjennomsnittet i Akershus. Bærums andel av den årlige befolkningsveksten i Akershus har hatt en fallende tendens de siste par årene, noe figuren under viser. I første halvår 2017 hadde imidlertid Bærum den tredje største veksten av landets kommuner, etter Oslo og Lørenskog. I andre kvartal 2017 tronet Bærum øverst med den største veksten (575 nye innbyggere).

Bærum kommunes andel av årlig befolkningsvekst i Akershus (2003–2016,SSB, 2017)

Per 1.1.2017 utgjorde Bærums befolkning 20,5 prosent av totalbefolkningen i Akershus.

Befolkningsvekst i Bærum kommune i 2014, 2015 og 2016 (SSB, 2017)

	2014	2015	2016
Født	1 285	1 384	1 351
Døde	832	822	853
Fødselsoverskudd	453	562	498
Innvandring	1 896	1 671	1 609
Utvandring	1 044	1 476	1 486
Netto innvandring	852	195	123
Innflytting, innenlandsk	6 670	7 007	6 896
Utflytting, innenlandsk	5 859	6 100	5 858
Netto innflytting	811	907	1038
Netto innflytting inkl. inn- og utvandring	1 663	1 102	1 161
Folkevekst	2 097	1 663	1 660

Befolkningsveksten¹ i 2016 ble nær identisk med veksten i 2015. En noe lavere nettoinnvandring i 2016 ble kompensert med en liten økning i netto innenlandsk innflytting. Nettoinnflyttingen fra andre kommuner var den største vekstkomponenten også i 2016. En nærmere analyse viser at innvandrerdelen² i den innenlandske nettoinnflyttingen til kommunen utgjorde drøyt 50 prosent, noe den har ligget på de tre siste årene.

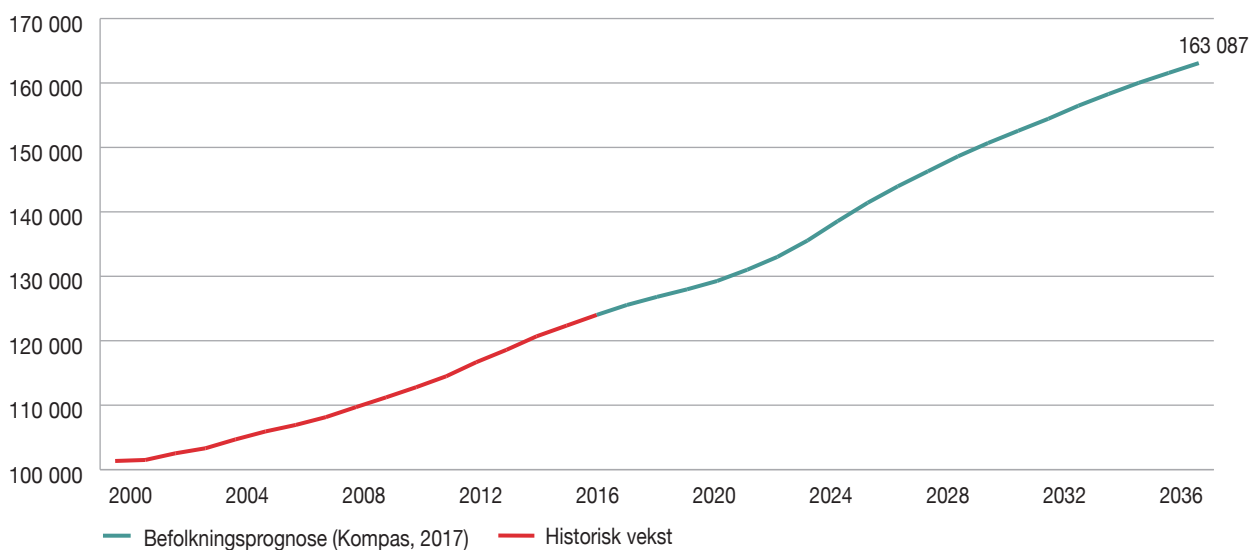
9.1 Forventet befolkningsutvikling 2017–2036

Befolkningsprognosen for perioden 2017–2036 er laget i Kompas³, som tidligere år.

Prognosen beregnes med utgangspunkt i historiske befolkningsdata knyttet til aldring (befolkningen eldes for hvert år som går), tilvekst (boliger bygges, barn fødes, folk flytter til kommunen), og avgang (boliger saneres, folk dør, folk flytter ut av kommunen). Ut over dette legges det inn et revidert boligbyggeprogram i prognosemodellen, basert på gjeldende arealplan og med planavdelingens vurdering av forventet fremdrift på de ulike prosjektene. Det er naturlig nok stor usikkerhet om hva som vil bli faktisk fremdrift på de ulike prosjektene, blant annet på grunn av utbyggernes markedstilpasninger. Samtidig må det påregnes at det i et perspektiv som strekker seg frem til 2036, vil komme til nye boligprosjekter som i dag ikke ligger inne i boligbyggeprogrammet.

Figurene under og på neste side viser vekstbanen Kompas har beregnet for perioden 2017–2036, både i antall personer og i akkumulert prosentvis årlig vekst.

Vekstbane – Bærum 2017–2036, antall personer (Kompas, 2017)

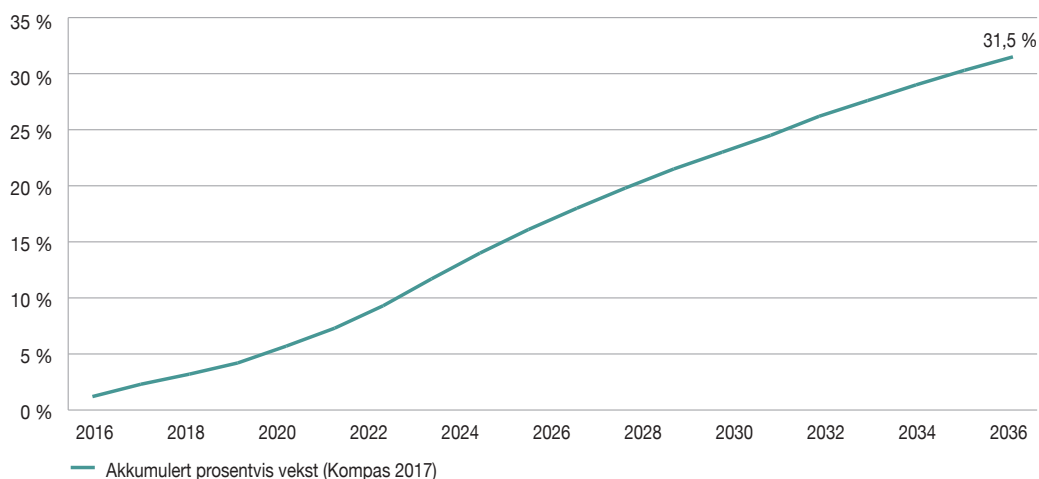

¹ SSB regner befolkningsveksten som differansen mellom folkemengden to påfølgende år, og tallet stemmer derfor ikke helt overens med summen av fødselsoverskudd og nettoinnflytting/nettoinnvandring.

² Innvandrerdelen skal forstås som innvandrere (personer som er født i utlandet av to utenlandskfødte foreldre og har fire utenlandskfødte besteforeldre) og norskfødte med innvandrerforeldre.

³ KOMPAS – Kommunenes plan- og analysesystem

Vekstbane – Bærum 2017–2036, akkumulert prosentvis vekst (Kompas, 2017)

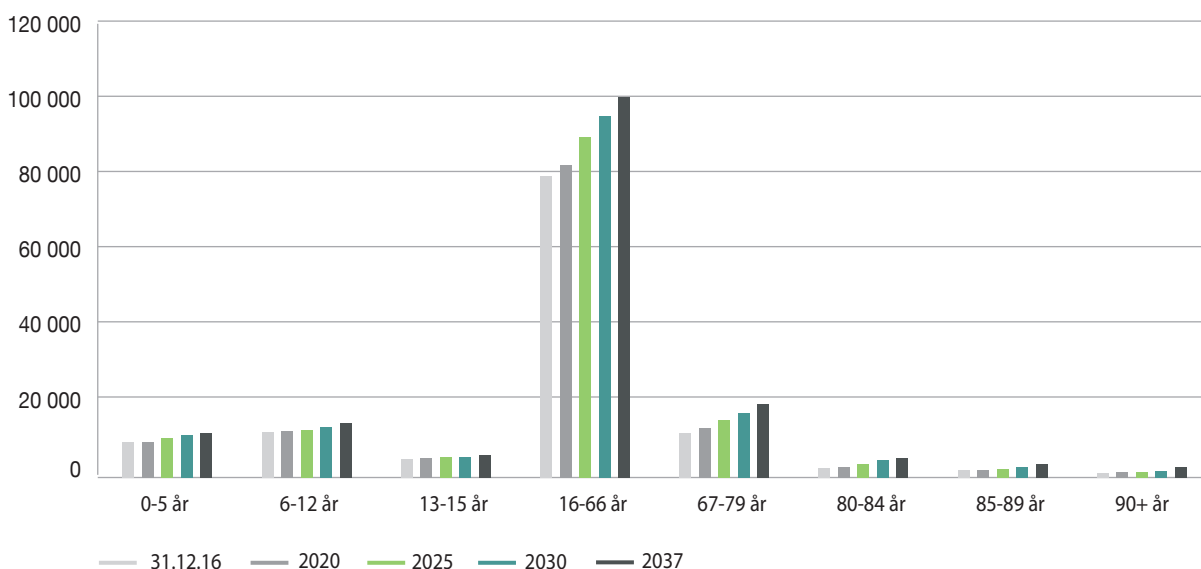

Befolkningen antas å øke med om lag 39 000 de neste 20 år.

I hovedsak er det boligutbyggingen som er den viktigste drivkraften for befolkningsveksten. Boligbyggingen som planlegges, vil i henhold til rekkefølgekrav bli tidsmessig tilpasset utbygging av sosial infrastruktur, i samsvar med den langsiktige driftsanalyse- og investeringsplanen. Boligbygging i perioden 2023–2028 vil bli spesielt høy fordi det da etter planen skal ferdigstilles nye skoler i Sandvika, på Ballerud og på Fornebu. Denne utbyggingen drar den gjennomsnittlige årlige befolkningsveksten opp til cirka 1 950 personer per år. Veksten kan bli påvirket av markedstilpasninger og planprosesser som muligens vil forskyve fremdriften av byggeprosjektene noe ut i tid.

Det er selvsagt stor usikkerhet knyttet til befolkningsprognoser. Usikkerheten øker utover i prognoseperioden.

Befolkningsprognose fordelt på aldersgrupper, Bærum 2017–2037 (Kompas, 2017)

Kompas-prognosen viser en jevn vekst i antall barn i barnehagealder frem mot år 2037. Det er usikkert hvor høy veksten vil bli, fordi det er høy mobilitet (mye flytting) i familier med barn i denne aldersgruppen. I planleggingen av barnehagekapasitet er det derfor nødvendig å ha en beredskap for at utviklingen kan avvike fra det prognosen legger opp til.

Antall elever i grunnskolen øker i hele prognoseperioden frem til 2037, men vil få en noe forsterket vekst i siste halvdel av perioden.

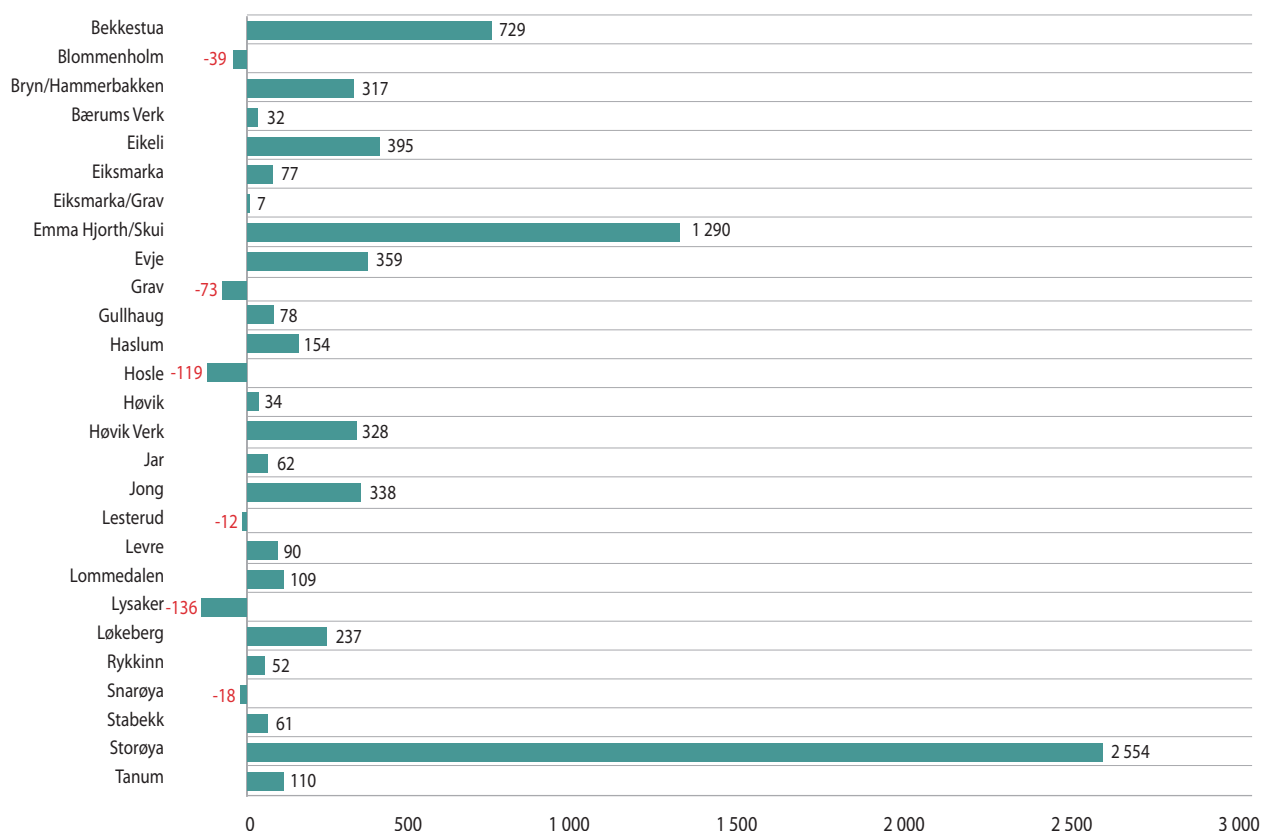
Blant de eldste er veksten kraftigst i aldersgruppen 67–79 år. Aldersgruppen 80+ vil også vokse og få en forsterket vekst fra 2023.

Befolkningsvekst og boligbygging kan illustreres i femårsintervaller. Tabellen under viser faktisk og stipulert befolkningsvekst og boligbygging den siste og kommende femårsperiode.

Gjennomsnittstall	Siste 5 år (2012–2016)	Kommende 5 år (2017–2021)
Årlig befolkningsvekst i personer, gjennomsnitt	1 904	1 403
Årlig befolkningsvekst i prosent, gjennomsnitt	1,61 %	1,11 %
Årlig boligbygging, gjennomsnitt	667	563

Gjennomsnittlig årlig befolkningsvekst de kommende fem år er beregnet til 1 403 personer. Årsaken til at det forventes en lavere befolkningsvekt de kommende fem år enn de foregående, er at nettoinnvandringen fra utlandet på kort sikt antas å stabilisere seg på et lavt nivå, samt at boligbyggingen i denne perioden forventes å være en god del lavere enn gjennomsnittet for hele prognoseperioden. I perioden 2017–2021 viser Kompas-prognosen at befolkningsveksten vil utgjøre 7 015 personer. Veksten vil variere mye mellom barneskolekretsene i kommunen. Dette henger blant annet sammen med hvor boligbyggingen er planlagt.

Beregnet befolkningsvekst fordelt på barneskolekretser i perioden 2017–2021, Kompas 2017

I perioden 2017–2021 tilsier prognosen at det skal bygges 563 boliger per år i gjennomsnitt. Dette er vesentlig under gjennomsnittet de siste fem år (667). Boligbyggingen vil trolig øke kraftig på 2020-tallet, jamfør den langsiktige drifts- og investeringsplanen. Dette kan bringe befolkningsveksten opp til godt over 2 000 personer per år. Boligbyggeprogrammet indikerer at gjennomsnittlig boligbygging for de kommende 20 år kan bli 825 boliger per år (2017–2036).

Boligbygging er viktig for kommunens befolkningsutvikling på lengre sikt. På kort sikt, for eksempel i en handlingsprogramperiode, kan faktorer som generasjonsskifter, flyttestrømmer, aggregert boligpotensiale (usolgte/ubenyttede boliger, ubenyttet utleiepotensiale) og konjunkturer påvirke befolkningsutviklingen mer enn den faktiske boligbyggingen skulle tilsi. Historisk statistikk viser at det ikke nødvendigvis er en direkte sammenheng mellom boligbygging og nettoinnflytting i enkeltår, jamfør figuren under.

Årlig befolkningsvekst og ferdigstilte boliger i Bærum, 2004–2016 (Kompas, Miljø- og planadministrasjonen, 2017)

10 Prosess og leseveiledning

10.1 Arbeidet med Rådmannens forslag til Handlingsprogram 2018–2021

Formannskapet ble orientert om tidsplan og prosess for arbeidet med årets handlingsprogram i møte 29. november 2016, sak 202/16 *Økonomisk rapportering og årshjul 2017*.

I møte 21. mars ble formannskapet orientert om hovedpunktene for økonomisk handlingsrom for Handlingsprogram 2018–2021, sak 058/17 *Handlingsprogram 2018–2021 – Prosess og økonomisk handlingsrom*.

Videre utarbeidet Rådmannen virksomhetsanalyser for områdene. Analysene utgjorde første fase i arbeidet med Rådmannens forslag til Handlingsprogram 2018–2021, og dannet grunnlag for temamøter i hovedutvalgene i april:

Sak 030/17 *Virksomhetsanalyse for sektor barn og unge* ble behandlet i hovedutvalget for barn og unge 4.4.2017, og i formannskapet i møte 2.5.2017, sak 96/17.

Sak 027/17 *Virksomhetsanalyse for sektor bistand og omsorg* ble behandlet i hovedutvalget for bistand og omsorg 5.4.2017, og i formannskapet i møte 2.5.2017, sak 95/17.

Sak 028/17 *Virksomhetsanalyse for sektor miljø, idrett og kultur* ble behandlet i hovedutvalget for miljø, idrett og kultur 6.4.2017, og i formannskapet i møte 2.5.2017, sak 96/17.

Sak 094/17 *Virksomhetsanalyse organisasjon, styring og utvikling* ble behandlet i formannskapet 2.5.2017.

Kommuneproposisjonen 2017 ble lagt frem 11. mai. Rådmannen utarbeidet et orienteringsnotat til formannskapet datert 31. mai.

Den administrative prosessen har involvert ledere, tillitsvalgte og vernetjenesten, og det har vært innhentet faglig og administrativ støtte underveis i prosessen.

Rådmannens forslag til Handlingsprogram 2018–2021 er basis for den politiske behandling av det nye handlingsprogrammet.

10.2 Leseveiledning til kapitlene om sektorer og programområder

Kommunens styringsdokumenter og politiske vedtak om budsjett og regnskap er inndelt i sektorer og programområder. Tabellen nedenfor gir oversikt over de sektorer og programområder kommunestyret fastsetter økonomiske rammer for. Sektorinndelingen nedenfor tilsvarer den politiske organiseringen, hvor sektorene beskriver hovedutvalgenes ansvarsområder.

Sektor	Programområde
Barn og unge	22 Grunnskoleopplæring 23 Barnehager 27 Barnevern
Bistand og omsorg	32 Pleie og omsorg 33 Sosialtjeneste og bolig 36 Kommnehelse
Miljø, idrett og kultur	52 Kultur og fritid 53 Kirke og andre religiøse formål 55 Fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø 62 Brann- og ulykkesvern 63 Samferdsel 64 Renovasjon og avfall 65 Vann og avløp 67 Transport 68 Prosjektjenester
Organisasjon, styring og utvikling	16 Administrasjon inkludert eiendomsfunksjoner (herunder 92 Utbyggingstjenester og 93 Forvaltning, drift, vedlikehold og utvikling) og politisk styring Medarbeidere

Resten av budsjettet gjelder funksjoner som er felles for hele kommunen, for eksempel inntekter fra skatt og rammetilskudd, renter og avdrag, og kostnader som skal fordeles på sektorer og programområder senere.

10.2.1 Budsjettendringer – drift

Rådmannen foreslår til nye endringer av *prinsipiell betydning* i driftsbudsjettet omtales særskilt under hvert kapittel, med en tilhørende tabell som viser endringene. I tabellene vises også summen av *andre tidligere vedtatte merbehov* eller *innsparinger/mindrebehov*, samt hva samlet endring utgjør i prosent av områdets totale driftsramme.

Helt til slutt i tjenestekapitlene vises detaljert de samlede endringene i driftsrammene.

Gjeldende budsjett etter Økonomimelding I 2017 er lagt til grunn for endringene. Alle endringer for årene 2018–2021 vises i forhold til denne budsjettammen. Det betyr at tidligere vedtatte budsjetttiltak vises, så fremt de for årene fremover gir en endring i forhold til budsjettammen for 2017.

Der det foreslås endring i et tidligere vedtatt budsjetttiltak, vises det hva som er tidligere vedtatt og hva som er forslag til endring i dette handlingsprogrammet. Summen av tidligere vedtatt beløp og foreslått endring gir samlet endring i forhold til budsjett etter Økonomimelding I 2017.

I Økonomimelding I 2017 ble en del av merbehovene fremmet kun for 2017. Noen av disse merbehovene er vedvarende, og fremmes da på nytt i dette handlingsprogrammet. Dette er noe ulik praksis fra tidligere år, hvor det i Økonomimelding I er blitt vedtatt endring for inneværende år og handlingsprogramperioden. Endringen søker ivaretagelse av politiske føringer om at økonomimeldingene kun skal gjelde korrigeringer for det aktuelle budsjettåret, og ikke innebære en ny budsjettbehandling.

Budsjettramme angir, så langt det er mulig, hva som er den vedtatte budsjettrammen per Økonomimelding I på området der et tiltak foreslås. (Noen tiltak omfatter flere ulike budsjettposter og deler av budsjettposter, slik at det er vanskelig å relatere det til en meningsfull nåværende budsjettramme.) I driftsrammetabellene er vedtatt budsjett for 2017 presentert i 2017-kroner. Prisjustering til 2018-kroner er vist som egen endringslinje for handlingsprogramperioden.

Reduserte utgifter og økte inntekter er angitt med minustegn. Økte utgifter og reduserte inntekter er angitt uten fortegn.

10.2.2 Investeringer

Rådmannens forslag til investeringer er omtalt samlet i kapittel 8, og det vises til dette kapitlet for en grundig redegjørelse av investeringene.

10.2.3 KOSTRA (KOMMUNE-STAT-RAPPORTERING)

I tekst og tabeller henvises det til KOSTRA og ASSS¹. Innenfor hvert område kommenteres kort de viktigste trendene i KOSTRA-tallene. En nærmere analyse av nøkkeltall for KOSTRA/ASSS finnes i virksomhetsanalysene for de ulike sektorene, som ble behandlet i hovedutvalgene våren 2017. Virksomhetsanalysene vil rulleres våren 2018.

¹ KOSTRA er et felles system for rapportering av nøkkeltall fra kommunene til staten. Nøkkeltallene, som bearbeides og offentliggjøres gjennom Statistisk sentralbyrå, gjør det mulig å sammenligne kommuner på tvers, uansett hvordan tjenestene er organisert. Bærum samarbeider om utvikling og presentasjon av nøkkeltall med et utvalg av kommuner det er naturlig å sammenligne seg med: Fredrikstad, Oslo, Drammen, Kristiansand, Sandnes, Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø. Sammen med Bærum er dette landets ti største kommuner, med om lag en tredjedel av landets befolkning. Oslo har også fylkeskommunale oppgaver og er derfor holdt utenfor i gjennomsnittstall for ASSS-kommunene. (ASSS: Aggregerte styringsdata for sammenlignbare storkommuner – for landets ti største bykommuner.)

11 Vedlegg

11.1 Hovedoversikt drift – brutto

Mill. 2018-kr		Regnskap 2016	Budsjett 2017 ¹⁾	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
					2019	2020	2021
DRIFTSBUDSJETT							
Skatteinntekter	Inntekt	-6 075,9	-5 690,8	-5 979,7	-6 047,6	-6 116,3	-6 182,8
Rammetilskudd	Inntekt	-1 499,5	-1 714,5	-1 591,2	-1 626,3	-1 655,3	-1 690,9
Vertskommunetilskudd PUH	Inntekt	-61,9	-60,5	-59,2	-59,2	-59,2	-59,2
Rente og inv. komp. fra staten	Inntekt	-24,1	-19,0	-20,2	-21,4	-25,7	-23,5
Integreringstilskudd, flyktninger	Inntekt	-174,9	-188,2	-201,4	-212,1	-215,8	-214,4
Kalk. renter og avskrivninger	Inntekt	-108,2	-107,3	-114,8	-124,0	-127,8	-133,8
Sum sentrale inntekter		-7 944,4	-7 780,3	-7 966,5	-8 090,6	-8 200,1	-8 304,7
Driftsrammer:							
Div. felles til fordeling ²⁾	Utgift	-104,1	-29,4	-8,8	11,5	30,6	34,2
Div. felles til fordeling ²⁾	Inntekt	0,0	1,2	0,6	1,8	2,3	2,3
Fellesutgifter / til fordeling ²⁾	Netto	-104,1	-28,2	-8,2	13,3	32,9	36,5
Lønnsreserven ³⁾	Utgift	-30,5	153,9	305,7	370,6	370,5	370,5
Lønnsreserven	Inntekt	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Lønnsreserven	Netto	-30,5	153,9	305,7	370,6	370,5	370,5
Organisasjon, styring og utvikling	Utgift	615,1	665,2	667,1	668,4	657,3	663,6
Organisasjon, styring og utvikling	Inntekt	-99,6	-104,2	-104,4	-103,6	-104,3	-104,3
Organisasjon, styring og utvikling	Netto	515,4	561,0	562,7	564,8	553,0	559,3
Barn og unge	Utgift	3 596,4	3 534,2	3 463,2	3 469,9	3 477,1	3 489,7
Barn og unge	Inntekt	-679,5	-615,3	-618,7	-618,1	-617,9	-617,9
Barn og unge	Netto	2 916,9	2 918,9	2 844,6	2 851,8	2 859,1	2 871,8
Bistand og omsorg	Utgift	3 815,7	3 767,7	3 699,5	3 754,8	3 815,1	3 843,7
Bistand og omsorg	Inntekt	-995,6	-911,4	-913,2	-920,6	-921,0	-921,5
Bistand og omsorg	Netto	2 820,1	2 856,3	2 786,3	2 834,2	2 894,1	2 922,2
Miljø, idrett og kultur	Utgift	1 375,4	1 269,7	1 301,2	1 324,4	1 315,7	1 325,1
Miljø, idrett og kultur	Inntekt	-828,1	-759,1	-759,2	-789,3	-811,7	-818,9
Miljø, idrett og kultur	Netto	547,3	510,6	542,0	535,0	504,0	506,2
Internfinansierte enheter	Utgift	413,3	419,3	427,0	456,7	483,4	483,4
Internfinansierte enheter	Inntekt	-413,9	-419,3	-427,0	-456,7	-483,4	-483,4
Internfinansierte enheter	Netto	-0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Selvforsikring	Utgift	7,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Selvforsikring	Inntekt	-1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Selvforsikring	Netto	5,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Sum sektorer	Utgift	9 688,6	9 780,6	9 854,9	10 056,3	10 149,7	10 210,2
Sum sektorer	Inntekt	-3 018,2	-2 808,0	-2 822,0	-2 886,6	-2 935,9	-2 943,6
Sum sektorer	Netto	6 670,3	6 972,6	7 032,9	7 169,7	7 213,7	7 266,6
Politiske utvalg	Netto	0,9	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7
Netto driftsutgifter, samlet	Netto	6 671,3	6 975,3	7 035,7	7 172,4	7 216,5	7 269,4
Brutto driftsresultat		-1 273,1	-805,0	-930,8	-918,2	-983,7	-1 035,4
Renteinntekter	Inntekt	-57,1	-32,7	-45,4	-46,3	-57,1	-66,3
Kursgevinster, aksjeutbytte	Inntekt	-133,4	-86,8	-88,0	-88,0	-88,0	-88,0
Sum finansinntekter	Inntekt	-190,4	-119,5	-133,4	-134,3	-145,1	-154,3
Renteutgifter	Utgift	194,5	180,0	203,1	209,6	249,8	295,7
Avdragsutgifter	Utgift	384,4	333,9	370,0	377,6	414,3	415,1
Sum finansutgifter	Utgift	578,8	514,0	573,2	587,3	664,2	710,8
Netto driftsresultat		-884,6	-410,6	-491,1	-465,2	-464,6	-478,9
Overført investeringsbudsjettet	Netto	135,8	257,1	468,7	398,8	408,9	475,4
Avsetninger netto	Netto	461,0	153,4	22,4	66,3	55,6	3,5
Disposisjonsfond	Netto	554,1	175,2	51,7	84,2	59,8	9,2
Bundne driftsfond	Netto	-7,2	-21,8	-29,3	-17,9	-4,2	-5,7
Tidligere års resultat	Netto	-85,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Regnskapsresultat		-287,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

¹⁾ Kolonnen budsjett 2017 inneholder i tillegg til vedtatte endringer i ØKMI tekniske endringer som for eksempel omfordeling budsjett lærlinger og kompensasjon lønnsoppgjør. Dette er endringer som vil bli vist frem i forbindelse med ØKM II.

²⁾ Inneholder netto premieavvik og ufordelte tiltak. I nettooversikten er også regnskapstall for internfinansierte enheter og selvforsikring tatt med, mens de her i bruttooversikten er vist som egne linjer.

³⁾ Lønns- og pensjonsreserven skal dekke effektene av lønnsoppgjørene for 2017 og 2018, økning i pensjonspremie og merutgifter til avtaler med private. Reserven er foreløpig ikke fordelt på sektorene, men fordeles sektorene etter at lønnsoppgjørene er ferdig behandlet og fordelingen av pensjon gjennomført.

11.2 Nøkkeltall

Drift

Mill. 2018-kr	R-2012	R-2013	R-2014	R-2015	R-2016	B-2017	B-2018	B-2019	B-2020	B-2021
Sum samlede driftsinntekter	9 098	9 416	9 523	9 825	10 262	10 383	10 361	10 520	10 653	10 765
Driftsutgifter sektorene	8 186	8 566	8 926	8 846	8 984	9 561	9 431	9 602	9 669	9 730
Brutto driftsresultat	913	850	597	980	1 278	822	931	918	984	1 035
Netto driftsresultat	594	551	241	459	885	419	491	465	465	479
Skatteinntekter	4 892	5 057	5 188	5 414	6 076	5 810	5 980	6 048	6 116	6 183
Rammetilskudd	1 745	1 777	1 859	1 815	1 499	1 750	1 591	1 626	1 655	1 691
Frie inntekter	6 637	6 834	7 047	7 229	7 575	7 561	7 571	7 674	7 772	7 874

Resultatgrad	R-2012	R-2013	R-2014	R-2015	R-2016	B-2017	B-2018	B-2019	B-2020	B-2021
Resultatgrad	6,6 %	5,9 %	2,6 %	4,7 %	8,7 %	4,1 %	4,8 %	4,5 %	4,4 %	4,5 %
Resultatgrad (korrigert for MVA-komp.)	5,0 %	4,7 %	2,6 %	4,7 %	8,7 %	4,1 %	4,8 %	4,5 %	4,4 %	4,5 %
Resultatgrad (korrigert for MVA-komp. og BKFF)	2,9 %	2,1 %	0,8 %	4,5 %	7,5 %	3,2 %	4,0 %	3,7 %	3,6 %	3,7 %

Finansutgifter, mill. 2018-kr	R-2012	R-2013	R-2014	R-2015	R-2016	B-2017	B-2018	B-2019	B-2020	B-2021
Netto finansutgifter	318	298	356	520	393	403	440	453	519	556
Netto finansutgifter, korrigert for BKFF	514	540	522	538	531	491	528	541	607	644

Forvaltningsfondet

Tabellen viser tall i løpende kroner.

	2016		2017		2018		2019		2020		2021	
	Regnskap		Budsjett (revidert beh.)		Budsjett		Budsjett		Budsjett		Budsjett	
	Utbytte	Utbytte	Utbytte	Utbytte	Utbytte	Utbytte	Utbytte	Utbytte	Utbytte	Utbytte	Utbytte	Utbytte
	%	Mill. kr	%	Mill. kr	%	Mill. kr	%	Mill. kr	%	Mill. kr	%	Mill. kr
Beholdning pr 1.1 i året		2 269		2 358		2 406		2 454		2 503		2 553
Aksjer, 40 % fra 2017	8,5 %	80	6,6 %	62	6,6 %	64	6,6 %	65	6,6 %	66	6,6 %	67
Obligasjoner, 60 % fra 2017	3,3 %	47	2,0 %	28	2,0 %	29	2,0 %	29	2,0 %	30	2,0 %	31
Avkastning i alt	5,6 %	128	3,8 %	91	3,8 %	92	3,8 %	94	3,8 %	96	3,8 %	98
– Driftskostnader ¹⁾		-4	-0,2 %	-4	-0,2 %	-4	-0,2 %	-4	-0,2 %	-4	-0,2 %	-4
– Inflasjonsjustering ²⁾			-2,0 %	-47	-2,0 %	-48	-2,0 %	-49	-2,0 %	-50	-2,0 %	-51
Netto avkastning ³⁾		38	1,6 %	39	1,6 %	40	1,6 %	41	1,6 %	42	1,6 %	43

¹⁾ Driftskostnader inkluderer også forvaltningshonorarer og depotkostnader.

²⁾ Inflasjonsjusteringen er budsjettet styrking av bufferkapitalen for å opprettholde fondets realverdi. Regnskapskolonnen inkluderer utbytte/avkastning utover den budsjetterte netto avkastningen.

³⁾ Årlig uttak til bruk i budsjettåret.

Tabellen viser prisjusterte tall.

Mill. 2018-kr	2018	2019	2020	2021
Avkastning i alt	92	92	92	92
Driftskostnader fondet	-4	-4	-4	-4
Avkastning BKFF etter driftskostnader	88	88	88	88
Årlig uttak til bruk i budsjettåret	40	40	40	40

Investeringer

	R-2012	R-2013	R-2014	R-2015	R-2016	B-2017	B-2018	B-2019	B-2020	B-2021
Brutto investeringsutgifter (mill. 2018-kr)	1 287	930	1 067	1 046	1 112	2 059	2 312	2 604	2 190	2 105
Egenkapitalfinansiering ikke-rentable investeringer	26 %	47 %	67 %	52 %	49 %	50 %	50 %	50 %	50 %	50 %

Balansen

Fond, mill. 2018-kr	R-2012	R-2013	R-2014	R-2015	R-2016	B-2017	B-2018	B-2019	B-2020	B-2021
Bufferfondet	417	338	294	321	448	472	390	349	284	169

Lånegjeld, mill. 2018-kr	R-2012	R-2013	R-2014	R-2015	R-2016	B-2017	B-2018	B-2019	B-2020	B-2021
Totalt	7 521	7 769	7 418	7 691	7 368	7 905	8 896	9 984	10 534	11 005
Ikke rentable investeringer	4 346	4 301	4 243	4 207	3 962	4 253	4 811	5 531	5 766	5 975
Rentable investeringer	3 174	3 468	3 175	3 484	3 406	3 651	4 085	4 453	4 768	5 031

Lånegjeld per innbygger, mill. 2018-kr	R-2012	R-2013	R-2014	R-2015	R-2016	B-2017	B-2018	B-2019	B-2020	B-2021
Totalt	64 456	65 513	61 467	62 862	59 413	62 946	70 138	77 994	81 459	83 967
Ikke rentable investeringer	37 252	36 272	35 162	34 386	31 946	33 870	37 931	43 207	44 590	45 585
Rentable investeringer	27 204	29 241	26 306	28 476	27 467	29 076	32 207	34 787	36 869	38 382

Likviditetsreserve per 31.12., mill. 2018-kr	R-2012	R-2013	R-2014	R-2015	R-2016	B-2017	B-2018	B-2019	B-2020	B-2021
Likviditetsreserve	918	923	607	760	1 238	1 070	1 030	822	720	637

Andel av de samlede driftsinntekter

	R-2012	R-2013	R-2014	R-2015	R-2016	B-2017	B-2018	B-2019	B-2020	B-2021
Andel netto finansutgifter	3,5 %	3,2 %	3,8 %	5,3 %	3,9 %	3,9 %	4,3 %	4,4 %	4,9 %	5,2 %
Brutto investeringer	14 %	10 %	11 %	11 %	11 %	20 %	23 %	25 %	21 %	20 %
Netto lånegjeld, gjeldsgrad	74 %	71 %	69 %	65 %	62 %	68 %	75 %	83 %	87 %	89 %

11.3 Endringer i rammer 2018–2021

Forklaring til tabellen:

Rådmannens forslag til endringer i sektorer/programråder er vist. Negativt fortegn indikerer merinntekt/mindreutgift. Alle endringer er i forhold til budsjett 2017.

DRIFTSBUDSJETT Mill. kr	Budsjett 2018	Handlingsprogram			Kommentar
		2019	2020	2021	
Sum sentrale inntekter	-346,2	-470,3	-579,9	-684,4	Sum endringer
Skatteinntekter	-405,9	-473,8	-542,5	-609,0	Økt inntekt
Rammetilskudd	88,0	52,9	23,9	-11,7	Redusert inntekt
Vertskommunetilskudd PUH	0,0	0,0	0,0	0,0	Uendret
Rente og inv. komp. fra staten	-1,5	-2,8	-7,0	-4,9	Økt inntekt
Integreringstilskudd, flyktninger	-17,1	-27,8	-31,5	-30,1	Økt inntekt
Kalk. renter og avskrivninger	-9,8	-18,9	-22,7	-28,7	Økt inntekt
Netto finansutgifter	53,4	66,7	132,8	170,1	
Renteinntekter	-13,4	-14,2	-25,0	-34,3	Økt
Kursgevinster, aksjeutbytte	-3,0	-3,0	-3,0	-3,0	Økt
Sum finansinntekter	-16,4	-17,2	-28,0	-37,3	
Renteutgifter	26,9	33,3	73,5	119,5	Økt
Avdragsutgifter	42,9	50,6	87,3	88,0	Økt
Sum finansutgifter	69,8	83,8	160,8	207,4	

Driftsrammer:

Diverse felles til fordeling		2018	2019	2020	2021	Sum endringer
Amortisering av premieavvik		30,5	62,1	90,4	94,0	Økt utgift
Premieavvik		-25,1	-25,0	-25,0	-25,0	Økt inntekt
Husleie Kommunegården, midlertidige lokaler 2018/2019	Tidl. vedtatt	25,0	25,0	20,0	20,0	Merbehov
Fellestiltak med innsparingseffekt for hele kommunen:						
Egenandel parkering for ansatte		-0,3	-0,5	-0,5	-0,5	Økt inntekt
Kategoristyring av anskaffelser og kontrakter	Tidl. vedtatt	-9,4	-19,4	-24,4	-24,4	Innsparing
Tekniske endringer		0,6	0,6	1,9	1,9	
FDVU:						
Prisvekst FDVU		-1,9	-1,9	-1,9	-1,9	Redusert utgift
Styrket ressurs til energiledelse og energirapportering		0,8	0,8	0,8	0,8	Merbehov
Styrking innsats for brannsikkerhet		0,5	0,5	0,5	0,5	Merbehov
Transport:						
Prisvekst Transport		-0,6	-0,6	-0,6	-0,6	Redusert netto
Utgiftsøkning utover prisvekst		1,2	1,2	1,2	1,2	Økt utgift

ORGANISASJON, STYRING OG UTVIKLING / programområde 16		2018	2019	2020	2021	Sum endringer
Prisvekst		1,8	2,0	1,9	1,9	
Korrigert pensjon		0,0	0,0	0,0	0,0	
Tekniske endringer		22,3	21,3	20,2	20,2	

DRIFTSBUDSJETT Mill. kr		Budsjett 2018	Handlingsprogram			Kommentar	
			2019	2020	2021		
Husleie og driftsutgifter lokaler							
	<i>Malmsskriverveien 4</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>	-2,1	-2,1	-3,2	-4,3	
Omstillingstiltak og aktivitetsendring							
	<i>Administrative tiltak utenom stab og støtte</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>	-1,6	-2,5	-4,4	-4,4	<i>Innsparing</i>
	Felles vikaradministrasjon for skole og barnehage			1,6	1,6	Merbehov	
	<i>Forvaltning nytt økonomisystem</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>	-1,8	-3,3	-3,3	-3,3	<i>Mindrebehov</i>
	<i>Kategoristyring og sentralisering anskaffelse</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>	0,9	1,7	1,5	1,5	<i>Innsparing</i>
	Kontingenter til regionalt og nasjonalt samarbeid		2,0	2,0	2,0	2,0	Merbehov
	Nasjonalt digitaliseringsfond – tilskudd		2,5				Merbehov
	Ny personal og HMS håndbok		0,5				Merbehov
	<i>Omstilling – virkemidler</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>	-1,0	-2,0	-4,0	-4,0	<i>Mindrebehov</i>
	Oppfølging av Formannskapetets beslutning om en strategi for å styrke tilhørighet til bærumsamfunnet		0,4	0,4			Merbehov
	<i>Optimalisering stab og støtte</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>	-2,9	-3,7	-4,8	-4,8	<i>Innsparing</i>
	Personvernombud		0,9	0,9	0,9	0,9	Merbehov
	<i>Politisk sekretariat</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>	-0,8	-0,8	-0,8	-0,8	<i>Mindrebehov</i>
	<i>Styrket kommunikasjon</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>	-0,3	0,6	0,5	0,5	<i>Mindrebehov</i>
	Styrket kommunikasjonsressurs – Klimaklok		0,2	0,2	0,2		Merbehov
	Styrket ledelsesressurs – Eiendom		1,3	1,3	1,3	1,3	Merbehov
	<i>Valgmidler</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>	-5,8	0,1	-6,0	0,1	<i>Mindrebehov</i>
	Videreføre arbeidet innenfor eierutvalgets ansvarsområde		0,1	0,1	0,1	0,1	Merbehov
	Videreutvikle e-læring			1,0			Merbehov
	Økte kostnader til lisenser, support, vedlikehold og utvikling – IT		2,5	4,1	5,7	7,3	Merbehov
	<i>– herav tidligere vedtatt</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>	0,5	2,1	2,1	2,1	
	<i>– endring foreslått i dette HP</i>		2,0	2,0	3,6	5,2	
	<i>Øvrige fellestiltak med innsparingseffekt for hele kommunen</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>	-0,8	-0,8	-0,8	-0,8	<i>Innsparing</i>
	Etablering og oppfølging av ungdomsråd (Barne- og ungdomstjenester)		-0,7	-0,7	-0,7	-0,7	Mindrebehov
	<i>– herav tidligere vedtatt</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>	-0,4	-0,4	-0,4	-0,4	
	<i>– endring foreslått i dette HP</i>		-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	

BARN OG UNGE		16,6	23,8	31,2	43,9	Sum endringer
22 Grunnskoleopplæring		21,0	48,4	58,5	62,0	Sum endringer
Prisvekst		4,0	4,6	4,8	4,8	
Korrigert pensjon		0,1	0,2	0,3	0,3	
Tekniske endringer ¹⁾		-8,6	-7,9	-7,4	-7,4	
Oppdatert beregnet demografiskompensasjon		13,8	29,9	34,6	39,0	Merbehov
<i>– herav tidligere vedtatt</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>	16,6	29,3	35,1	35,1	
<i>– endring foreslått i dette HP</i>		-2,8	0,6	-0,5	3,9	
Husleie og driftsutgifter lokaler		13,6	28,5	36,7	47,9	
Netto FDV-utgifter – skolelokaler		8,4	24,8	35,1	46,3	Merbehov
<i>– herav tidligere vedtatt</i>	<i>Tidl. vedtatt</i>	6,1	19,4	30,7	30,7	
<i>– endring foreslått i dette HP</i>		2,3	5,4	4,4	15,6	

DRIFTSBUDSJETT Mill. kr		Budsjett 2018	Handlingsprogram			Kommentar
			2019	2020	2021	
Leieutgifter, Nadderud Arena	Tidl. vedtatt	0,2	0,3	0,3	0,3	Merbehov
Lokaler Voksenopplæring i Baker Østbys vei		0,4	0,4	0,4	0,4	Merbehov
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	-2,0	-2,0	-2,0	-2,0	
– endring foreslått i dette HP		2,4	2,4	2,4	2,4	
Paviljong B Bekkestua barneskole, leie og FDV	Tidl. vedtatt		-1,3	-3,0	-3,0	Mindrebehov
Storøya skole – leie av paviljong		5,2	5,2	5,2	5,2	Merbehov
Økt husleie Rykkinn skole (OPS)	Tidl. vedtatt	-0,5	-0,9	-1,3	-1,3	Mindrebehov
Omstillingstiltak og aktivitetseending		-1,9	-6,9	-10,5	-22,6	
Digital skolehverdag – nettbrett 1:1		1,8	2,0	1,4	-9,8	Merbehov
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	-6,2	-6,2	-11,2	-11,2	
– endring foreslått i dette HP		8,0	8,2	12,6	1,4	
Endret skolestruktur		-2,7	-5,9	-5,9	-6,8	Innsparing
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	-7,9	-10,5	-12,7	-12,7	
– endring foreslått i dette HP		5,2	4,6	6,8	5,9	
Flytting av ekstra engelsktime fra 6. til 4. trinn – tilleggsinnstilling	Tidl. vedtatt	2,3	0,6	-1,7	-1,7	Merbehov
Forsterket skoleledelse Snarøya		0,3	0,3	-0,4	-0,4	Merbehov
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	-0,4	-0,4	-0,4	-0,4	
– endring foreslått i dette HP		0,7	0,7			
Inventar grunnskole for voksne	Tidl. vedtatt	-0,8	-0,8	-0,8	-0,8	Mindrebehov
Nytt skoleadministrativt system – strukturelle endringer		-1,0	-1,5	-1,5	-1,5	Innsparing
Omlægging av spesialundervisning	Tidl. vedtatt	-2,7	-2,7	-2,7	-2,7	Innsparing
Ytterligere styrking av evnerike elever – KST-vedtak	Tidl. vedtatt	0,7	1,2	1,2	1,2	Merbehov
Stave- og realfagskonkurranse mellom skolene – utredes første året for barne- og ungdomsskole – KST-vedtak	Tidl. vedtatt	0,4	0,4	0,4	0,4	Merbehov
Tilpasse antall plasser på Haug skole – overlapping ved ny oppgavefordeling	Tidl. vedtatt	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7	Innsparing
Økte lærerressurser Hauger skole		1,3	1,3	1,3	1,3	Merbehov
Økt systemrettet arbeid i PP-tjenesten (Barne- og ungdomstjenesten)	Tidl. vedtatt	-0,6	-0,9	-0,9	-0,9	Innsparing
Ny anmodning bosetting flyktninger – voksenopplæring (Helse og sosial)		0,0	0,0	0,0	0,0	Mindrebehov
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	4,8	3,6	3,4	3,4	
– endring foreslått i dette HP		-4,8	-3,6	-3,4	-3,4	
Inntekter fra utvidet og samordnet kantinedrift i Kunnskaps-senteret (Organisasjon, styring og utvikling)		-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	Inntekt

23 Barnehager		6,5	-12,2	-14,5	-5,3	Sum endringer
Prisvekst		12,0	11,6	11,7	11,7	
Korrigert pensjon		0,1	0,1	0,0	0,0	
Tekniske endringer ¹⁾		-4,1	-3,9	-3,8	-3,8	
Oppdatert beregnet demografiskompensasjon		-16,3	-27,5	-24,8	-17,6	Mindrebehov
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	-1,7	-4,4	1,6	1,6	
– endring foreslått i dette HP		-14,6	-23,1	-26,4	-19,2	

DRIFTSBUDSJETT Mill. kr		Budsjett 2018	Handlingsprogram			Kommentar
			2019	2020	2021	
Husleie og driftsutgifter lokaler		2,5	3,3	4,5	6,4	
Netto FDV-utgifter – barnehagelokaler		2,5	3,3	4,5	6,4	Merbehov
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	1,8	4,4	5,6	5,6	
– endring foreslått i dette HP		0,7	-1,1	-1,2	0,8	
Omstillingstiltak og aktivitetsendring		12,3	4,2	-2,2	-2,2	
Administrative reduksjoner	Tidl. vedtatt	-0,4	-0,9	-0,9	-0,9	Innsparing
Norm for grunnbemanning i nye barnehager	Tidl. vedtatt	-0,7	-1,4	-1,4	-1,4	Innsparing
Omorganisere barnehagetilbudet	Tidl. vedtatt	-0,2	-0,5	-0,5	-0,5	Innsparing
Optimalisere barnehagetilbudet	Tidl. vedtatt	-1,0	-1,7	-1,7	-1,7	Innsparing
Redusert toppressurs	Tidl. vedtatt	0,0	-4,5	-4,5	-4,5	Innsparing
Strukturendringer i barnehagene	Tidl. vedtatt			-6,4	-6,4	Innsparing
Tidlig innsats – spesialpedagogisk hjelp		5,5	5,5	5,5	5,5	Merbehov
Tilpasse barnehagekapasiteten til lokale behov		-0,3	-0,7	-0,7	-0,7	Innsparing
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	-5,2	-6,0	-6,0	-6,0	
– endring foreslått i dette HP		4,9	5,3	5,3	5,3	
Utdanning av pedagoger	Tidl. vedtatt	-1,0	-2,0	-2,0	-2,0	Innsparing
Økte rettighetsbarn fra november	Tidl. vedtatt	10,4	10,4	10,4	10,4	Merbehov

27 Barnevern		-10,9	-12,4	-12,7	-12,7	Sum endringer
Prisvekst		0,1	-0,1	-0,1	-0,1	
Tekniske endringer		-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	
Omstillingstiltak og aktivitetsendring		-10,5	-11,9	-12,2	-12,2	
Effektivisering administrasjon barnevern	Tidl. vedtatt	-1,0	-2,2	-2,2	-2,2	Innsparing
MST-CAN	Tidl. vedtatt	-2,1	-2,1	-2,1	-2,1	Innsparing
– herav tidligere vedtatt		-2,1	-2,1	-2,1	-2,1	
– endring foreslått i dette HP						
Nedleggelse av Kantarellgrenda bofellesskap for enslige mindreårige		-5,0	-5,0	-5,0	-5,0	Innsparing
Ny anmodning bosetting av enslige mindreårige flyktninger		-1,9	-1,7	-2,0	-2,0	Mindrebehov
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	6,1	1,8	1,0	1,0	
– endring foreslått i dette HP		-8,0	-3,5	-3,0	-3,0	
Tiltak i egen regi (barnevern)	Tidl. vedtatt	-0,5	-1,0	-1,0	-1,0	Innsparing

BISTAND OG OMSORG		22,7	70,5	130,5	158,6	Sum endringer
32 Pleie og omsorg		14,9	65,7	130,4	160,1	Sum endringer
Prisvekst		1,6	1,9	2,1	2,1	
Korrigert pensjon		-1,3	-1,6	-1,4	-1,4	
Tekniske endringer ¹⁾		-10,5	-10,3	-10,2	-10,2	
Oppdatert beregnet demografiskompensasjon		24,7	51,4	79,6	108,0	Merbehov
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	27,8	51,6	74,9	74,9	
– endring foreslått i dette HP		-3,1	-0,2	4,7	33,1	

DRIFTSBUDSJETT Mill. kr		Budsjett 2018	Handlingsprogram			Kommentar
			2019	2020	2021	
Husleie og driftsutgifter lokaler		0,2	2,4	18,2	27,6	
Netto FDV-utgifter – pleie og omsorg		0,2	2,4	18,2	27,6	Merbehov
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	0,2	7,3	16,3	16,3	
– endring foreslått i dette HP			-4,9	1,9	11,3	
Omstillingstiltak og aktivitetsendring		0,1	21,9	42,0	33,9	
Administrative reduksjoner innen Pleie og omsorg	Tidl. vedtatt	-3,6	-5,8	-5,8	-5,8	Innsparing
Bofellesskap for personer med demens (landsbykonseptet)			0,0	0,0	-18,7	Innsparing
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		-18,7	-18,7	-18,7	
– endring foreslått i dette HP			18,7	18,7		
Brukerstyrt personlig assistanse (BPA)		10,4	10,4	10,4	10,4	Merbehov
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	-13,6	-13,6	-13,6	-13,6	
– endring foreslått i dette HP		24,0	24,0	24,0	24,0	
Bærum kommunale dagtilbud		3,5	4,7	4,7	4,7	Merbehov
CAN, plasser og prosjektledelse	Tidl. vedtatt	-2,0	-3,5	-3,5	-3,5	Mindrebehov
Kolsås bo- og behandlingssenter		-2,3	-2,3	0,5	0,5	Innsparing
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	-2,3	0,5	0,5	0,5	
– endring foreslått i dette HP			-2,8			
Korrigert behov nye boliger til yngre brukere	Tidl. vedtatt	10,5	42,9	73,6	85,0	Merbehov
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	20,4	31,5	50,9	50,9	
– endring foreslått i dette HP		-9,9	11,4	22,7	34,1	
Ledertetthet	Tidl. vedtatt	0,0	0,0	-3,7	-3,7	Innsparing
Merbehov institusjon		1,9	1,9	1,9	1,9	Merbehov
Nattbemanning institusjonstjenesten, Lindelia				0,0	-3,0	Innsparing
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt			-3,0	-3,0	
– endring foreslått i dette HP				3,0		
Reduksjon 32 langtidsplasser på Dønski			-3,2	-3,2		Innsparing
Reduksjon tre trygghetsplasser		-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	Innsparing
Reduksjon fire mottaksplasser		-2,5	-2,5	-2,5	-2,5	Innsparing
Strammere tildelingspraksis i hjemmebaserte tjenester	Tidl. vedtatt	-4,0	-7,0	-7,0	-7,0	Innsparing
Strukturelle endringer av tjenestetilbud til mennesker med utviklingshemming	Tidl. vedtatt	-3,2	-3,2	-7,2	-7,2	Innsparing
Styrking og implementering av Unikt sykehjem – i hele tjenesten, utvalget ber rådmannen komme tilbake med en sak som redegjør for implementering og innhold i konseptet Unikt sykehjem – KST vedtak	Tidl. vedtatt	1,0	2,0	2,0	2,0	Merbehov
Test og vedlikehold nødstrømsaggregat	Tidl. vedtatt	0,2	0,2	0,2	0,2	Merbehov
Tryggere hverdag		-8,4	-8,4	-8,4	-8,4	Innsparing
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	-7,6	-7,6	-7,6	-7,6	
– endring foreslått i dette HP		-0,8	-0,8	-0,8	-0,8	
Vederlag		0,0	0,0	0,0	0,0	Merbehov
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	-7,7	-7,7	-7,7	-7,7	
– endring foreslått i dette HP		7,7	7,7	7,7	7,7	
Velferdsteknologi – redusere behov for våkne nattvakter		-3,0	-5,1	-5,1	-5,1	Innsparing
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	-0,6	-1,3	-1,3	-1,3	
– endring foreslått i dette HP		-2,4	-3,8	-3,8	-3,8	
Utrede sykkelheis (ref Trondheim) til Emma Hjort for psykisk utviklingshemmede – Emmas testamente (Tekniske tjenester) – KST vedtak	Tidl. vedtatt	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	Mindrebehov

DRIFTSBUDSJETT Mill. kr		Budsjett 2018	Handlingsprogram			Kommentar
			2019	2020	2021	
Økt budsjetttramme PLO – tilleggsinnstilling	Tidl. vedtatt	2,0	3,5	3,5	3,5	Merbehov
Administrative tiltak innen barne- og ungdomstjenester (Barne- og ungdomstjenesten)	Tidl. vedtatt			-2,7	-2,7	Innsparing
Avvikle eksternt kjøp av avlastningsplass (Barne- og ungdomstjenester)		-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	Innsparing
Erstatning Oslo kommune 2014–2016 ressurskrevende bruker (Barne- og ungdomstjenester)	Tidl. vedtatt	3,4	3,4	3,4	3,4	Merbehov
Tilbakeføring av mindreforbruk 2016 (Barne- og ungdomstjenester)	Tidl. vedtatt	2,1	2,1	2,1	2,1	Merbehov
Tildeling avlastningstjenester og støttekontakter (Barne- og ungdomstjenesten)	Tidl. vedtatt	-0,5	-1,0	-1,0	-1,0	Innsparing
Økt antall plasser avlastning i institusjon (Barne- og ungdomstjenesten)	Tidl. vedtatt	0,9	0,9	0,9	0,9	Merbehov
Administrative tiltak Helse og sosial (Helse og sosial)		-0,4	-0,7	-0,7	-0,7	Innsparing
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		-0,3	-0,3	-0,3	
– endring foreslått i dette HP		-0,4	-0,4	-0,4	-0,4	
Rådmannen bes komme med en sak for å forebygge og motvirke «ensomhet». Saken sees i sammenheng med bruk av sosiale entreprenører – KST vedtak (Helse og sosial)	Tidl. vedtatt	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	Mindrebehov
Selvhjelpenhet og mestring (Helse og sosial)	Tidl. vedtatt			-2,0	-2,0	Innsparing
Styrking Rus/psykiatri, effekt av Statsbudsjettet	Tidl. vedtatt			-1,0	-2,0	Mindrebehov
Tilpasning av tjenestevolum og vedtakstid i Psykisk helse boliger (Helse og sosial)		-3,0	-4,0	-4,0	-4,0	Innsparing
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	-3,0	-3,0	-3,0	-3,0	
– endring foreslått i dette HP			-1,0	-1,0	-1,0	
Økte salgsinntekter seniorsentrene (Helse og sosial)	Tidl. vedtatt		-0,5	-0,5	-0,5	Innsparing/økt inntekt

33 Sosialtjeneste og bolig		1,8	-1,0	-2,8	-3,9	Sum endringer
Prisvekst		1,7	1,5	1,6	1,6	
Korrigert pensjon		0,3	0,5	0,5	0,5	
Tekniske endringer ¹⁾		-3,9	-4,0	-4,1	-4,1	
Husleie og driftsutgifter lokaler		-3,5	-0,1	-0,1	-0,1	
Netto FDV-utgifter – boliger	Tidl. vedtatt	-3,5	-0,1	-0,1	-0,1	Mindrebehov
Omstillingstiltak og aktivitetsendring		7,1	1,0	-0,7	-1,8	
Administrative tiltak Helse og sosial		-0,5	-0,8	-0,8	-0,8	Innsparing
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		-0,3	-0,3	-0,3	
– endring foreslått i dette HP		-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	
Barnefamilier og enslige ved NAV i leide boliger kjøper egne boliger med startlån	Tidl. vedtatt		-1,0	-1,0	-1,0	Innsparing
Bedre samordning av oppfølgingstjenestene i Helse og sosial	Tidl. vedtatt		-1,0	-1,0	-1,0	Innsparing
Dekning av personalkantine	Tidl. vedtatt	-0,1	-0,2	-0,2	-0,2	Mindrebehov
Intro- og etableringsstønnd (fra lønnsreserven)	Tidl. vedtatt	-0,1	-0,2	-0,2	-0,2	Mindrebehov
Korrigert behov økonomisk sosialhjelp	Tidl. vedtatt	-4,0	-12,0	-12,0	-12,0	Mindrebehov
Ny anmodning bosetting av flyktninger		10,4	13,9	14,2	13,6	Merbehov
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	18,3	16,6	13,3	13,3	
– endring foreslått i dette HP		-7,9	-2,7	1,0	0,4	

DRIFTSBUDSJETT Mill. kr		Budsjett 2018	Handlingsprogram			Kommentar
			2019	2020	2021	
OppgrADERE fellesarealer og lekeplasser ved velferdsboligene i Skytterdalen – KST vedtak	Tidl. vedtatt	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0	Mindrebehov
Selvhjulpenhet og mestring	Tidl. vedtatt			-1,8	-1,8	Innsparing
Styrking av oppfølging og tidlig innsats innen rus og psykisk helse		1,0	2,0	2,0	2,0	Merbehov
Økte inntekter ved Bærum kommunale arbeidssenter	Tidl. vedtatt	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	Innsparing/økt inntekt
Manglende leieinntekter Kunnskapssenteret (Organisasjon, styring og utvikling)		2,0	1,8	1,5	1,0	Merbehov

36 Kommunehelse		6,1	5,9	3,0	2,5	Sum endringer
Prisvekst		1,7	1,7	1,7	1,7	
Korrigert pensjon		0,0	0,0	0,0	0,0	
Tekniske endringer		-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	
Omstillingstiltak og aktivitetsendring		5,6	5,4	2,4	1,9	
Administrative tiltak Helse og sosial		-0,1	-0,5	-0,5	-0,5	Innsparing
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt		-0,4	-0,4	-0,4	
– endring foreslått i dette HP		-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	
Justering av basistilskudd fastleger	Tidl. vedtatt	1,2	1,2	1,2	1,2	Merbehov
Samordning og behovsretting av lavterskeltilbud innen helse og psykisk helse	Tidl. vedtatt	-2,0	-3,0	-3,0	-3,0	Innsparing
Selvhjulpenhet og mestring	Tidl. vedtatt			-2,0	-2,0	Innsparing
Styrking av kommunens øyeblikkelig hjelp-tilbud		0,7	0,3	-0,7	-1,2	Merbehov
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	-2,2	-2,2	-2,2	-2,2	
– endring foreslått i dette HP		2,9	2,5	1,5	1,0	
Tilskudd til drift av Fontenehus i Bærum – KST vedtak	Tidl. vedtatt	0,9	2,5	2,5	2,5	Merbehov
Trollhuset (Bærum's innbyggere) – KST vedtak	Tidl. vedtatt	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	Mindrebehov
Økte driftsutgifter til nye fagsystem	Tidl. vedtatt	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	Mindrebehov
Forebygge utenforskap, redusere konsekvenser av barnefattigdom (Barne- og ungdomstjenester)		1,0	1,0	1,0	1,0	Merbehov
Sammenslåing av helsestasjoner (Barne- og ungdomstjenester)		4,4	4,4	4,4	4,4	Merbehov

MILJØ, IDRETT OG KULTUR		45,7	38,8	7,7	10,0	Sum endringer
52 Kultur og fritid		25,0	23,6	6,9	8,6	Sum endringer
Prisvekst		1,9	1,8	1,8	1,8	
Korrigert pensjon		0,0	0,0	0,0	0,0	
Tekniske endringer		-0,9	-0,7	-0,6	-0,6	
Husleie og driftsutgifter lokaler		5,2	5,2	5,2	6,9	
Netto FDV-utgifter – kultur og fritid		1,4	1,4	1,4	3,1	
Lokaler bibliotek i Skattens hus		3,8	3,8	3,8	3,8	
Omstillingstiltak og aktivitetsendring		18,8	17,3	0,5	0,5	
Kultursatsing i by- og stedsutviklingen		0,2	0,2	0,2	0,2	Merbehov
Styrking av Bærum Kulturhus		0,7	0,7	0,7	0,7	Merbehov
Tilretteleggingsmidler Kultur og samarbeid		0,3	0,3	0,3	0,3	Merbehov

DRIFTSBUDSJETT Mill. kr		Budsjett 2018	Handlingsprogram			Kommentar
			2019	2020	2021	
Effektivisering og brukerbetaling fritidssentre (Barne- og ungdomstjenesten)	Tidl. vedtatt	-0,3	-0,5	-0,5	-0,5	Innsparing
Styrke områdesatsingen på Fornebu (Barne- og ungdomstjenesten)		0,5	0,5	0,5	0,5	Merbehov
Driftsmidler idrettshall Eikeli videregående skole (Tekniske tjenester)			0,9	0,9	0,9	Merbehov
Tilskudd til idrettshall på Eikeli videregående skole (Tekniske tjenester)		16,1	16,1			Merbehov
Videreutvikling organisatorisk og ressursmessig (Tekniske tjenester)	Tidl. vedtatt	-0,2	-0,4	-0,4	-0,4	Innsparing
Økt brukerbetaling Bærum idrettspark (Tekniske tjenester)	Tidl. vedtatt		-0,5	-1,2	-1,2	Innsparing/økt inntekt
Økt tilskudd til vedlikehold av idrettslagseide anlegg – KST-vedtak (Tekniske tjenester)	Tidl. vedtatt	1,5				Merbehov

53 Kirke og andre religiøse formål		1,0	2,1	2,6	2,6	Sum endringer
Prisvekst		1,3	1,3	1,3	1,3	
Tekniske endringer		0,0	0,0	0,0	0,0	
Omstillingstiltak og aktivitetsendring		-0,3	0,8	1,3	1,3	
Tilskudd til andre trossamfunn	Tidl. vedtatt	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	Mindrebehov
Vedlikehold av orgel i Jar kirke, Høvik kirke, Snarøya kirke og Tanum kirke – KST-vedtak	Tidl. vedtatt		-0,5	-0,5	-0,5	Mindrebehov
Økt driftsbudsjett knyttet til ny gravlund på Fornebu (Tekniske tjenester)	Tidl. vedtatt		1,5	2,0	2,0	Merbehov

55 Fysisk planlegging, kulturminne, natur og nærmiljø		11,5	11,5	8,2	7,2	Sum endringer
Prisvekst		-0,5	-0,5	-0,6	-0,6	
Korrigert pensjon		0,0	0,0	0,0	0,0	
Tekniske endringer		-0,2	0,0	0,2	0,2	
Byggesak – utgiftsendring		0,9	0,9	0,9	0,9	
Byggesak – inntektsendring		4,0	4,0	4,0	4,0	
Omstillingstiltak og aktivitetsendring		7,2	7,0	3,6	2,6	
Advokatsalær	Tidl. vedtatt	-0,1	-0,2	-0,2	-0,2	Mindrebehov
Digitalisering/profesjonalisering		0,15	0,15	0,15	0,15	Merbehov
Drift av Kadettangen og elvepromenaden			0,3	0,6	0,6	Merbehov
Driftsmidler Gjønnsparken	Tidl. vedtatt		0,5	0,5	0,5	Merbehov
Future Built		0,1	0,1	0,1	0,1	Merbehov
Klimafond		4,0	6,0	3,0	3,0	Merbehov
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	2,0	4,0	1,0	1,0	
– endring foreslått i dette HP – piloter		2,0	2,0	2,0	2,0	
Prosjekt Klimaklok kommune		2,5	2,5	2,5	2,5	Merbehov
Planprosesser		-0,5	-2,0	-2,0	-2,0	Mindrebehov
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	-2,0	-2,0	-2,0	-2,0	
– endring foreslått i dette HP		1,5				

DRIFTSBUDSJETT Mill. kr		Budsjett 2018	Handlingsprogram			Kommentar
			2019	2020	2021	
Styrking midler byutvikling	Tidl. vedtatt	0,5	0,5	0,5	0,5	Merbehov
Tilskudd til Bærum Velforbund	Tidl. vedtatt	0,0	0,1	0,1	0,1	Merbehov
Tilskudd el-ladning boligselskap		2,0	3,0	3,0	2,0	Merbehov
Tilskudd til miljøprosjekt Isielva og Lomma – KST-vedtak	Tidl. vedtatt	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	Mindrebehov
Videreutvikling organisatorisk og ressursmessig – Plan- og bygningstjenesten	Tidl. vedtatt	-0,3	-0,6	-1,1	-1,1	Innsparing
Vurdere og eventuelt iverksette kjøring av skiløyper på Dælivannsområdet – KST-vedtak	Tidl. vedtatt	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	Mindrebehov
Økte ressurser til fysisk planlegging	Tidl. vedtatt	0,0	0,0	-0,2	-0,2	Mindrebehov
Årlig tilskudd til Bærum natur- og friluftsråd reduseres – KST vedtak	Tidl. vedtatt	0,0	-0,1	-0,1	-0,1	Innsparing
Økt oppfølging av leiekontrakter for å sikre at inntekspotensialet utnyttes (Eiendom)	Tidl. vedtatt	-1,0	-3,0	-3,0	-3,0	Innsparing/økt inntekt

62 Brann- og ulykkesvern		3,7	7,0	9,7	9,9	Sum endringer
Prisvekst		1,8	2,0	2,0	2,0	
Utgiftsendring - feiing		0,2	0,3	0,5	0,7	
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	0,2	0,3	0,5	0,5	
– endring foreslått i dette HP					0,2	
Inntektsendring - feiing		-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	0,0	0,0	0,0	0,0	
– endring foreslått i dette HP		-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	
Omstillingstiltak og aktivitetsendring		2,0	5,0	7,5	7,5	
Asker og Bærum brannvesen, overføringer	Tidl. vedtatt	2,0	5,0	7,5	7,5	Merbehov

63 Samferdsel		1,3	3,1	2,6	2,6	Sum endringer
Prisvekst		0,6	0,6	0,6	0,6	
Tekniske endringer		-0,2	-0,3	-0,3	-0,3	
Omstillingstiltak og aktivitetsendring		0,9	2,7	2,3	2,3	
Evaluerer veistasjonen	Tidl. vedtatt			-0,4	-0,4	Innsparing
Deponi av feiemasser/gateoppsoop		0,5	0,5	0,5	0,5	Merbehov
Sykkeldrift		0,5	2,5	2,5	2,5	Merbehov
Videreutvikling organisatorisk og ressursmessig	Tidl. vedtatt	-0,2	-0,3	-0,3	-0,3	Innsparing

64 Renovasjon og avfall		5,2	8,1	8,8	8,6	Sum endringer
Kalkulatoriske renter og avskrivninger		2,9	5,8	6,5	6,3	
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	5,1	5,6	4,8	4,8	
– endring foreslått i dette HP		-2,2	0,2	1,6	1,5	
Inntektsendring		0,0	0,0	0,0	0,0	
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	0,4	-0,3	-0,7	-0,7	
– endring foreslått i dette HP		-0,4	0,3	0,7	0,7	
Utgiftsendring		2,4	2,4	2,4	2,4	
– herav tidligere vedtatt	Tidl. vedtatt	0,0	0,0	0,0	0,0	
– endring foreslått i dette HP		2,4	2,4	2,4	2,4	

DRIFTSBUDSJETT Mill. kr		Budsjett 2018	Handlingsprogram			Kommentar
			2019	2020	2021	
65 Vann og avløp		-2,0	-16,6	-31,1	-29,6	Sum endringer
Kalkulatoriske renter og avskrivninger		6,9	13,1	16,3	22,4	
– herav tidligere vedtatt	<i>Tidl. vedtatt</i>	-3,3	2,5	9,0	9,0	
– endring foreslått i dette HP		10,2	10,5	7,3	13,4	
Utgiftsendring		4,2	11,1	15,9	18,4	
– herav tidligere vedtatt	<i>Tidl. vedtatt</i>	-1,0	3,0	8,7	8,7	
– endring foreslått i dette HP		5,2	8,1	7,3	9,7	
Inntektsendring		-13,1	-40,7	-63,3	-70,4	
– herav tidligere vedtatt	<i>Tidl. vedtatt</i>	-12,5	-36,1	-49,3	-49,3	
– endring foreslått i dette HP		-0,6	-4,6	-14,0	-21,1	
67 Transport		0,0	0,0	0,0	0,0	Sum endringer
Utgiftsendring		1,2	1,2	1,2	1,2	
Inntektsendring		-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	
68 Prosjektjenester		0,0	0,0	0,0	0,0	Sum endringer
Utgiftsendring		1,6	1,6	1,6	1,6	
Inntektsendring		-1,6	-1,6	-1,6	-1,6	
Politisk utvalgs disp. konto		0,1	0,1	0,1	0,1	
Lønnsreserven		79,8	144,7	144,6	144,6	
Sum sektorer		203,8	340,5	384,6	437,5	
SUM ALLE ENDRINGER		-88,9	-63,1	-62,4	-76,8	

¹⁾ Inkluderer også endringer ift. FDVU

11.4 Prosjektoversikt investeringer – samlet oversikt

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Reser- vert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Formuesbevaring, SAMLET, brutto						125,0	174,0	175,0	200,0	200,0	749,0
1	Formuesbevaring uspesifisert						106,4	122,5	105,3	109,1	78,7	415,6
	Større rehabiliteringsprosjekter i HP-perioden (2)						18,6	51,5	69,7	90,9	121,3	333,4
	herav:											
	<i>Gommerud ungdomsskole – utvidelse til 6-parallell</i>	F1						0,3	4,7	6,7	33,3	45,0
	<i>Hauger/ Gjettum- / Dønski- ungdomsskole, 10-parallell</i>	F1								0,3	2,0	2,3
	<i>Jarenga barnehage – 160 pl</i>	F1							0,7	8,7	15,3	24,7
	<i>Bo- og behandlingssentre, omstrukturering og kapasitetsutvidelse</i>	F1						1,0	9,3	45,0	70,0	125,3
	<i>Levre skole, ny 4-parallell</i>	F2					5,8	46,7	55,0	30,0	0,7	132,3
	<i>Stabekk skole</i>	F3					12,8	3,5		0,2		3,7
	IT-prosjekter – samlet						202,1	175,0	175,0	175,0	175,0	700,0
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						202,1	175,0	175,0	175,0	175,0	700,0
	Fagsystemer og strategiske initiativ						100,9	103,0	100,0	100,0	100,0	403,0
2	Ny IT strategi – Digital dialog og samhandling	F0/S					14,1	47,0	55,0	55,0	55,0	212,0
3	Ny IT strategi – Digitale elementer i tjenesteproduksjon	F0/S					26,0	35,0	30,0	30,0	30,0	125,0
	PLO – Profil	F3					17,4					
	Nytt administrasjonssystem, Voksenopplæringen	F3		2,5	2,5		0,2					
	HR – LØP	F3					3,1					
4	Økonomi- og virksomhetsstyring – EPOS	F3		86,0	146,0		7,2	6,0				6,0
5	Forvaltningsplan – fagsystemer	S					32,9	15,0	15,0	15,0	15,0	60,0
	Infrastruktur for fagsystemer						35,2	36,0	42,0	42,0	42,0	162,0
6	Forvaltningsplan – infrastruktur	S					34,0	34,0	40,0	40,0	40,0	154,0
7	Reservert ramme for mindre infrastruktur utskifting/ oppgraderinger	S					1,2	2,0	2,0	2,0	2,0	8,0
	Digitaliseringsutstyr						24,3	5,0	5,0	5,0	5,0	20,0
8	Velferdsteknologi – digitaliseringsutstyr	F0					20,9	5,0	5,0	5,0	5,0	20,0
	Øvrige tjenesteområder – digitaliseringsutstyr	S					2,1					
	Bibliotek, RFID	S					1,3					
	Infrastruktur for digitaliseringsutstyr						41,8	31,0	28,0	28,0	28,0	115,0
	Trådløst nett i Sandvika	F1	1,0				1,0					
9	Skole IT – infrastruktur	S					20,1	11,0				11,0
10	Velferdsteknologi – infrastruktur	S					15,2	20,0	20,0	20,0	20,0	80,0
11	Øvrige tjenesteområder – infrastruktur	S							8,0	8,0	8,0	24,0
	Trådløst nettverk – Barnehager	S					5,5					

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Reser- vert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjet ØMI 2017	Års- budsjet 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Organisasjon, styring og utvikling						133,2	44,0	44,0	34,0	34,0	156,0
	Salgsinntekt						5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	20,0
12	Salg av bolig, tomter og næringsseiendom						5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	20,0
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						128,2	39,0	39,0	29,0	29,0	136,0
	Administrasjonen						1,5					
	Adgangskort for ansatte	F1		1,0	1,0		1,0					
	Kunnskapssenteret	F4					0,5					
	Eiendomsforvaltning						131,7	44,0	44,0	34,0	34,0	156,0
	Tilfluktsrom	F0					0,3					
	Driftssentral – SD-anlegg	F3		0,8	2,8		2,8					
	Rådhusprosjektet	F3		36,0	36,0		36,0					
	Optimalisering av kommunens kontorarbeidsplasser	F3		1,0	5,0		5,0					
	Stab og Støtte – Tilpasninger i Kommunegården	F3		7,0	7,0		7,0					
13	Nye oppsamlingsystemer for avfall (Kildesortering)	F3		5,0	5,0		5,0	10,0	10,0			20,0
14	Universell utforming	S					7,5	4,0	4,0	4,0	4,0	16,0
15	Miljøprofil	S					35,6	20,0	20,0	20,0	20,0	80,0
16	Bolig- og næringsseiendom	S					32,5	10,0	10,0	10,0	10,0	40,0
	Barn og unge, brutto						299,6	477,3	564,4	369,2	456,6	1 867,4
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						299,6	477,3	564,4	369,2	456,6	1 867,4
	Grunnskole, brutto						247,8	449,3	512,4	282,2	313,3	1 557,1
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						247,8	449,3	512,4	282,2	313,3	1 557,1
17	Mulighetsstudie og konseptvurdering for skolebygg	F0/S					5,5	3,0	2,5	2,0	2,0	9,5
18	Ballerud barneskole – ny 4-parallell	F0	430,0					1,0	2,0	10,0	110,0	123,0
19	Bekkestua ungdomsskole – utvidelse til 10-parallell	F0	185,0				1,0	3,0	40,0	90,0	42,0	175,0
20	Sandvika barneskole – ny 4-parallell barneskole	F0	430,0						1,0	4,0	18,0	23,0
21	Bjørnegård ungdomsskole – utvidelse til 8-parallell	F0	157,0						1,5	3,0	7,5	12,0
22	Gommerud ungdomsskole – utvidelse til 6-parallell – rehabilitering og utvidelse	F0	290,0					1,0	14,0	20,0	100,0	135,0
23	(NY) Hosletoppen – rehabilitering	F0	30,0					20,0	5,0	5,0		30,0
24	Eikeli eller Eiksmarka barneskole, utvidelse fra 3- til 4-parallell	F1	77,0				0,5	10,0	50,0	16,5		76,5
25	Hauger/ Gjettem- / Dønski- ungdomsskole, 10-parallell	F1	457,0							1,0	6,0	7,0
26	Emma Hjorth barneskole, utvidelse til 3-parallell	F2	77,0				0,8	15,0	50,0	11,2		76,2
27	Levre barneskole, ny 4-parallell	F2	420,0				17,4	140,0	165,0	90,0	2,0	397,0
28	Taleanlegg barneskoler	F2	14,0				7,0	7,0				7,0
29	Lesterud barneskole, tilpasning til 3-parallell	F2	16,0				10,0	6,0				6,0

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Reser- vert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
30	Bekkestua barneskole, ny 4-parallell	F3		380,0	380,0		74,5	164,0	122,0	10,6		296,6
	Taleanlegg Ungdomsskoler	F3		7,0	7,4	8,0	0,8					
	Stabekk skole – utvidelse til 3-parallell	F4		169,0	169,0	172,5	38,3	10,5	0,7	0,7		11,9
	Ramstad ungdomsskole – utvidelse til 8-parallell	F4		120,0	120,0		62,7	1,5	1,4	0,8		3,7
	Rykkinn skole, avd Berger, inkl. inventar + parkering	F4		32,0	33,3	33,0	0,6					
	Høvik skole	F4		240,0	238,5	238,9	0,4					
	Bekkestua skole – midlertidig løsning	F4		42,0	40,8	37,8	0,3				8,5	8,5
	Reklamasjonsavsetning, skole	F4					2,5					
31	Skole – Tomter	S						60,0	50,0			110,0
32	Miljøtiltak – bygningsmessige tilpasninger til endret bruk	S					4,3	2,3	2,3	2,3	2,3	9,2
33	Oppgradering uteanlegg skole	S					5,3	5,0	5,0	5,0	5,0	20,0
34	Midlertidige tiltak for å dekke kapasitetsbehov (3 kl pr år)	S					16,0	16,0		10,0	10,0	20,0
	Barnehager, brutto						48,8	28,0	52,0	87,0	143,3	310,3
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						48,8	28,0	52,0	87,0	143,3	310,3
35	Mulighetsstudier, foranalyser og konseptvurderinger barnehager	F0/S					1,5	1,0	1,0	1,0	1,0	4,0
36	Omstrukturering BHG område Bærums verk 200pl	F0	106,0						1,0	3,0	16,0	20,0
37	(NY) Omstrukturering BHG område Sandvika/Tanum 200pl	F0	106,0					1,0	3,0	16,0	62,0	82,0
38	(NY) Omstrukturering BHG område Østerås/Eiksmarka 200pl	F0	106,0								1,5	1,5
39	Ballerud, ny barnehage	F0	97,0							2,0	10,0	12,0
40	Jarenga barnehage – 160 pl.	F0	86,0						2,0	26,0	46,0	74,0
41	Barnhage – permanent avlastningsbarnehage, østre Bærum	F0	80,0				1,4	2,0	40,0	34,0	1,8	77,8
	Barnehager (ombygging)	F3/F4					6,2					
	Reklamasjonsavsetning, barnehage	F4					0,2					
42	Barnehage – Tomter	S					26,5	20,0				20,0
	Ombygging bad stellerom/garderobes	S					5,1					
43	Oppgradering lekeapparat	S					7,9	4,0	5,0	5,0	5,0	19,0
	Barnevern, brutto						3,0					
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						3,0					
	Bofellesskap og hybler EM	S					3,0					

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Reser- vert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Bistand og omsorg, brutto						138,8	370,8	666,6	423,1	435,6	1 896,1
	Salgsinntekt											
	Tilskudd								253,8	304,2		558,0
	Netto investeringsutgift						138,8	370,8	666,6	169,3	131,5	1 338,1
	Pleie og omsorg, brutto						138,4	370,8	666,6	423,1	435,6	1 896,1
	Salgsinntekt											
	Tilskudd								253,8	304,2		558,0
51	Bofellesskap for mennesker med demens (Dønskiveien 39-47)	F2									304,2	304,2
52	Lindelia (132 pl)	F3								253,8		253,8
	Netto investeringsutgift						138,4	370,8	666,6	169,3	131,5	1 338,1
44	Mulighetsstudie/Foranalyse BBS/BMS/PU	F0/S		7,5	7,5		2,6	1,5	1,7			3,2
45	Bo- og behandlingssentre – Berger, omstrukturering og kapasitetsutvidelse	F0	548,0					3,0	28,0	135,0	210,0	376,0
46	(NY) Utvide Vallerhjemmet (utvides med 76 plasser)	F0	278,0					3,0	25,0	82,0	120,0	230,0
47	(NY) Omstrukturering "Østerås" 120pl	F0	438,0						2,0	7,0	18,0	27,0
48	Emmas testamente	F0	19,3					9,0	5,3	5,0		19,3
49	Haugtun, barne- og avlastningsboliger	F0	125,0				2,9				60,0	60,0
50	(NY) Rudsdalen 3 – (Plasser til brukere innen psykisk helse og rus)	F1	15,0				10,0	5,0				5,0
51	Bofellesskap for mennesker med demens i landsbykonsept (158 plasser)	F2	712,0				22,2	150,0	332,0	130,0	5,1	617,1
52	Bo-og behandlingssenter – Lindelia (131 plasser)	F3		475,0	475,0		20,1	155,0	250,0	41,6		446,6
	Oppgradering dagsenter	F2/F3					0,5					
53	Pasientvarsling	F2/F3	61,0				14,4	33,6				33,6
	Institusjon psykisk syke barn	F3		1,5	1,5		1,5					
	Løkkeås veien 2	F3		0,7	0,7		0,7					
	Helmerveien oppgradering	F3		7,7	7,7		2,1					
	Sansehuset – REGA	F3		0,4	0,4		0,1					
54	Nødstrømsaggregat ved bbs og bms	F3		16,0	16,0	17,0	11,5	4,0				4,0
55	Handlepatrolje/"Smart mat"	F3		2,0	2,0			0,9				0,9
	Etablering treningsrom dagsenter og bolig med service	S/F3		4,0	4,0		0,1	1,0				1,0
	Inventar/utstyr	S/F3		5,0	5,0		1,5					
	Høvik avlastningssenter – Utvidelse/ombygging	F4		3,5	3,5		3,2	0,3				0,3
	Levrestien 11 og Åsterudveien	F4		26,0	26,0		0,8					
	Reklamasjonavsetning, institusjon	F4					4,8					
56	PLO – Utstyr BBS/OMSB	S					3,1	4,0	10,0	10,0	10,0	34,0
57	Pleie og omsorgsbygg – oppgradering, utvidelser, endret bruk av dagens anlegg, institusjon	S					36,0		12,6	12,5	12,5	37,6
58	Trygg Hjemme Vanntåkeanlegg	S		2,0	2,0		0,5	0,5				0,5

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Reser- vert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Omsorg og velferdsboliger, brutto						290,9	329,0	288,0	270,3	230,0	1 117,3
	Finansiering samlet						290,9	329,0	288,0	270,3	230,0	1 117,3
	Salgsinntekt						21,0	30,0	30,0	30,0	30,0	120,0
	Tilskudd						38,7	70,3	66,4	71,1	44,8	252,6
	Netto investeringsutgift						231,2	228,7	191,6	169,2	155,2	744,8
	Driftsmidler											
	Disposisjonsfond											
	Bundet kapitalfond											
	Ubundet kapitalfond (inkl. MVA-kompensasjon)											
	Lånemidler						231,2	228,7	191,6	169,2	155,2	744,8
	Omsorgsboliger for eldre, brutto						20,2	6,5	12,0	15,0	20,0	53,5
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						20,2	6,5	12,0	15,0	20,0	53,5
59	(NY) Omstrukturering omsorgsboliger for eldre	F0	216,0						2,0	5,0	10,0	17,0
	Gamle Drammensvei 25	F4		207,1	200,6	198,0	9,8					
	Reklamasjonsavsetning, omsorgsboliger for eldre	F4					0,3					
60	Pleie og omsorg – tilpasning/ endring av eksisterende bygningsmasse, omsorgsboliger	F2/F3/F4		99,9	99,9		4,1	6,5	10,0	10,0	10,0	36,5
	Verdibevarende tiltak kommunale omsorgsboliger	S					6,0					
	Omsorgsboliger for mennesker med utviklingshemming, brutto						38,8	149,2	115,3	105,0	85,0	454,5
	Salgsinntekt											
	Tilskudd						10,3	35,6	51,8	38,9	32,4	158,8
61	Brekkeski II 8 pl	F1									13,0	13,0
62	Elgfaret 12pl	F1								19,4		19,4
63	Gullhaug 12pl	F1									19,4	19,4
64	Tokesvei utvidelse 8pl	F1							13,0			13,0
66	Gabbroveien – omsorgsboliger for mennesker med utviklingshemming, 12 leiligheter	F1						19,4				19,4
67	Vallerveien 146	F1							19,4			19,4
68	Omsorgsbolig til utviklingshemmede Bekkestua	F1								19,4		19,4
	Damveien	F2					10,3					
69	Brynsveien 153	F2							19,4			19,4
70	Saubakken 19 – omsorgsboliger utviklingshemmede	F2						16,2				16,2
	Netto investeringsutgift (Omsorgsboliger funksjonshemmede)						28,6	113,5	63,5	66,1	52,6	295,7
61	(NY) Brekkeski II 8 pl	F1	40,0					5,0	32,0	3,0		40,0
62	Elgfaret 12pl	F1	48,0				0,5	3,0	28,0	14,0	1,0	46,0
63	Gullhaug 12pl	F1	48,0				1,0	2,0	3,0	27,0	14,0	46,0
64	Tokesvei utvidelse 8pl	F1	32,0				1,5	20,0	10,5			30,5
65	Boliger 2020, 2021 2022, øvrige	F1	50,0						5,0	45,0		50,0
66	(NY) Gabbroveien – omsorgsboliger for mennesker med utviklingshemming, 12 leiligheter	F1	25,0				2,0	20,0	3,0			23,0
67	Vallerveien 146, 12 leiligheter	F1	48,5				0,5	32,0	14,0	1,0		47,0

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Reser- vert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
68	Omsorgsbolig til utviklingshemmede Bekkestua	F1	55,0								55,0	55,0
69	Brynsveien 153, 12 samlokaliserte boliger	F2	48,5				12,8	30,0	4,8			34,8
70	Saubakken 19 – omsorgsboliger utviklingshemmede	F2	30,6				7,4	22,2				22,2
	Damveien 3	F4		23,9	29,3		0,9					
	Reklamasjonsavsetning, omsorgsboliger for mennesker med utviklingshemming	F4					0,5					
71	Samlokaliserte boliger – Tomter	S					5,0	10,0	10,0	10,0	10,0	40,0
72	Kjøp av leiligheter for mennesker med utviklingshemming	S						5,0	5,0	5,0	5,0	20,0
	Kjøp av leiligheter/baser	S					6,8					
	Velferdsboliger, brutto						199,4	146,2	135,0	134,0	125,0	540,2
	Salgsinntekt						21,0	30,0	30,0	30,0	30,0	120,0
75	Salg til kommunale leietakere	S					21,0	30,0	30,0	30,0	30,0	120,0
	Tilskudd						24,8	34,7	14,6	13,3	12,4	74,9
	Skjeve hus – ambulerende oppfølging II	F1					1,1					
73	Velferdsboliger for psykisk helse og rus	F1							1,3			1,3
74	Solbergveien 7	F3						17,4				17,4
75	Velferdsboliger – Anskaffe nye boliger etter salg til kommunale leietakere	S					9,6	8,0	8,5	8,5	7,6	32,6
76	Ekstra behov knyttet til økt bosetting av flykninger	S					4,8					
76	Anskaffelse av velferdsboliger (Velferdsboliger – kjøp av enkeltstående boliger)	S					9,3	9,3	4,8	4,8	4,8	23,7
	Netto investeringsutgift (Velferdsboliger)						153,6	81,5	90,4	90,7	82,6	345,2
	Digitalisering av nøkkelhåndtering kommunale boliger	F1	3,0				3,0					
73	Velferdsboliger for rus og/eller psykisk helse – modulbaserte hus	F1	7,0				1,0	5,0	1,0			6,0
74	Solbergveien 7	F3		95,0	95,0		39,7	7,7				7,7
	Ringeriksveien 283 – boligmoduler (skjeve hus – ambulerende oppfølging II)	F4		5,5	5,5	6,0	5,4	0,4				0,4
	Åsterudenheten	F4		46,2	46,7	46,3	0,1					
	Ombygging Vestre Hauger	F4		1,0	1,2	1,7	0,7					
	Reklamasjonsavsetning, velferdsboliger	F4					0,8					
75	Velferdsboliger – Anskaffe nye boliger etter salg til kommunale leietakere	S					54,0	45,0	45,0	45,0	56,0	191,0
76	Anskaffelse av velferdsboliger (Velferdsboliger – kjøp av enkeltstående boliger)	S					81,8	71,0	74,0	74,0	69,0	288,0
77	Verdibevarende tiltak velferdsboliger	S					13,0	17,0	15,0	15,0		47,0

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Reser- vert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjet ØMI 2017	Års- budsjet 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Omsorgsboliger psykiatri, brutto						32,5	27,2	25,7	16,3		69,2
	Salgsinntekt											
	Tilskudd						3,6			18,9		18,9
79	Lindelia 41 – omsorgsboliger psykiatri	F2								18,9		18,9
	Kjøp av enkeltstående boliger psykiatri	F3					3,6					
	Netto investeringsutgift (Omsorgsboliger psykiatri)						28,9	27,2	25,7	-2,6		50,3
78	Boligbehov med medisinsk oppfølging	F0	15,0							15,0		15,0
	Psykiatri boliger – Tomter	F1	24,0				15,0					
79	Lindelia 41 – omsorgsboliger psykiatri	F3		62,5	62,5	5,4	27,2	25,7	1,3			54,2
	Reklamasjonsavsetning, velferdsboliger	F4				0,1						
	Anskaffelse av boliger til psykiatri (Kjøp av enkeltstående boliger (psykiatri))	S				12,0						
	Kommunehelse, brutto						0,5					
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						0,5					
	Utvidelse av Sandvika helsestasjon	F3		5,6	7,1	0,2						
	Oppgradering Bjørnegård	F4		4,7	4,7	0,3						
	Miljø, idrett og kultur, brutto						412,5	368,1	261,1	292,4	330,4	1 252,0
	Salgsinntekt						92,0	15,0				15,0
	Tilskudd						18,5	5,0	5,0	41,0	10,9	61,9
	Netto investeringsutgift						302,0	348,1	256,1	251,4	319,5	1 175,1
	Driftsmidler (Transport)						9,9	9,9	9,9	9,9	9,9	39,6
	Kultur og fritid, brutto						80,8	58,7	107,5	194,5	234,5	595,2
	Salgsinntekt											
	Tilskudd						9,5	2,0	2,0	38,0	7,9	49,9
80	(NY) Nadderud stadion	F1									5,9	5,9
82	(NY) Svømmeanlegg Rud	F2								36,0		36,0
	Kulturhuskjeller	F3					0,3					
	Bærum idrettspark	F4					7,2					
89	Her av Anleggsplan, fysisk aktivitet	S					2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	8,0
	Netto investeringsutgift						71,3	56,7	105,5	156,5	226,6	545,3
	Skytterbane	F0	3,0				3,0					
80	(Ny) Nadderud stadion	F1	364,0				5,0	5,0	15,0	50,0	150,0	220,0
81	Utfartsparkering Franskleiv, 100 plasser	F1	4,0					4,0				4,0
	Bærumungdommens motorsenter, oppgradering	F1	1,5				1,5					
82	(NY) Svømmeanlegg Rud	F2	285,0					15,0	68,0	120,0	60,0	263,0
	Rud konseptanalyse nytt svømmeanlegg	F2	4,9				3,6					
83	Lille Scene	F2		2,0	2,0	5,0	2,0	3,0				3,0
84	Sandvika Teater	F2/F3		2,5	2,5	4,5	2,1	2,0				2,0
85	Sandvika bibliotek, Kommunegården til Malmkriverveien 18	F3		1,0	1,0	7,1	1,1	6,0				6,0
86	Bibliotek Rykkinn	F3		2,0	2,0	3,2	2,0	1,2				1,2
	REGA – modernisering IT og oppussing 5 gjesterom	F3		0,3	0,3		0,1					

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Reser- vert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Nadderud stadion- nødvendige forbedringer	F3		10,0	10,0		7,1					
	Bibliotek, oppgradering	F4		1,0	1,0		0,1					
	Reklamasjonsavsetning, kultur og fritid	F4					1,0					
87	Bærum Kulturhus (alle scener)	S					3,9	2,5	2,5	2,5	2,5	10,0
	Verneverdige bygg- brannsikring	S					3,6					
88	Kulturanleggsplan	S					6,4	2,0	2,0	2,0	2,0	8,0
89	Prosjekter, anleggsplan, fysisk aktivitet	S					28,4	14,5	17,5	17,5	17,5	67,0
90	Oppgradering lekeplasser	S					0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	2,0
91	Alternative energikilder, idrettsanlegg	S					7,5	3,0	2,0	2,0	2,0	9,0
	Bibliotek, utvikling	S		4,0	4,0		1,9					
	Kirke og andre religiøse formål, brutto						44,3	19,6	2,0	2,0	2,0	25,6
	Salgsinntekt						32,0	15,0				15,0
92	<i>Salg av presteboliger</i>	S					32,0	15,0				15,0
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						12,3	4,6	2,0	2,0	2,0	10,6
	Ny gravplass Østernvannsvingen											
	Nytt krematorium på Haslum											
	IT-investeringer Den Norske Kirke	F1	1,2				1,2					
	Høvik kirke	F1	3,5			3,5	3,5					
93	Vedlikehold og oppgradering av Lommedalen kirke	F2	18,5			18,5	2,0	16,5				16,5
	Ny kremasjonsovn	F3		10,0	10,0		4,9					
	Orgel, kirke	F3					3,9					
94	Orgel, krematorium	F3		3,0	3,0		0,4	0,8				0,8
	Tanum menighet, nytt kirkesenter	F4		33,0	33,0		25,0	0,3				0,3
95	Rehabiliteringsprosjekter gravplassene	S					3,4	2,0	2,0	2,0	2,0	8,0
	Fysisk planlegging, natur, nærmiljø, brutto						137,9	182,5	66,3	30,2	30,2	309,2
	Salgsinntekt						60,0					
	<i>Omsorgsbolig til utviklingshemmede</i>	F1					60,0					
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						77,9	182,5	66,3	30,2	30,2	309,2
96	Hammerdammen bro	F0	1,0						1,0			1,0
97	Elvepromenaden, Sandvika	F1	160,0				50,0	96,0	14,0			110,0
98	(NY) Sjøholmen, videreutvikling av uteområde	F1	2,0					2,0				2,0
99	(NY) Nedgravde avfallsbeholdere på friområde	F1	1,0						1,0			1,0
100	Åpning av Dæhlibekken	F1	28,0					14,0	14,0			28,0
101	Etablering av Gjønnsparken	F2	10,0				2,0	8,0				8,0
102	Undergang Griniveien – ved Haug skole	F2	8,0						8,0			8,0
	Meglergården Bekkestua	F3		1,0	1,0		1,0					
	Klekkeriet	F3					0,1					
	Minnesmerke Donato Gaspare Brambani	F3		1,0	1,0		0,7					
	LED-belysning på Kalvøybroen	F3		2,0	2,0		2,0					
103	Kadettangen/Sandvika fjordpark	F3/F4		60,0	62,5	75,0	51,0	40,0				40,0
104	Brambanikvartalet	S/F3		2,3	3,2	7,7	0,8	4,3	0,1			4,4
105	Sandvika byutvikling	S						5,0	10,0	10,0	10,0	35,0

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Reser- vert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjet ØMI 2017	Års- budsjet 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
106	By og stedsutvikling øvrige	S					10,0	5,0	7,0	9,0	9,0	30,0
107	Badeplassene – oppgradering	S					0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,8
108	Turveier	S					9,0	2,0	4,0	4,0	4,0	14,0
109	Innløsning friområder	S					6,2	2,0	2,0	2,0	2,0	8,0
110	Rehabilitering vassdrag, vannforvaltn.direkt.-hovedplan	S					4,9	4,0	5,0	5,0	5,0	19,0
	Brann og ulykkesvern, brutto						20,0				1,0	1,0
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						20,0				1,0	1,0
111	Brannstasjon østre Bærum – lite bygg	F1	95,0								1,0	1,0
	Brannstasjon østre Bærum – tomt	F3		20,0	20,0		20,0					
	Samferdsel, brutto						116,7	94,4	75,4	55,8	52,8	278,4
	Salgsinntekt											
	Tilskudd						9,0	3,0	3,0	3,0	3,0	12,0
	<i>Herav Trafikksikkerhetsprogrammet</i>	S					3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	12,0
	<i>Herav tilskudd sykkelhotell</i>						6,0					
	Netto investeringsutgift						107,7	91,4	72,4	52,8	49,8	266,4
112	Underganger og trapper	F0/S	3,0							3,0		3,0
	Gatevarme Vestfjordgata/ Kinoveien	F1	5,0				5,0					
113	Trapp Kommunegården	F1	1,0					1,0				1,0
114	Rådmann Hamrasts vei	F1	4,0				0,5	1,0	1,0			2,0
	Ny sandsilo Fornebu	F1	3,0				3,0					
115	Brannalarmssystem, Brodkorbs gate	F2	1,0						1,0			1,0
116	Åsterud bru	F2	8,0				1,0	7,0				7,0
117	Nesveien bru	F2	14,0				1,0		13,0			13,0
	Ny sandsilo Bryn	F2	3,0				3,0					
	Ny sandsilo	F2	2,5				2,5					
118	Tennskap og nye målere til veilysanlegg	F3		60,0	60,0		19,9	16,1	2,3			18,4
119	Energieffektivisering veilys	F3		24,7	24,7		1,9	2,5	0,3			2,8
120	Rådhusbroen	F3		15,0	15,0		12,6	2,5				2,5
121	Oppgradering av sykkelveier	F3		7,0	7,0	13,0	7,0	6,0				6,0
	Overvåkingsanlegg for gatevarme	F3		2,4	2,4		0,5					
	Innseilingslys Høvikodden:	F3		0,2	0,2		0,2					
	Oppmerking Slepndrenna	F3		0,5	0,5		0,5					
	Eiksveien/ny gang- og sykkelvei langs Griniveien, planfritt kryss	F4		7,0	7,0		8,0					
122	(NY) Ladepunkter off parkering og kommunale tj steder	F1	10,0					5,0	5,0			10,0
123	LED-belysning, utbedring/ oppgradering	S							2,0	2,0	2,0	6,0
124	Opprustning/rehab av bruer	S						2,5	5,0	5,0	5,0	17,5
125	Grunnerverv	S					1,4	0,3	0,3	0,3	0,3	1,2
126	Universell utforming	S					2,0	0,7	0,7	0,7	0,7	2,8
127	Kollektivtrafikk	S					0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	1,2
128	Investering parkeringsanlegg	S					3,0	2,0	2,0	2,0	2,0	8,0
129	Veiforsterking – veivedlikehold	S					15,6	12,0	16,0	16,0	16,0	60,0
130	Veiforsterkning/ overvannshåndtering	S		16,0	16,0		4,0	4,0				4,0
131	Trafikksikkerhetsprogram	S					14,4	13,0	13,0	13,0	13,0	52,0
132	Handlingsprogram sykkel	S					9,5	18,5	13,5	13,5	13,5	59,0

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Reser- vert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjet ØMI 2017	Års- budsjet 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	Transport, brutto						12,8	12,9	9,9	9,9	9,9	42,6
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						12,8	12,9	9,9	9,9	9,9	42,6
	Driftsmidler						9,9	9,9	9,9	9,9	9,9	39,6
133	Utsifting av bil- og maskinparken til nullutslippsteknologi	F2	5,0				2,0	3,0				3,0
134	Biler og maskiner	S					10,2	9,3	9,3	9,3	9,3	37,2
135	Biler innen Bistand og omsorg	S					0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	2,4
	Vann, avløp og renovasjon, brutto						183,8	212,9	197,0	186,0	161,0	756,9
	Finansiering						183,8	212,9	197,0	186,0	161,0	756,9
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						183,8	212,9	197,0	186,0	161,0	756,9
	Driftsmidler											
	Disposisjonsfond											
	Bundet kapitalfond											
	Ubundet kapitalfond											
	Lånemidler						183,8	212,9	197,0	186,0	161,0	756,9
	Renovasjon, brutto						33,7	45,9	15,0	4,0	4,0	68,9
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						33,7	45,9	15,0	4,0	4,0	68,9
136	Isi omlastestasjon	F2	6,0				1,0	5,0				5,0
	Arbas gjenbruksstasjon på Isi, oppgradering	F2		0,8	0,8		0,8					
137	Sigevannsanlegg	F3		20,0	20,0		6,0	11,9	1,0			12,9
138	Isi gjenvinningsstasjon	F3		150,0	150,0		4,0	12,0				12,0
139	Ny renovasjonsordning	F3		18,0	18,0		12,2	0,5	0,5			1,0
140	Vakumanlegg Fornebu	F3		88,0	88,0		1,5	1,5	3,5			5,0
141	Diverse prosjekter	S					8,1	15,0	10,0	4,0	4,0	33,0
	Vann og avløp, brutto						150,1	167,0	182,0	182,0	157,0	688,0
	Salgsinntekt											
	Tilskudd											
	Netto investeringsutgift						150,1	167,0	182,0	182,0	157,0	688,0
	<i>Vann</i>											
142	Ringforbindelse Skui – Distribusjon av vann	F1	50,0					5,0	20,0	25,0		50,0
	Rehabilitering damanlegg – Produksjon av vann	F2	12,0				8,0					
143	Aurevannsanlegget	S					2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	8,0
144	Fornyning og forsterking vannledning – F345 Distribusjon av vann	S					55,1	75,0	75,0	70,0	70,0	290,0
	<i>Avløp</i>											
	Diverse prosjekter	S										
145	Fornyning og forsterking av avløpsnettet	S					85,0	85,0	85,0	85,0	85,0	340,0

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Reser- vert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjet ØMI 2017	Års- budsjet 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	FORNEBU, brutto						249,5	212,1	302,3	330,7	203,4	1 048,5
	Salgsinntekt											
	Tilskudd						50,8	50,8	50,8	50,8	50,8	203,2
146	herav fremskyndingsbidrag						50,8	50,8	50,8	50,8	50,8	203,2
	Netto investeringsutgift						198,7	161,3	251,5	279,9	152,6	845,3
147	Utvikling av sosial infrastruktur – Fornebu	F0/S	4,5				1,0	1,5				1,5
148	Fornebu Øksenøya senter u/ tomtekostnad		784,5				14,4	74,1	220,9	261,3	142,9	699,2
	Fornebu, 5-parallell barneskole, 2020/2021	F2	442,5				8,9	58,1	118,3	140,9	64,9	382,2
	Fornebu, barnehage 1 – 300 pl.	F2	162,0				2,0	3,5	51,1	42,9	43,7	141,2
	Flerbrukshall	F2	108,0				1,0	5,9	35,0	49,7	15,9	106,5
	11' er kunstgress	F2	12,0				1,0	0,4	2,6	6,1	1,8	10,9
	Parkeringskjeller (100 plasser)	F2	52,0				1,0	5,8	11,3	19,9	14,0	51,0
	Nærmiljø anlegg	F2	8,0				0,5	0,4	2,6	1,9	2,7	7,5
149	Fornebu Tårnet		575,5					1,0	2,0	2,0	7,0	12,0
	Fornebu, 11-parallell ungdomsskole, 2025	F0	409,5					1,0	2,0	2,0	6,0	11,0
	Flerbrukshall 2 stk.	F0	166,0								1,0	1,0
150	Fornebu Holtekilen		428,4								1,0	1,0
	Fornebu, 5-parallell barneskole, 2028	F0	428,4								1,0	1,0
	Fornebu øvrig			166,3	228,7	0,6	234,2	135,5	79,4	67,4	52,5	334,8
151	Kirkebygg – Fornebu	F0	136,5					3,0				3,0
152	Brannstasjon Fornebu	F0	258,0						1,5	5,0	9,0	15,5
153	Bandybane	F0	0,7					0,7				0,7
154	Arbeids- og aktivitetstilbud, PLO, helse og sosial	F0	113,8							1,0	7,8	8,8
155	Base hjemmetjeneste	F0	50,0					1,0	13,0	20,0	11,0	45,0
156	Seniorsenter	F0	96,9					2,0	26,0	41,0	24,0	93,0
157	Seremonirom begravelse	F0	16,0								0,5	0,5
158	Ny gravplass – Fornebu	F2	90,0				5,5	53,5	28,0			81,5
159	Fornebu, midlertidig kapasitet skole	F2	40,0				20,0	20,0				20,0
	Forneburingen barnehage	F3		20,7	64,0		64,0					
	Storøya skole – Tilpasning til SFO base	F3		0,6	0,6		0,6					
160	Fornebu, tomt til Nansenparken	F3	6,3						6,7			6,7
160	Nansenparken barnehage 200 pl.	F3		145,6	145,6		76,7	55,3	4,2	0,4	0,2	60,1
	Overskuddsmasser	F3			19,1		14,7					
	Reklamasjonsavsetning, Fornebu	F4					1,4					
	Sosial boligprofil – Fornebu	S					51,2					

Nr	PROSJEKTER Mill. kr	Fase	Reser- vert ramme/ estimat F0, F1 og F2	Prosjektkostnad			Revidert års- budsjett ØMI 2017	Års- budsjett 2018	Periodisering økonomiplan			Sum HP 2018- 2021
				Opprin- nelig ramme (BP3) F3	Sist vedtatt ramme ØMI	Innst. ny ramme			2019	2020	2021	
	SUM BRUTTO INVESTERINGSUTGIFT						2 016,9	2 311,8	2 603,7	2 189,7	2 104,7	9 209,9
	Finansiering:						2 016,9	2 311,8	2 603,7	2 189,7	2 104,7	9 209,9
	Salgsinntekt						118,0	50,0	35,0	35,0	35,0	155,0
	Tilskudd						108,0	126,1	122,2	416,7	410,7	1 075,7
	MVA-kompensasjon						296,2	356,2	415,5	342,9	336,5	1 451,1
	Netto investeringsutgift						1 494,7	1 779,4	2 031,0	1 395,1	1 322,6	6 528,1
	Driftsmidler						254,9	468,7	398,8	408,9	475,4	1 751,9
	Disposisjonsfond						71,7	40,0	240,0	109,9	40,0	429,9
	Bundet kapitalfond											
	Ubundet kapitalfond, bruk						51,2					
	Ubundet kapitalfond, avsatt											
	Lånemidler						1 116,8	1 270,7	1 392,2	876,3	807,2	4 346,4

11.5 Obligatorisk oversikt – Drift 1A

Bærum kommune har gjort en prinsippendring for hva som skal ligge i skjema drift 1A og 1B med hensyn til bruk og avsetning av fond. Budsjetterte avsetninger som tidligere lå i 1A, men som tilhører sektorene er flyttet/ skal flyttes til skjema 1B. Endringen er gjort fordi bruken og avsetningen av disse fondene tilhører sektorene. Dette er ikke helt gjennomført i økonomisystemet. I en overgangsfase er ikke alle flyttinger gjennomført. I skjema 1A er dette synlig på bruk og avsetninger til fond.

Mill. 2018-kr		Regnskap	Budsjett	Handlingsprogram			
		2016	2017	2018	2019	2020	2021
1870	Skatt på inntekt og formue	-6 075,9	-5 690,8	-5 979,7	-6 047,6	-6 116,3	-6 182,8
1800	Ordinært rammetilskudd	-1 499,5	-1 714,5	-1 591,2	-1 626,3	-1 655,3	-1 690,9
1810	Andre generelle statstilskudd	-254,2	-267,7	-280,8	-292,7	-300,7	-297,2
	Sum frie disponible inntekter	-7 829,5	-7 673,0	-7 851,6	-7 966,7	-8 072,3	-8 170,9
1900:1905	Renteinntekter m.m.	-93,8	-84,8	-96,4	-97,3	-108,1	-117,3
1909	Gevinst fin. Instrumenter	-111,2	-38,8	-41,0	-41,0	-41,0	-41,0
1500	Renteutgifter m.m.	198,9	180,0	203,1	209,6	249,8	295,7
1509	Tap finansielle instrumenter	10,3					
1510	Avdrag på lån	387,8	333,9	370,0	377,6	414,3	415,1
	Netto finansinntekt/ -utgift	392,0	390,4	435,7	449,0	515,1	552,5
1540	Til ubundne avsetninger	203,9	39,8	40,0	40,0	40,0	40,0
1550	Til bundne avsetninger	14,1					
1930	Bruk av tidl. års regnsk. mindreforbr.	-85,9					
1940	Bruk av ubundne avsetninger	-5,8					
	Netto avsetninger	126,4	39,8	40,0	40,0	40,0	40,0
1570	Overført til investeringsbudsjettet	135,8	257,1	468,7	398,8	408,9	475,4
	Til fordeling drift	-7 175,4	-6 985,7	-6 907,2	-7 078,8	-7 108,3	-7 103,1
	Sum fordelt til drift	7 175,4	6 985,7	6 907,2	7 078,8	7 108,3	7 103,1
	Merforbruk/mindreforbruk	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

11.6 Obligatorisk oversikt – Drift 1B

Bærum kommune har gjort en prinsippendring for hva som skal ligge i skjema drift 1A og 1B med hensyn til bruk og avsetning av fond. Budsjetterte avsetninger som tidligere lå i 1A, men som tilhører sektorene er flyttet/ skal flyttes til skjema 1B. Endringen er gjort fordi bruken og avsetningen av disse fondene tilhører sektorene. Dette er ikke helt gjennomført i økonomisystemet. I en overgangsfase er ikke alle flyttinger gjennomført. Iskjema 1B er dette synlig på selvkostområdene.

Mill. 2018-kr	Regnskap	Budsjett	Handlingsprogram			
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Kalkulatoriske renter og avskrivninger	-108,2	-107,3	-114,8	-124,0	-127,8	-133,8
Sentrale inntekter – 1B	-108,2	-107,3	-114,8	-124,0	-127,8	-133,8
SEKTOROVERGRIPENDE	523,4	257,8	306,0	424,9	420,1	373,0
Lønnsreserven	-30,5	153,9	305,7	370,6	370,5	370,5
Diverse felles/til fordeling	-104,1	-28,2	-8,2	13,3	32,9	36,5
Politiske utvalgs disposisjoner	0,9	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7
Administrasjonskostnader BKFF	4,1	4,1	4,0	4,0	4,0	4,0
Pensjonsfond, bruk/avsetning						
Netto avsetninger regnskap 2014	364,7	125,3	1,8	34,3	9,9	-40,7
Rest Sektor A1 Sentrale inntekter – finansiering	282,4					
Selvforsikring	5,8					
ORGANISASJON, STYRING OG UTVIKLING	506,7	561,0	562,7	564,8	553,0	559,3
BARN OG UNGE	2 897,9	2 918,9	2 844,6	2 851,8	2 859,1	2 871,8
Grunnskoleopplæring	1 523,0	1 525,3	1 495,5	1 522,9	1 532,9	1 536,4
Barnehager	1 188,7	1 208,2	1 180,4	1 161,7	1 159,4	1 168,5
Barnevern	186,2	185,4	168,7	167,1	166,8	166,8
BISTAND OG OMSORG	2 808,9	2 856,3	2 786,3	2 834,2	2 894,1	2 922,2
Pleie og omsorg	2 189,2	2 158,0	2 101,1	2 152,0	2 216,6	2 246,4
Sosialtjeneste og bolig	310,1	385,7	377,1	374,3	372,5	371,4
Kommunehelse	309,7	312,6	308,1	307,9	305,0	304,5
MILJØ, IDRETT OG KULTUR	546,7	499,0	522,5	527,1	509,7	510,4
Kultur og fritid	207,3	187,3	206,9	205,5	188,9	190,6
Kirke og andre religiøse formål	76,1	77,8	77,1	78,1	78,6	78,6
Fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø	117,6	93,1	96,0	96,0	92,7	91,7
Brann- og ulykkesvern	80,4	81,6	83,8	86,9	89,4	89,4
Samferdsel	65,3	59,2	58,8	60,6	60,1	60,1
Renovasjon og avfall						
Vann og avløp						
Anleggsdrift						
Transport	-0,1					
Prosjektjenester						
INTERNFINANSIERENDE ENHETER	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Utbyggingstjenester						
FVDU						

11.7 Obligatorisk oversikt – Investeringer 2A

INVESTERINGSBUDSJETT Løpende mill. kr		Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
					2019	2020	2021
010:499	Investeringer i anleggsmidler	1 259,0	2 025,4	2 311,8	2 603,7	2 189,7	2 104,7
690	Fordelte utgifter	-0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
500	Renteutgifter	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
520	Utlån og forskutteringer	161,7	236,8	200,0	200,0	200,0	200,0
510	Avdrag på lån	175,6	133,3	70,0	70,0	70,0	70,0
529	Kjøp av aksjer og andeler	2,8	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0
540:560	Avsetninger	102,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	Årets finansierungsbehov	1 700,3	2 399,5	2 585,7	2 877,7	2 463,7	2 378,7
660:670	Inntekter fra salg av anleggsmidler	-73,2	-118,0	-50,0	-35,0	-35,0	-35,0
650	Andre inntekter	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
700:770 - 729	Refusjoner	-161,3	-108,0	-126,1	-122,2	-416,7	-410,7
810:890	Tilskudd til investeringer	-3,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
729	MVA-komp. investeringer	-134,9	-294,4	-356,2	-415,5	-342,9	-336,5
900	Renteinntekter	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
910	Bruk av lånemidler	-872,8	-1 321,8	-1 470,7	-1 592,2	-1 076,2	-1 007,2
920	Mottatte avdrag på utlån	-88,4	-70,0	-70,0	-70,0	-70,0	-70,0
929	Salg av aksjer	-2,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	Sum ekstern finansiering	-1 337,0	-1 912,1	-2 073,1	-2 234,9	-1 940,9	-1 859,3
940:960	Bruk av avsetninger	-233,3	-235,5	-44,0	-244,0	-113,9	-44,0
970	Overføring fra driftsregnskapet	-130,0	-251,8	-468,7	-398,8	-409,0	-475,4
	Sum intern finansiering	-363,3	-487,4	-512,7	-642,8	-522,9	-519,4
	Sum finansiering	-1 700,3	-2 399,5	-2 585,7	-2 877,7	-2 463,7	-2 378,7
	Udekket udisponert	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

11.8 Obligatorisk oversikt – Investeringer 2B

Brutto, mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
TOTALT	1 259,0	2 025,4	2 311,8	2 603,7	2 189,7	2 104,7
OPPGRADERING/FORMUESBEVARING, uspesifisert	73,3	106,4	122,5	105,3	109,1	78,7
IT (DigIT), ADMINISTRASJON OG EIENDOMSFORVALTNINGEN	97,8	250,5	183,0	194,0	184,0	184,0
BARN OG UNGE	459,7	327,0	488,3	564,4	369,2	456,6
Grunnskoleopplæring	437,2	268,1	460,3	512,4	282,2	313,3
Barnehager	20,9	55,9	28,0	52,0	87,0	143,3
Barnevern	1,6	3,0	0,0	0,0	0,0	0,0
BISTAND OG OMSORG	267,8	494,4	724,8	979,6	718,4	690,6
Pleie og omsorg	57,7	182,3	386,8	686,3	443,1	460,6
Sosialtjeneste og bolig	203,6	311,6	338,0	293,3	275,3	230,0
Kommunehelse	6,6	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0
MILJØ, IDRETT OG KULTUR	334,5	597,6	581,0	458,1	478,4	491,4
Kultur og fritid	21,8	81,6	58,2	107,0	194,0	234,0
Kirke og andre religiøse formål	12,3	44,3	19,6	2,0	2,0	2,0
Fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø	74,1	138,4	183,0	66,8	30,7	30,7
Brann- og ulykkesvern	0,0	20,0	0,0	0,0	0,0	1,0
Samferdsel	43,2	116,7	94,4	75,4	55,8	52,8
Renovasjon og avfall	11,6	33,7	45,9	15,0	4,0	4,0
Vann og avløp	160,0	150,1	167,0	182,0	182,0	157,0
Transport	11,4	12,8	12,9	9,9	9,9	9,9
FORNEBU	26,0	249,5	212,1	302,3	330,7	203,4

11.9 Driftsbudsjett fordelt på sektor og programområde

(Kommunestyret vedtar på programområdenivå)

Kolonnen Budsjett 2017 inneholder i tillegg til vedtatte endringer i Økonomimelding I 2017, tekniske endringer som for eksempel omfordeling budsjett lærlinger og kompensasjon lønnsoppgjør. Dette er endringer som vil bli vist frem i forbindelse med Økonomimelding II 2017.

1. SUM SEKTOR ORGANISASJON, STYRING OG UTVIKLING – DRIFT

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	481,5	792,4	966,6	1 053,3	1 061,1	1 071,0
Driftsinntekter	-99,6	-103,0	-103,8	-101,8	-101,9	-101,9
Netto driftsutgifter	381,8	689,4	862,8	951,5	959,2	969,1

1.1. Diverse felles til fordeling

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	-104,1	-29,4	-8,8	11,5	30,6	34,2
Driftsinntekter	0,0	1,2	0,6	1,8	2,3	2,3
Netto driftsutgifter	-104,1	-28,2	-8,2	13,3	32,9	36,5

Tabellen inneholder premieavvik, amortisering av premieavvik og ufordelte tiltak.

1.2. Lønns- og pensjonsreserve

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	-30,5	153,9	305,7	370,6	370,5	370,5
Driftsinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto driftsutgifter	-30,5	153,9	305,7	370,6	370,5	370,5

1.3. Organisasjon, styring og utvikling

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	615,1	665,2	667,1	668,4	657,3	663,6
Driftsinntekter	-99,6	-104,2	-104,4	-103,6	-104,3	-104,3
Netto driftsutgifter	515,4	561,0	562,7	564,8	553,0	559,3

1.4. Politiske utvalgs disposisjoner

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	0,9	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7
Driftsinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto driftsutgifter	0,9	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7

2. SUM SEKTOR BARN OG UNGE – DRIFT

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	3 596,4	3 534,2	3 463,2	3 469,9	3 477,1	3 489,7
Driftsinntekter	-679,5	-615,3	-618,7	-618,1	-617,9	-617,9
Netto driftsutgifter	2 916,9	2 918,9	2 844,6	2 851,8	2 859,1	2 871,8

2.1. Programområde Grunnskoleopplæring – drift

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	1 953,5	1 919,6	1 886,8	1 914,1	1 924,0	1 927,5
Driftsinntekter	-421,1	-394,4	-391,3	-391,2	-391,1	-391,1
Netto driftsutgifter	1 532,5	1 525,3	1 495,5	1 522,9	1 532,9	1 536,4

2.1.1. Grunnskole

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	1 429,3	1 375,6	1 336,7	1 348,1	1 349,3	1 341,6
Driftsinntekter	-168,3	-145,5	-146,2	-146,2	-146,2	-146,2
Netto driftsutgifter	1 261,0	1 230,1	1 190,5	1 201,9	1 203,1	1 195,4

2.1.2. Voksenopplæring (iht. lov)

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	72,9	79,6	72,9	72,9	72,9	72,9
Driftsinntekter	-45,8	-45,7	-45,4	-45,4	-45,4	-45,4
Netto driftsutgifter	27,1	33,9	27,5	27,5	27,5	27,5

2.1.3. Skolefritidstilbud

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	185,2	175,0	170,9	170,9	170,9	170,9
Driftsinntekter	-172,5	-167,3	-163,8	-163,8	-163,8	-163,8
Netto driftsutgifter	12,7	7,8	7,1	7,1	7,1	7,1

2.1.4. Skolelokaler

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	197,8	221,7	240,5	256,4	265,2	276,4
Driftsinntekter	-11,2	-13,2	-13,1	-13,1	-13,0	-13,0
Netto driftsutgifter	186,6	208,5	227,4	243,4	252,2	263,4

2.1.5. Skoleskyss

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	14,9	14,4	14,4	14,4	14,4	14,4
Driftsinntekter	-1,4	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Netto driftsutgifter	13,5	13,4	13,4	13,4	13,4	13,4

2.1.6. Musikk- og kulturskoler

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	53,3	53,3	51,4	51,4	51,4	51,4
Driftsinntekter	-21,9	-21,7	-21,7	-21,7	-21,7	-21,7
Netto driftsutgifter	31,4	31,6	29,7	29,7	29,7	29,7

2.2. Programområde Barnehager – drift

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	1 375,7	1 345,8	1 322,1	1 303,4	1 301,0	1 310,2
Driftsinntekter	-178,9	-137,6	-141,6	-141,6	-141,6	-141,6
Netto driftsutgifter	1 196,8	1 208,2	1 180,4	1 161,7	1 159,4	1 168,5

2.2.1. Førskole

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	1 234,7	1 205,1	1 171,4	1 151,7	1 148,0	1 155,2
Driftsinntekter	-168,5	-129,9	-133,2	-133,2	-133,2	-133,2
Netto driftsutgifter	1 066,3	1 075,3	1 038,2	1 018,4	1 014,8	1 022,0

2.2.2. Styrket tilbud til førskolebarn

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	98,8	90,0	93,3	93,3	93,3	93,3
Driftsinntekter	-8,5	-5,4	-5,4	-5,4	-5,4	-5,4
Netto driftsutgifter	90,3	84,6	87,9	87,9	87,9	87,9

2.2.3. Førskolelokaler og skys

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	42,1	50,7	57,3	58,4	59,7	61,7
Driftsinntekter	-2,0	-2,3	-3,0	-3,0	-3,0	-3,0
Netto driftsutgifter	40,2	48,4	54,3	55,4	56,7	58,7

2.3. Programområde Barnevern – drift

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	267,2	268,7	254,4	252,4	252,0	252,0
Driftsinntekter	-79,6	-83,3	-85,8	-85,2	-85,2	-85,2
Netto driftsutgifter	187,7	185,4	168,7	167,1	166,8	166,8

2.3.1. Barneverntjeneste

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	97,0	90,2	86,2	84,9	84,9	84,9
Driftsinntekter	-18,5	-15,7	-15,7	-15,7	-15,7	-15,7
Netto driftsutgifter	78,5	74,5	70,5	69,3	69,3	69,3

2.3.2. Barnevernstiltak ikke plassert

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	23,1	25,8	24,5	24,0	24,0	24,0
Driftsinntekter	-2,4	-3,7	-3,7	-3,7	-3,7	-3,7
Netto driftsutgifter	20,7	22,1	20,9	20,4	20,4	20,4

2.3.3. Barnevernstiltak plassert

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	147,2	152,7	143,7	143,4	143,0	143,0
Driftsinntekter	-58,7	-63,9	-66,4	-65,9	-65,8	-65,8
Netto driftsutgifter	88,4	88,8	77,3	77,5	77,2	77,2

3. SEKTOR BISTAND OG OMSORG – DRIFT

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	3 815,7	3 767,7	3 699,5	3 754,8	3 815,1	3 843,7
Driftsinntekter	-995,6	-911,4	-913,2	-920,6	-921,0	-921,5
Netto driftsutgifter	2 820,1	2 856,3	2 786,3	2 834,2	2 894,1	2 922,2

3.1. Programområde Pleie og omsorg – drift

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	2 806,5	2 710,2	2 648,2	2 700,9	2 765,6	2 795,4
Driftsinntekter	-601,0	-552,2	-547,0	-549,0	-549,0	-549,0
Netto driftsutgifter	2 205,5	2 158,0	2 101,1	2 152,0	2 216,6	2 246,4

3.1.1. Aktiviserings og servicetjenester

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	175,6	166,8	166,3	167,0	167,0	167,0
Driftsinntekter	-35,6	-28,2	-28,2	-28,2	-28,2	-28,2
Netto driftsutgifter	140,0	138,5	138,2	138,8	138,8	138,8

3.1.2. Bistand, pleie, omsorg i institusjon

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	1 091,7	1 071,8	1 026,4	1 042,7	1 039,0	1 020,5
Driftsinntekter	-311,8	-309,9	-306,3	-308,2	-308,2	-308,2
Netto driftsutgifter	779,9	761,9	720,1	734,5	730,8	712,3

3.1.3. Helse- og omsorgstjenester til hjemmeboende

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	1 410,3	1 346,6	1 332,0	1 365,2	1 417,5	1 456,4
Driftsinntekter	-242,4	-206,7	-205,2	-205,2	-205,2	-205,2
Netto driftsutgifter	1 167,9	1 140,0	1 126,8	1 160,0	1 212,3	1 251,1

3.1.4. Akutthjelp helse- og omsorgstjeneste

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	17,9	17,3	16,8	16,8	16,8	16,8
Driftsinntekter	-1,1	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Netto driftsutgifter	16,8	17,1	16,6	16,6	16,6	16,6

3.1.5. Institusjonslokaler

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	111,1	107,7	106,6	109,3	125,3	134,7
Driftsinntekter	-10,1	-7,2	-7,2	-7,2	-7,2	-7,2
Netto driftsutgifter	101,0	100,5	99,4	102,1	118,1	127,5

3.2. Programområde Sosialtjeneste og bolig – drift

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	615,8	675,8	673,9	676,6	675,1	674,5
Driftsinntekter	-310,2	-290,1	-296,8	-302,3	-302,6	-303,1
Netto driftsutgifter	305,6	385,7	377,1	374,3	372,5	371,4

3.2.1. Råd, veiledning og sosialforebyggende arbeid

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	98,2	93,4	90,1	88,8	86,9	86,9
Driftsinntekter	-21,0	-11,2	-11,2	-11,2	-11,2	-11,2
Netto driftsutgifter	77,2	82,2	79,0	77,6	75,8	75,8

3.2.2. Tilbud personer m/ rusproblemer

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	51,5	50,8	50,5	51,5	51,5	51,5
Driftsinntekter	-4,2	-3,8	-3,8	-3,8	-3,8	-3,8
Netto driftsutgifter	47,3	47,0	46,7	47,7	47,7	47,7

3.2.3. Kommunalt disponerte boliger

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	102,0	131,1	138,1	147,1	147,1	147,1
Driftsinntekter	-225,8	-233,0	-242,5	-247,8	-247,8	-247,8
Netto driftsutgifter	-123,7	-101,9	-104,3	-100,7	-100,7	-100,7

3.2.4. Arbeidsrettede tiltak i kommunal regi

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	58,0	57,4	55,9	55,7	55,7	55,7
Driftsinntekter	-17,0	-17,9	-17,9	-17,9	-17,9	-17,9
Netto driftsutgifter	41,0	39,5	37,9	37,8	37,8	37,8

3.2.5. Introduksjonsordningen

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	82,5	100,6	111,1	114,5	114,8	114,2
Driftsinntekter	-17,1	-10,2	-10,2	-10,2	-10,2	-10,2
Netto driftsutgifter	65,4	90,4	100,9	104,3	104,6	104,0

3.2.6. Kvalifiseringsordningen

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	37,0	37,1	36,3	36,3	36,3	36,3
Driftsinntekter	-2,8	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Netto driftsutgifter	34,3	37,0	36,2	36,2	36,2	36,2

3.2.7. Ytelse til livsopphold

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	135,1	123,6	119,5	110,3	110,3	110,3
Driftsinntekter	-5,9	-3,9	-3,9	-3,9	-3,9	-3,9
Netto driftsutgifter	129,1	119,6	115,5	106,3	106,3	106,3

3.2.8. Bistand til etablering/oppsetting egen bolig

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	49,9	46,1	40,8	40,8	40,9	40,9
Driftsinntekter	-14,9	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2
Netto driftsutgifter	35,1	44,9	39,6	39,7	39,7	39,7

3.2.9. Tjenester utenfor ord. komm. ansv.

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	1,5	35,8	31,7	31,7	31,7	31,7
Driftsinntekter	-1,5	-8,8	-6,1	-6,3	-6,6	-7,1
Netto driftsutgifter	0,0	27,0	25,6	25,4	25,1	24,6

3.3. Programområde Kommnehelse – drift

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	393,4	381,7	377,5	377,3	374,4	373,9
Driftsinntekter	-84,4	-69,1	-69,4	-69,4	-69,4	-69,4
Netto driftsutgifter	309,0	312,6	308,1	307,9	305,0	304,5

3.3.1. Forebygging skole/helsestasjon

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	96,9	100,3	101,2	101,2	101,2	101,2
Driftsinntekter	-10,3	-8,0	-8,0	-8,0	-8,0	-8,0
Netto driftsutgifter	86,6	92,2	93,2	93,2	93,2	93,2

3.3.2. Annet forebyggende helsearbeid

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	46,1	40,8	37,5	37,7	35,7	35,7
Driftsinntekter	-13,8	-7,2	-7,2	-7,2	-7,2	-7,2
Netto driftsutgifter	32,4	33,6	30,3	30,6	28,6	28,6

3.3.3. Diagnose, behandling, rehabilitering

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	250,3	240,7	238,8	238,4	237,4	236,9
Driftsinntekter	-60,4	-53,9	-54,2	-54,2	-54,2	-54,2
Netto driftsutgifter	189,9	186,8	184,6	184,2	183,3	182,8

3.3.4. Medfinans. somatiske tjenester

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Driftsinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto driftsutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

4. SEKTOR MILJØ, IDRETT, KULTUR – DRIFT

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	1 375,4	1 269,7	1 301,2	1 324,4	1 315,7	1 325,1
Driftsinntekter	-828,1	-759,1	-759,2	-789,3	-811,7	-818,9
Netto driftsutgifter	547,3	510,6	542,0	535,0	504,0	506,2

4.1. Programområde Kultur og fritid – drift

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	279,7	247,0	271,5	270,2	253,2	254,9
Driftsinntekter	-71,5	-59,7	-64,6	-64,7	-64,4	-64,4
Netto driftsutgifter	208,3	187,3	206,9	205,5	188,9	190,6

4.1.1. Aktivitetstilbud barn og unge

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	30,0	28,4	28,0	27,8	27,8	27,8
Driftsinntekter	-4,3	-3,1	-3,1	-3,1	-3,1	-3,1
Netto driftsutgifter	25,7	25,3	24,9	24,7	24,7	24,7

4.1.2. Bibliotek

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	42,0	40,6	39,1	39,1	39,1	39,1
Driftsinntekter	-3,7	-4,4	-4,4	-4,4	-4,4	-4,4
Netto driftsutgifter	38,3	36,3	34,7	34,7	34,7	34,7

4.1.3. Muséer

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Driftsinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto driftsutgifter	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5

4.1.4. Kunstformidling

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	17,7	18,0	17,9	17,9	17,9	17,9
Driftsinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto driftsutgifter	17,7	18,0	17,9	17,9	17,9	17,9

4.1.5. Idrett og tilskudd til idrettsanlegg

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	25,1	26,4	20,1	18,6	18,6	18,6
Driftsinntekter	-13,8	-13,1	-12,9	-11,1	-12,9	-12,9
Netto driftsutgifter	11,4	13,3	7,2	7,5	5,7	5,7

4.1.6. Kommunale idrettsbygg/anlegg

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	92,7	59,5	86,5	86,8	69,7	71,4
Driftsinntekter	-17,8	-5,2	-10,4	-12,3	-10,1	-10,1
Netto driftsutgifter	74,9	54,3	76,1	74,5	59,6	61,3

4.1.7. Andre kulturaktiviteter

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	51,9	54,0	54,8	54,8	54,8	54,8
Driftsinntekter	-31,0	-33,2	-33,2	-33,2	-33,2	-33,2
Netto driftsutgifter	21,0	20,8	21,6	21,6	21,6	21,6

4.1.8. Kommunale kulturbygg

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	19,8	19,4	24,6	24,7	24,8	24,8
Driftsinntekter	-0,8	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7
Netto driftsutgifter	19,0	18,8	23,9	24,0	24,1	24,1

4.2. Programområde Kirke og andre religiøse formål – drift

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	94,1	91,3	88,1	89,4	90,0	90,0
Driftsinntekter	-17,0	-13,4	-11,1	-11,3	-11,4	-11,4
Netto driftsutgifter	77,1	77,8	77,1	78,1	78,6	78,6

4.2.1. Den norske kirke

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	56,8	58,2	58,2	57,6	57,6	57,6
Driftsinntekter	-3,0	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6
Netto driftsutgifter	53,8	57,6	57,6	57,0	57,0	57,0

4.2.2. Andre religiøse formål

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	11,0	10,4	10,1	10,1	10,1	10,1
Driftsinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto driftsutgifter	11,0	10,4	10,1	10,1	10,1	10,1

4.2.3. Kirkegårder/gravlunder/krematorier

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	26,3	22,7	19,9	21,7	22,3	22,3
Driftsinntekter	-14,0	-12,8	-10,5	-10,7	-10,8	-10,8
Netto driftsutgifter	12,3	9,9	9,4	10,9	11,4	11,4

4.3. Programområde Fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø – drift

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	245,3	204,3	203,3	205,3	202,1	201,1
Driftsinntekter	-123,2	-111,0	-102,2	-104,2	-104,3	-104,3
Netto driftsutgifter	122,1	93,3	101,1	101,1	97,7	96,7

4.3.1. Plansaksbehandling

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	45,2	45,4	42,8	41,0	40,7	40,7
Driftsinntekter	-12,0	-9,0	-8,8	-8,7	-8,8	-8,8
Netto driftsutgifter	33,2	36,4	34,1	32,3	31,8	31,8

4.3.2. Kart og oppmåling

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	17,1	14,9	14,1	14,0	13,7	13,7
Driftsinntekter	-10,7	-9,3	-9,3	-9,3	-9,2	-9,2
Netto driftsutgifter	6,3	5,5	4,8	4,7	4,5	4,5

4.3.3. Byggesak og delesaksbehandling

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	39,5	40,4	40,6	40,6	40,6	40,6
Driftsinntekter	-29,4	-36,6	-32,6	-32,6	-32,6	-32,6
Netto driftsutgifter	10,1	3,9	8,0	8,0	8,0	8,0

4.3.4. Eierseksjonering

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8
Driftsinntekter	-0,3	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Netto driftsutgifter	0,6	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7

4.3.5. Kommunal næringsvirksomhet

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	13,5	9,9	9,3	9,3	9,3	9,3
Driftsinntekter	-14,2	-11,0	-10,1	-10,1	-10,1	-10,1
Netto driftsutgifter	-0,7	-1,1	-0,8	-0,8	-0,8	-0,8

4.3.6. Tilrettelegging og bistand for næringsliv

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	63,5	28,8	29,1	29,2	29,4	29,4
Driftsinntekter	-37,6	-26,7	-27,0	-29,1	-29,1	-29,1
Netto driftsutgifter	25,9	2,1	2,0	0,2	0,3	0,3

4.3.7. Landbruksforvaltning og landbruksbasert næringsutvikling

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	2,9	2,5	2,3	2,3	2,3	2,3
Driftsinntekter	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto driftsutgifter	2,8	2,5	2,3	2,3	2,3	2,3

4.3.8. Rekreasjon i tettsted

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	38,9	36,1	24,4	24,7	25,0	25,0
Driftsinntekter	-13,4	-11,8	-8,7	-8,7	-8,7	-8,7
Netto driftsutgifter	25,5	24,4	15,7	16,0	16,3	16,3

4.3.9. Naturforvaltning og friluftsliv

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	19,6	23,5	38,2	41,7	38,6	37,6
Driftsinntekter	-5,0	-5,9	-5,7	-5,7	-5,7	-5,7
Netto driftsutgifter	14,6	17,6	32,5	36,0	32,9	31,9

4.3.10. Kulturminneforvaltning

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	4,2	1,9	1,7	1,7	1,7	1,7
Driftsinntekter	-0,5	-0,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto driftsutgifter	3,7	1,4	1,7	1,7	1,7	1,7

4.4. Programområde Brann- og ulykkesvern – drift

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	87,3	88,4	90,6	93,9	96,6	96,8
Driftsinntekter	-7,4	-7,2	-7,4	-7,4	-7,4	-7,4
Netto driftsutgifter	79,9	81,2	83,3	86,5	89,3	89,4

4.5. Programområde Samferdsel – drift

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	113,7	100,4	100,0	101,9	101,4	101,4
Driftsinntekter	-48,2	-41,2	-41,2	-41,3	-41,2	-41,2
Netto driftsutgifter	65,4	59,2	58,8	60,6	60,1	60,1

4.5.1. Samferdselsbedr./transportiltak

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	18,3	16,1	15,6	15,6	15,6	15,6
Driftsinntekter	-22,6	-21,3	-21,3	-21,4	-21,4	-21,4
Netto driftsutgifter	-4,3	-5,2	-5,7	-5,8	-5,8	-5,8

4.5.2. Kommunale veier, miljø- og trafikksikkerhetstiltak og parkering

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	95,4	84,3	84,4	86,3	85,8	85,8
Driftsinntekter	-25,6	-19,9	-19,9	-19,9	-19,8	-19,8
Netto driftsutgifter	69,8	64,3	64,5	66,4	66,0	66,0

4.6. Programområde Renovasjon og avfall – drift

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	137,4	120,7	123,4	126,4	127,0	126,8
Driftsinntekter	-144,8	-123,1	-120,6	-120,6	-120,6	-120,6
Netto driftsutgifter	-7,5	-2,5	2,8	5,7	6,4	6,2

4.7. Programområde Vann og avløp – drift

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	327,6	338,5	342,7	355,7	363,8	372,4
Driftsinntekter	-313,9	-314,1	-320,7	-348,3	-370,9	-378,0
Netto driftsutgifter	13,7	24,5	22,0	7,4	-7,1	-5,6

4.8. Programområde Anleggsdrift – drift

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	13,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Driftsinntekter	-13,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto driftsutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Programområdet inngår i Programområde Vann og avløp fra og med 2017.

4.9. Programområde Transport – drift

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	49,4	51,7	53,1	53,1	53,1	53,1
Driftsinntekter	-60,9	-61,8	-63,0	-63,0	-63,0	-63,0
Netto driftsutgifter	-11,5	-10,1	-9,9	-9,9	-9,9	-9,9

4.10. Programområde Prosjektjenester – drift

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	27,1	27,5	28,6	28,6	28,6	28,6
Driftsinntekter	-27,3	-27,5	-28,6	-28,6	-28,6	-28,6
Netto driftsutgifter	-0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

5. SEKTOR INTERNFINANSIERTE TJENESTER – DRIFT

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	413,3	419,3	427,0	456,7	483,4	483,4
Driftsinntekter	-413,9	-419,3	-427,0	-456,7	-483,4	-483,4
Netto driftsutgifter	-0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

5.1. Programområde Utbyggingstjenester – drift

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	27,8	33,7	33,0	33,0	33,0	33,0
Driftsinntekter	-27,2	-33,7	-33,0	-33,0	-33,0	-33,0
Netto driftsutgifter	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

5.2. Programområde FDVU – drift

Mill. 2018-kr	Regnskap 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Handlingsprogram		
				2019	2020	2021
Driftsutgifter	385,5	385,6	394,0	423,7	450,3	450,3
Driftsinntekter	-386,7	-385,6	-394,0	-423,7	-450,3	-450,3
Netto driftsutgifter	-1,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Sammen skaper vi fremtiden

MANGFOLD - RAUSHET - BÆREKRAFT